

**A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ SZEMÉLYEK
JOGAIRÓL SZÓLÓ
ENSZ-EGYEZMÉNY ÉS HATÁSA**

**A FOGYATÉKOSSÁG ÉS AZ ÉSZSZERŰ
ALKALMAZKODÁS**

Doktori értekezés

Mikola Orsolya Irén

Témavezetők:

Dr. Kovács Péter, D.Sc

kutatóprofesszor
PPKE JÁK, Nemzetközi Közjogi
Tanszék

Könczei György, D.Sc.

intézetigazgató egyetemi tanár
ELTE BGGYK, Fogyatékoság és
Társadalmi Részvétel Intézet

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi
Doktori Iskola

Budapest, 2016

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	5
I. rész	15
A Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény elméleti megalapozása	15
I.1. Egyenlőségi modellek és hátrányos megkülönböztetés.....	19
I.2. Fogytékosjogi tudományi modellrendszer	24
I.3. Változó fogytékos(ság)-kép	28
II. rész.....	31
A Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény nemzetközi szerepe.....	31
II.1. A Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény nemzetközi jogi helyzete a Bécsi Egyezmény tükrében	35
II.2. A Fogytékosjogi ENSZ-egyezményhez vezető út.....	45
III. rész	53
A Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény összetettsége és viszonya más nemzetközi “megoldáshoz”	53
III.1. A Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény által felidézett nemzetközi szerződések és dokumentumok.....	57
III.2. Az Európa Tanács fogytékosjogi védelme.....	66
III.2.1. Az Európai Szociális Karta fogytékosjogi védelme.....	67
III.2.2. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének fogytékosjogi védelme	71
III.3. Egyéb regionális fogytékosjogi védelmi eszközök.....	79
III.4. Az Európai Unió és a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény kapcsolata	82
III.4.1. Az Alapjogi Charta, az EUMSZ, az EUSZ	84
III.4.2. Diszkriminációs Irányelvek	85
IV. rész	93
A Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény tartalma és kikényszeríthetősége	93
IV.1. A Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény tartalma	97
IV.1.1. A Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény alfája és ómegája: Preambuluma és a bevezető cikkek	100
IV.1.2. Fogytékosjoggal élő személyek jogainak garantálása a mindennapokban	106
IV.1.2.1. Hozzáférhetőség, egyetemes tervezés és észszerű alkalmazkodás	109
IV.1.2.2. Oktatáshoz és a munkához való hozzáférés.....	112
IV.2. A Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény végrehajtásának ellenőrzése	116
IV.2.1. A Fogytékosjoggal Élő Személyek Jogairól Szóló Bizottság.....	120
IV.2.2. A Fakultatív Jegyzőkönyv szerepe	122
V. rész.....	127
A fogytékosjogi fogalmának fejlődése	127
V.1. A fogytékosjogi fogalma a Fogytékosjogi ENSZ-Egyezményben	131
V.2. A fogytékosjogi fogalma a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága értelmezésében.....	134
V.3. A strasbourgi bíróság fogytékosjoggal kapcsolatos esetjoga	136
V.3.1. Sterilizáció, megfelelő orvosi ellátás hiánya, abortusz lehetősége.....	137
V.3.2. Halálhoz való jog	139
V.3.3. Az élet egyéb szakaszai, területei.....	141
V.4. A fogytékosjogi fogalma az Amerikai Egyesült Államokban	143
V.5. A fogytékosjogi fogalma és az Európai Unió esetjogának evolúciója	147

V.5.1. A kapcsolat alapján történő diszkrimináció.....	148
V.5.2. Medikális alapú fogyatékoságértelmezés.....	151
V.5.3. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény alapú fogyatékoságértelmezés.....	153
V.5.4. Korlátozottságból fakadó fogyatékoság.....	155
V.5.5. A betegség és fogyatékoság fogalmának további elhatárolása.....	158
VI. rész.....	161
Az észszerű alkalmazkodás fogalmának fejlődése és iránya.....	161
VI.1. Az észszerű alkalmazkodás gyökere.....	165
VI.1.1. Az Amerikai Egyesült Államokbeli eredet.....	167
VI.1.2. Kérés nélküli alkalmazkodás.....	172
VI.2. Az észszerű alkalmazkodás fogalma a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben és gyakorlatában.....	174
VI.2.1. Az észszerű alkalmazkodás értelmezése a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága által.....	177
VI.3. A strasbourgi bíróság irányai.....	182
VI.3.1. Vallásszabadság és észszerű alkalmazkodás a strasbourgi bíróság előtt.....	182
VI.3.2. Fogyatékosysággal kapcsolatos esetek.....	186
VI.3.2.1. Fogvatartás és az észszerű alkalmazkodás megjelenése.....	186
VI.3.2.2. Az oktatáshoz való jog és az észszerű alkalmazkodás.....	189
VI.3.2.3. Fizikai környezethez való hozzáférés.....	190
VI.4. Az észszerű alkalmazkodás fogalma az Európai Unió jogában.....	193
VI.4.1. Az észszerű alkalmazkodás fogalma uniós esetjogi fejlődésének kezdete.....	195
VI.4.2. A munkaidő csökkentése, mint észszerű alkalmazkodás.....	195
VI.4.3. Megtorpanás: az észszerű alkalmazkodás előírásának hiánya.....	198
VI.4.4. Az észszerű alkalmazkodás további értelmezése.....	198
VI.4.5. A vallás alapján történő észszerű alkalmazkodás kérdése.....	200
VII. rész.....	203
A fogyatékosyság és az észszerű alkalmazkodás kapcsolata és problematikája.....	203
VII.1. A fogyatékosyság és az észszerű alkalmazkodás.....	207
VII.2. Az észszerű alkalmazkodási kötelezettség „kontrollja”.....	209
VII.3. Lehetséges út: az észszerű alkalmazkodás mint emberi jog.....	213
Befejezés.....	215
Bibliográfia*.....	224
Hivatkozott magyar nyelvű könyvek.....	224
Hivatkozott magyar nyelvű cikkek.....	226
Hivatkozott idegen nyelvű könyvek.....	228
Hivatkozott idegen nyelvű cikkek.....	235
Hivatkozott ENSZ források.....	240
Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságával kapcsolatos dokumentumok.....	244
Egyéb emberi jogi jelentések.....	245
A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény előkészítésével kapcsolatos ülések dokumentuma.....	245
A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának ülései és döntései.....	246
Gazdasági, szociális és kulturális jogok Bizottságával kapcsolatos dokumentumok.....	247
Hivatkozott Európa Tanácsa dokumentumai.....	248
Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetei.....	248
Európai uniós jogforrások.....	252
Hivatkozott uniós ítéletek, főtanácsnoki indítványok.....	253
Hivatkozott amerikai jogforrások.....	255
Hivatkozott egyesült államokbeli ítéletek.....	256
Egyéb források.....	257
Interneten elérhető, illetve saját források.....	258

BEVEZETÉS

„Mert nem úgy, hogy másoknak könnyebbségük, néktek pedig nyomorúságtok legyen, hanem egyenlőség szerint; e mostani időben a ti bőségetek pótolja amazoknak fogyatkozását; Hogy amazoknak bősége is pótolhassa a ti fogyatkozástokat, hogy így egyenlőség legyen;

/Korintusiaknak írt II. levél 8,13-14/

A Fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény¹ a XXI. század első, átfogó emberi jogi dokumentuma, amely mind a polgári és politikai, mind a gazdasági, szociális és kulturális jogokat védi,² közvetlenül a fogyatékosokkal élő emberekre³ vonatkozólag. Míg korábban egyes emberi jogi dokumentumokból, nemzetközi egyezményekből volt csak levezethető a jogvédelem, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény közvetlen védelmet jelent a fogyatékosokkal élő emberek számára, Fakultatív Jegyzőkönyve révén pedig egyéni panasztételre is lehetőséget biztosít. Mostanáig⁴ százhatvannyolc ország ratifikálta, tizenkilenc pedig már aláírta, s mindössze tizenegy ország nem tett még semmilyen lépést e nemzetközi egyezmény elfogadásának irányában.

A világ össznépességének közel tíz százaléka, 650 millió ember él valamilyen fogyatékosokkal, ebből az Európai Unióban 37 millióan, a világ legnagyobb kisebbségét alkotva, mely az (el)öregedő társadalom⁵ miatt egyre csak növekedni fog.⁶ Gazdasági szempontból a fogyatékosokkal élők „eltartása” többletkiadást jelent, a *medikális modellt*

---

¹ Fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény (Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény), Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Elfogadva 2006. december 13. G.A. Res. 61/611, U.N. GAOR, 61st Sess., U.N. Doc. A/RES/61/611 (2006), Hatályba lépésének ideje: 2008. május 3. Szimbolikus jelentőségű, hogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata létrejöttének 60. évfordulójának évében került elfogadásra.

² Arlene S. Kanter: The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Implications for the Rights of Elderly People Under International Law. *Georgia State University Law Review* Vol. 25. No. 3. (2008) 554.

³ Szóhasználatát tekintve céltöm törekvésem a fogyatékosokkal élő emberek kifejezést használni, mely angolul 'people with disabilities', szemben a fogyatékos emberekkel, 'disabled people'. Bár előbbi elsősorban az Amerikai Egyesült Államokban, utóbbi az Egyesült Királyságban használatos, s „politikailag korrekt” megnevezés, nézőpontom szerint emberekről beszélünk, akik elsősorban emberek, s mellel az adott kontextusban fogyatékosokkal élők.

⁴ Az adatok frissítésének ideje 2016. november 9. napja. Forrás: <http://indicators.ohchr.org/> A Fakultatív Jegyzőkönyvet pedig 90 állam ratifikálta és 31 írta alá.

⁵ Erre utal Geelhoed főtanácsnok a Navas ítélet kapcsán is. C-13/05. sz. *Sonia Chacón Navas kontra Euresť Colectividades SA* ügyben 2006. március 16-án kelt Geelhoed főtanácsnok indítványa. [ECLI:EU:C:2006:184] (Továbbiakban: Chacón Navas ügyben készült főtanácsnoki indítvány) 55. pont.

⁶ UN CRPD Committee: *Consideration of reports submitted by States parties under the article of the Convention. Initial report of States parties due in 2012 European Union. 3 December 2014.* CRDP/C/EU/1 9. oldal 17. pont.

tükrözve a „betegeket”⁷ el kell tartani, miközben megfelelő módosítások, változtatások, hozzáállás révén lehetőség lenne mindenki számára biztosítani a teljes társadalmi részvételt, az oktatástól kezdve a munkavállaláson át, felülírva azt a koncepciót, miszerint a fogyatékossgal élő személyek szükségszerűen a családjuktól, barátaiktól, a jóléti államtól függnek, s az ő „személyes tragédiájuk” az egész társadalom terhe.⁸

Hiszen kezdetben a jóléti államok elsősorban a társadalombiztosításról szóló jogszabályokon keresztül a munkabaleset által okozott maradandó fogyatékossgal élőket védték, majd a szociális juttatásokon keresztül egyfajta létbiztonságot kívántak létrehozni. A második világháború után pedig elterjedt az a nézet, hogy a fogyatékossg nem eredményezhet indokolatlan hátrányos megkülönböztetést a munkaerőpiacon és a társadalmi életben, melyet kiegészítettek az orvostudomány fejlődésének eredményei, melyek következtében a fogyatékossgal kapcsolatos foglalkozási korlátozottság javíthatóvá vált,⁹ s megjelent az észszerű alkalmazkodás fogalma.

A fogyatékossgal élő személyek jogaiért való harcban kiemelkedő szerepet játszottak és játszanak a fogyatékossgtudományt¹⁰ űző tudósok és aktivisták, s jogi munkám, a „fogyatékossgtudomány szolgálóleánya”¹¹ alapját is ez jelenti, ugyanakkor pusztán a jogi szabályozás útján nem lehet a fogyatékossgal élő embereknek biztosítani az emberi jogaik teljes élvezetét.¹² E hazai szellemi műhely kiemelkedő művelői a Fogyatékossgtudományi Doktori Műhelyben tevékenykednek,¹³ s képviselik a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény átfogó, az élet minden területét érinteni kívánó, az érintettek, participatív kutatótársak¹⁴ által is bemutatott ábrázolásmódot. A fogyatékossgtudomány jogtudományra is áterjedő újítása az a nézőpont, mely a fogyatékossgal élő embereket már nem kúrálható, gyógyítandó betegeknek tekinti, hanem a környezetét, annak minden aspektusát összefüggéseiben értelmezi. Ehhez hasonlóan számomra is a fogyatékossgtudomány az átfogó és átható szemléletmódot jelenti, mely alapjaiban határozza meg munkámat, ugyanakkor jogi keretek közé szorítva, az általam meghatározott irányt követve. A fogyatékossgtudományért akadémiai szintéren való küzdelem nem lehatárolható: a civiljogi mozgalmakban gyökerezik, az érintettek jogokért való harcában, s a politikai színterekig, egészen a jogalkotásig nyúlik. Szoros és közös küzdelem, mely az Amerikai Egyesült Államokban indult, hangsúlyozva a

---

⁷ Elizabeth F. Emens: *Disabling Attitudes: U.S. Disability Law and the ADA Amendments Act* *American Journal of Comparative Law* Vol. 60. No. 205. (2012) 105.

⁸ Colin Barnes – Geof Mercer: *Disability*. Cambridge, Polity, 2004. 1.

⁹ Lásd: Chacón Navas ügyben készült főtanácsnoki indítvány 58. pont.

¹⁰ 'disability studies'. Lásd: bővebben: Könczei György – Hernádi Ilona: A fogyatékossgtudomány „térképei”. In: *A felelet kérdései között – Fogyatékossgtudomány Magyarországon*. ELTE BGGYK, Budapest, 2015.10-32., Gary L. Albrecht: American Pragmatism, Sociology and the Development of Disability Studies In: Colin Barnes – Mike Oliver – Len Barton: *Disability Studies Today*. Cambridge, Polity 2002. 18-38.,

Lennard J. Davis: *The Disability Studies Reader*. New York, Routledge, 2006., Dan Goodley – Geert Van Hove: *Another Disability Studies Reader? People with Learning Difficulties and a Disabling World*. Antwerpen, Grant 2005., David Johnstone: *An Introduction to Disability Studies*. London, David Fulton, 2001.

¹¹ Hoffman István: A jogtudomány mint a fogyatékossgtudomány „szolgálóleánya – jogtudományi kutatások a fogyatékossgtudomány komplex vizsgálatának szolgálatában. *Carissimi*. 2016/4. 10.

¹² UN Handbook: *From Exclusion to Equality. Realizing the rights of persons with disabilities. Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol*. Geneva, 2007. 77.

¹³ Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karának Fogyatékossgtudományi Doktori Műhelye.

¹⁴ A „semmit rólunk, nélkülünk” eszmeiségét tökéletesen bemutatja, hogy a kutatásokba érintettek, participatív kutatótársakat is bevonnak.

független élethez és a társadalomban való teljes részvételhez való jogot. Ezen felül a fogyatékosjogi tudomány nem elhatárolható; szoros összefüggéseket, kapcsolódásokat mutat más területekkel.

Munkám *fő célja* a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény bemutatása, elemzése, holisztikus szemléletének érzékeltetése, nemzetközi jogi és nemzetközi helyzetének bemutatása, mind az Európai Unió, mind az Amerikai Egyesült Államok vonatkozásában, középpontba helyezve az uniós szűrőn keresztül értelmezett és továbbgondolt fogyatékosjogi és észszerű alkalmazkodás fogalmát, mind a Fogyatékosjogi Élő Személyek Jogainak Bizottságának, mind az Emberi Jogok Európai Bíróságának, mind az Európai Unió Bíróságának és az Amerikai Egyesült Államok Legfelső Bírósága¹⁵ releváns esetjogának bemutatása és kritikai elemzésre révén, új kontextusba helyezem a fogyatékosjogi és az észszerű alkalmazkodás fogalmát.

Alapvető feltevésem, hogy a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény kiemelkedő és átható hatású a fogyatékosjogi élő személyek vonatkozásában, felismerve és elismerve az alapvető emberi jogukat a társadalomban való teljes és egyenlő részvételre, az élet minden területén. Habár maga a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény hatályát tekintve az élet minden területére, többek között a foglalkoztatásra, munkavégzésre, szolgáltatásokhoz való hozzáférésre is kiterjed és áthatja azt, az Európai Unióban és az Amerikai Egyesült Államokban is a fogyatékosjogi kérdése a munkavállalás és foglalkoztatás vonatkozásában szabályozott. E relációban sajátos helyet foglal el az észszerű alkalmazkodás fogalma és kötelezettsége, mely – jelen szabályozás szerint – előfeltételezi a fogyatékosjogi fennállását, illetve valamilyen fajta korlátozottságot a mindennapi életben való teljes részvétel során.

Alapvetésem, hogy a fogyatékosjogi élő személyek – mint mindenki más is – hasznos, tudni és tenni akaró tagjai a társadalomnak, akiket mindazok a jogok megilletnek, mint mindenki mást. Ezt erősíti a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény *szociális modellje*, melynek értelmében a fogyatékosjogi élő embert nem a társadalmi juttatások és szánalom tárgyaként, hanem az önmagáért kiállni képes, aktív alanyként jeleníti meg,¹⁶ ahol a fogyatékosjogi a társadalmi korlátokból származik.

Ezt azonban nemcsak elismerni kell, hanem a korlátokat lebontani, melynek kiemelkedő nemzetközi szintű eszköze a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény, melyben megjelenik a magánélet és a társadalmi szerepvállalás, a munka világa. Ennek biztosításával a fogyatékosjogi élő emberek nem a társadalom terhei, nem a sajnálat tárgyai lesznek. A munkavállalás fontossága „magként” képviseli, hogy a fogyatékosjogi élő ember számára ez milyen kiemelt jelentőséggel bír, melynek egyik „mankója” az észszerű alkalmazkodás. Ez a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szerint azon elengedhetetlen és megfelelő módosításokat és változtatásokat jelenti, amelyek nem jelentenek aránytalan és indokolatlan terhet, s adott esetben szükségesek, hogy biztosítsák a fogyatékosjogi élő személy alapvető emberi

---

¹⁵ Konzekvensen, minden kontextusban a legfelső bíróság kifejezést kívánom használni, hivatkozva Jakab András kommentárjára, amelyben kifejti, hogy ez a fordulata a legfelső nemzeti fellebbezési fórumnak azért terjedt el, mert anno Rákosi Mátyás és Farkas Mihály a szovjet alkotmány hibás magyar fordítását használta. Jakab András: *Az Alkotmány kommentárja*. Századvég, Budapest, 2009. 52.

¹⁶ Joseph P. Shapiro: No Pity. People with Disabilities Forging a New Civil Rights Movement. New York, New York Times, 1993.

jogainak és szabadságainak a mindenkit megillető, egyenlő mértékű élvezetét és gyakorlását, melynek megtagadása jogellenes hátrányos megkülönböztetést jelent.¹⁷

Így a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény tágran értelmezi az észszerű alkalmazkodást, hiszen mintegy hídként jelenik meg a fogyatékossgal élő személy alapvető emberi jogainak és szabadságainak biztosításában. Ugyanakkor az Európai Unió Foglalkoztatási Keretirányelvének¹⁸ értelmében ennek jelenleg csak a foglalkoztatás és munkavégzés vonatkozásában van jelentősége. Az Európai Unió ezáltal egyrészt kiemeli és ráerősít a munkavállalás fontosságára a fogyatékossgal élő személyek vonatkozásában, másrészt pedig azoknak a fogyatékossgal élő embereknek, akik munkavállalásra nem képesek, nem jelent védelmet, s nem teszi kötelezővé az észszerű alkalmazkodást, harmadrészt pedig leszűkíti azt csak a fogyatékossgal élőkre és csak a munkavállalás vonatkozásában.

Témaválasztásom aktualitása – szerintem - megkérdőjelezhetetlen. Egyrészt (el)öregedő társadalmunkban összeér a fogyatékossgal és időskor, illetve a munkavállalás kérdésének problematikája: a kor előrehaladtával természetesen az élet mindennapi tevékenységei végzése során tapasztalt korlátozottság megnövekedése; másrészt pedig a fenntartható társadalom szempontjából és a szociális modellt tükrözve is szükséges a munkavállalás biztosítása, elősegítése. Mindezen társadalmi szempontok mellett jogilag egyértelműen látszik az irány és törekvés már a *HK Danmark*¹⁹ és a *Kaltoft*²⁰ ügyekben is, tükrözve a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szemléletét, vagyis, hogy már a társadalomban való korlátozottság megjelenéséből kifolyólag az adott személy fogyatékossgal élőknek minősül, így jogosult az észszerű alkalmazkodásra a munkavállalása vonatkozásában. Ezen felül, ahogy az Európai Unió Bírósága előtti ügyek is megerősítik, el kell gondolkodni az észszerű alkalmazkodás strasbourgi bíróság *Eweida ügy*²¹ szerinti és az amerikai Legfelső Bíróság *EEOC v. Abercrombie* ügyben,²² a vallásszabadsággal kapcsolatos alkalmazására.

Kulcsfontosságú problémafelvetésem az észszerű alkalmazkodás Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménybeli és uniós megjelenése, szabályozása közötti különbség, mely valamelyest segíti, segítheti a fogyatékossgal élő személyek munkavállalását, ugyanakkor újabb kihívásokat vet fel. E problémák egyike, hogy a munkaviszony vonatkozásában értelmezett észszerű alkalmazkodási kötelezettség biztosításának előfeltétele az adott személy fogyatékossga. Ez azt jelenti, hogy alapköként az igénylő személynek egyfajta fogyatékossgal kell rendelkeznie, mely akadályozza a másokkal azonos módon történő

---

¹⁷ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 2. cikk: „Meghatározások”.

¹⁸ A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról OJ L 303, 2000.12.02. 16-22.o. (Foglalkoztatási Keretirányelv)

¹⁹ C-335/11 és C-337/11. sz. egyesített ügyek. *Jette Ring nevében eljáró HK Danmark kontra Dansk almennyttigt Boligselskab és Lone Skouboe Werge kontra Dansk Arbejdsgiverforening képviselőiben Pro Display A-S*. 2013. április 11-én hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2013:222] (HK Danmark, -ügy) Lásd: részletesebben:

VI.4.2. A munkaidő csökkentése, mint észszerű alkalmazkodás.

²⁰ C-354/13 *Karsten Kaltoft nevében eljáró Fag og Arbejde (FOA) és a Billund Kommune nevében eljáró Kommunernes Landsforening (KL)*. 2014. december 18-án hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2014:2463] (Kaltoft, -ügy) Lásd: részletesebben: VI.4.3. Megtorpanás: az észszerű alkalmazkodás előírásának hiánya.

²¹ *Eweida and others v. United Kingdom* ECHR, no. 48420/10, 59842/10, 51671/10 és 36516/10. 2013.01.15. Lásd: bővebben: VI.3.1. Vallásszabadság és észszerű alkalmazkodás a strasbourgi bíróság előtt.

²² *Equal Employment Opportunity Commission vs. Abercrombie & Fitch* 527 U.S. _ (2015). (Abercrombie ügy). Lásd: részletesebben: VI.1.2. Kérés nélküli alkalmazkodás.

munkavállalásban. Ha ez a feltétel fennáll, akkor igényelheti az észszerű alkalmazkodást, melyet a munkáltatónak – amennyiben az nem jelent aránytalan és indokolatlan terhet, tehát nem észszerűtlen – biztosítani kell, különben jogellenesen hátrányosan különbözteti meg a munkavállalóját. Ugyanakkor, ha ez jelentős kiadást jelent, s gazdasági gondot okoz számára, akkor annak megtagadása nem jelent hátrányos megkülönböztetést, mivel akkor az adott esetben észszerűtlennek minősülne. Így ha valaki már „túl” fogyatékos, vélhetően kiesik a számára biztosítandó észszerű alkalmazkodási igény alól, ugyanakkor az általános akadálymentesítés alól ez nem adhat felmentést. Logikusan pedig, ha „nem elég fogyatékos”, akkor nem is igényelheti az észszerű alkalmazkodást, de az általános akadálymentesítést igen.

Ez az alapvető értelmezés azonban változásokon megy keresztül a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény hatására: az Európai Unió Bírósága a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 2010-es ratifikálása óta a *HK Danmark* és a *Kaltoft* ügyben, alapvetően a fogyatékossgot a társadalmi részvételben való korlátozottság szempontjából ítéli meg, melynek megfelelően, ha valaki jelentősen korlátozott valamilyen tartósan fennálló egészségi állapotból kifolyólag, akkor fogyatékossgal élőnek minősül, így a munkáltatónak észszerű alkalmazkodást kellene biztosítania. Ez a változás, fejlődés az Amerikai Egyesült Államok *Abercrombie* ügyében már a vallásra, mint védett tulajdonságra is kiterjedt, nyitogatva azokat a jelenleg csukott ajtókat, mely az Európai Unióban az észszerű alkalmazkodást csak a fogyatékossg és csak a munkavégzés vonatkozásában teszik lehetővé. Ezekon felül kiemelkedő jelentőségű a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény hatása mind a luxemburgi, mind a strasbourgi bíróságra, egyfajta „*normatív ozmóziként*”²³ írható le: egymást támogatják, hivatkozzák az egyes nemzetközi, regionális egyezmények.

Az általam vizsgált *jogi probléma* összetett. Egyrészt az észszerű alkalmazkodás a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény átfogó, élet minden szegmensére kiterjedő értelmezése ellenére, az az Európai Unióban csak a munkavállalás és a foglalkoztatás területén jelenik meg. Másrészt feltételezi a fogyatékossg meglétét, tehát ahhoz, hogy valaki igényelhesse az észszerű alkalmazkodást munkavállalásával kapcsolatban, stigmatizálnia kell magát. Harmadrészt, ha ezek az előfeltételek fenn is állnak, akkor is mentesülhet a kötelezett az észszerű alkalmazkodás teljesítése alól, ha bizonyítja, hogy az számára észszerűtlen. Ezen felül az észszerű alkalmazkodás kötelezettségének más védett tulajdonsággal, úgy, mint a vallással kapcsolatban történő kiterjesztése további lehetőséget teremtene az egyenlőség megvalósítására, melyet fokozna, ha az nemcsak a foglalkoztatás kapcsán lenne értelmezve, s ha automatikusan „történhetne”. Ezek a jogi problémák megoldást igényelnek, melyek a fő kérdésem által összegezhetőek.

Fő kérdésem és kutatásom célja annak vizsgálata, hogy szükséges-e, helyettesíthető-e a fogyatékossg fogalma azzal, hogy az észszerű alkalmazkodás ne egy meghatározott állapoton, adott esetben fogyatékossgon múljon, hanem alanyi jogon járjon, lebontva a hátrányos megkülönböztetés bázisát, az adott, védett tulajdonságot.

Kutatásomat *szűkítően értelmezem*. A hazai fogyatékossg-jogtudományi kutatók – különösképpen gondolva itt Gurbai Sándorra,²⁴ Hadi Nikolettire,²⁵ Halmos Szilviára,²⁶ Jakob

---

²³ Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn: Introduction In: Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009. xvi

²⁴ Gurbai Sándor: *A gondnokság alá helyezett személyek választójoga a nemzetközi jog, az európai regionális jog és a komparatív közjog tükrében*. Doktori értekezés. Budapest, PPKE JÁK, 2014.

Nórára,²⁷ és Lovászy Lászlóra²⁸ – által részletesen taglalt fogyatékosjogi kérdéseket a kollégák munkáira hivatkozva nem kívánom munkám részletes tárgyává tenni. Írásaikat és doktori disszertációjukat iránymutatónak és sarokpontnak tekintettem, olykor eltérő véleményemet jelezve.

Munkám *tematikailag* három nagy egységre bontható, mely bontás részben tükrözi csak a tartalmi struktúráját. A tematikai tagolás első egysége a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény elméleti megalapozásának ismertetése és nemzetközi jogi helyzetének, kapcsolatainak ismertetése, melyre az I., II. és III. részben kerül sor.

A második nagy tematikai egység magának a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménynek a tartalmi ismertetése, melyre a IV. fejezetben kerül sor, kiemelve a fogyatékos és az észszerű alkalmazkodás fogalmát, kitérve a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogai Bizottságának kapcsolódó esetjogára.

A harmadik nagy egység az V., VI. és a kritikai VII. rész, mely a fogyatékos és az észszerű alkalmazkodás fogalmát taglalja, mellyel párhuzamosan, mintegy negyedik egységként tagolható a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának, az amerikai Legfelső Bíróságának, a strasbourgi bíróságnak és európai unió bíróságának esetjogi, releváns fogalmi értelmezésére, előkészítve az utolsó, mintegy összefoglaló, kritikai fejezetet.

Tartalmi struktúráját tekintve munkám hét fő fejezetre tagolt, mely fő fejezetei előtt egy rövid tartalmi összefoglalás kap helyet, mintegy vonalvezetőként, a lényegkiemelés célját szolgálva.

Az *I. rész* a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény elméleti hátterét mutatja be, az egyenlőségi koncepcióktól elindulva a fogyatékosjogi modelleken át, kitérve a fogyatékos társadalomalkotó kisebbségi helyzetére. Kiemelkedő alapfogalmaként a szociális és medikális modellek kerülnek tisztázásra, illetve az egyenlőség egy emberi jogi szempontú értelmezése, mely minden kérdéskör bemutatása során alfabé és ómegaként szolgál.

A *II. rész* a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény nemzetközi jogi, emberi jogi szerződések közötti, nemzetközi közjogi attribútumokra koncentrált helyzetét kívánja bemutatni. Az első alfejezetben kerül sor a fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény nemzetközi jogi helyzetének, nemzetközi közjogi bemutatásának, a Bécsi Egyezményvel való kapcsolatának kifejtésére. A második alfejezetben a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez vezető utat, az Ad Hoc Bizottság előkészületeinek eredményét kívánom bemutatni, külön kitérve az előkészítő anyagokra, a *travaux préparatoires*-re.

A *III. rész* a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Preambulumában is felidézett és példaként szolgáló nemzetközi egyezményeket idézi fel, melyek közül kiemelendő a Gyermekek

---

²⁵ Hadi Nikolett: *A fogyatékossgal élő személyek alapjogai*. Doktori értekezés. Pécs, PTE ÁJK 2013.

²⁶ Halmos Szilvia: *A fogyatékossg orvosi és társadalmi modelljének szintézise, különösen a munkajog területén*. Doktori értekezés. Budapest, PPKE JÁK, 2016.

²⁷ Jakab Nóra: *A cselekvőképesség elméleti háttere és munkajogi kérdései*. Doktori értekezés. Miskolc, Miskolci Egyetem ÁJK, 2011.

²⁸ Lovászy László: „Semmit rólunk, nélkülünk!” – *A Fogyatékos emberek jogi helyzete Európában, különös tekintettel a fogyatékos emberekre vonatkozó nemzetközi, amerikai egyesült államokbeli és európai uniós jog fejlődésére*. Doktori értekezés. Szeged, Szegedi Tudományegyetem ÁJK, 2006.

jogairól szóló egyezmény, mely már tartalmazta a fogyatékossgal élő gyermekek védelmét. Az első alfejezetben kiemelésre kerül az Európa Tanács fogyatékosjogi védelme, majd annak két fő eszköze, az Európai Szociális Karta és az Emberi Jogok Európai Egyezménye.

Előbbi sokáig egyedül védte a fogyatékossgal élőket, s kiemelten elő kívánja mozdítani a foglalkoztatást, mint a társadalomban való teljes részvétel szerepét, ugyanakkor még nem használja kifejezetten az észszerű alkalmazkodás fogalmát. Ismertetésre kerül a Szociális Karta Bizottságának egy esete is, mely az észszerű alkalmazkodás kérdését is említi az *AEH v. France* ügyben. A másik eszköz, az *Emberi Jogok Európai Egyezménye*, melynek végrehajtó mechanizmusa kiemelendő, a strasbourgi bíróság esetjoga különösen fontos. Emellett a második alfejezetben az egyéb regionális, amerikai, afrikai és ázsiai fogyatékosjogi védelmi eszközök kerülnek említésre. A harmadik alfejezet a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Európai Unióval való kapcsolatát, annak védelmi rendszerét ábrázolja, kitérve az Alapjogi Chartára, uniós alapszerződésekre és a kapcsolódó irányelvekre, különösen a *2000/78/EK Foglalkoztatási Keretirányelvre*.

A *IV. rész* magával a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel foglalkozik, annak tartalmát, újszerűségét és nyomon követhetőségét, a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogai Bizottságának szerepét vizsgálja, középpontba helyezve az észszerű alkalmazkodás kérdését, kitérve annak és a fogyatékossgal az előkészítő dokumentumokkal kapcsolatos fejlődésére, külön figyelmet fordítva a hozzáférhetőség és az egyetemes tervezés kérdésére, az oktatáshoz és a munkához való hozzáférés szerepére.

Az *V. és a VI. rész* a dolgozat két fő tengelyét, a fogyatékossgal és az észszerű alkalmazkodás fogalmának megjelenési és értelmezési formáit tartalmazza. Először a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben szereplő fogalma, relációi, illetve a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága esetjogi értelmezése világít rá a fogyatékossgal fogalmának összetettségére és részletességére, felidézve eseteket, kiemelve a munkavállalás és az észszerű alkalmazkodás vonatkozásában értelmezést tartalmazó *Jungelin*²⁹ ügyet. Ezek után a strasbourgi bíróság fogyatékossgal kapcsolatos esetjogából szemezgetve rajzolódik ki az élet minden területét, s egész folyamat befolyásolható fogyatékossgal és kapcsolódó esetjoga. Ezt az amerikai egyesült államokbeli fogyatékossgalértelmezés követi, kiemelve a *Sutton v. United Air Lines*³⁰ és a *Toyota Manufacturing v. Williams*³¹ ügyeket, előkészítve az európai uniós esetjogi evolúciójának részletezését, az arra való hatását. Sorrendjét tekintve a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény fogyatékossgal-fogalmát és a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogai Bizottságának releváns esetjogát az amerikai egyesült államokbeli fogyatékosjogi szabályozás és esetjog követi, mivel korrelációjuk, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény amerikai egyesült államokbeli gyökerei megkérdőjelezhetetlenek, s élők az Európai Unió viszonyában is: az amerikai egyesült államokbeli szabályozás jelentősen hatott a nemzetközi kialakítására, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény jelenlegi formájára, mely az uniós fogyatékosjogi gyakorlatban kiemelendő.

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény fogyatékossgal-értelmezése alapkőként szolgál az Európai Unió számára, annak szociális modellnek megfelelő fogyatékosjogi értelmezése

---

²⁹ *Ms. Marie-Louise Jungelin v. Sweden* CRPD/C/12/D/5/2011. 12th session (15 September-3 October 2014) CRPD Committee, 14 November 2014. (Továbbiakban: *Ms. Jungelin* ügy)

³⁰ *Sutton v. United Airlines Inc.* 527 U.S. 471. (1999)

³¹ *Toyota Motors Mfg., Ky., Inc. v. Williams* 534 U.S. 184. (2002)

mára iránytú az Európai Unió esetjogában. Ez azonban nem volt mindig így: a *Coleman*³² és *Chacón Navas* ügy³³ még a medikális, a *HK Danmark* és a *Kaltoft* ügy pedig már a 2010-es ratifikáció utáni szemléletet követte. Az említett esetek bemutatása a munkám felosztásához hasonló mértékben alakított: elsősorban a fogyatékoság fogalma szempontjából releváns részeket ismerteti az eset teljes felvezetésével – körülményei, pertörténet kontextusba helyezésével, mely majd a következő, észszerű alkalmazkodásról szóló fejezetben teljesebben ki, azon esetek vonatkozásában, ahol erre már a az Európai Unió Bírósága is kitért.

A VI. fejezet mintegy komplementerként tartalmazza az észszerű alkalmazkodás fogalmát, annak megjelenését a vallásszabadsággal kapcsolatban, s elterjedésével a fogyatékoság vonatkozásában. A vallásszabadság gyakorlásával kapcsolatos észszerű alkalmazkodás azonban nemcsak az amerikai, hanem az európaiban is megjelent, melyet a strasbourgi bíróság esetjoga is példáz az *Eweida* ügy által. A Fogyatékosággal Élő Személyek Jogainak Bizottsága esete közül. *Jungelin* ügye kerül kiemelésre, ahol az észszerű alkalmazkodás a munkavállalás vonatkozásában értelmezett. Ezt követi az Európai Unió esetjoga is, hiszen az unión belül az észszerű alkalmazkodás csak a fogyatékosággal kapcsolatosan és csak a foglalkoztatás és munkavégzés vonatkozásában értelmezett, ugyanakkor felmerül a vallással, mint védett tulajdonsággal való értelmezési szükséglete is,³⁴ fejlődése pedig a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény unió általi ratifikálása óta szignifikáns: már a fogyatékoság fogalmának szociális modelljét követő.

A VII. fejezet a fogyatékoság és az észszerű alkalmazkodás felvetődő kérdéseit, problémáit, anomáliáit és a lehetséges fejlődési irányokat kívánja bemutatni, kritikusan szemlélve a fogyatékoság fogalmának értelmezését, az észszerű alkalmazkodás kérdését és megjelenését.

Kutatási módszereimre, anyaggyűjtésemre elsődlegesen a klasszikus, jogi kutatómunka jellemző, ugyanakkor a témaválasztás lehetővé teszi és megköveteli a személyes, jogtudományra nem jellemző interjúk során nyert információk beépítését. Az interjúalanyok esetében a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szemléletét tükrözve a szakértőket, civil szervezeteket és érintetteket jelentik.³⁵ Kiemelendőnek vélem a munka *jogösszehasonlító* jellegét, mely a nemzetközi jogi egyezmények közül kiemelt Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Európai Unióval és az Amerikai Egyesült Államok jogával is foglalkozik, melyet a téma és témaválasztás indokol: egyrészt maga a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény merít az amerikai fogyatékosjogi szerződésből, az *Americans with Disabilities Act*-ből³⁶, másrészt az Európai Unió maga, mint regionális szervezet ratifikálta a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt,

---

³² C-303/06. sz. *S. Coleman kontra Attridge Law és Steve Law*. 2008. július 17-én hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2008:415] (A továbbiakban: *Coleman*, -ügy)

³³ C-13/05. sz. *Sonia Chacón Navas kontra Eurest Colectividades SA* ügyben 2006. július 11-én hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2006:456] (Továbbiakban: *Chacón Navas*, -ügy)

³⁴ C-157/15 *Samira Achbita és Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding kontra G4S Secure Solutions NV* ügyben 2016. május 31-én hozott Juliane Kokott főtanácsnok indítványa [ECLI:EU:C:2016:382], C-188/15 *Asma Bougnaoui Association de défense des droits de l'homme (ADDDH) v Micropole SA* ügyben 2016. július 13-án hozott Sharpston főtanácsnok indítványa [ECLI:EU:C:2016:553].

³⁵ Az interjúk a *Jogi Fórum* internetes portálon, illetve a szerző blogján, a *thepeoplewithdisabilities.wordpress.com*-on kerültek közzésre, a munka lezárásáig megjelent interjúk a holisztikus szemlélet jegyében: Könczei Györggyel, Lovászy Lászlóval (nemzetközi szakértővel), Borza Beátával (hazai szakértővel), Földesi Erzsébettel, Verdes Tamással (civil szervezetek képviselőivel), Dan Goodley-val (a kritikai fogyatékoságtudomány brit képviselőjével).

³⁶ Americans With Disabilities Act of 1990. Pub. Law 101-336. § 1. 108th Congress, 2nd session (ADA) 1990. július 26-án hatályosult. Módosítva ADA Amendments Act of 2008. 42 USCA § 12101. (ADAAA). Hatályos: 2009. január 1-jétől. Pub. L. No. 110-325, 122 Stat. 3553 (2008) Codified at 42 U.S.C. § 12101 et seq

harmadrészt pedig az Európai Unió Bírósága is figyelemmel kíséri és követi az amerikai Legfelső Bíróság esetjogát. Ebből kifolyólag a dolgozat megírása során elsődlegesen angol nyelvű irodalmat használtam fel, természetesen nem megfeledkezve a magyar nyelvű fogyatékoságtudomány és -jog kiemelkedő és úttörő szerzőiről. Ahol pedig lehetséges volt, német nyelvű szerzők írásaira is támaszkodtam.

Munkám során *arra teszek kísérletet*, hogy a fogyatékoság és az észszerű alkalmazkodás fogalmát és a felmerülő kérdéseket tisztázzam, s megpróbáljam feloldani a fogyatékoság fogalmának szükségességét, s kitágítani az észszerű alkalmazkodás, az élet minden területére kiterjedő biztosításának lehetőségét, kiemelve a munkavállalással kapcsolatos jelentőségét. Ezáltal eliminálva a fogyatékoság és a fogyatékosággal élő személyek felé irányuló paternalisztikus felfogást, mely fényében az állam számára megoldandó terhet, „szociálpolitikai feladványt”³⁷ jelentenek.

Számomra az észszerű alkalmazkodás egyfajta utópikus értelmezésén keresztül kiüresedik a jelenlegi értelemben vett, s elsősorban a munkaviszony vonatkozásában értelmezett fogyatékosággal élő ember, hiszen egyrészt az alkalmazkodás révén kiüresedik a fogyatékoság, másrészt pedig a képesség kerül előtérbe. Ezt nemcsak személyi köre, hanem tárgyi hatálya vonatkozásában is kitágítandónak vélem, kiterjesztve a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben garantáltak szerint az élet minden területére. Így hosszútávon a jelenlegi esetjog által felvázolt és körülhatárolt fogyatékoság eltűnik, s az észszerű alkalmazkodás által megoldható fogyatékoság megszűnik. S lehet az emberre is koncentrálni.

---

³⁷ Gombos Gábor: *A Fogyatékos Személyek Jogairól Szóló Egyezmény*. 2006. december 13.

I. RÉSZ

A FOGYATÉKOSJOGI ENSZ-EGYEZMÉNY ELMÉLETI MEGALAPOZÁSA

E fejezet elsődleges célja a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény elméleti gyökereinek bemutatása, az egyenlőségi koncepciók és fogyatékosjogi szemléletmódok, modellek ismertetése, melyek fő szerepe a medikális modelltől a szociális modellre történő paradigmaváltásban van. E szemléletmód megváltozása egyrészt a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény kialakításában, másrészt pedig annak hatásában óriási jelentőséggel bír, mind a fogyatékossg, mind az észszerű alkalmazkodás jelenlegi fogalma szempontjából.

A fogyatékossgal élő emberek jogokkal való felruházása, a szánalom tárgyaiból a jogok alanyává válásig hosszú útnak kellett eltelnie.³⁸ Az emberi jogok fogyatékos-specifikussága, egyéb, védett tulajdonságok, mint a faj, származás, nem, vallás, kor³⁹ kifejezett védelmében egytől egyig kiemelt szerepet játszott a társadalom és az érintettek öntudatra ébredése, a felvilágosodása és a jogaikért való küzdelem. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény a korábbi modelleken és irányokon túllép. Az alábbiakban a hátrányos megkülönböztetés és egyenlőségi modellekkel kapcsolatos egyes elméleteket és új irányokat kívánom bemutatni, különös figyelmet fordítva a fogyatékossg és az észszerű alkalmazkodás helyzetére.

I.1. Egyenlőségi modellek és hátrányos megkülönböztetés

Az alárendeltségből való kitörés alapjául az emberi egyenlőség, az azonosság és így az azonos jogok elismerése szolgált.⁴⁰ Az egyenlőség elve a demokratikus társadalmak alapvető feltétele, mely nyilvánvaló következménye a hátrányos megkülönböztetés tilalmának,⁴¹ a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény „vezérmotívumát”⁴² jelente. A hátrányos megkülönböztetés tilalmának elve az egyenlőség felé varó törekvés statikus részét képezi, hiszen ez megvalósulni csak dinamikus eszközök által, társadalmi újraszervezéssel működik.⁴³ Míg az egyenlőség az adott személy alanyi joga, mely feltételezi a hátrányos megkülönböztetés tilalma keretében környezete részéről feltételezi ennek tiszteletben tartását,

---

³⁸ Lásd: részletesebben: Doris Zames Fleischer – Fleischer Doris Zames – Frieda Zames: *The Disability Rights Movement: From Charity to Confrontation*, Temple University Press, 2012.; Joseph P. Shapiro: *People with Disabilities Forging a New Civil Rights Movement*. New York, Three Rivers Press, 1993.; Henri-Jacques Stiker: *A History of Disability*. University of Michigan Press, 1997.; Kim E. Nielsen: *A Disability History of the United States*, Beacon Press, 2012.; Elisabeth Bösl – Anne Klein – Anne Waldschmidt: *Disability History. Konstruktionen von Behinderung in der Geschichte. Eine Einführung*. Bielefeld, Transcript, 2010.; Nick Watson – Alan Roulstone – Carol Thomas: *Routledge Handbook of Disability Studies*. New York, Routledge, 2012.; Gary L. Albrecht – Katherine D. Seelman – Michael Bury: *Handbook of Disability Studies*. Thousand Oaks, Sage Publication, 2001.

³⁹ Amennyiben elfogadható egy hierarchia az egyes védett tulajdonságok között, melyen a faj van a legmagasabb szinten, alatta a nem, vallás, a fogyatékossg a korral együtt szerepel legalsóbb pozícióban. Helen Meenan: *Equality Law in an Enlarged European Union. Understanding the Article 13*. Cambridge University Press 2007. 342. Állítását vitatja például az alábbi könyvben Mark Bell: *Anti-Discrimination Law and the European Union*, Oxford University Press, 2002. 211. 'race and ethnic origin, sex, religion and belief'. Az uniós esélyegyenlőségi irányelvek is tükrözik ezt a hierarchiát, mely az USA-ban szintűgy megtalálható. Howard azonban úgy gondolja, hogy mindez csak egy politikai párbeszéd eredménye az EU-ban. Bővebben ld: Erica Howard: *The Case for a Considered Hierarchy of Discrimination Grounds in the EU Law*. *Maastricht Journal of European and Comparative Law* Vol. 13. No. 4. (2007) 445-470.

⁴⁰ Kiemelkedő szerepet játszottak a feministák ennek elismertetésében, ugyanakkor ez az irány még mindig csak a formális egyenlőséget jelentette.

⁴¹ Evadre Grant: *Dignity and Equality*, *Human Rights Law Review*. No. 2. (2007) 300., Christopher McCrudden: 'Equality and Non-Discrimination' In: David Feldman (ed.): *English Public Law*. Oxford, Oxford University Press, 2004. 581-668.

⁴² Oddny Mjöll Arnardóttir: *A Future of Multidimensional Disadvantage Equality?* 41. In: Oddny Mjöll Arnardóttir-Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009.

⁴³ Evelyn Ellis: *The Principle of Equality of Opportunity Irrespective of Sex: Some Reflections on the Present State of European Community Law and Its Future Development*. In: Alan Dashwood – Siofra O'Leary: *The Principle of Equal Treatment in EC Law*. Cambridge, Sweet & Maxwell, 1997. 180.

⁴⁴ a hátrányos megkülönböztetéssel ⁴⁵ egymás komplementerei, hiszen az egyenlőség biztosítása a diszkrimináció tilalmának megvalósításával lehetséges. ⁴⁶ A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény fő célja a fogyatékossgal élő személyek „*tényleges egyenlőségének*” ⁴⁷ megvalósítása, kapcsolatot teremtve minden egyéb joggal, „sajátságos híd szerepet” ⁴⁸ betöltve, egyéséget teremtve. ⁴⁹

Ez a megközelítés továbblép a „*formális egyenlőségen*”, ⁵⁰ mely alapvetően az egyenlő bánásmódra, a jog azonos módon történő biztosítására fókuszál, ⁵¹ hogy a hasonló, vagy azonos helyzetben lévőket ugyanolyan módon, különbségtétel nélkül kezelje, követve az arisztotelészi irányokat, ⁵² neutrális szabályokat. ⁵³

Ezt tartalommal az egyenlő bánásmód ⁵⁴ tölti meg, ⁵⁵ mely azonban nem elég az esetlegesen meglévő különbségekből eredő korlátok lebontására, melyek adott esetben gátat jelentenek a teljes társadalmi részvételben. ⁵⁶ Nem veszi figyelembe a különböző szociális-gazdasági körülményeket, a különbözőségekből eredő szükségleteket, csak a bánásmód egyenlőségére

---

⁴⁴ Weller Mónika: *Emberi jogok és európai integráció*. Budapest, Athenaeum Kiadó, 2000. 249. Idézi: Szemesi Sándor: *A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában*. Budapest, Complex, 2009. 25.

⁴⁵ Kerülöm annak elhatárolását, hogy a hátrányos megkülönböztetés és a diszkrimináció meghatározását összevessem. Lásd: bővebben: Szemesi Sándor: *A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában*. Complex, 2009. 24.

⁴⁶ Ez az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság által is kimondott: Advisory Opinion on Juridical Condition and Rights of the Undocumented Migrants, OC-18/03, Inter-American Court of Human Rights (IACrHR), 17 September 2003 para. 83.

⁴⁷ 'substantive equality'.

⁴⁸ Anna Lawson: *The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities and European Disability Law: A catalyst for cohesion?* In: Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009. 103.

⁴⁹ Janet E. Lord – Rebeca Brown: *The Role of Reasonable Accommodation in Securing Substantive Equality for Persons with Disabilities: The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. (2009) 1.

⁵⁰ 'formal equality'.

⁵¹ 'equality in rights', Aart Hendriks: *Disabled persons and their right to equal treatment: allowing differentiation while ending discrimination*. *Health and Human Rights*. Nr. 2. (1995) 157-159.

⁵² 'treat like cases as like', 'treat like people alike'. Aristotle, *Nicomachean Ethics*, V.3. 1131a10-b15; *Politics*, III.9.1280 a8-15, III. 12. 1282b18-23 (Pontos hivatkozás: Stanford Encyclopedia of Philosophy), 'comparable situations to be treated equally and non comparable situations not to be treated identically'. Lásd: Evelyn Ellis – Philippa Watson, *EU Anti-Discrimination Law*. Oxford University Press, 2012. 130. Az arisztotelészi kérdés kapcsán felmerül, hogy tulajdonképpen mit is jelent pontosan a 'like people', s egyesek kiemelik, hogy további pontosítás nélkül nem értelmezhető. Lásd: Richard Wollheim – Isaiah Berlin: *Equality*. *Proceedings of the Aristotelian Society*. Nr. 56. (1956) 281.

⁵³ Lásd: bővebben az egyenlőség-elméleteket: Frivaldszky János: *Az emberi jogok természetjogi megalapozásának kortárs problémáiról: A legújabb olasz jogfilozófiai irodalom tükrében*. In: Orosz András Lóránt (ed.): *Emberi jogok a Katolikus Egyház életében és jogában*. Budapest, L'Harmattan, 2010. 30., Frivaldszky János: *Természetjog és emberi jogok*. Budapest, PPKE JÁK, 2010. Hobbes elméletében megjelenik az egyenlőség progresszív elgondolása, mely szerint a természetjog mindenkire azonos módon vonatkozik, mely függvényében mindenki egyenlő módon vehet részt a társadalomban. Gearty, Conor: *Can Human Rights Deliver Real Equality?* 5th Annual LAG Lecture, London, 2007. november 19.

⁵⁴ 'equal treatment'.

⁵⁵ Lásd: Szemesi Sándor: *A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában*. Budapest, Complex, 2009. 29., Kárpáti József – Bihary László – Kádár András Kristóf – Farkas Lilla: *Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény magyarázata*. Budapest, Másság Alapítvány, 2006. 6.

⁵⁶ Lásd: Sandra Fredman: *Discrimination law*. Oxford, Hart Publishing, 2002. 14.

koncentrál, eredményére tekintet nélkül, s inkább az egyenlőtlenséget erősíti, mint az egyenlőséget segíti. A formális egyenlőség, annak igénye, hogy mindenkit azonos módon kezeljenek, egyenlő bánásmódot alkalmazva mindenkivel szemben, eredményét tekintve nem eredményez egyenlőséget, mivel a tényleges egyenlőséget más jelenti: azt, hogy mindenki a saját szükséglete szerint tud a társadalmi folyamatokban részt venni.

A formális egyenlőség alkalmazása jellemezte a nemzetközi emberi jogi egyezményeket, melynek jó ismertetőjegye a hátrányos megkülönböztetés alapjainak exemplifikatív jellegű felsorolással történő megjelenítése. Ez elsősorban az 1970-es évek közepéig volt jellemző,⁵⁷ amikor is a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem nem volt önálló,⁵⁸ szubsztantív rendelkezésekhez volt társítva, s elsősorban a személyes karakterizáló jegyek alapján tiltotta a hátrányos megkülönböztetést, nem a társadalmi korlátok lebontása szempontjából, nem arra helyezve a hangsúlyt. Bár egyes fordulatokban megjelenik a közvetlen hátrányos megkülönböztetés tilalma, illetve a jog egyenlő védelme, ezek azonban az egyenlőség tényleges megvalósulását nem jelentik. Egyrészt problematikus, hogy a formális modell esetén szükséges egy másik, az összehasonlítás alapját jelentő, megfelelő személy, másrészt pedig igényel egy általános sztenderdet is, mely általában a nem fogyatékossgal élő személyt jelenti, melyből kifolyólag a hátrány inkább felerősödik, minden pozitív eredmény nélkül.

A formális egyenlőség lényegében a medikális modellel párhuzamosan érvényesült az 1970-es évek közepét megelőzően, mely ugyanúgy nem reflektált a környezetre és az abból származó kihívásokra, s alapvetően az *asszimilációt* igényelte, figyelembe nem véve a különböző karakterű embereket. Nemzetközi emberi jogi szempontból erre az „univerzális azonosság”⁵⁹ jellemző, mely egy egyetemes egyenlőségi elvet alkalmaz mindenkire, figyelembe nem véve az alkalmazkodási szükségleteket, a fogyatékossgal élő ember számára lehetőség nem teremtve a teljes és hatékony társadalmi részvételre. Az emberi jogi dokumentumok nagyrésze a példálózó jellegű, nem kimerítően felsorolt⁶⁰ védett tulajdonsági alapokkal érzékelteti a formális egyenlőséget.

A fogyatékossgal élő emberek nagyon színes, diverz csoportot alkotnak, speciális igényekkel, mely önmagában is az egyenlő bánásmód nehézségét jelenti, s a fogyatékossg fogalmi meghatározását, lehatárolását is nehezíti.⁶¹ Az egyenlő bánásmód követelménye feltételezi, hogy máshoz képest az adott egyének is ugyanolyan bánásmódban részesüljenek, tehát, hogy az összehasonlítható helyzetben lévők egyformán legyenek kezelve. A fogyatékossg diverzitása mind kialakulása, mind típusa tekintetében elmondható, hiszen az egész életszakasz során kialakulhat, az érintett személy közrehatása, kontrollja nélkül. Lehet tartós vagy átmeneti, látható vagy láthatatlan, mely körülményekből is következik a fogyatékossg defínciójának nehézsége, lehetetlensége, másrészt pedig az azonos, egyenlő

---

⁵⁷ Oddny Mjöll Arnardóttir: A Future of Multidimensional Disadvantage Equality. In: Oddny Mjöll Arnardóttir-Gerard Quinn: *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009. 47.

⁵⁸ Ennek kiváló például az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, és az ICCPR illetve ICESCR, melyek a későbbi fejezetekben kerültek részletesebben ismertetésre.

⁵⁹ 'universal sameness', Oddny Mjöll Arnardóttir: A Future of Multidimensional Disadvantage Equality In Oddny Mjöll Arnardóttir-Gerard Quinn: *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009. 47.

⁶⁰ 'open-ended list'.

⁶¹ Amennyiben feltételezzük, hogy ez a meghatározás szükséges.

módú bánásmód problémája, hiszen mindenki különböző, melyre szükséges és megfelelő válasz az illeszkedő módosítás, változtatás.⁶²

Ebben a rendszerben az észszerű alkalmazkodás az egyenlő bánásmód szükségszerű eszközeként jelenik meg, mely hordozza az egyenlő lehetőségek,⁶³ a társadalomban való azonos részvétel megteremtésének lehetőségét, az egyenlő bánásmód, egyenlő lehetőségek és a tényleges egyenlőség megvalósítását,⁶⁴ ahol az eredmény, a tényleges egyenlőség a legfontosabb, a társadalom kontextusában, a szociális modell révén. Habár kétségtelen, hogy a formális egyenlőség a közvetlen diszkriminációt tiltja, eredményét tekintve inkább az egyenlőtlenséget erősíti.

Ezzel szemben a „tényleges, szubsztantív egyenlőség” már az eredményre is hangsúlyt fektet, melyhez a megfelelő támogatást, tevőleges magatartást kívánja biztosítani, túllépve a formális, alapvető, „állami” kötelezettségeken, célul kitűzve a marginalizálódott csoportok főirányába való visszacsatolását, a teljes társadalmi részvétel eléréséért,⁶⁵ melyben pusztán az egyenlő bánásmód már nem is feltétlen elégséges, hiszen van, ahol többlet erőfeszítésekre, még pozitívabb diszkriminációra van szükség, azért, hogy az egyenlőség,⁶⁶ a teljes és egyenlő társadalmi részvétel megvalósuljon.⁶⁷ Ebben az esetben a közvetett hátrányos megkülönböztetés mérsékelt hatáskörén belül marad,⁶⁸ mellyel a hátrányos megkülönböztetés leplezett formáit fel lehet fedezni. A tényleges egyenlőség megköveteli az államtól, hogy tényleges lépéseket eszközöljön a teljes társadalmi részvétel biztosítása céljából a korlátok lebontása által, melynek egyik eszköze az észszerű alkalmazkodás.⁶⁹ Habár ez nem eredményez társadalmi szintű változtatásokat, mégis kulcseleme a tényleges egyenlőségnek, mivel elismeri a különböző karakterizáló elemeket és biztosítja az egyedi szükségleteit a fogyatékossággal élő embereknek adott körülmények között is.

A tényleges egyenlőség modelljének koncepciója már továbblép azokon a hibákon és hiányosságokon, melyek a formális egyenlőségre még jellemzőek voltak, hiszen bár előbbi a jogok elismerése által megteremti az egyenlőség lehetőségének kereteit, nem valósítja meg célját, hiszen egyrészt túl általános, másrészt nem aktív, nem segíti elő a fogyatékossággal élő személyek csoportjának a fizikai, szociális és attitűdbeli korlátainak lebontását az élet minél nagyobb szegmensére kiterjedve, sem a munkahelyen, sem az oktatás területén.

---

⁶² Ez a gondolatmenet Lucy-Ann Buckley 2015. március 2-án, Galway-ban elhangzott prezentációján alapul.

⁶³ 'equal opportunity'.

⁶⁴ Gerard Quinn – Lisa Waddington – Eilionoir Flynn (ed.) *European Yearbook of Disability Law* (4th) Antwerp, Intersentia, 2013. 190.

⁶⁵ Sandra Fredman, Providing equality: Substantive equality and the positive duty to provide. *South African Journal of Human Rights*. Vol. 21. No. 2. (2005) 167.

⁶⁶ Sandra Liebenberg – Beth Goldblatt: The interrelationship between equality and socio-economic rights under South Africa's transformative constitution. *South African Journal of Human Rights*. Vol. 23. No. 2. (2007) 342.

⁶⁷ Committee of Economic, Social and Cultural Rights: General comment No.5.: Persons with disabilities. 11th Sess. (1994) 9. pont.

⁶⁸ M Maria Ventegodt Lissberg: *Disability and Employment: A Contemporary Disability Human Rights Approach Applied to Danish, Swedish and EU Law and Policy*. The Netherlands, Intersentia, 2011. 28-29. In Andrea Broderick: The Long and Winding Road to Equality and Inclusion for Persons with Disabilities, *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. The Netherlands, Intersentia Publishers, 2015. 35.

⁶⁹ Janet E. Lord – Rebecca Brown: *The Role of Reasonable Accommodation in Securing Substantive Equality for Persons with Disabilities: The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities* In Marcia H. Rioux – Lee Ann Bassar – Melinda Jones (ed.): *Critical Perspectives on Human Rights and Disability Policy*. The Hague, Martinus Nijhoff, 2011. 277.

A tényleges egyenlőséget az egyenlő lehetőségek⁷⁰ megteremtése révén lehet elérni, melynek szintúgy eszközét jelentheti az észszerű alkalmazkodás, mely kötelezettség Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménybe való belefoglalása kifejezi megtételének fontosságát, a tényleges egyenlőség megvalósítása felé, mintegy túlmutatva a hátrányos megkülönböztetésen, a diszkrimináció tilalmán, az egyenlőséget garantálva, a tényleges egyenlőség modelljének kiterjesztett, szisztematikus és strukturált⁷¹ értelmezésén, mely a *transzformatív egyenlőségen* keresztül biztosítható. A transzformatív egyenlőség, túllépve a tényleges egyenlőségen, mely magát a hátrányos megkülönböztetést okozó rendszert és a marginalizált csoportot érintetlenül hagyja, a társadalom által konstruált korlátok, sztereotípiák, negatív szokások és gyakorlat felszámolására törekszik, mely nehezíti a marginalizált csoportok számára a társadalmi részvételt, mely mellett a változást eredményező pozitív lépéseket is elvárja.⁷² A transzformatív egyenlőség elérése az erők újraeoltszását és a források átszervezését igényli, központi szerepet adva a hozzáférhetőségnek és az egyetemes tervezésnek.

A jogalkotás szempontjából az egyenlőségi modellek terén az 1990 utáni időszak hozott fordulatot, amikor megjelentek az egyes hátrányos megkülönböztetési alapot figyelembe vevő egyezmények. Ez az Arnardóttir által csak *multidimenziós hátrány modelljének* nevezett irány, melyre a még fokozottabb hátrányos megkülönböztetés elleni védelem, a fokozottabb tudatosság általi érdekérvényesítési faktor jellemző. Ennek megfelelően mostrandra tudatos az aszimmetrikus „erők”, a társadalmi előnyök és hátrányok figyelembe vétele, s tudatosan kívánják elérni az egyenlőséget, a tényleges egyenlőséget, a rossz gyakorlatok lebontása mellett. Intenzitását tekintve sokkal erősebb és tudatosabb fellépésről van szó, ahol a pozitív aktusok, tevőleges magatartások kiemelt szerepet élveznek.⁷³

---

⁷⁰ 'equal opportunities'.

⁷¹ Andrew Byrnes: *Article 1* In: Marsha A. Freeman – Christine Chinkin – Beate Rudolf (ed.): *The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*. New York, Oxford University Press, 2012. 56.

⁷² Sandra Fredman: *Beyond the Dichotomy of Formal and Substantiv Equality: Towards a New Definition of Equal Rights*. In: Christina Boerefijn: *Temporary Special Measures: Accelerating De Facto Equality of Women under Article 4 (1) UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*. Antwerp, Intersentia, 2003. 115.

⁷³ Oddny Mjöll Arnardóttir: *A Future of Multidimensional Disadvantage Equality?* 47-64. In: Gerard Quinn – Oddny Mjöll: *Introduction* xxii, Arnardóttir, Oddny Mjöll – Quinn, Gerard (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009.

I.2. Fogyatékoságtudományi modellrendszer

A fogyatékosággal élő személyek jogával kapcsolatos egyenlőség megvalósítása szempontjából a fogyatékoságtudományi modellrendszerből⁷⁴ a medikális és a szociális modell megkülönböztetése bír alapvető fontossággal, elérve az emberi jogi modellt. **A** Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szellemiségének paradigmaváltását az jelenti, hogy a fogyatékoság kérdését nem orvosi, hanem társadalmi alapokra fekteti, ahol az emberek nem sajnálat tárgyai, hanem jogok alanyai, felelősséget ruházva a környezetre a cselekvésre készítés céljából. Ennek elérése a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egy kiemelkedő vívmánya, elérve a fogyatékoság emberi jogi modelljét.

A *medikális*, vagy *orvosi modell* esetén a fogyatékosággal élő ember „kár”,⁷⁵ maga a gond, a probléma, a szánalom tárgya, amelyet kúrálni kéne,⁷⁶ amennyiben pedig nem kezelhető, akkor izolálni kell.⁷⁷ Ebben a szemléletmódban a fogyatékoság, korlátozottság van a középpontban, amelyen változtatni lenne szükséges, hogy a fogyatékosággal élő ember a „normális” emberekhez minél inkább hasonlónak váljon. Ez a modell a fogyatékoságot egy funkcionális korlátozottságnak tekinti, mely valamilyen fizikai, mentális vagy érzékszervi csökkenység eredménye, melyből kifolyólag kevesebb lehetőség áll fent a fogyatékosággal élő személy számára, hogy a többiekhez hasonló, azonos szintű, normális életet éljen.⁷⁸ A fogyatékosággal élő emberek stigmatizáltak, helyzetük „személyes tragédiának”⁷⁹ tekintett, kevesebbnek minősül,⁸⁰ mint másoké, életük alapvetően függ az épektől,⁸¹ „problémájuk” pedig orvosi, így annak megfelelően kezelendő. Nincs figyelembe véve a strukturális egyenlőtlenség és a hozzáférhetőség hiánya, még inkább erősítve a mainstream társadalomból való kirekesztődést.

Ezzel szemben⁸² a *szociális*, vagy *társadalmi modell*⁸³ a fogyatékosággal kapcsolatos korlátozásokat egy, a társadalom által kreált problémának tekinti,⁸⁴ mely alapvetően a

---

⁷⁴ Szóhasználatát tekintve Köncei György és Hernádi Ilona foglalta így össze a fogyatékoságtudománnyal és fogyatékosjogi elméletekkel kapcsolatos modellrendszert. Lásd: Az értelmileg akadályozott gyerekekről és felnőtről alkotott mentális kép történeti, kulturális változásai az elzáró intézményrendszer fejlődéstörténetének tükrében. Jgypk.hu

⁷⁵ Elizabeth F. Emens *Disabling Attitudes: U.S. Disability Law and the ADA Amendments Act*. [2012] 60 *American Journal of Comparative Law* 65

⁷⁶ 'pity', 'misfortune'. Elizabeth F. Emens: *Disabling Attitudes: U.S. Disability Law and the ADA Amendments Act* *American Journal of Comparative Law* Vol. 60. No. 205. (2012) 101.

⁷⁷ Ennek tökéletes példája az intézményesítés.

⁷⁸ Colin Barnes: *Disabled People in Britain and Discrimination*. London, Hurst and Co., 1991.

⁷⁹ 'personal tragedy'. Colin Barnes-Geof Mercer, *Disability* (Key Concepts 2003) 2

⁸⁰ 'less than a whole'. Dartington 1981 In Len Barton, *Overcoming Disabling Barriers: 18 Years of Disability and Society* (Routledge, 2006) 25

⁸¹ Safilios-Rothschild 1970 Hivatkozva: Colin Barnes – Geof Mercer, *Disability*. Cambridge, Polity, 2004. 12.

⁸² Lásd: részletesebben: Köncei György (szerk.): *A Fogyatékoság definíciói Európában: Összehasonlító Elemzés* Fogyatékoságtudományi Tanulmányok III. Budapest, ELTE-BGGYK, 2009. 23.

⁸³ 'social barriers model' Finkelstein 1993. Hivatkozva: Michael Bury – Jonathan Gabe: *Sociology of Health and Illness: A Reader*. London, Routledge, 2003. 286., 'social-contextual approaches'. Tom Shakespeare szerint nem pusztán szociális modellről, hanem annál többről szükséges beszélni, amelyet a szociális-kontextuális megközelítés jobban kifejezhet. In: Tom Shakespeare, *Disability Rights and Wrongs*. London, Routledge, 1999. 28 Ezzel alapvetően egyetértek, ugyanakkor mégis célszerűbb a szociális modell fogalmának használata, hiszen jelenleg az a közérthető.

társadalomtól és az általuk kialakított korlátokból ered, s ezek azok a korlátok, amelyek kizárják a fogyatékossgal élő személyt a társadalomban való teljes, minél teljesebb részvételből. Ennek megfelelően nem a fogyatékossgal élő egyént kéne kúrálni, hanem a társadalom korlátait lebontani.⁸⁵

E két fő modellt az alábbiakkal⁸⁶ lehetne összefoglalni:

Medikális, orvosi modell		Szociális, társadalmi modell
Korlátozottság	Fókuszban	Társadalmi közeg, környezet
Orvosi diagnózis	Hangsúlyozott	Egyén és a társadalom kapcsolata
Egyén korlátozottsága	Középpontban	Társadalmi korlátok
Kezelendő, gyógyítandó probléma	Hozzáállás	Előítélet, diszkrimináció kezelendő
Orvosi, pszichológiai, rehabilitációs szolgáltatások	Válaszutak	Korlátok lebontása

Bowe a társadalomban való teljes részvétel hat korlátját különbözteti meg: építészeti, oktatási, foglalkoztatási, jogi, hozzáállásbeli és személyes,⁸⁷ melyek egy elnyomott kisebbségi csoportot eredményeznek,⁸⁸ mellyel kapcsolatban a szociális modell célja,⁸⁹ hogy a társadalom lebontsa az önmaga által teremtett korlátokat.⁹⁰ A társadalmi modell keretében a kirekesztés a hátrányos megkülönböztetés egy formája, mely lebontása ellen küzdeni kell a lehetőségek növelése által, mely révén a fogyatékossgal élő ember még inkább a társadalom részévé válik. A szociális modell elsősorban a társadalmi konstruktivizmusból táplálkozott, s az 1970-es évek fogyatékosjogi mozgalmainak jelentett táptalajt. A szociális modellel szembeni kritikusok kiemelték, hogy túlzottan a külső tényezőkre helyeződik a hangsúly, teljes mértékben figyelmen kívül hagyva a korlátozottságot, annak a személyes megtapasztalását.

Az egyenlőség elve a szociális modell középpontja, s az adott személy oldaláról elsősorban a képesség, míg a társadalom szempontjából az egyenlő hozzáférés és a fogyatékossgal élő emberi jogainak biztosítása áll a középpontban. A hátrányos megkülönböztetés ellen rendszerszinten küzd azáltal, hogy az „épek” általi elvárásokat, struktúrákat lebontja, hiszen

⁸⁴ A szociális modell is, függően a különböző társadalmi körülményektől, másképpen kerül értelmezésre. Megkülönböztetett például a brit, az északi ('nordic', beleértve Norvégiát, Finnországot, Svédországot, Dániát és Izlandot) és az észak-amerikai modell. Lásd: bővebben Rannveig Traustadóttir: Disability Studies, the Social Movements and Legal Developements 9-16. In: Gerard Quinn – Oddny Mjóll Arnadóttir: *Introduction* xxii, Oddny Mjóll Arnadóttir – Gerard Quinn (ed.), *The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian Perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2008.

⁸⁵ Richard Rieser: 'Disability Equality – Medical and Social Model'.

⁸⁶ Michael Oliver és Tom Shakespeare táplázata alapján készült, lásd: Rannveig Traustadóttir: Disability Studies, the Social Movements and Legal Developements. 8. In: Gerard Quinn – Oddny Mjóll Arnadóttir: *Introduction* xxii, Oddny Mjóll Arnadóttir – Gerard Quinn (ed.), *The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian Perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2008.

⁸⁷ Frank Bowe: *Handicapping America: Barriers to Disabled People*. New York, Harper Collins, 1978.

⁸⁸ Dimitris Anastasiou – James M. Kauffmann: The Social Model of Disability *Journal of Medicine and Philosophy* Vol. 38. Nr. 4. (2013) 442.

⁸⁹ Shakespeare, Tom: *The social model of disability*. In: Lennard J. Davis (ed.): *Disability Studies Reader*. London, Routledge, 2013. 214-221.

⁹⁰ A szociális modell a '70-es évek társadalmi konstruktivista elméleteiből táplálkozva vált a fogyatékosjogi mozgalmak alapjává.

ebben a rendszerben már maga a kirekesztés hátrányos megkülönböztetést valósít meg, s a középpontban az áll, hogy az egyenlőtlenségek lebontásával hogyan lehet a fogyatékossgal élő ember számára a mainstream társadalomban való minél teljesebb részvételt biztosítani.

Ez a szemléletmód az, amely segíti megérteni a fogyatékossgal élő emberekkel kapcsolatosan felmerülő aggályokat, az erre egyik válaszlehetőségként adható észszerű alkalmazkodást, mintegy az egyenlőség elérésének egyik eszközét, de sajnos, még sok esetben mindig az orvosi fogalmakon alapulva.

A szociális modell paradigmaváltása mellett a fogyatékossgal élő emberek jogaival kapcsolatban a *fogyatékosjogi-emberi jogi megközelítés*⁹¹ kiemelten hangsúlyozandó, mely kifejezésre jut a szociális modell által okozott nézőpont-váltásban, és az alapkövét jelenti az általam vizsgált joganyagoknak, lényegét pedig összefoglalja a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény célja.⁹² Középpontjában az egyenlő lehetőségek és a hátrányos megkülönböztetés tilalma áll, kiemelve az egyenlő méltóságát és a fogyatékossgal élő emberek egyéni autonómiáját.⁹³

A fogyatékosjogi emberi jogi megközelítés középpontba helyezi az inklúziót, részvételt, hozzáférhetőséget, különbözőséget, melynek elemei a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 3. cikkében is megjelennek. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága megerősítette, hogy az emberi jogi fogyatékosjogi elmélet megköveteli a részes államoktól, hogy figyelembe vegyék a fogyatékossgal élő személyek különbözőségét, illetve a korlátozottsággal élő egyének és a fizikai és attitűdbeli korlátokkal rendelkező környezetet.⁹⁴

Az emberi jogi modell összekapcsolódik az *egyetemes megközelítéssel*⁹⁵ abban a tekintetben, hogy nem hasonlítja össze a fogyatékossgal élőket a normálisnak tekintettel, hanem a diverzitás egy értékének tekinti azt. A szociális modellhez hasonlóan szintén nagy szerepet szán a társadalomnak, az államnak, hangsúlyozva, hogy a fogyatékossgal az élet bármely szakaszában megtörténhet, tekintet nélkül az adott személyre. Az egyetemes megközelítés meghaladja a hagyományos egyenlőségi megközelítést: mindenkire alkalmazandó, nem csak egyes kisebbségi csoportokra,⁹⁶ habár ezáltal utópikus törekvésnek is tűnhet.⁹⁷

---

⁹¹ 'disability human rights approach'. Maria Ventegodt Liisberg: *Flexicurity and Employment of Persons with Disability in Europe in a Contemporary Disability Human Rights Perspective*. In: Lisa Waddington – Gerard Quinn – Eilionoir Flynn *European Yearbook of Disability Law* (4th) Antwerp, Intersentia, 2013. 146-147. Megjegyzendő, hogy az emberi jogi megközelítés nem korlátozható, szűkíthető le csak a fogyatékossgal élő emberekre. Sokkal inkább keretet biztosít az emberi jogi fejlődéseknek, melyek a nemzetközi emberi jogi sztenderdeken alapulnak, s az emberi jogok elősegítése és védelme vezérli.

⁹² Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 1. cikk: „Cél”.

⁹³ Megjegyzendő, hogy már a 2000-es évek elején kifejtésre került az emberi jogi megközelítés lényege, szociális modellől való különbözősége, de lényegében nem került elhatárolásra. Erre tesz kísérletet Theresia Degener. A munkám és az európai uniós intézményei szempontjából nem megyek azonban az ő irányába. Theresia Degener: *Challenges and Compliance of the UN CRPD*. In: Dorothy Estrada-Tanck (ed.): *Human Right of Persons with Disabilities in International and EU law. EUI Working Papers AEL*. No. 1. (2016) 15.-37

⁹⁴ UN CRPD Committee, *Indicidual Communication, S.C. v. Brazil*, Comm. No. 10/2013, Decision adopted the 12th Session of the Committee, CRPD/C/12/D/10/2013, para. 6.3.

⁹⁵ 'universalist approach'.

⁹⁶ Jerome Bickenbach: *Minority rights of universal participation: The politics of disablement*. In: Melinda Jones – Lee Ann Basser Marks (ed.): *Disability, Diversity-Ability and Legal Change*. The Hague, Martinus Nijhoff, 1999.

⁹⁷ Rosemary Kayess – Philip French: *Out of darkness into light? Introducing the Convention on the Rights of Persons with Disabilities* *Human Rights Law Review*. Vol. 8. No. 1. (2008) 10.

A fogyatékosjogi emberi jogi és egyetemes modellekkel ellentétben a *kisebbségi jogi megközelítés*, hiszen annak alapja a kategorizálás, a csoportképzés, mely alapján meghatározásra kerül, hogy az egyes csoportra jellemző tulajdonságok alapján hogyan kell védelmet nyújtani.

Nem elfelejthető, hogy a fogyatékossgal élő emberek jelentik a világ egyik⁹⁸ legnagyobb kisebbségét,⁹⁹ mely markáns határozó a fogyatékosjogi, civiljogi küzdelmek során hangsúlyozottan ki is emelték, kölcsönözve a nemzeti kisebbségektől, kifejezve egy kollektív meghatározó, csoportalkotó tényezőt, erősítve a közös fellépést a jogokért való harc során.¹⁰⁰ Maga a kisebbség fogalmilag nehezen határozható meg,¹⁰¹ s akár a hátrányos megkülönböztetés esetén a védett tulajdonságok alapja, szintúgy nem leszűkíthető és elhatárolható egymástól, ugyanakkor a fogalom erejét tekintve kiemelkedően segíti a jogvédelmet.

Az erősödő jogokért való harcban a fogyatékossgal élő emberek mint kisebbség, felismerték politikai erejüket és a közös fellépés hatását, betagolva önmagukat a védett tulajdonságot alkotó csoportok közé, párhuzamot vonva a faj alapján hátrányosan megkülönböztetett csoportokkal, ebből kifolyólag felhasználva a faj és a nem mint védett tulajdonságok védelmi mintáit, hiszen „a fogyatékossgal élő emberek is egy, történelmileg is hátrányos megkülönböztetést elszenvedő, politikailag erőtlenség, társadalmilag kizsájtott csoportot alkotnak”.¹⁰²

Ez a folyamat az Amerikai Egyesült Államokból indult, amely az európai kisebbségi mintát és a saját faji és nemi hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelmének folyamatait és tapasztalatait használta fel, felismerve azt, hogy míg egy egyénnel szembeni hátrányos megkülönböztetés csak egy életelemmé válik, ugyanezt ha emberek milliói tapasztalják, az társadalomtörténet.¹⁰³

E praktikus és jogérvényesítő ok mellett, melyet a fogyatékossgal élő emberek a jogaikért való harcban tudtak használni, fontos belső kohéziós erőt jelentett az ilyen fajta önmeghatározás: a kisebbségként való definiálás a fogyatékossgal élő emberek diverz csoportját összefogta, erősítette, tovább növelve a társadalom aktív szereplőiként való jelenlétüket a medikális szemlélet ellenében. Miközben a fogyatékossgal élő emberek, s a fogyatékossgal mint védett tulajdonsággal rendelkező csoporthoz tartozás nem azonos az európai értelemben vett kisebbségvédelemhez, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény is él a kisebbségbe való sorolással a legteljesebb jogvédelem elérése érdekében.¹⁰⁴

---

⁹⁸ Ed Roberts használta először ilyen összefüggésben a fogyatékossgal és a kisebbség kapcsolatát. Idézi: Nielsen 2012. 168. In: Rachel Adams – Benjamin Reiss – David Serlin: *Keywords for Disability Studies*. New York, NYU Press, 2015. 122.

⁹⁹ 'Some facts about persons with disabilities'. 1. pont

¹⁰⁰ Rachel Adams – Benjamin Reiss – David Serlin: *Keywords for Disability Studies*. New York, NYU Press, 2015. 122.

¹⁰¹ Baka András: Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és a kisebbségek nemzetközi jogi védelme. *Acta Humana*. 1992/8 4.

¹⁰² Sandra Fredman: Disability Equality and the Existing Paradigm. In: Anna Lawson – Caroline Gooding (ed.): *Disability Rights in Europe: From Theory to Practice*. Oxford, Hart Publishing, 2005. 204-205.

¹⁰³ Paul K. Longmore: *Why I burned my book and other essays on disability*. Philadelphia, Temple University Press, 2003. 39.

¹⁰⁴ Úgy, mint jogvédelmi eszköz kétségtelenül szükséges a kisebbségkénti meghatározottság, ezzel szemben a fogyatékossgal élő emberek nem, ahogy a kisebbség fogalma sem el- és lehatárolható.

A kisebbségi jogi megközelítés tisztán elmozdul az orvosi modelltől, hiszen hangsúlyozza a fogyatékoság politikai és társadalmi aspektusait, ugyanakkor számtalan problémás terület jellemzi, hiszen ahhoz, hogy valaki az adott kisebbségi kategóriába tartozzon s annak következtében jogvédelmet kérjen, bizonyítani kell a karakterizáló elemét, mely problémás lehet akkor, ha az adott személy nem rendelkezik a tiszta csoportalkotó elemekkel. Elég csak arra gondolni, hogy nincs két egyforma fogyatékossgal élő személy. Ezen felül a normálistól való eltérésekre koncentrálnak, ahelyett, hogy az emberi sokszínűséget hangsúlyoznák.

Nem kifejezetten a fogyatékossgal kapcsolatos, de számos eleméből kifolyólag nem elhanyagolható az emberi jogi modellhez hasonló *képesség* modell,¹⁰⁵ mely egyrészt a funkciókra, másrészt pedig az emberben rejlő lehetőségekre koncentrálnak, kiemelve az állam kötelezettségét a fogyatékossgal élő emberek szükségletei vonatkozásában, mely révén ugyanarra válnak képessé, mint mások. Mintegy a forrásoktól teszi függetlenné az állam kötelezettségét. A diverzitást, az emberi heterogenitást az egyenlőség lényegeként emeli ki, az egyetemes és az emberi jogi megközelítéshez hasonlóan, biztosítani kívánja a mindenki számára azonos feltételeket a képességeik kiteljesítéséhez, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel harmóniában.

I.3. Változó fogyatékos(ság)-kép

Bár a fogyatékossgal élő személyek köre sem el- és lehatárolható, észrevehető egy, a XXI. század technikai fejlesztései és lehetőségei által teremtett új kategória, mely más megközelítésbe helyezi a fogyatékoság kérdését, túlmutatva a „mindenki más” kategóriáján, szuperembereket kreálva. A különféle bionikai eszközök révén megalkotott műeszközök és művétagok révén a fogyatékossgal medikális modellje köszön vissza, ráerősítve a fogyatékossgal élők diverzitására, megosztást okozva egyrészt a fogyatékossgal élő személyek fogyatékossgal-típusai között, másrészt pedig a különböző anyagi és technikai lehetőségek között, többszörös rétegződést eredményezve, s megnehezítve a szociális modell érvényesülését.

Így a fogyatékossgal medikális és szociális modelljéhez képest egy bionikai modell is megjelenik, amely emberképe a fogyatékossgal élő, technikai vívmányokkal egyes területeken szuperképességekkel felruházható személy képe jelenik meg. Itt a fogyatékossgal élő emberek két csoportra osztoznak: akik kaphatnak valami eszközt és

---

¹⁰⁵ 'capability approach', mely Amartya Sen és Martha Nussbaum nevéhez kötődik. Az alapmegközelítés hasonló, de lényeges eltérések vannak a két elmélet között. Sen az elméletét először az „alapvető képességek elméleteként” mutatta be *Equality of What?* című elgondolásában (Stanford University: Tanner Lectures on Human Value, Delivered at Stanford University, May 22, 1979) 1979-ben, mely során kritizálta az utilitarista jólétet és egyenlőséget, majd a 80-as, 90-es években ezen alapulva kidolgozta a képesség elméletet. Míg Sen törekedett egy általános keret kidolgozására, hogy mit jelent a minőségi élet, egyéni szabadság, Nussbaum elsősorban a normatív igazságosságra és az emberi méltóság tiszteletben tartására koncentrálnak. Fontos szemléletbeli különbség, hogy Sen nem nyújtott egy listát a fő képességekre vonatkozólag, s ezt kritizálta is, míg Nussbaum összeszedte ezeket (lásd: Martha C. Nussbaum: *Women and Human Development*. Cambridge, Cambridge University Press, 2001. 5.).

akik nem. Ez alapvetően már jóval korábban, akár a szemüveg megjelenésével,¹⁰⁶ a bot használatával megállapítható és alkalmazható kategóriává alakult, mely irány a XXI. század technikai fejlődése függvényében még magasabbra tört: szuperképességek elérése is lehetséges, amennyiben az anyagi és technikai háttér rendelkezésre áll. Mintegy ez vetítődik elő a strasbourgi bíróság *Sentges v. Netherlands*¹⁰⁷ ügyében, ahol egy drága művészre lenne szükség, melynek támogatása az állam kötelezettsége lett volna, ezt azonban nem fedezték. Ez egyrészt a fogyatékossghoz gyakran kapcsolódó szegénységet még inkább hangsúlyozza, másrészt a világ különböző országainak a társadalmi különbségei is ilyen szempontból is megvilágítást nyernek, s a hozzáférhetőség is új értelmet, új értelmezést nyerhet.¹⁰⁸ Megteremtve a szuperemberek szuperképességeit, akár a fogyatékossg megszüntetését is el lehet érni: akár már kezdetben a genetikai állomány módosításával, akár később, a fizikai fogyatékossghoz kapcsolódó eszközök használatával.

A realitás talaján állva azonban a fogyatékossg változó fogalmáról szükségszerű elmondani, hogy jogi szempontból a jelenleg adott válaszok a „klasszikus” értelemben vett fogyatékossg-fogalmat kiüresítik, a szemüveghez hasonlóan továbblépnek: remélhetőleg a megfelelő alkalmazkodás révén egyetemesen, mindenki számára azonos módon hozzáférhetővé teszik az élet minden területét.

---

¹⁰⁶ Dan Goodley – Bill Hughes – Lennard Davis: *Disability and Social Theory: New Developments and Directions*. New York, Palgrave Macmillan, 2012. 174.

¹⁰⁷ *Sentges v. Netherlands* (ECHT no. 27677/02. 2003.07.18.) Lásd: VI.3.2.3. Fizikai környezethez való hozzáférés.

¹⁰⁸ Ezt hangsúlyozza többek között Nicolas Huchet, akik elérhető áron kívánnak mozgatható ujjakkal rendelkező kezét készíteni megfizethető, 3-dimenziós nyomtató segítségével. Lásd a részleteket: *Disability & Technology*, TEDxCibeles 2015. augusztus 25.

II. RÉSZ

A FOGYATÉKOSJOGI ENSZ-EGYEZMÉNY NEMZETKÖZI SZEREPE

A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény sajátos helyet foglal el a nemzetközi szerződések sorában.

Elsősorban azért, mert ez az első emberi jogi szerződés, mely egészében a fogyatékossgal élő emberekről szól és jogi kötőerővel bír. Különlegessége és különállósága mellett ugyanakkor a nemzetközi szerződések attribútumait is hordozza.

E fejezetben egyrészt a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szempontjából releváns tényeket, másrészt pedig nemzetközi jogi helyzetét és más, fogyatékosjoggal kapcsolatos szerződések és dokumentumok viszonyát kívánom bemutatni, elsősorban a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény által felidézett szerződések, illetve a kiemelt jelentőségű egyezmények és az Európai Unió vonatkozásában.

II.1. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény nemzetközi jogi helyzete a Bécsi Egyezmény tükrében

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény¹⁰⁹ a XXI. század első emberi jogi szerződése,¹¹⁰ nemzetközi szinten az első olyan jogi kötőerővel bíró emberi jogi dokumentum, amely a fogyatékossgal élő személyekről, személyeknek szól,¹¹¹ „betömve” az ENSZ egyenlőségi jogi „fekete lyukát”¹¹² és az első olyan nemzetközi jogi dokumentum, amely tartalmazza az észszerű alkalmazkodás koncepcióját.¹¹³ A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény nem keletkeztet új jogokat, hanem azokat a fogyatékossgal élő emberek vonatkozásában értelmezi, s kifejezi a mögötte meghúzódó emberképet, a fogyatékossgal élő ember képét, aki nem alárendelt, hanem egyenrangú, aktív lény.¹¹⁴ Míg a nemzeti jog szerepe alapvető és megkérdőjelezhetetlen a fogyatékossgal élő személyek jogainak garantálása szempontjából, a nemzetközi jog növekvő szerepe ezen jogok előmozdítása során elsősorban nemzetközi szinten (f)elismert, mivel zsinórmértéket jelentenek, a pontos megvalósítás azonban nemzeti, tagállami hatáskör.

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény rendhagyó jellegének keretében lehetőséggel bírt progresszív újítások, változások bevezetésére az emberi jogok területén. Egyedülálló módon a hátrányos megkülönböztetés kontextusában összeköti a polgári, politikai jogokat a gazdasági, szociális és kulturális jogokkal, amely révén az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának¹¹⁵ egysége újra megjelent.¹¹⁶

A nemzetközi közjog¹¹⁷ decentralizált természetének megfelelően az államok maguk értelmezhetik a jogot, melybe a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény esetén a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága ad iránymutatást. Az 1969. évi Bécsi Egyezmény a Szerződések Jogáról¹¹⁸ harmadik, „A szerződések betartása, alkalmazása és értelmezése” című részben rögzíti a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményre is vonatkozó előírásokat.

---

¹⁰⁹ Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény, Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Elfogadva 2006. december 13. G.A. Res. 61/611, U.N. GAOR, 61st Sess., U.N. Doc. A/RES/61/611 (2006), Hatályba lépésének ideje: 2008. május 3. (Továbbiakban: Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény, CRPD)

¹¹⁰ 'human rights treaty'.

¹¹¹ Michael Ashley Stein – Janet E. Lord: Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Innovations, Lost Opportunities, and Future Potential. *Human Rights Quarterly*. Vol. 32 No. 689. (2010) 18.

¹¹² Wouter Vandenhoe: *Non-Discrimination and Equality in the View of the UN Human Rights Treaty Bodies*. Antwerp/Oxford, Intersentia. 2005. 2.

¹¹³ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 2. cikk 4. bekezdés: „Meghatározások – észszerű alkalmazkodás”.

¹¹⁴ A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény. *A Fogyatékossgal és Társadalom*. 2009/1. 23.

¹¹⁵ 'International Covenants on Human Right', UN General Assembly, Draft International Covenant on Human rights and measures of implementation: future work of the Commission on Human Rights, 4 December 1950, A/RES/421.

¹¹⁶ Amita Dhanda: Constructing a new human rights lexicon: Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *Sur. Revista Internacional de Derechos Humanos*. Vol. 5. No. 8. (2008)

¹¹⁷ A nemzetközi szerződésekre vonatkozólag lásd: Bruhács János: *Nemzetközi jog I.* Pécs, Dialóg Campus, 2014.

¹¹⁸ United Nations, 'Vienna Convention on the Law of Treaties', 23 May 1969, United Nations, Treaty Series, vol. 1155, p. 331. (Továbbiakban: Bécsi Egyezmény, 1969. évi Bécsi Egyezmény).

A 31. cikk a szerződés értelmezésének általános szabályairól szól, mely „olvasztótégelyként”¹¹⁹ egybefogja azon rendelkezéseket, amelyek fényében kell értelmezni a szerződést: jóhiszeműen, feltételezve, hogy az államok jóhiszeműen cselekednek a nemzetközi kapcsolatok során; a *pacta sunt servanda* elvére¹²⁰ visszautalva; a szokásos, eredeti jelentést követve; a szöveg összefüggéseit figyelembe véve, nem szakaszokra bontva, beleértve a Preambulum és mellékleti szakaszt, szem előtt tartva a szerződés tárgyát és célját. Ezen a ponton a célelvű, teleológiai értelmezést követve, mely nagyobb súlyt ad a szerződő felek szándékának, mint magának a leírt szövegnek. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény értelmezése esetén ezek az alapvető pillérek, melyek követendőek, vagyis hogy a rögzítetteknek megfelelően jósziszeműen, az eredeti jelentésnek megfelelően kell eljárni a feleknek.

Abban az esetben, ha a tartalom kérdéses, s egy cikk több bekezdésből és albekezdésből áll, összességében kell értelmezni: az adott cikket a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény összessége, tárgya és célja vonatkozásában kell nézni. Ezt a tárgyat és célt a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 3. cikke tartalmazza, „Általános alapelvek”-ként, mely a 4. cikkel, az „Általános kötelezettségekkel” együtt olvasva megteremti a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény az 1. cikkében kiemelt „Cél”-t és meghatározza az egyezmény célját:

„[Az] Egyezmény célja valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes és egyenlő gyakorlásának előmozdítása, védelme és biztosítása valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, és a velük született méltóság tiszteletben tartásának előmozdítása.”¹²¹

Ennek értelmében a tárgyaló államok egyértelműen tisztában vannak a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény céljával, az értelmezés „irányával”. Az előkészítő tárgyalások során kérdéses volt, hogy szükséges-e a cél egy különálló cikkben történő meghatározása, mely nem egyedülálló az emberi jogi dokumentumok között.¹²² Végül emellett a megoldás mellett döntöttek, melynek elsődleges célja a nyomatékosítás, melyet az „előmozdít, véd és biztosít” triász is kiemel, érzékeltetve, hogy a részes államnak aktívan kell fellépnie a fogyatékossgal élő emberek jogainak biztosításáért. Ez a cél a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény lényegi, elemi cikke, melyhez fenntartás nem fűzhető,¹²³ s mely az egész egyezményt áthatja. Ennek a célnak a keretében eleget kell tenni a 4. cikkben szereplő kötelezettségeknek:

„1. A részes államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy biztosítják és elősegítik valamennyi alapvető emberi jog és szabadság teljes megvalósulását valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, a fogyatékossgal alapján történő bármiféle hátrányos megkülönböztetés nélkül.

Ennek érdekében a részes államok vállalják, hogy:

---

¹¹⁹ Richard Gardiner: *Treaty Interpretation*. Oxford, Oxford University Press, 2008. 37-38.

¹²⁰ Bécsi Egyezmény 26. cikke: „*Pacta sunt servanda*”.

¹²¹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 1. cikke: „Cél”.

¹²² Lásd: Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni nemzetközi egyezmény, Gyermek Jogairól Szóló Egyezmény.

¹²³ Ez a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 46., „Fenntartások”-ról szóló cikkében is nyomatékosítva van.

- a) meghoznak minden megfelelő jogalkotási, közigazgatási és egyéb intézkedést a jelen Egyezményben foglalt jogok végrehajtása érdekében;
- b) megtesznek minden megfelelő intézkedést, ideértve a jogalkotási lépéseket a fogyatékossgal élő személyek hátrányos megkülönböztetését tartalmazó törvények, rendelkezések, szokások és gyakorlat módosítása vagy eltörlése érdekében;
- c) figyelembe veszik a fogyatékossgal élő személyek emberi jogainak védelmét és előmozdítását valamennyi politika és program során;
- d) tartózkodnak minden olyan cselekedetben és gyakorlatban való részvételtől, amely nem összeegyeztethető a jelen Egyezménnyel, és biztosítják, hogy a hatóságok és közintézmények a jelen Egyezménnyel összhangban tevékenykedjenek;
- e) minden megfelelő intézkedést meghoznak bármely személy, intézmény vagy magánvállalkozás által a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés felszámolása érdekében;
- f) kutatásokat és fejlesztéseket valósítanak meg vagy segítenek elő az egyetemesen tervezett áruk, szolgáltatások, eszközök és létesítmények vonatkozásában, a jelen Egyezmény 2. cikkében meghatározottak szerint, amelyek a lehető legkisebb változtatással és anyagi ráfordítással megfelelnek a fogyatékossgal élő személyek speciális igényeinek, elősegítve felhasználhatóságukat és használatukat, valamint elősegítik az egyetemes tervezést a szabványok és irányelvek kidolgozása során;
- g) kutatásokat és fejlesztéseket valósítanak meg, vagy segítenek elő a fogyatékossgal élő személyek számára alkalmas új technológiák, beleértve az információs és kommunikációs technológiákat, a közlekedést/mozgást segítő eszközök, készülékek és segédeszközök elérhetőségének és használatának előmozdítására, elsőbbséget biztosítva az elérhető költséggel járó technológiáknak;
- h) hozzáférhető információkat biztosítanak a fogyatékossgal élő személyek számára a közlekedést segítő eszközökről, a készülékekről és segédeszközökről, ideértve az új technológiákat, csakúgy, mint a segítségnyújtás, támogató szolgáltatások és szolgálatok más formáiról;
- i) előmozdítják a jelen Egyezményben foglalt jogok oktatását a fogyatékossgal élő személyekkel foglalkozó szakemberek és alkalmazottak számára az e jogok által biztosított jobb segítség- és szolgáltatásnyújtás érdekében.

2. Tekintettel a gazdasági, társadalmi és kulturális jogokra minden részes állam vállalja, hogy a rendelkezésre álló erőforrásai felső határáig, és, szükség esetén, a nemzetközi együttműködés keretében, intézkedéseket tesz ezen jogok teljes megvalósításának fokozatosan történő elérése érdekében, fenntartás nélkül, a nemzetközi joggal összhangban, a jelen Egyezményben foglalt kötelezettségek haladéktalan alkalmazására.

3. A jelen Egyezmény végrehajtására irányuló jogalkotás és politikák kidolgozása és végrehajtása során, továbbá a fogyatékossgal élő személyeket érintő kérdésekkel kapcsolatos más döntéshozatali eljárásokban a részes államok szorosan egyeztetnek, amelybe aktívan

bevonják képviselői szervezeteiken keresztül a fogyatékossgal élő személyeket, ideértve a fogyatékossgal élő gyermekeket is.

4. A jelen Egyezményben semmi nem értelmezhető úgy, mint ami befolyásolja a részes állam jogának, vagy az adott részes állam vonatkozásában hatályos nemzetközi jognak a fogyatékossgal élő személyek jogainak hatékonyabb szabályozását biztosító rendelkezéseit. A jelen Egyezményben részes államok joga, szerződésai, szabályozása vagy szokásai által elismert, vagy tartalmazott emberi jogok és alapvető szabadságok nem korlátozhatók vagy csorbíthatók arra hivatkozással, hogy a jelen Egyezmény az adott jogokat, vagy szabadságokat nem, vagy csak kisebb mértékben ismeri el.

5. Jelen Egyezmény rendelkezései mindenféle korlátozás vagy kivétel nélkül a szövetségi államok valamennyi részére vonatkoznak.”¹²⁴

Az általános kötelezettségek, úgy mint a jogok „általános tiszteletben tartása”,¹²⁵ vagy minden „szükséges eszköz megtétele”,¹²⁶ a legtöbb emberi jogi szerződésre jellemző, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény azonban túllép ezen, hiszen a részes államok kötelezettségeként írja elő a fogyatékossgal élő emberek jogainak promotálását és biztosításának „teljes megvalósítását”,¹²⁷ mely az elvárt eredményt is kifejezi. A „valamennyi fogyatékossgal élő személy” fordulatban megerősítik, hogy mindenfajta differenciálás nélkül védik a fogyatékossgal élő emberek jogait.

Az államok az egyezmény aláírásával¹²⁸ egyfajta érdeklődést kifejeznek, hogy egyrészt egyértelműen az egyezmény szándékával, s elköteleződnek amellett, hogy később jogilag kötik is magukat az egyezményhez, másrészt már annak szellemében lépnek fel. Emellett a szerződés hatályának elismerését jelenti a csatlakozás is,¹²⁹ mely esetben az aláírás, majd a ratifikálás lépése nem válik ketté. A csatlakozás több módon történhet, az államok nemzeti jogának függvényében, s két féle hozzáállás látható. Az egyik esetben az állam előbb ratifikálja az egyezményt, s annak előírásai után csak „kullog”, a másik esetben pedig a ratifikáció¹³⁰ előtt kívánja a nemzeti jogát összhangba hozni,¹³¹ mely folyamata során a társadalomnak és civil szervezeteknek kiemelkedő¹³² szerepük van.

---

¹²⁴ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 4. cikke: „Általános kötelezettségek”.

¹²⁵ 'universal respect', A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény

¹²⁶ 'all appropriate measures', A nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény.

¹²⁷ 'full realization'.

¹²⁸ 'signature'. 'Signatory' státuszban jelenleg húsz állam van a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény, huszonkilenc pedig a Fakultatív Jegyzőkönyv vonatkozásában.

¹²⁹ 'accession'. Bécsi Egyezmény 2. cikk (1) bekezdés b) pontja és a 15. cikk: „Szerződés kötelező hatályának elismerése csatlakozás útján”.

¹³⁰ Meg kell különböztetni a monista és a dualista rendszert, attól függően, hogy kell-e külön jogi aktus, vagy nem ahhoz, hogy a nemzetközi egyezmény a nemzeti jog részévé váljon. Ezen felül lehet beszélni formális elismerésről, amely jogilag köt egy regionális nemzetközi szervezetet, illetve hozzáférésről, mely fennállhat egy állam, vagy egy regionális nemzetközi szervezet esetében. A megkülönböztetésről olvasható: UN Handbook: *From Exclusion to Equality. Realizing the rights of persons with disabilities. Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol*. Geneva, 2007. 41.

¹³¹ Dolgozatomban nem differenciálok az egyes formák között, csak általában a ratifikálás vagy csatlakozás kifejezést használom. Az egyes országokra vonatkozólag ld:

A Bécsi Egyezmény megköveteli a felek közötti egyéb szerződés figyelembevételét a szerződés értelmezése és az azt követő gyakorlati alkalmazása során.¹³³ Amennyiben kérdés merül fel a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény vonatkozásában, az azt követő gyakorlat a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának a döntéseiben és általános ajánlásaiban¹³⁴ kaphat helyet. Amennyiben még ezeknek az általános szabályoknak a fényében is félreérthető, homályos vagy értelmetlen eredményhez vezet a 31. cikk alkalmazása, a Bécsi Szerződés egy kiegészítő eszközt tesz lehetővé a 32. cikk révén, mely a megfelelő értelmezés céljából az adott szerződést előkészítő munkálatokat, az ún. *travaux préparatoires*-t¹³⁵ és a szerződéskötés körülményeit is figyelembe veszi.¹³⁶ A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény esetén ezek az előkészítő anyagok az Ad Hoc Bizottság által kerültek megalkotásra.¹³⁷

Abban az esetben, hogy ha egy szerződés több nyelven rendelkezik hiteles szöveggel, s ezek összehasonlításánál a korábbiak által nem korrigálható értelemkülönbségek derülnek ki, akkor az értelmezés során a szerződés tárgyára és céljára kell figyelemmel lenni.¹³⁸ A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény az ilyen probléma elkerülése céljából az 50. cikkében, a „*Hiteles szövegek*” alatt rendelkezik – egyébként az ENSZ gyakorlatának megfelelően – arról, hogy az arab, a kínai, az angol, a francia, az orosz és a spanyol nyelvű szövegek egyaránt hitelesek.¹³⁹ Ez a kitétel a fogyatékossgal élő emberek jogai kapcsán igazán nagy jelentőséggel bírhat, s kérdésesség esetén a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága dönthet arról, hogy melyik az Egyezmény tárgyának és céljainak megfelelő fordítás. Ha vita merül fel, akkor a részes államok a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 47. cikkének megfelelően az Egyesült Nemzetek Főtitkárához fordulhatnak, hogy összehívják a részes államok konferenciáját egy rendkívüli ülésre a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény módosítása céljából.¹⁴⁰ Ez azonban három okból kifolyólag igen valószínűtlen: egyrészt a Bécsi Egyezmény tartalmaz rendelkezéseket arra vonatkozólag, hogy hogyan kell kezelni a nyelvi értelmezési különbségeket; másodsor pedig ennek a módosításnak az eljárási küszöbe igen magas; harmadszor pedig az anyagi megfontolások, vagyis a politikai tőkét a nevezésekkel összhangban kell költeni.¹⁴¹ Alapvetően a részes államok számára a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 4. cikke az „*Általános kötelezettségekről*” tartalmazza az egyezmény értelmezése szempontjából jelentős kiindulópontot, általános elveket, melyet bármely cikk értelmezésekor aljának kell tekinteni.

---

https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-15&chapter=4&clang=_en#EndDec.

¹³² Gerard Quinn – Oddny Mjöll Arnardóttir, In: Oddny Mjöll Arnardóttir – Gerard Quinn (ed.): *The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian Perspectives* Leiden, Martinus Nijhoff, 2008.

¹³³ Bécsi Egyezmény 31. cikk 3. pontja: „*Az értelmezés általános szabályai*”.

¹³⁴ 'general recommendations'.

¹³⁵ A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény előkészítő anyagairól lásd: II.2. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez vezető út.

¹³⁶ Bécsi Egyezmény 32. cikke: „*Az értelmezés kiegészítő eszközei*”.

¹³⁷ Ezek az anyagok az 'Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities' alatt érhetőek el.

¹³⁸ Bécsi Egyezmény 33. cikke: „*Két vagy több nyelven hitelesített szerződés értelmezése*”.

¹³⁹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 50. cikke: „*Hiteles szövegek*”.

¹⁴⁰ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 47. cikke: „*Módosítások*”.

¹⁴¹ Jean Allain: *Treaty Interpretation and the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Belfast, School of Law Queen's University of Belfast on behalf of Disability Actions's Centre on Human Rights of People with Disabilities, 2009. 9.

A nemzetközi szerződések esetén mindig felmerül a „kemény” és a „puha jog” dichotóniájának kérdése, vagyis hogy az előírások kötelezőek-e, illetve ajánlottak-e a részes államok számára, bár megjegyzendő, hogy a végrehajtási hajlandóság majdnem azonos.¹⁴² Ennek értelmében a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben foglaltak betartása kötelező, melyet mind a hiteles angol szöveg *'shall'* szóhasználata kifejez, mind a magyar fordítás megfelelően érzékeltet. Ez ugyanakkor később módosítható, így nem garantálja a feltétlen kikényszeríthetőséget, melynek elkerülése céljából a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény nemcsak kötelezettségment íjra elő valaminek a megtételét, hanem annak hatékony megvalósítását is komondja. Így például *„Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés”*-ről szóló 13. cikk rögzíti, hogy

„A részes államok a fogyatékosokkal élő személyek számára másokkal azonos alapon biztosítják az igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáférést, beleértve az eljárás során az életkornak megfelelő alkalmazkodás biztosítását annak érdekében, hogy megkönnyítsék tényleges részvételüket mind közvetlen, mind közvetett formában, csakúgy, mint tanúként, minden jogi eljárásban, beleértve a nyomozati szakot és más előkészítő szakaszokat.”¹⁴³

Ez a két „eszköz” a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény általános céljaival együtt értelmezve garantálja, hogy a részes államok biztosítják és elősegítik a fogyatékosokkal élő emberek számára a fogyatékosok alapján történő bármiféle hátrányos megkülönböztetés nélküli emberi jogok és szabadság teljes megvalósulását.

Ennél látszólagosabb a részes államok döntési szabadsága arról, hogy a kötelezettségeket milyen módon teljesítik. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény csak a „szükséges, megfelelő intézkedések megtételét” rögzíti,¹⁴⁴ mintegy puha jogként többek között a 4. cikk általános rendelkezései között is, ezáltal általánosan is alkalmazandóan a Fogyatékosjogi ENSZ-Egyezményre. Az, hogy mit jelent pontosan a megfelelő és szükséges, a részes államok joga eldönteni: a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának felülvizsgálatával számolni kell, amely a részes államok jelentéseire javaslatokat fogalmaz meg a kötelezettségek teljesítése vonatkozásában.¹⁴⁵ A Gazdasági, Szociális és Kulturális jogok Bizottsága ezt úgy fogalmazta

---

¹⁴² Kovács Péter: *Nemzetközi közjog*. Budapest, Osiris, 2011. 162. 345. pont.

¹⁴³ A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 13. cikk 1. pontja: *„Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésről”*.

¹⁴⁴ Lásd: pl. Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 5. cikk 3. pont *„Egyenlőség és hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség”*: *„Az egyenlőség előmozdítása és a hátrányos megkülönböztetés eltörlése érdekében a részes államok minden megfelelő lépést megtesznek, így biztosítva az észszerű alkalmazkodást.”*; 19. cikk *„Önálló életvitel és a közösségbe való befogadás”*: *„Az Egyezményben részes államok elismerik a fogyatékosokkal élő személyek egyenlő jogát a közösségben való élethez és másokkal egyenlő szabad döntéshez való jogát; minden szükséges és hatékony intézkedést megtesznek annak érdekében, hogy a fogyatékosokkal élő személyek teljes mértékben élvezhessék e jogaikat és a teljes közösségi befogadást és részvételt, beleértve...”*; 30. cikk 1. pont: *„A részes államok elismerik a fogyatékosokkal élő személyek azon jogát, hogy másokkal azonos alapon vegyenek részt a kulturális életben, és minden szükséges intézkedést megtesznek annak biztosítására, hogy a fogyatékosokkal élő személyek”* és 3. pont: *„A részes államok a nemzetközi joggal összhangban minden szükséges lépést megtesznek annak biztosítására, hogy a szellemi tulajdonjogokat védő jogszabályok ne jelentsenek észszerűtlen vagy megkülönböztető akadályt a fogyatékosokkal élő személyek kulturális anyagokhoz történő hozzáféréseivel szemben”*. (Az idézetekben, dőlt betűtípussal történő kiemelés a szerzőtől.)

¹⁴⁵ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 35. cikk 1. pontja: *„A részes államok jelentései”*.

meg, hogy az egy végső meghatározása annak, hogy minden megfelelő lépés megtételre került-e, vagy az utolsót a Bizottságnak kell megtennie.¹⁴⁶

A kemény és a puha jog együttes megjelenésének tökéletes példája „*A törvény előtt egyenlőség*”-ről szóló 12. cikk:¹⁴⁷

„2. A részes államok elismerik (*shall recognize*), hogy a fogyatékossgal élő személyeket az élet minden területén másokkal azonos alapon megilleti a jog-, illetőleg cselekvőképesség.

3. A részes államok meghozzák a szükséges intézkedéseket (*appropriate measures*) annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő személyek cselekvőképességének gyakorlásához esetlegesen szükséges segítség hozzáférhetővé váljon.

5. E cikk rendelkezéseire figyelemmel a részes államok minden megfelelő és hatékony intézkedést megtesznek (*shall take all appropriate and effective measures*) a fogyatékossgal élő személyek egyenlő jogának biztosítására a tulajdonhoz való joghoz és az örökléshez való joghoz, saját pénzügyeik ellenőrzéséhez, továbbá bankkölcsönhöz, jelzáloghoz és más pénzügyi hitelhez való egyenlő hozzáféréshez, illetve biztosítják (*shall ensure*), hogy a fogyatékossgal élő személyeket önkényesen ne foszthassák meg vagyontól.”¹⁴⁸

A második pont az angol megfelelője által is tökéletesen érzékelhetően egyértelműen a kemény jog közé sorolható, s ehhez hasonló az ötödik pont második fele is. Míg a harmadik pont és az ötödik pont első fele tökéletes példája a puha jognak, magába foglalva a hatékonyságot is.

A *Gazdasági, szociális és kulturális jogokról*¹⁴⁹, illetve a *Polgári és politikai jogokról szóló nemzetközi egyezségokmányához*¹⁵⁰ hasonlóan itt is megkülönböztetésre kerülnek a polgári és politikai jogok és kötelezettségek, melyek azonnali hatállyal bírnak, míg bizonyos gazdasági, szociális és kulturális jogok csak fokozatosan kerülnek megvalósításra. Ez a megkülönböztetés a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 4. cikk (2) bekezdésében válik igazán egyértelművé:

„Tekintettel a gazdasági, társadalmi és kulturális jogokra minden részes állam vállalja, hogy a rendelkezésre álló erőforrásai felső határáig, és, szükség esetén, a nemzetközi együttműködés keretében, intézkedéseket

---

¹⁴⁶ Committee of Economic, Social and Cultural Rights: General Comment No. 3.: The nature of States Parties obligations, 50. Sess. (1990)

¹⁴⁷ A törvény előtti egyenlőségről a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága általános megjegyzések, General Comment révén is kifejtette véleményét. UN CRPD Committee, General comment No.1. (2014) Art. 12.: Equal recognition before the law. CRPD/C/GC/1 19 May 2014.

¹⁴⁸ Angol kifejezések zárójelben hozzáadva a szerző által.

¹⁴⁹ UN General Assembly, 'International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights', 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3. (Hatályba lépésének ideje: 1976. január 3.) (ICESCR)

¹⁵⁰ UN General Assembly, 'International Covenant on Civil and Political Rights', 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 999, p. 171. (Hatályba lépésének ideje: 1976. március 23.) (ICCPR)

tesz ezen jogok teljes megvalósításának fokozatosan történő elérése érdekében, fenntartás nélkül, a nemzetközi joggal összhangban, a jelen Egyezményben foglalt kötelezettségek haladéktalan alkalmazására.”¹⁵¹

A gazdasági, szociális és kulturális jogok vonatkozásában csak néhány olyan előírás van,¹⁵² amely valószínűvé tesz egy átlátható fejlődést, melyről a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága kiemelte, hogy elsősorban azok alkalmazandók azonnal, amelyek hátrányos megkülönböztetéssel függnek össze.¹⁵³ A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény cikkei közül is csak néhány tartalmaz előírást egy hatékony és azonnali fejlődésről, intézkedésről, mint például az egészségügy vonatkozásában, ahol csak az kerül kimondásra, hogy:

„a fogyatékosokkal élő személyek jogosultak a lehető legmagasabb színvonalú egészségügyi ellátásra..., s a részes államok minden szükséges intézkedést megtesznek.”¹⁵⁴

Azt, hogy az intézkedések mit is jelentenek pontosan ebben a kérdésben, vagy hasonló esetben, az „általános megállapítások”¹⁵⁵ segítik az eligazodást. Ebben a kérdésben a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottság mondja ki azt, hogy ez egy észszerűen rövid időkeretet jelöl, amikor is a részes államnak a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szellemében meg kell tennie a célirányú lépéseket, hogy megvalósítsa az Egyezmény által kitűzöttet.¹⁵⁶

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 11. cikke a „*Veszélyhelyzetek és humanitárius szükségállapotokról*” előírja a részes államoknak, hogy:

„Nemzetközi jogi kötelezettségeikkel összhangban, beleértve a nemzetközi humanitárius jogot és a nemzetközi emberi jogot, a részes államok vállalják, hogy vészhelyzetekben, így fegyveres konfliktus, humanitárius szükségállapotok és természeti katasztrófák esetén minden szükséges intézkedést meghoznak a fogyatékosokkal élő személyek védelme és biztonsága érdekében.”

Abban az esetben, ahol nemzetközi humanitárius jog a kérdéses, mely háború és fegyveres konfliktus idején alkalmazandó, az 1949-es Genfi Egyezmények¹⁵⁷ közös 3. cikkének általános alapelvei alkalmazandóak.

---

¹⁵¹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 4. cikk 2. pontja: „Általános kötelezettségek”.

¹⁵² Lásd: Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény: 24. cikk: „Oktatás”, 25. cikk: „Egészségügy”, 26. cikk: „Habilitáció és rehabilitáció”, 27. cikk: „Munkavállalás és foglalkoztatás”, 28. cikk: „Megfelelő életszínvonal és szociális védelem” és 30. cikk: „A kulturális életben, üdülési, szabadidős és sporttevékenységekben való részvétel”.

¹⁵³ Committee of Economic, Social and Cultural Rights: General Comment No. 3. : The nature of States Parties obligations, 50. Sess. (1990) 1. pont.

¹⁵⁴ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 25. cikke: „Egészségügy”.

¹⁵⁵ 'General Comment'.

¹⁵⁶ Committee of Economic, Social and Cultural Rights: General Comment No. 3.: The nature of States Parties obligations, 50. Sess. (1990) 2. pont.

¹⁵⁷ Genfi Egyezmények: I. Genfi Egyezmény: A hadrakelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javítására vonatkozóan (Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény); II. Genfi Egyezmény: A tengeri haderők sebesültjei, betegei és hajó töröttjei helyzetének javítására vonatkozóan (Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt); III. Genfi Egyezmény: A hadifoglyokkal való bánásmódra vonatkozóan (Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt).

„Valamely Magas Szerződő Fél területén keletkező nem nemzetközi jellegű fegyveres összeütközés esetén mindegyik összeütköző Fél köteles legalább az alábbi rendelkezéseket alkalmazni:

1. Azokat a személyeket, akik az ellenségeskedésekben nem vesznek közvetlenül részt, ideértve (...) akik betegség, sebesülés, elfogatás vagy más ok következtében harcképtelenné váltak, minden körülmények között, fajon, színen, valláson, hiten, nemen, születésen vagy vagyonon, valamint más hasonló ismérven alapuló bármely hátrányos megkülönböztetés nélkül emberséges bánásmódban kell részesíteni. Ebből a célból mindenkor és mindenütt tilos a fent említett személyek tekintetében:

- a) az élet és a testi épség elleni merénylet, különösen a bármely formában megnyilvánuló emberölés, csonkítás, kegyetlen bánásmód, kínzás,
- b) túszok szedése,
- c) az emberi méltóság megsértése, különösen a megalázó és lealacsonyító bánásmód,
- d) a szabályszerűen megalakított és a művelt népek részéről elengedhetetlenek elismert igazságszolgáltatási biztosítékok alapján működő bíróság által előzetesen meghozott ítélet nélkül kiszabott büntetés és annak végrehajtása.

2. A sebesülteket és a betegeket össze kell szedni és ápolásban kell részesíteni.

Pártatlan emberbaráti szervezet, mint a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága, felajánlhatja szolgálatait az összeütköző Feleknek.

Az összeütköző Felek továbbá igyekezni fognak külön megállapodások útján egészben vagy részben hatályba léptetni a jelen Egyezmény egyéb rendelkezéseit is. Az előző rendelkezések alkalmazása nem érinti az összeütköző Felek helyzetét.”¹⁵⁸

Amennyiben a nemzetközi joggal kapcsolatban merülnek fel aggályok szükséghelyzetben, akkor sem szabad elfeledkezni a szerződés alapú, nem korlátozható jogokról,¹⁵⁹ melyek nem függeszthetők fel, még szükséghelyzet esetén sem.¹⁶⁰ A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény nem tartalmaz korlátozható jogokat, így a részes államainak semmikor és semmilyen körülmények között, még szükséghelyzetben sincs joguk az egyezményben garantált korlátozására.

én kelt); IV. Genfi Egyezmény: A polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan (Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt).

¹⁵⁸ Genfi Egyezmények 3. cikke.

¹⁵⁹ 'non-derogable rights'.

¹⁶⁰ Ilyen például az 1966-odik évi Polgári és Politikai Nemzetközi Egyezségokmány 4. cikkében rögzítettek: „A nemzet létét fenyegető és hivatalosan kihirdetett szükségállapot idején az Egyezségokmányban részes államok az adott helyzet által szigorúan megkövetelt mértékben tehetnek olyan intézkedéseket, amelyek eltérnek az Egyezségokmányban vállalt kötelezettségeiktől, feltéve, hogy az ilyen intézkedések nem állnak ellentétben egyéb nemzetközi jogi kötelezettségeikkel és nem jelentenek kizárólag faj, szín, nem, nyelv, vallás vagy társadalmi származás alapján történő megkülönböztetést.”

A szerződésalapú, nem korlátozható jogok mögött a nemzetközi jog elismeri az ellentmondást nem tűrő, a mindenképp felett álló, imperatív szabályokat, a *jus cogens*-t. A *jus cogens* legtöbb esetben a személy fizikai integritásához kapcsolódik, s különáll a többi nemzetközi jogi előírástól, feltételezve, hogy az sérthetetlen. Ez a fajta „objektív felelősség” azt jelenti, hogy mindenfajta jogsérelem ennek a kötelezettségnek a megszegése miatt fennáll, s nincs olyan szükség vagy közérdek, nemzeti érdek, mely ezt az esetlegesen fennálló jogellenességet korlátozná. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel kapcsolatban az esetlegesen jogvesztő szokásjogi nemzetközi normákat kristályosíthatja ki ez az értelmezés, melyre az egyik lehetséges jó példa a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 16. cikke, a „*Mentesség a kizsákmányolástól, erőszaktól és visszaélésektől*”.

Többször felmerült, hogy olyan feltételezett jogsértésekről kellett döntenie a bíróságnak, mely még a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény vagy a Fakultatív Jegyzőkönyve hatályba lépése előtt történt. E vonatkozásban a nemzetközi jog szabályai egyértelműen kimondják, hogy nincs a nemzetközi egyezményeknek retroaktív, visszható hatálya, így csak azon helyzetekre, cselekményekre érvényes, melyek a hatályba lépése után történtek.¹⁶¹ Ennek fényében adott esetben a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény időbeli keretébe nem férnek bele.

---

¹⁶¹ Kivéve, ha az adott szerződés másképpen rendelkezik. Lásd: pl. *Ms. Marie-Louise Jungelin v. Sweden* CRPD/C/12/D/5/2011. 12th session (15 September-3 October 2014) CRPD Committee, 14 November 2014. (Továbbiakban: *Ms. Jungelin ügy*) para 7.5., Hivatkozva *A.F. v. Italy* CRPD/C/13/D/9/2012. 13th Session (25 March-17 April 2015) 2015. No. 7.4.

II.2. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez vezető út

Az első lépések megtétele egy, a fogyatékossgal élő emberek jogait biztosító nemzetközi egyezmény¹⁶² irányába már 1971-ben megtörtént, amikor is a Közgyűlés elfogadta a „*Mentálisan visszamaradott emberek jogairól szóló nyilatkozatot*”.¹⁶³ Ebbenn hangsúlyozásra kerül a „mentálisan visszamaradott” emberek fejlesztésének elősegítése, és az integrálásuk előmozdítása, felhívva mind a nemzeti és nemzetközi szerveket a változtatásra. Már az 1970-es években elismerik a fogyatékossgal élő személyek mindenki máshoz hasonló jogát az önmegvalósításra,¹⁶⁴ a megfelelő orvosi ellátásra, fizikai terápiára és az oktatásra, fejlesztésre, melyen keresztül a lehetőségeiknek maximumát el tudják érni.¹⁶⁵ Kimondják, hogy a mentálisan visszamaradott személyeknek is joga van a gazdasági biztonságra és a megfelelő életszínvonalra, s hogy mindezt hasznos munkával, képességeinek megfelelő foglalkoztatással érje el,¹⁶⁶ megjelenítve ezzel egyfajta képességekhez igazított foglalkoztatást, leszűkítve ugyanakkor még csak a pszichoszociális fogyatékossgal élő emberekre, annak körének pontos meghatározása nélkül.

Néhány évvel később ezt követte a „*Fogyatékos emberek jogainak nyilatkozata*”,¹⁶⁷ mely már meghatározta a fogyatékos ember fogalmát és kifejezett jogokat nevesített. E szerint a „fogyatékos ember” alatt olyan személyt kell érteni, aki képtelen önmaga, részben vagy egészben a „normál” egyén szükségleteit és/vagy társadalmi életét élni fogyatkozása eredményeképpen, mely vagy veleszületett vagy szerzett, fizikai vagy mentális képességeiből fakad.¹⁶⁸ Újra megerősítésre kerül a jogok diszkriminációmentes élvezete, tekintet nélkül fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy más véleményre, nemzeti és társadalmi származásra, jövedelemre és bármilyen egyéb helyzetre tekintettel, amelyet akár a fogyatékossgal élő személy vagy az ő családja visel.¹⁶⁹ Az előző nyilatkozathoz hasonlóan nyomatékosítják a fogyatékos ember mindenkivel azonos jogait, gazdasági, szociális, jogait, mely a társadalom teljes egészét át kell, hogy hassa.

A Közgyűlés 1976. december 13-án hozott döntést egyrészt a „*Fogyatékos emberek jogairól szóló nyilatkozat*”¹⁷⁰ implementálásáról, felszólítva a tagállamokat és a nemzetközi szervezeteket a korábban kimondott jogok és elvek megvalósításáért lépések megtételére politikájuk, terük és programjaikon keresztül,¹⁷¹ másrészt pedig az 1981-es évet szimbolikusan a „Fogyatékos emberekért” nemzetközi évnak kiáltotta ki, témájaként az

---

¹⁶² Ebben a fejezetben csak a jogi dokumentumokkal foglalkozom.

¹⁶³ 'Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons', General Assembly Resolution 2856 (XVI), 1971. dec. 20.

¹⁶⁴ Uo. 1. pont.

¹⁶⁵ Uo. 2. pont.

¹⁶⁶ Uo. 3. pont.

¹⁶⁷ 'Declaration on the Rights of Disabled Persons', General Assembly Resolution 3447 (XXX), 1975. dec. 9.

¹⁶⁸ Uo. 1. pont.

¹⁶⁹ Uo. 2. pont. Megjegyzendő, hogy már itt felismerésre kerül a családi kapcsolatok fontossága, s a fogyatékos ember családi kapcsolataira hatása.

¹⁷⁰ 'Implementation of the Declaration on the Rights of Disabled Persons', General Assembly Resolution 31/82., 1976. dec. 13.

¹⁷¹ Uo. 1-2. pont.

egyenlőséget meghatározva,¹⁷² melyet később kiterjesztettek a terjes társadalmi részvételre is,¹⁷³ megváltoztatva az elnevezést a „Fogyatékos személyek nemzetközi év”-ének.

1977. december 16-án megalakítására került a Fogyatékos Emberek évének tanácsadó testülete.¹⁷⁴ E tanácsadó bizottság munkáján alapulva 1982. december 3-án a Közgyűlés elfogadta a fogyatékosokkal élők akciótervét,¹⁷⁵ illetve ugyanezen a napon hirdették meg az ENSZ fogyatékosokkal élők évtizedet az 1983 és 1992 közötti időszakra.¹⁷⁶ Az akcióterv a fogyatékosokkal élő emberek egyenlő és teljes társadalmi részvételét hirdette a társadalmi életben, minden országban, tekintettel annak fejlettségi szintjére.¹⁷⁷ Az első átfogó nemzetközi értékelés során, már 1987-ben megfogalmazódott egy nemzetközi emberi jogi egyezmény készítése a fogyatékosokkal élő emberek védelmére, melyért erős fellépéssel a civil szervezetek is lobbiztak, ekkor azonban még nem volt elég a fellépésük egy emberi jogi szerződés létrehozásához. 1992. október 14-én a Közgyűlés december 3-át a fogyatékosokkal élők világnapjának kiáltotta ki,¹⁷⁸ elismerve a tudatosságnövelő és cselekvésösztönző évtized sikerességét, fenn tartva és ösztönözve a további lépéseket.

Az ENSZ fogyatékosokkal élők évtizede végének közeledtével a Gazdasági és Szociális Bizottság 1990. május 24-én feljogosította a Szociális Fejlődési Bizottságot egy *ad hoc*, pontosan meg nem határozott, kormányzati szakértőkből álló munkacsoport létrehozására, mely feladata egy általános szabályrendszer kidolgozása volt a fogyatékosokkal élő gyermekek, fiatalok és felnőttek egyenlő esélyeinek, lehetőségei megteremtésének feltérképezésére.¹⁷⁹ Ekkor az ENSZ-ben még mindig nem volt elég nagy „étvány”¹⁸⁰ arra, hogy egy nemzetközi jogi dokumentumot hozzanak létre, hiszen a Gyermekek jogairól szóló egyezmény¹⁸¹ előkészítő folyamatai is igen elhúzódtak.

Ugyanakkor a törekvések eredményeképpen született meg a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény előtti, legnagyobb jelentőségű, jogi kötőerővel nem bíró „Általános szabályok a fogyatékosokkal élő emberek azonos lehetőségeinek biztosításáért”¹⁸² című munka, megteremtve nemzetközi szinten is az Amerikai Egyesült Államokból átvett civiljogi elgondolást. Az Általános Szabályokban már megfogalmazásra kerül az államok irányába az a kötelezettség, hogy minden forrás révén biztosítaniuk kell mindenki számára az azonos

---

¹⁷² 'International Year for Disabled Persons', General Assembly Resolution 31/123., 1976. dec. 16.

¹⁷³ 'International Year of Disabled Persons', General Assembly Resolution 34/154., 1979. dec. 17.

¹⁷⁴ 'International Year for Disabled Persons', General Assembly Resolution 32/133., 1979. dec. 16., 4. pont. „advisory committee”.

¹⁷⁵ 'World Programme of Action concerning Disabled Persons', General Assembly Resolution 37/52., 1982. dec. 3.

¹⁷⁶ 'Implementation of the World Program of Action concerning Disabled Persons', General Assembly Resolution 37/53., 1982. dec. 3.

¹⁷⁷ UN Handbook: *From Exclusion to Equality. Realizing the rights of persons with disabilities. Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol.* Geneva, 2007. 9.

¹⁷⁸ 'International Day of Disabled Persons', General Assembly Resolution 47/3., 1992. okt. 14.

¹⁷⁹ 'Resolutions and Decisions of the Economic and Social Council' 1990/26

¹⁸⁰ Gerard Quinn – Eilionor Flynn: Transatlantic Borrowings: The Past and Future of EU Non-Discrimination Law and Policy on the Ground of Disability. *American Journal of Comparative Law.* Vol. 60. No. 23. (2012) 36.

¹⁸¹ UN General Assembly, 'Convention on the Rights of the Child', 20 November 1989, United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3. (Hatályba lépésének ideje: 1990. szeptember 2.) (CRC, Gyermekek jogairól szóló egyezmény)

¹⁸² 'Standard Rules on Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities', General Assembly Resolution 48/96, 1993. dec. 20. (Általános Szabályok). Az Általános Szabályokban mind a tényleges, mind a transzformatív egyelőség megjelenik.

részvétel lehetőségét. Ezen felül megjelenik mind a hozzáférhetőség,¹⁸³ mind az észszerű alkalmazkodás¹⁸⁴ biztosításának fontossága.

Az Általános Szabályok alapvető eszközévé és hivatkozási alapjává váltak az ENSZ-nek az állami fogyatékosjogi és emberijogi fellépés kikényszerítésére, mely jelentőségét mutatja az is, hogy számtalan ország a szabályozási rendszerének kialakításához ezt vette alapul. Az Emberi Jogi Bizottság 2000. április 25-én ennek felidézésével hívta fel az ENSZ emberi jogi főméltóságát, hogy vizsgálja felül a rendelkezésre álló eszközöket a fogyatékosokkal élő személyek emberi jogi védelme megerősítése céljából.¹⁸⁵

A rasszizmus, faji diszkrimináció, idegengyűlölet és az ezekkel kapcsolatos intolerancia elleni világkonferencián¹⁸⁶ javaslatot tettek arra, hogy a Közgyűlés dolgozzon ki egy átfogó és előremutató nemzetközi konvenciót a fogyatékosokkal élő személyek jogainak és méltóságának a védelmében, kiváltképp olyan hátrányosan megkülönböztető gyakorlatok vonatkozásában, melyek ellenük szólnak és hatnak rájuk.¹⁸⁷

Mindezek a sztenderdek 2001-ben egyesítésre kerültek az „*Emberi jogi kérdések, beleértve alternatív megközelítést a fejlesztésnek az emberi jogok és alapvető szabadságok hatékony élvezetért*”¹⁸⁸ című dokumentumban, melynek keretében a Közgyűlés megalakította az *Ad Hoc Bizottságot* egy teljes és átfogó nemzetközi egyezmény előkészítése céljából, mely a fogyatékosokkal élő személyek védelmet és segítséget szolgálja, a holisztikus szemléleten és a szociális fejlesztéseken, az emberi jogokon és a hátrányos megkülönböztetés tilalmán alapulva, figyelembe véve az Emberi Jogi Bizottság, a Szociális Fejlődés Bizottság, és a Világkonferencia ajánlásait a rasszizmus, faji diszkrimináció, idegengyűlölet és a kapcsolódó intoleranciáról.¹⁸⁹ Fontos hangsúlyozni, hogy a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény keletkezésében, szövegezésében, ellenőrzésében kiemelkedő szerepet játszottak és játszanak a civil szervezetek, melyek száma az első ülésen harminc, a hetedikén pedig már négyszázhatvankilencen volt,¹⁹⁰ ennek fényében a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény már nem államok közötti tárgyalások révén megszületett nemzetközi jogi dokumentum, hanem egy civilek, az érintettek által is megvitatott egyezmény, tükrözve a „Semmit rólunk, nélkülünk!”¹⁹¹ elvet.¹⁹²

---

¹⁸³ Általános Szabályok 5.

¹⁸⁴ Általános Szabályok 7.

¹⁸⁵ 'Commission on Human Rights, Economic and Social Council Resolution' 2000/51.

¹⁸⁶ A konferenciára 2001. augusztus 31-e és szeptember 8-a között került sor.

¹⁸⁷ 'Report of the World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance.' A/COND.189/12. I. fejezet, 180. pont.

¹⁸⁸ „Human rights questions, including alternative approaches for improving the effective enjoyment of human rights and fundamental freedoms”, 2001. dec. 19., Agenda item 119 (b).

¹⁸⁹ UN General Assembly, 'Comprehensive and integral international convention to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities', General Assembly Resolution 56/168., 2001. dec. 19.

¹⁹⁰ Hivatkozva Jakab Nóra: *A cselekvőképesség elméleti háttere és munkajogi kérdései*. Doktori értekezés. Miskolc, Miskolci Egyetem ÁJK 2011. 22-24.11. lábjegyzetére.

¹⁹¹ Lovász László: „Semmit rólunk, nélkülünk!” – *A Fogyatékos emberek jogi helyzete Európában, különös tekintettel a fogyatékos emberekre vonatkozó nemzetközi, amerikai egyesült államokbeli és európai uniós jog fejlődésére*. Doktori értekezés. Szeged, Szegedi Tudományegyetem ÁJK, 2006.

¹⁹² Ez az irány már megjelent a CEDAW (A nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény, 'Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women', 18 December 1979, United Nations, Treaty Series, vol. 1249, p. 13., Hatályba lépésének ideje: 1981. szeptember 3.) és a CRC (Gyermekek jogairól szóló egyezmény, 'Convention on the Rights of the Child', 20

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény előkészítő anyagai, a *travaux préparatoires*-ek elsősorban az annak előkészítésére létrehozott Ad Hoc Bizottság¹⁹³ munkáját tartalmazzák, melynek mandátumát az ENSZ Közgyűlés 2002 és 2005 között négyszer újította a fogyatékossgal élő emberek jogait és méltóságát védő nemzetközi egyezmény előkészítéséhez,¹⁹⁴ mely célja, hogy támogassa és védje a fogyatékossgal élő személyek jogait és méltóságát.

Az Ad Hoc Bizottság több mint negyven ország képviselőit és több mint négyszáz nem kormányzati, illetve kormányközi szervezetet ölelt fel, melyek öt éven keresztül dolgoztak.¹⁹⁵ E munkának nagy lökést adott az egyesült államokbeli *Americans with Disabilities Act*¹⁹⁶ elfogadása,¹⁹⁷ illetve a nemzeti szinten meginduló szabályozások.¹⁹⁸

Az első ülés alatt¹⁹⁹ az Ad Hoc Bizottság meghatározta a különböző képviselők részvételi feltételeit, és javaslatot tett a Közgyűlés felé.²⁰⁰ Tematika szerint osztották fel a munkát, a jogi eszközök fajtája és hatálya, a más emberi jogi nemzetközi szerződésekhez való viszonya, az ENSZ általános szabályok és elvek, emberi is politikai, gazdasági, társadalmi jogok, párbeszéd és ellenőrző mechanizmusok szerint.²⁰¹

A második ülésen²⁰² megalakítottak egy munkacsoportot,²⁰³ melynek célja a tervezet előkészítése és bemutatása volt, mely a részes államok és a megfigyelők irányába a tárgyalási alapot jelentette. A munkacsoport huszonhét kormányzati tagból,²⁰⁴ tizenkettő nem kormányzati szerv képviselőjéből állt, akik részben fogyatékossgal élő személyek voltak, tekintettel a diverzitásra, egyenlő ország- és régióelosztásra. Ezen felül szükséges volt még egy képviselője a Nemzetközi Koordinációs Bizottsághoz delegált egy nemzeti emberi jogi szervezetnek.²⁰⁵ Kiemelendő, hogy már ekkorra létrejött a fogyatékos szervezetek egy összefogása, a nemzetközi fogyatékos csoport, mely a civil szakértőket kívánta összefogni.²⁰⁶

---

¹⁹³ UN General Assembly, 'Comprehensive and integral international convention to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities', General Assembly Resolution 56/168., 2001. dec. 19. 1. pont.

¹⁹⁴ 'Ad Hoc Committee on a comprehensive and Integral International Convention on Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', General Assembly resolution 57/229, 2002. dec. 18., 58/246 2003. dec. 23., 59/198 2004. dec. 20., 60/232 2005. dec. 23.

¹⁹⁵ Lásd: a II.2. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez vezető út" című fejezetet.

¹⁹⁶ Americans With Disabilities Act of 1990. Pub. Law 101-336. § 1. 108th Congress, 2nd session (ADA) 1990. július 26-án hatályosult.

¹⁹⁷ Bár a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény számára kiemelkedő példa volt az ADA, az Amerikai Egyesült Államok a mai napig nem ratifikálta azt, mellyel kapcsolatban már a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény előkészítő tárgyalásának második alkalmán kifejtették, hogy nem kívánják elkötelezni magukat, mivel az az amerikai fogyatékosjogi védelmen nem javítana. Ralph F. Boyd (United States Assistant Attorney General for Civil Rights) Statement, Second Session of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on Protection and promotion of the Rights of Persons with Disabilities. New York, 2003. június 16-27. 7. bekezdés.

¹⁹⁸ Az USA mellett Kanada és Spanyolország volt az első ország, melyet az Egyesült Királyság, Svédország, Izrael és Ausztrália követett.

¹⁹⁹ Első ülés: 2002. július 29-e és augusztus 9-e között.

²⁰⁰ 'Comprehensive and integral international convention to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities', General Assembly 2002. aug. 27.

²⁰¹ Uo. 8. pont.

²⁰² Második ülés: 2003. június 16-a és 27-e között.

²⁰³ 'Report of the Working Group to the Ad Hoc Committee', General Assembly, 2004. január 27., A/AC.265/2004/WG/1 15. pont.

²⁰⁴ Hét ázsiai, hét afrikai, öt amerikai és Karib-térségi, öt nyugat-európai és három kelet európai delegált.

²⁰⁵ Uo. 2. pont.

²⁰⁶ Gombos Gábor: *A Fogyatékos Személyek Jogairól Szóló Egyezmény*. 2006. December 13. 6.

A panelbeszélgetések során a fogyatékossgal élő emberek jogainak természetét, struktúráját, részeit és a monitorozó rendszerét, a létező emberi jogi egyezmények példaértékűségét vették górcső alá annak fényében, hogy mi tudná kellően hangsúlyozni az emberi jogokat és a társadalmi fejlődést.²⁰⁷

Eszerint három nemzetközi egyezménytípust lehet megkülönböztetni. Az egyik a holisztikus szemlélet, mely például a Gyermekek jogairól szóló egyezményre is jellemző, mely követésével a fogyatékossgal élő emberek jogai tágran kerülnének meghatározásra. A másik modell a hátrányos megkülönböztetés tilalmának modellje, melyet A nőekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény és a A faji megkülönböztetés minden formájának megszüntetéséről szóló egyezmény²⁰⁸ is követ. Eszerint nem szükséges új jogok kifejlesztése azért, hogy a sajátos feltételek és a fogyatékossgal élő személyek szükségletei felölelésre kerüljenek, sokkal inkább az egyezménynek az általános emberi jogokat kell garantálnia. A harmadik a hibrid modell, mely a hátrányos megkülönböztetés tilalmának és az egyenlőség modelljének az egyvelege, a létező jogi garanciák biztosításával, a fogyatékossgal élő emberek szükségleteire kihegyezve.²⁰⁹

Már kezdetben megjelent a speciális szakértői testület alapításának gondolata, illetve az észszerű alkalmazkodás, hozzáférhetőség és az egyetemes tervezés fontossága, melyek révén, a korlátok elbontásával az egyenlőség megteremtődik és biztosításra kerül a fogyatékossgal élő személyek teljes társadalmi részvétele.²¹⁰ Kiemelésre került, hogy a fizikai környezethez és az információhoz, kommunikációhoz való hozzáférés joga, az ezeknek a biztosítását segítő egyetemes tervezés általános elvének implementálása különös jelentőséggel bír. Ezen felül a hozzáférhetőség segíti a hátrányos megkülönböztetés tilalmának leküzdését, lebontja a szegregációt, megszünteti a gazdasági marginalizálódást és egyéb emberi jogi jogsértéseket.²¹¹ Hangsúlyozzák, hogy elengedhetetlen egy jogi kötőerővel bíró nemzetközi egyezmény létrehozása, mely már a meglévő emberi jogi szerződéseken felül a fogyatékossgal élő emberek jogait helyezi középpontba.

Központi kérdés volt a fogyatékossgal fogalma szükségességének megvitatása, eldöntése abból a szempontból, hogy hogyan lehet meghatározni az egyezmény személyi hatályát, anélkül, hogy konkrét definícióról lenne szó. Itt is kiemelésre került a hozzáférhetőség fontossága, mely még nagyobb jelentőséggel bír, mint a fogyatékossgal fogalma.²¹² Felidézésre került a régi rendszer, eltérés-korlátozás-fogyatékossgal meghatározása, mely egy tágabb irányba halad, elmozdulva a biológiai koncepciótól a szociális szemlélet felé, mely számára szükséges a helyi koncepció, a személyiség meghatározása tekintettel a különféle szociális-kulturális közegre.²¹³ A munkacsoport tevékenységének²¹⁴ eredményeképpen elkészült egy átfogó tervezet, melyet az Ad Hoc Bizottság jelentéséhez²¹⁵ csatoltak.²¹⁶

---

²⁰⁷ Uo. Annex 2. Panel I. 3. bekezdés.

²⁰⁸ UN General Assembly, 'International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination', 21 December 1965, United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 195, (Hatályba lépésének ideje: 1969. január 4.) (Továbbiakban: A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény, CERD) Részben államok számára jogi kötőerővel bír.

²⁰⁹ Gombos Gábor: *A Fogyatékos Személyek Jogairól Szóló Egyezmény*. 2006. December 13. 6. Uo. 3. bekezdés.

²¹⁰ Uo. 13. o. 2. bekezdés.

²¹¹ Uo. 3. bekezdés.

²¹² Uo. 14. o. 3. bekezdés.

²¹³ Uo. 14. o. 6. bekezdés.

A harmadik ülés²¹⁷ keretében megkezdődött a tervezet megvitatása elsősorban a munkacsoport által előkészítettek alapján, majd ezt kommentekkel látták el, s elkészítették a szövegtervezet első változatát.²¹⁸ A negyedik ülés²¹⁹ keretében az Ad Hoc Bizottság elkészített az első olvasatot és áttekintették a speciális cikkek vázlatát.²²⁰

Az ötödik,²²¹ hatodik²²² és hetedik²²³ ülés során az Ad Hoc Bizottság folytatta az informális párbeszédet a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény cikkeinek megfelelő kialakításáért. A nyolcadik ülés után²²⁴ az Ad Hoc Bizottság levonta a következtetéseket és elfogadta a Fogyatékosjogi egyezmény és opcionális protokoll szövegének első változatát.²²⁵ Ezen felül létrehozta egy nyitott csoportot,²²⁶ mely a tervezet technikai ellenőrzését végezte.²²⁷ A csoport feladata az egyezmény szövegének egységességét biztosítani, az egyes verziók harmonizálását garantálni, az ENSZ hivatalos nyelveit egységesíteni és mindezek eredményének jelentése az Ad Hoc Bizottság felé a nyolcadik ülés újbóli összehívásakor. Erre 2006. december 5-én került sor, amikor is az Ad Hoc Bizottság javaslatot tett a Közgyűlés felé a Fogyatékossgal élő emberek jogairól szóló egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv tervezetének elfogadására.²²⁸

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt és a Fakultatív Jegyzőkönyvet az ENSZ Közgyűlése 2006. december 13-án fogadta el, 2007. március 20-án megnyitva aláírásra,²²⁹ s a huszadik

---

²¹⁴ 2004. január 5-e és 16-a között találkoztak.

²¹⁵ 'Report of the Working Group to the Ad Hoc Committee', General Assembly 2004. jan. 27.

²¹⁶ Uo. 11. pont.

²¹⁷ Harmadik ülés: 2004. május 4-e és 24-e között.

²¹⁸ 'Report of the third session of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', General Assembly, 2004. június 9.

²¹⁹ Negyedik ülés: 2004. augusztus 23-a és szeptember 3-a között.

²²⁰ 'Report of the fourth session of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', General Assembly, A/59/360

²²¹ Ötödik ülés: 2005. január 24-e és február 4-e között. 'Report of the fifth session of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', General Assembly, 2005. február 23.

²²² Hatodik ülés: 2005. augusztus 1-je és 12-e között. 'Report of the sixth of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', General Assembly.

²²³ Hetedik ülés: 2006. január 16-a és február 3-a között. 'Report of the seventh sessions of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', respectively A/AC.265/2006/2

²²⁴ Nyolcadik ülés: 2006. augusztus 14-e és 25-e között.

²²⁵ 'Report of the eighth session of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', A/AC.265/2006/4 and Add.1.

²²⁶ 'Open-ended drafting group'.

²²⁷ Uo. 13. pont.

²²⁸ 'Final Report of the eighth session of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', A/61/61

²²⁹ Kiemelendő, hogy a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény kapta a legtöbb aláírást az aláírásra való megnyitás első napján, s ezzel a második leggyorsabban ratifikált, és a leggyorsabban megtárgyalt emberi jogi szerződés címét jegyezheti. Az aláírásra való megnyitás napján nyolcvankettő ország írta alá a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt, negyvennégy pedig a Fakultatív Jegyzőkönyvet. Bővebben: UN Enable, Factsheet on Persons with Disabilities.

mege erősítést követő harmincadik napon,²³⁰ 2008. május 3-án hatályosult, azonos időben a Fakultatív Jegyzőkönyvével,²³¹ új igényalapot jelentve a fogyatékossgal élő emberek és az az őket képviselő szervezetek számára, hogy az élet minél szélesebb területén felléphessenek jogaikért.

2008. november 3-án a részes államok konferenciájának kezdetén²³² a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága²³³ is megválasztásra került a fogyatékossgal élő személyek még fokozottabb és hatékonyabb védelme érdekében. Ezt az irányt követi és ismeri el az Európai Unió is, mely regionális integrációs szervezetként²³⁴ csatlakozott a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez, mely az első olyan emberi jogi szerződés, amelyet jogi személyként aláírtak,²³⁵ ezáltal általános háttérrel nyújtva az Európai Unió tagállamainak.²³⁶

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez vonatkozásában vitathatatlan jelentőséggel bírt a fogyatékossgal élő emberek aktív részvétele annak előkészítése, megalkotása, monitorozása során, hiszen a „semmit rólunk, nélkülünk”²³⁷ elvnek megfelelően nem lehet úgy jogot alkotni, hogy maguk az érintettek nem szólnak bele.²³⁸ Ezáltal a részvétel által válik a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egy „látható, azonosítható, nem csak egy általános emberi jogi dokumentummá”.²³⁹ A következőkben a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény más egyezményekkel való viszonyát, nemzetközi helyét kívánom bemutatni.

---

²³⁰ A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 45. cikkének megfelelően.

²³¹ A Fakultatív Jegyzőkönyv tíz ratifikálás után hatályosult annak 13. cikk 1. pontja szerint. A Fakultatív Jegyzőkönyvet külön meg kell erősíteni az aláíró államoknak és a regionális integrációs szervezeteknek a 11. cikkével összhangban.

²³² Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 34. cikk 4. pont, 40. cikk.

²³³ Részletesebben későbbi fejezetben. A továbbiakban: Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága.

²³⁴ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 44. cikk szerint ez olyan szervezetet jelen, melyet egy adott régió szuverén államai hoztak létre, és amelyre tagállamai a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény által szabályozott kérdésekben hatáskört ruháltak rá. Külön nyilatkozat szükséges a hatáskörök terjedelmére vonatkozólag.

²³⁵ Lásd: részletesebben: Alexander Hoefmans: *The EU Disability Framework under Construction: New Perspectives through Fundamental Rights Policy and EU Accession to the CRPD* In: Lisa Waddington – Gerard Quinn – Eilionoir Flynn: *European Yearbook of Disability Law* (3rd) Antwerp, Intersentia, 2012. 35-58.

²³⁶ A megfelelő fenntartásokkal összhangban.

²³⁷ 'Nothing about us, without us' amerikai civiljogi mozgalmak mottója. Vanhala, Lisa: *Making Rights a Reality? Disability Rights Activists and Legal Mobilization*. Cambridge, Cambridge University Press. 2011.

²³⁸ Pl. a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 33. cikk 3. pontja, amely hangsúlyozza, hogy a CRPD ellenőrzési folyamataiba be kell vonni a civil társadalmat, különösen a fogyatékossgal élő személyeket és az őket képviselő szervezeteket. Kiemelendő, hogy a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény előkészítése során mind tartalmilag, mind eljárásában főszerepet játszottak az NGO-k és a nem állami szereplők. Lásd: Grainne De Burca: *The EU in the negotiation of the UN Disability Convention*. *European Law Review*. Vol 35. No. 2. (2010) és Michael Ashley Stein: Jacobus tenBroek: *Participatory Justice, and the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities* *Texas Journal on Civil Liberties & Civil Rights* Vol. 13. (2010) 167.

²³⁹ Lawson, Anna: *Disability and Equality Law in Britain*. Oxford, Hart Publishing, 2008. 18

III. RÉSZ

A FOGYATÉKOSJOGI ENSZ-EGYEZMÉNY ÖSSZETETTSÉGE ÉS VISZONYA MÁS NEMZETKÖZI “MEGOLDÁSHOZ”

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Preambuluma is megidéri mindazon egyezményeket, melyek magával az egyezménnyel kapcsolatban állnak, annak háttérét jelentik, s melyek egészen a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményig általános jogvédelmét jelentették a fogyatékossgal élő emberek számára.

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény nem teremt új jogokat a fogyatékossgal élő emberek számára, csak kifejezetten és kimondottan nekik és róluk szól, nem csak közvetett módon, még a medikális modell szemléletmódját tükrözve, hanem reflektálva az esetlegesen sajátos élethelyzetekre és szükségletekre, a szociális modellt és emberijogi megközelítést tükrözve, jogi kötéssel rendelkezve.

III.1. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény által felidézett nemzetközi szerződések és dokumentumok

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Preambulumában felidézi mindazokat az emberi jogi és antidiszkriminációs egyezményeket,²⁴⁰ amelyek a háttérrel jelentik, mind nemzetközi, mind regionális szinten, felvázolva összetettségét és viszonyait. Ugyanakkor ezen egyezmények, bár általánosságban tartalmazznak a fogyatékossgal élő emberekre is alkalmazható, vonatkoztatható rendelkezéseket, a gyakorlatban azonban erre ritkán kerül(t) sor, s ezek az egyezmények nem kifejezetten reflektáltak azon problémákra, mellyel a fogyatékossgal élő emberek általában szembesültek.

Nemzetközi szinten az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*,²⁴¹ európai szinten pedig az *Emberi Jogok Európai Egyezménye*²⁴² jelentette a második világháborúra adott választ, mindkét szinten megtörve a polgári és politikai, illetve a gazdasági, szociális és kulturális jogi jogvédelmet. Előbbit a *Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya*,²⁴³ illetve az EJEE jelentette, utóbbit pedig a *Gazdasági, társadalmi és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya*,²⁴⁴ illetve az *Európai Szociális Karta*.²⁴⁵

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Preambuluma tükrözi is ezt az átfogó szemléletmódot, felidézve a korábbi emberi jogi dokumentumokat, és azok kapcsolatát a fogyatékosügyhöz,²⁴⁶ kiemelve számos, az egész dokumentumot átható értékeket,²⁴⁷ előkészítve a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény céljának megfogalmazását.²⁴⁸

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény a fogyatékossgal élő emberekről szól, az ő védelmüket szolgálja, miközben a felidézett emberi jogi egyezmények nemigen tartalmaztak kifejezett rendelkezést a fogyatékossgal élő emberekről, csak ún. az „egyéb” kategória révén kerültek védelemre. Ez alól egyedül kivételt a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény

---

²⁴⁰ Az egyezmények a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Preambulumában szereplő sorrendben kerülnek ismertetésre, nem annak függvényében, hogy az általános kategorizálás szerint hova sorolható, hova tartozik.

²⁴¹ UN General Assembly, *Universal Declaration of Human Rights*, 10 December 1948, 217 A (III). (Továbbiakban: *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*)

²⁴² Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről, Council of Europe, 'European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms', 4 November 1950, ETS 5, Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3b04.html> (Továbbiakban: *Emberi Jogok Európai Egyezménye*, EJEE)

²⁴³ UN General Assembly, *International Covenant on Civil and Political Rights*, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 999, p. 171. (Hatályba lépésének ideje: 1976. március 23.) (Továbbiakban: ICCPR, *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmánya*) Részes államok számára jogi kötőerővel bír.

²⁴⁴ UN General Assembly, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3. (Hatályba lépésének ideje: 1976. január 3.) (Továbbiakban: ICESCR, *Gazdasági, társadalmi és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya*) Részes államok számára jogi kötőerővel bír.

²⁴⁵ Council of Europe, *European Social Charter (Revised)*, 3 May 1996, ETS 163. (Továbbiakban: *Európai Szociális Karta*, ESCR)

²⁴⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Preambulum a-d) cikk.

²⁴⁷ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Preambulum e)-y) cikk.

²⁴⁸ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 1. cikk „Cél”.

mintájaként szolgáló *Gyermekek jogairól szóló egyezmény* jelenti, ahol kifejezetten védve vannak a fogyatékossgal élő gyermek.²⁴⁹

E szerint:

„1. Az Egyezményben részes államok elismerik, hogy a szellemileg vagy testileg fogyatékos gyermeknek emberi méltóságát biztosító, önfenntartását előmozdító, a közösségi életben való tevékeny részvételét lehetővé tevő, teljes és tisztességes életet kell élnie.

2. Az Egyezményben részes államok elismerik a fogyatékos gyermeknek a különleges gondozáshoz való jogát, és a rendelkezésükre álló forrásoktól függő mértékben, az előírt feltételeknek megfelelő fogyatékos gyermeknek és eltartóinak, kérelemre, a gyermek állapotához és szülei vagy gondviselői helyzetéhez alkalmazkodó segítséget biztosítanak.

3. Tekintettel a fogyatékos gyermek sajátos szükségleteire, a 2. bekezdés értelmében nyújtott segítség a gyermek szüleinek vagy gondviselőinek anyagi erőforrásait figyelembe véve, lehetőség szerint ingyenes, és úgy kell alakítani, hogy a fogyatékos gyermek valóban részesülhessen oktatásban, képzésben, egészségügyi ellátásban, gyógyító-nevelésben, munkára való felkészítésben és szabadidő-tevékenységben oly módon, hogy ezek biztosítsák személyisége lehető legteljesebb kibontakoztatását kulturális és szellemi területen egyaránt.

4. Az Egyezményben részes államok a nemzetközi együttműködés szellemében előmozdítják a fogyatékos gyermekek megelőző egészségügyi ellátásával, orvosi, pszichológiai és funkcionális kezelésével, a gyógyító-nevelés módszereivel és a szakképzési intézményekkel kapcsolatos információk cseréjét és terjesztését, valamint az adatok hozzáférhetőségének biztosításával lehetővé teszik a részes államok számára, hogy ezeken a területeken javíthassák lehetőségeiket és szakismereteiket, bővíthessék tapasztalataikat. Ebben a tekintetben különösen figyelembe veszik a fejlődő országok szükségleteit.”²⁵⁰

Az általános egyezmények közül az *ENSZ Alapokmánya*²⁵¹ kardinális jelentőségű, hiszen ez teremtette meg a mai nemzetközi emberi jogi fejlődésnek a jogi és fogalmi alapjait.²⁵² A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény által is megidézettek az abba foglalt alapelvek, kiemelve az emberiség valamennyi tagjának veleszületett méltóságát, értékét, egyenlő és

---

²⁴⁹ UN General Assembly, 'Convention on the Rights of the Child', 20 November 1989, United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3. (Hatályba lépésének ideje: 1990. szeptember 2.) (CRC, Gyermekek jogairól szóló egyezmény) 23. cikk 1. pont. A részes államok számára jogi kötéssel bír.

²⁵⁰ Gyermekek jogairól szóló egyezmény 23. cikke.

²⁵¹ United Nations, 'Charter of the United Nation', 24 October 1945, 1 UNTS XVI (Továbbiakban: Az Egyesült Nemzetek Alapítóokmánya)

²⁵² Louis B. Sohn: The new international law: protection of the rights of individuals rather than states. *The American University Law Review*. Vol. 32. No. 1. (1982) 1.

elidegeníthetetlen jogát.²⁵³ Az ENSZ Alapokmányban az ENSZ egyik célja is kimondásra kerül, mely összetettsége megjelenik a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben is, vagyis: „gazdasági, szociális, kulturális vagy emberbaráti jellegű nemzetközi feladatok megoldása útján, valamint az emberi jogok és az alapvető szabadságok mindenki részére, fajra, nemre, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül történő tiszteletben tartásának előmozdítása és támogatása révén nemzetközi együttműködést létesítsen”.²⁵⁴ A tagállamok számára, mintegy kötelezettségként jelenik meg a hátrányos megkülönböztetés tilalma, ekkor még csak a faj, nem, nyelv és vallás mint védett tulajdonságokat említetten, az ENSZ oldaláról az előmozdítás felelősségével,²⁵⁵ mely hatásában kiemelt jelentőséggel bír, hiszen nemzetközi szintre emelte az emberi jogok védelmét.

Az ENSZ Alapokmánya mellett, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény által is kiemelt „emberi jogok nemzetközi törvényét”²⁵⁶ alkotják az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és az *Emberi Jogok Nemzetközi Egyezségokmányai*,²⁵⁷ melyekbe foglaltak mindenkit, hátrányos megkülönböztetés nélkül megilletnek.²⁵⁸

Az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata* az első átfogó emberi jogi okmány, amelyet nemzetközi szervezet alkotott meg és hirdetett ki.²⁵⁹ A II. világháború sokkja után keletkezett,²⁶⁰ minden ember védelmére kiterjedő, átfogó, nemzetközi dokumentum, mely a nemzetközi emberi jogi védelemben kiemelt jelentőséggel bír.²⁶¹ Bár eredetileg jogilag nem kötelező formában jött létre, később a szokásjog révén kötelezővé vált.²⁶² Ezt elősegítette az is, hogy az ENSZ-ben hosszú ideig szünetelt az egyezségokmányok kidolgozása, az ENSZ-tagok számára azonban szükséges volt az emberi jogi kötelezettségek meghatározása, s az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata megfelelően felhasználható volt hivatkozási alapként.²⁶³ Az egyenlőség elve és a megkülönböztetés tilalma, fontossága hangsúlyozásaképpen, az elején kapott helyet,²⁶⁴ s az első cikke tömören összefoglalja a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény lényegét, kifejezett utalás nélkül a fogyatékossgal élő emberekre:

---

²⁵³ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Preambulum a).

²⁵⁴ ENSZ Alapokmány 1. cikk 3. bekezdés.

²⁵⁵ Uo. 55. cikk c) pont.

²⁵⁶ Finszter Géza: Nemzetközi törvény az emberi jogokról. *Belügyi Szemle*. 1989/4 73-78.

²⁵⁷ Polgári és politikai, illetve gazdasági, társadalmi és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányai. Az egyezségokmányok kötelezettséget keletkeztetnek a részes államok számára.

²⁵⁸ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény b).

²⁵⁹ Thomas Buergenthal: *Nemzetközi emberi jogok*. Budapest, Helikon, 2001. 39.

²⁶⁰ The Council of Europe In: Lisa Waddington – Gerard Quinn – Eilionoir Flynn: *European Yearbook of Disability Law* (3rd) Antwerp, Intersentia, 2012. 287.

²⁶¹ Lásd: bővebben: Kardos Gábor: A nemzetközi emberi jog diszkrét bája. Ötvenéves az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. *Fundamentum*. 1998/4. 5-9, Kukorelli István: Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának jelentősége, mai üzenete. *Acta Humana*. 1999/34. 4-10, Wellner Mónika: Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és az emberi jogok egyetemessége. *Állam- és Jogtudomány*. 1998/3-4. 317-330.

²⁶² Kende Tamás – Nagy Boldizsár – Sonnevend Pál – Valki László: *Nemzetközi jog*. Budapest, Complex, 2014. 459. Lásd: részletesebben az erre vonatkozó elméleteket: s Buergenthal: *Nemzetközi emberi jogok*. Budapest, Helikon, 2001. 38-41.

²⁶³ Thomas Buergenthal: *Nemzetközi Emberi Jogok*, 2001 Helikon Kiadó 39.

²⁶⁴ 1. és 2. cikkek. Hasonló helyen került kiemelésre a Gazdasági, szociális és kulturális jogokról, illetve a Polgári és politikai jogokról szóló nemzetközi egyezségokmányában is.

„Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van. Az emberek, ésszel és lelkiismerettel bírván, egymással szemben testvéri szellemben kell hogy viseltessenek”.²⁶⁵

Ezen felül kimondja, hogy:

„Mindenkori, bármely megkülönböztetésre, nevezetesen fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy bármely más véleményre, nemzeti vagy társadalmi eredetre, vagyoni, születésre, vagy bármely más körülményre való tekintet nélkül hivatkozhat a (jelen) Nyilatkozatban kinyilvánított összes jogokra és szabadságokra”.²⁶⁶

Az általános meghatározás mellett később kimondva is megjelenik a fogyatékossgal, mint „körülmeny”, mely esetén is fennál a jog a saját és a család számára biztosítandó egészségnek és jólétnek biztosítására alkalmas életszínvonalhoz,²⁶⁷ s itt a fogyatékossgal a betegség, özvegység és öregség mellett jelenik meg, mint független körülmény, mely a létfenntartási eszközt ellehetetleníti, mintegy a medikális és paternalisztikus modellt túrközve.²⁶⁸

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata alapján elindult általános emberi jogi szerződés megfogalmazása kettévált és két szerződés megkötésére oszlott.²⁶⁹ Egyrészt a Gazdasági, szociális és kulturális jogokról szóló nemzetközi egyezségokmánya, másrészt pedig a Polgári és politikai jogokról szóló nemzetközi egyezségokmánya, melyek két irányú jogvédelme a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben egyesült,²⁷⁰ így nem véletlen, hogy azt a világ fogyatékossgal élő emberei függetlenségi nyilatkozatának tekinti.²⁷¹

A *Gazdasági, szociális és kulturális jogokról szóló nemzetközi egyezségokmány* nem tartalmazza kifejezetten a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetést cikkében, ugyanakkor az 'egyéb státusz' kitételébe beleérthető, illetve ezt mondta ki a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága is 5. számú általános kommentjében,²⁷² összekötve a *Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának* szabályozásával, ahol a 2. és 26. cikk vonatkozik a diszkriminációra. Ennek keretében egyrészt hangsúlyozzák az állam tevőleges magatartásának fontosságát a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés lebontására, másrészt kimondják, hogy az magában foglal minden különbségtételt, kirekesztést, korlátozást vagy előnybe részesítés és az észszerű

---

²⁶⁵ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1. cikk.

²⁶⁶ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 2. cikk.

²⁶⁷ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 25. cikk.

²⁶⁸ A XX. század közepén elsősorban az általános jólét biztosítása volt a fogyatékossgal élő személyek kapcsán biztosítandó cél, mely csak ezt követően terjedt ki annak felismerésére, hogy a társadalomban való teljes részvételt szükséges biztosítani. Lásd: II.2. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez vezető út.

²⁶⁹ Ezen dokumentumokra, tehát mind az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára, mind az ICCPR-ra és az ICESCR-ra még mind a formális egyenlőségi modell volt jellemző. Lásd: mindegyik 2. cikkét.

²⁷⁰ ICCPR 2. és 3. cikkek.

²⁷¹ Gerard Quinn: Closing: Next Steps -Towards a United Nations Treaty on the Rights of Persons with Disabilities, In: Peter David Blanck (ed.): *Disability Rights*. Burlington, VT: Ashgate Pub., 2005. 519, 541.

²⁷² Committee of Economic, Social and Cultural Rights: General comment No.5.: Persons with disabilities. 11th Sess. (1994) E/1995/22.

alkalmazkodási kötelezettség elutasítását, mely a gazdasági, társadalmi vagy kulturális jogok élvezetét vagy gyakorlását lehetetlenné teszi vagy korlátozza.²⁷³

Ez a komplexitás az emberi jogok generációjának a vegyítését, mintegy három generációs egyesítést jelenti, ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy ebben az esetben az egyes generációk nem fel váltják egymást.²⁷⁴ Hiszen alapvetően megkülönböztetendő az első generációs polgári és politikai jogok, a második generációs gazdasági, szociális és kulturális, illetve a harmadik generációs jogok csoportja, mely utóbbi kifejezést az új emberi jogokra is használják, ahova a komplex védelmet igénylő fogyatékossgal élő emberek is tartoznak.²⁷⁵

A polgári és politikai jogok²⁷⁶ esetén az állam elsődleges feladata a tartózkodás, mintegy „negatív” jogként, így amennyiben az állam indokulatlanul beavatkozik, akkor lehetőség van a nemzetközi felülvizsgálatra, mely révén egy egyetemes, regionális mérce alakítható ki. A passzív szerep mellett azonban aktív, pozitív, tevőleges kötelezettsége is van,²⁷⁷ például az előfeltételek megteremtése esetén. Ezek közé a jogok közé tartozik az élethez való jog, a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód tilalma, a személyes szabadság és biztonsághoz való jog, a közösségi és polgári életben való részvételhez való jog, a diszkriminációmentességhez való jog.

A gazdasági,²⁷⁸ szociális²⁷⁹ és kulturális²⁸⁰ jogokat esetén az állam elsődleges feladata a szolgáltatások garantálása, melyeket „pozitív” jogként is emlegetnek, hiszen az állam számára cselekvést, aktív magatartást írnak elő.²⁸¹ Mértékére azonban már nem lehet egy egységes színvonalat megállapítani, mivel az az adott állam rendelkezésére álló gazdasági erőforrásain múlik.²⁸² Ehhez egyfajta mérce kialakítását jelentősen segíti a nemzetközi emberi jogi bíróság, mely nemzetközi jogilag kötelező döntést hoz. Gazdasági, szociális és kulturális jogokat tartalmaz az oktatáshoz, munkához, egészséghez és a megfelelő életszínvonalhoz való jog. Ez a két fő csoport, a pozitív és negatív jogok jutnak kompromisszumra a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben, melynek nemcsak a teljes szövegében, hanem az egyes cikkeken belül is vegyül a két jog.²⁸³

A két egyezségokmányban többek között közös, hogy általánosságban tiltják²⁸⁴ a hátrányos megkülönböztetést, nevesítetten fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy bármely más véleményre, nemzeti vagy társadalmi származásra, vagyoni helyzetre, születésre tekintettel,²⁸⁵ kifejezetten nem említve a fogyatékossgot. E hasonlóság mellett azonban

---

²⁷³ Itt is megjelenik az észszerű alkalmazkodás. Lásd: VI.2. Az észszerű alkalmazkodás fogalma a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben és gyakorlatában.

²⁷⁴ Kardos Gábor: *Üres kagylóhéj? A szociális jogok nemzetközi védelmének egyes kérdései*. Budapest, Gondolat, 2003. 25.

²⁷⁵ Kende Tamás – Nagy Boldizsár – Sonnevend Pál – Valki László: *Nemzetközi jog*. Budapest, Complex, 2014. 455.

²⁷⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény p) pont.

²⁷⁷ Ennek megfogalmazása általában a „mindenkinek joga van” fordulattal történik.

²⁷⁸ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény m), v), y), 2. cikk 3. bekezdés, 4. cikk 2. pont, 32. cikk 1. pont d).

²⁷⁹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény m), 2. cikk 3. bekezdés, 24. cikk 3. pont, 26. cikk 1. pont, 28. cikk 2. pont.

²⁸⁰ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény v), y), 2. cikk 3. bekezdés, 4. cikk 2. pont, 30. cikk 1., 3., 4. pont.

²⁸¹ Kardos Gábor: *Üres kagylóhéj? A szociális jogok nemzetközi védelmének egyes kérdései*. Budapest, Gondolat, 2003.

²⁸² Itt a „törekszik” fordulat használatos.

²⁸³ Gombos Gábor: *A Fogyatékos Személyek Jogairól Szóló Egyezmény*. 2006. december 13.

²⁸⁴ Ehhez hasonló jogvédelmet tartalmaz a CAT 1. cikk (1) bekezdése.

²⁸⁵ A ICCPR 2. cikk 1. bekezdésében, az ICESCR pedig a 2. cikk 2. bekezdésében.

számos különbség kiemelendő, mely gyökere onnan ered, hogy a polgári és politikai, illetve gazdasági, társadalmi és kulturális jogok biztosítása más és más módon valósulhat meg: polgári és politikai jogok biztosítása szinte nem is igényel erőforrást, míg a gazdasági, társadalmi és kulturális jogok jelentősebb kiadást vonnak maguk után. E mellett előbbiek azonnal elvárhatóak és kikényszeríthetőek, hiszen pusztán garantálásuk révén létrejön az az alap, amire való hivatkozás szükséges, míg utóbbiak csak tervek, programok által megvalósíthatóak, fokozatosan, figyelembe véve a hátteret.

Az általános egyezmények közül felidézett még a Faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről²⁸⁶ szóló nemzetközi egyezmény,²⁸⁷ a Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni²⁸⁸ nemzetközi egyezmény.²⁸⁹

A *Faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény* a faji diszkrimináció tilalmának kifejezésére hivatott, melyet úgy határoz meg, mint „bármely olyan különbségtétel, kizárás, megszorítás vagy előnyben részesítés, amelynek alapja a faj, a szín, a leszármazás, a nemzetiségi vagy etnikai származás” és amelynek célja vagy eredménye „politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális téren vagy a közélet bármely más terén az emberi jogok és alapvető szabadságok elismerésének, egyenrangú élvezetének vagy gyakorlásának megsemmisítése vagy csorbítása”.²⁹⁰

*Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni*²⁹¹ nemzetközi egyezmény értelmében kínzásnak minősül minden „szándékosan, éles testi vagy lelki fájdalom vagy szenvedély kiváltása céljából alkalmazott”, értesülés, vallomás kicsikarás célját szolgáló magatartás, mely tiltott.²⁹² A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény ezt az utaláson túl a 15. cikkében²⁹³ is konkretizálja és megerősíti, kitérve az orvosi vagy tudományos kísérletekre, melyek a fogyatékossgal élő személyek vonatkozásában gyakorivá válhatnak.²⁹⁴

A speciális egyezmények egy-egy csoportot, nőket, gyermekeket, migráns munkavállalókat célozzák és védik, melyek adott esetben átfedésben is lehetnek a fogyatékossgal élő emberekkel, de alapvetően nem őket célozzák. A Nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés²⁹⁵ valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény,²⁹⁶ a

---

²⁸⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény p).

²⁸⁷ UN General Assembly, 'International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination', 21 December 1965, United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 195, (Hatályba lépésének ideje: 1969. január 4.) (CERD) Részes államok számára jogi kötőerővel bír.

²⁸⁸ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 15. cikke: „A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma”.

²⁸⁹ UN General Assembly, 'Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment', 10 December 1984, United Nations, Treaty Series, vol. 1465, p. 85, (Hatályba lépésének ideje: 1987. június 26.) (Továbbiakban: CAT, Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni nemzetközi egyezmény.) Részes államok számára jogi kötőerővel bír.

²⁹⁰ CERD 1. cikk 1. bekezdés.

²⁹¹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 15. cikke: „A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma”.

²⁹² CAT 1. cikk 1. bekezdés.

²⁹³ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 15. cikke: „A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma”.

²⁹⁴ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 15. cikk 1. pont. Lásd: bővebben: Amrita Mukherjee: Special Issue: Torture Prevention and Disability. New York, Routledge, 2012.

²⁹⁵ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 3. cikk g), 6. cikk: „Fogyatékossgal élő nők”.

Gyermekek²⁹⁷ jogairól szóló egyezmény és a Migráns munkások és családtagjaik jogainak védelméről szóló nemzetközi egyezmény²⁹⁸ hatása a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egyes cikkeiben megtalálható.

A *Nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről* szóló egyezmény kifejezetten a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem mozgatórugója, melyet úgy határoz meg, mint „nemi hovatartozás miatti megkülönböztetés, kizárás vagy korlátozás, mely csorbítja a politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális, polgári vagy bármely más területen fennálló emberi jogoknak és szabadságjogoknak nők általi gyakorlását”.²⁹⁹ A CEDAW konkrét lépések megtételére szólítja fel a részes államokat a nők hátrányos megkülönböztetése leküzdésére, az egyenlő jogok megteremtésére.

A *Gyermekek jogairól szóló egyezmény*³⁰⁰ a hátrányos megkülönböztetés tilalmának vonatkozásában kimondja, hogy joguk van a faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti, nemzetiségi vagy társadalmi származás, vagyoni helyzet, cselekvőképtelenség, születési vagy egyéb helyzet szerinti hátrányos megkülönböztetés tilalmára.³⁰¹ Ezen felül ez tartalmaz kimondottan a fogyatékossgal élő személyekre vonatkozó szakaszt.³⁰²

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény kiemelkedő jelentősége az emberi jogok egységes védelmén, a fogyatékossgal élő emberek polgári, politikai, szociális, gazdasági és emberi jogi jogainak egy dokumentumban, nemzetközi szintű garantálásában áll, új modellt adva az emberi jogi védelemnek. Ezáltal megtöri az addigi dichotómiát, felhívva újragondolásra a nemzetközi közösségek figyelmét.³⁰³ Komplexitása kiemeli lényegét és fontosságát a fogyatékossgal élő emberek helyzetének, mely összetettség a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény összes cikkelyén keresztül húzódik, érzékeltetve, hogy az egyes jogokat nem lehet

---

²⁹⁶ UN General Assembly, 'Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women', 18 December 1979, United Nations, Treaty Series, vol. 1249, p. 13, (Hatályba lépésének ideje: 1981. szeptember 3.) (Továbbiakban: A nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény, CEDAW) Részes államok számára jogi kötőerővel bír.

²⁹⁷ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 7. cikke: „A fogyatékossgal élő gyermek”, 8. cikk 2. pont, 23. cikk, 24. cikk 2. pont a), 3. pont c), 30. cikk 5. pont d).

²⁹⁸ UN General Assembly, 'International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families', 18 December 1990, A/RES/45/158) Hatályba lépésének ideje 2003. július 1. (Továbbiakban: Migráns munkások és családtagjaik jogainak védelméről szóló nemzetközi egyezmény, CMW) Részes államok számára jogi kötőerővel bír.

²⁹⁹ CEDAW 1. cikk.

³⁰⁰ Lásd: bővebben Bokorné Szegő Hanna: A gyermek védelme a nemzetközi jogban. *Acta Humana*. 1992/9 3-15., Gárdos Attila – Vajda Éva: A gyermek jogainak védelme a nemzetközi jogban. In: Trencsényi László: Jelentés a gyerekek helyzetéről Magyarországon. 1993. Budapest, 1994. 11-81., Kecskeméti Edit: A gyermek jogairól szóló egyezmény végrehajtása. *Acta Humana*. 1992/9. 16-24., Kisida Erzsébet: A gyermek jogairól szóló egyezmény érvényesítése. *Magyar Közigazgatás*. 1994/2 113-116, Somfai Balázs: A Gyermek jogairól szóló egyezmény egyes rendelkezései hazai jogszabályokban. *Jura*. 2010/1. 155-161, Sharon Detric: *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Leiden, Martinus Nijhoff, 1999., Thomas Hammarberg: *The Rights of Disabled Children – The UN Convention on the Rights of the Child*. In: Theresia Degener – Yolán Koster-Dreese: *Human Rights and Disabled Persons. Essays and relevant human rights instruments*. Leiden, Martinus Nijhoff, 1995. 147.

³⁰¹ CRC 1. cikk.

³⁰² CRC 23. cikk. Lásd: 250. lbj.

³⁰³ Arlene S. Kanter: The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Implications for the Rights of Elderly People Under International Law *Georgia State University Law Review* Vol. 25. No. 3. (2008) 554.

pusztán polgári, kulturális, gazdasági, politika és szociális jognak tekinteni, hiszen nem elválaszthatók egymástól.³⁰⁴

Ahhoz, hogy mind hazai, mind nemzetközi szinten hatékony legyen a fogyatékossgal élő emberek jogvédelme, az emberi jogi megközelítést kell alkalmazni, mivel az ad keretet és az kombinálja a polgári és politikai jogait az antidiszkriminációs jogalkotásnak, egy teljes spektrumú társadalmi, kulturális és gazdasági spektrummal, melyet a többi emberi jogi szerződés biztosít.³⁰⁵

Az emberi jogok, a fogyatékossgal élő személyek joga univerzális szinten az ENSZ keretében, regionális szinten pedig más nemzetközi szervezetek révén történnek. Európában ezt a szerepet elsősorban az Európa Tanács, és az Európai Unió, Amerikában az Amerikai Államok Szervezete, Afrikában az Afrikai Unió tölti be.

Ugyanakkor a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény és az általa hivatkozott nemzetközi jogi, kötéserővel bíró, illetve a „háttérben” lévő, a fogyatékossgal élő személyek számára jogvédelmet nyújtó dokumentumok közül kiemelendő számos, az ENSZ szakosított szerveinek,³⁰⁶ mint a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnek³⁰⁷ dokumentumai.

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnek „*A munkavállalásból és foglalkoztatásból eredő hátrányos megkülönböztetésről szóló 111. számú egyezménye*”³⁰⁸ már a 60-as évek végén tartalmazta a hátrányos megkülönböztetés fogalmát, jóllehet, általánosítva, külön a fogyatékossgal alapján történő diszkriminációt nem nevesítve, de az egyenlő bánásmódot és az egyenlő lehetőségek biztosítását elősegítve.³⁰⁹ „*A szakmai rehabilitációról és a foglalkoztatásról szóló 159. számú egyezménye*”³¹⁰ a 80-as években a fogyatékossgal élő személyek munkavállalását kívánta elősegíteni, előírva a nemzeti politika kialakítását foglalkozási rehabilitáció és a foglalkoztatás elősegítése vonatkozásában,³¹¹ végigkísérve az egész munkavállalói folyamatot, a teljes egészére kiterjedőleg, ez által a fogyatékos személyek „fő áramlatba”³¹² helyezésével.³¹³ A fogyatékos ember is meghatározásra kerül az

---

³⁰⁴ Ibid.

³⁰⁵ Michael Ashley Stein – Penelope J.S. Stein: Beyond Disability Civil Rights. *Hastings Law Journal Vol. 58. No. 1203.* (2007) 1205–06

³⁰⁶ Meg kell említeni az ENSZ Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezetét, az UNESCO-t, a téma szempontjából azonban csak a fogyatékossgal és az észszerű alkalmazkodás munkajogi értelmezésével kapcsolatos dokumentumokat említem itt, illetve a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény kapcsolódó cikkeinek elemzésénél, de e mellett a szakosított szervek közé tartozik még az Egészségügyi Világszervezet (WHO) – melynek fogyatékossgal-fogalmára is utalni fogok –, és az Élelmészeti és Mezőgazdasági Szervezet (FAO). Ezek az ENSZ-szel kapcsolatban álló kormányközi szervek, s az emberi jogok előmozdítása tekintetében kiemelkedő jelentőséggel bírnak. Lásd: bővebben: Bán Tamás: AZ ENSZ Emberi Jogi Bizottsága és a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet együttműködése az emberi jogok nemzetközi védelmében. *Acta Humana.* 1996/22-23. 63-73.

³⁰⁷ 'International Labour Organisation' (ILO).

³⁰⁸ 'ILO Discrimination (Employment and Occupation) Convention', 1958, No. 111. ILC, Hatályos: 1960. jún. 15-től (111. sz. egyezmény). Kifejezetten hivatkozva a 2000/78/EK Foglalkoztatási Keretirányelv (4) Preambulumbekzdésében. Erre az egyezményre hivatkozik a strasbourgi bíróság is a *I.B. v. Greece* ügyben. Lásd: V.3.3. Az élet egyéb szakaszai, területei.

³⁰⁹ Uo. 1. cikk.

³¹⁰ 'ILO Convention concerning Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons)', 1983, No. 159. ILC, Hatályos: 1985. jún. 20-tól. (Továbbiakban: Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 159. sz. egyezmény).

³¹¹ Uo. 2. cikk.

³¹² A fő áram a 'mainstreaming' kifejezéssel azonos, mely a fogyatékossgal élő személyeket a társadalom minden szintjére kiterjedőleg integrálja, beleértve a döntéshozatali folyamatok minden szintjét.

egyezmény kontextusában, mégpedig olyan személyként, akinek egy elismert fizikai vagy mentális korlátozottság eredményeképpen lényegesen csökkent a kilátása munkahely megszerzésére, megtartására és előrelépésre,³¹⁴ aki számára a fő cél a megfelelő munkavállalás lehetőségének biztosítása, mellyel integrálódni, reintegrálódni van lehetősége a társadalomba.³¹⁵ Maga az észszerű alkalmazkodás fogalma nem, de egyfajta kezdeménye megjelenik, ugyanis ott, ahol lehetséges és megvalósítható, a létező munkavállalók vonatkozásában a szükséges változtatásokat el kell végezni.³¹⁶

---

³¹³ *Fogyatékos-ság-politikai szakismeretek. Szöveggyűjtemény.* Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, 2009. 25.

³¹⁴ Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 159. sz. egyezmény.

³¹⁵ Uo. 1. cikk 2. bekezdés.

³¹⁶ Uo. 7. cikk: '*...wherever possible and appropriate, be used with necessary adaptations*'.

III.2. Az Európa Tanács fogyatékosjogi védelme

Az emberi jogok európai védelmét az Európa Tanács³¹⁷ regionális kormányközi szervezet látja el,³¹⁸ melyet az Amerikai Egyesült Államok mintájára hoztak létre a nagy világháborúk után, egyik fő céljával az emberi jogok védelmét, a demokrácia és a jogállam szerepét tekintve. Eszközei közül kiemelendő³¹⁹ az Európai Szociális Karta, mely a gazdasági, szociális és kulturális jogokat, és az Emberi Jogok Európai Egyezményéne,³²⁰ mely a polgári és politikai jogokat védi, hasonló különválasztással élve, mint a Gazdasági, társadalmi és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.³²¹

E két dokumentum egymás kiegészítőjeként az élet egész területére kiterjed és védi az emberi jogokat mind a foglalkoztatás, mind a lakhatás, egészség, oktatás és szociális védelem területén, bár nem kifejezetten a fogyatékossgal élő személyekre vonatkozólag.³²² Míg a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egésze a fogyatékossgal élő emberek védelmére hivatott, ezen egyezmények egyes cikke közvetlenül vagy közvetetten védenek: az Európai Szociális Karta kifejezetten megnevezi a fogyatékossgal élő személyeket, az Emberi Jogi Európai Egyezmény csak közvetetten utal rájuk.

---

³¹⁷ Az Európa Tanács 1949-ben létrehozott nemzetközi szervezet, mely eredeti célja szerint a kontinens parlamentjei közötti politikai, kulturális és emberi jogi együttműködést kívánta fejleszteni, s az emberi jogok, a parlamentáris demokrácia és a jogállamiság védelmét szolgálja.

³¹⁸ Mavi Viktor: Az Európa Tanács és az emberi jogok. *Buksz.* Budapest, 1994/2. 227-230., Marton Kinga – Szauer Csilla: Az Európa Tanács tízéves akcióterve a befogadó társadalom megteremtéséért, valamint a dokumentum hatása a tagállamokra. 1. és 2. rész *Gyógypedagógiai Szemle.* 2007/3. és 4. 182-189. és 261-273., Raisz Anikó: Az Európa Unió hatása az Európa Tanács emberi jogvédelmi rendszerére. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica,* 2006/24. 313-327.

³¹⁹ Meg kell említeni még az alábbi dokumentumokat is, melyek a fogyatékossgal élő emberekre vonatkoznak: *'Recommendation on the Situation of the Mentally Ill'* (EC Recommendation No. 818), *'Recommendation on Rehabilitation Policies for the Disabled'* (EC Recommendation No. 1185), *'Recommendation on a Coherent Policy for the Rehabilitation of People with Disabilities'* (EC Recommendation No. (92) 6), *'Recommendation Towards full social inclusion of people with disabilities'* Recommendation 1592 (2003), *'Towards concerted efforts for treating and curing spinal cord injury'* - Parliamentary Assembly Recommendation 1560 (2002), *'Towards full citizenship of persons with disabilities through inclusive new technologies'* Resolution, ResAP(2001)3, *'Resolution on a Charter on the Vocational Assessment of People with Disabilities'* ResAP (1995) 3.

³²⁰ *Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről*, Council of Europe, *'European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms'*, 4 November 1950, ETS 5. (Emberi Jogok Európai Egyezménye, EJE).

³²¹ Lásd: bővebben: Gyulavári Tamás – Könczei György: *Európai szociális jog.* Budapest, Osiris, 2000., Környei Ágnes: *Regionalizmus az egyetemessé váló emberi jogokban, különös tekintettel az Amerikai Államok Szervezetére.* Budapest, Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, 1999.

³²² Habár kétségtelen, hogy sokáig az Európai Szociális Karta volt az egyetlen és első emberi jogi szerződés, mely egyáltalán említette a fogyatékossgal élő embereket.

III.2.1. Az Európai Szociális Karta fogyatékosjogi védelme

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény megalkotása előtt az Európa Tanács által létrehozott, majd többször módosított *Európai Szociális Karta*³²³ nyújtott általános védelmet a munkavállalás vonatkozásában minden szereplőnek,³²⁴ kifejezetten említve a fogyatékoság fogalmát,³²⁵ előmozdítva a fogyatékossgal élő személyek számára is a mindenki mással azonos munkavállalás lehetőségét,³²⁶ elősegítve az élet minden területén való teljes részvétel biztosítását.³²⁷

Az Európai Szociális Kartát³²⁸ 1961-ben írták alá, mely fontos sajátossága, hogy a részes államok, néhány, mindenki számára kötelező cikken felül, választhattak az egyes kötelezettségek közül, mely kötelezettségvállalásnak³²⁹ legalább tíz cikkre vagy negyvenöt számozott bekezdésre ki kell terjednie,³³⁰ ez a Módosított Európai Szociális Karta esetén³³¹ összesen tizenhat cikket, vagy hatvanhárom számozott bekezdést jelentet.³³² Az 1996-os revízió előtt még az orvosi modell szerint fogalmazták meg a védelmet a „fizikai vagy mentálisan fogyatékos személy”-re vonatkozólag. Ezt a Módosított Szociális Kartában azonban a szociális modellnek megfelelően felülírták „*A fogyatékossgal élő személyek joga a függetlenséghez, a társadalmi beilleszkedéshez és a közösség életében való részvételhez*” című 15. cikkben:

„Annak érdekében, hogy a Felek biztosítsák a fogyatékossgal élő személyeknek, tekintet nélkül a korukra és fogyatékoságuk eredetére, illetve természetére, hogy hatékonyan gyakorolhassák a függetlenséghez,

---

³²³ Council of Europe, 'European Social Charter (Revised)', 3 May 1996, ETS 163. A korábbi, 1961-es Európai Szociális Karta nem tartalmazott lényegi rendelkezést a fogyatékossgal élő személyek vonatkozásában, csak az EU Szociális Jogi Bizottsága töltötte meg erre vonatkozó tartalommal. Az Európai Szociális Karta eredetileg csak a Módosított Európai Szociális Karta I. rész 15. pontját tartalmazta és a 15. cikk egyes részeit. (Továbbiakban: Szociális Karta, ESCR).

³²⁴ Lásd: bővebben David Harris – John Darcy: *The European Social Charter*. New York, Transnational Publisher Inc., Ardsley, 2001.

³²⁵ Módosított Európai Szociális Karta I. rész 15. pont „*A fogyatékossgal élő személyeknek joguk van a függetlenséghez, a társadalmi integrálódáshoz és a közösség életében való részvételhez.*”, 9. cikk „*A pályaválasztási tanácsadáshoz való joga*”, 10. cikk „*A szakképzéshez való joga a fogyatékossgal élő személyeknek is*”, 15. cikk „*A fogyatékossgal élő személyek joga a függetlenséghez, a társadalmi beilleszkedéshez és a közösség életében való részvételhez*”.

³²⁶ Megjegyzendő, hogy az Európai Szociális Karta elfogadása után az Európa Tanács még egy, a pszichoszociális fogyatékossgal élő személyek függetlenségét előmozdító ajánlást fogalmazott meg, R (99) 4. számmal, a cselekvőképtelen felnőttek jogainak védelméről.

³²⁷ Council of Europe, 'European Social Charter: Committee of Independent Experts'. 1998. 63.

³²⁸ Lásd: bővebben: Bérces Kamilla: Az Európai Szociális Karta, *Munkaügyi Szemle*. 1998/6. 7-10., Czúcz Ottó: *Szociális jog I*. Budapest, Unió, 2003., Marton Tamás: Az Európai Szociális Karta. *Munkaügyi Szemle*. 2005/5. 38-42., Kozmáné Szigeti Andrea: A szociális jogok európai egyezménye és magyarországi végrehajtása. Tanulmányok. DFK-online.sze.hu. 2009/4. 93-123., Wellner Mónika: Az Európai Szociális Karta megerősítése. *Acta Humana*. 1999/37-38. 157-162.

³²⁹ Ezeket a kötelező cikkeket nevezik „kemény magnak”, melybe a 15. cikk nem tartozik bele.

³³⁰ Kende Tamás – Nagy Boldizsár – Sonnevend Pál – Valki László: *Nemzetközi jog*. Budapest, Complex, 2014. 491.

³³¹ Lásd: bővebben: Könzei György: Mi is az Európai Szociális Karta? *Fundamentum* 1998/3. 135-142.

³³² Módosított Európai Szociális Karta III. rész A. cikk „Kötelezettségvállalások” 1. b-c).

a társadalmi integrálódáshoz való jogot és azt, hogy részt vehessenek a közösség életében, vállalják különösen, hogy:

1. megteszik a szükséges intézkedéseket, hogy a fogyatékosággal élő személyek ahol csak lehetséges, az általános programok keretén belül kapják meg a pályaválasztási tanácsadást, oktatást és szakmai képzést, és ahol ez nem lehetséges, biztosítják ezt speciális magán vagy állami testületek révén;

2. minden olyan intézkedéssel előmozdítják foglalkoztatásukat, amelyek arra bátorítják a munkáltatókat, hogy a mindennapos munkakörnyezetben alkalmazzanak és tartsanak meg fogyatékosággal élő személyeket és igazítsák a munkavégzési feltételeket szükségleteikhez, vagy pedig, ahol ez a fogyatékoság miatt nem lehetséges, rendezzenek be, vagy hozzanak létre a fogyatékoság szintjének megfelelő védett foglalkoztatást. Bizonyos esetekben ezek az intézkedések speciális elhelyezést és segítő szolgáltatásokat tehetnek szükségessé;

3. különösen előmozdítják teljes társadalmi integrálódásukat és a közösség életében való részvételüket olyan intézkedések segítségével, beleértve a technikai segédeszközöket is, amelyek célja leküzdeni a kommunikációs és mozgási akadályokat és lehetővé tenni a közlekedéshez, lakáshoz, kulturális tevékenységhez és szabadidőhöz való hozzájutást.”³³³

A 15. cikk reflektál mindarra a változásra, fejlődésre, mely a fogyatékoságtudományban végbement, eltávolodva a szegregációtól, az integráció útjára lépve. Ennek megfelelően hangsúlyozásra kerül a hátrányos megkülönböztetés tilalma, még a fogyatékosággal élők közötti különbségtétel nélküliséget is kiemelve, hogy mindenkire hasonlóan a társadalom teljes részévé válhassanak., mind a fogyatékoság természetére, mind a korra irrelevánsan.³³⁴ Ehhez hasonló a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény célkitűzése és törekvése is, mely szintúgy megjeleníti a fogyatékosággal élő emberek tárgyából alannyá válását, hogy ugyanannyira a társadalom aktív részei, mint mindenki más.³³⁵

A cikk első két bekezdése az oktatás és foglalkoztatás fontosságáról, a harmadik pedig a közösségi életben történő egyenlő bánásmódról szól. A társadalomban való teljes részvétel fontos feltétele a megfelelő oktatásban és ezen keresztül a munkához való hozzáférés. A második bekezdés kifejezetten a munkavégzésre koncentrál: az államnak segítenie kell a munkához való hozzáférés lehetőségét, ezen felül megjelenik az észszerű alkalmazkodás követelménye is, mintegy a munkához való hatékony hozzáférés előfeltételeként, külön figyelmet fordítva azokra, akik a munkavégzés következtében váltak fogyatékosá.³³⁶

---

³³³ Módosított Európai Szociális Karta 15. cikk.

³³⁴ *International Association Autism Europe v. France*, Complaint no. 13/2002, 2003.09.29., 48. bek.

³³⁵ Ennek fontossága már jóval korábban hangsúlyozásra került. Lásd: Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation No. Rec(92) 6. Of the Committee of Ministers to Member States on a Coherent Policy for People with Disabilities.

³³⁶ Conclusions 2007, Statement of Interpretation on Article 15. 2.§, 10.§ 12.o.

Alapvetően az államok mérlegelési joggal rendelkeznek, hogy a hozzáférést hogyan teremtik meg, hiszen a cikk nem ír elő kvótákat, így a Szociális Karta Bizottsága számára a megfelelés ellenőrzése nehezebb. Megjelenik a védett munkahely lehetősége, azok számára, akik a nyílt munkaerőpiacra nem vezethetőek vissza, de alapvetően ezzel a céllal foglalkoztatják őket, ugyanúgy képviselve a jogukat az azonos bérezéshez és a szakszervezetben való részvételre.³³⁷

A harmadik bekezdés a társadalomba való integráció másik oldalát jeleníti meg, mely a fizikai és kommunikációs akadályok leküzdésének fontosságát hangsúlyozza, vagyis a közlekedéshez, lakhatáshoz, kulturális és sporttevékenységekhez való hozzáférés biztosítását.³³⁸ Ez mind a köz-, mind a magánszférára vonatkozik, mely megvalósításának hiánya esetén megfelelő következmények kell, hogy társulnajak.

A(z Módosított) Európai Szociális Karta a részes államok számára egy mintát kívánt megalkotni a gazdasági és szociális jogok területén, ahol a foglalkoztatás kulcsszereppel bír.³³⁹ A foglalkoztatás előmozdítása már a pályaválasztási tanácsadás, oktatás és szakmai képzés fontosságánál kihangsúlyozódik, mely mellett megjelenik az észszerű alkalmazkodás körvonala azáltal, hogy kimondják azt, hogy a munkavégzési feltételeket a fogyatékosággal élő személy szükségleteihez igazítsák.

Cikkei alapvetően négy fő csoportba oszthatóak. Az első a képzés, foglalkoztatás és azonos lehetőségek csoportja,³⁴⁰ a második az egészségről, szociális védelemről és szociális biztonságról szóló,³⁴¹ a harmadik a munkajogi cikkeket felölelő,³⁴² negyedik pedig a gyerekek, család és migráció kérdéskörét³⁴³ tartalmazó.

A Módosított Európai Szociális Karta a gazdasági és szociális jogok fontosságát az 1. cikke, „A munkához való jog” által is kimutatja, melyre a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény is kiemelt hangsúlyt helyez, illetve az Európai Unió is a fogyatékoságot és az észszerű alkalmazkodás kérdését csak a munkavállalás és a foglalkoztatás vonatkozásában részletezi.

A Módosított Szociális Karta Bizottságának, a Szociális Jogok Európai Bizottságának³⁴⁴ esetjoga az észszerű alkalmazkodást az oktatással kapcsolatban jeleníti meg, például a *European Action of the Disabled (AEH) v. France* ügyben.³⁴⁵ Az említett ügy során a kérelemben egy civil szervezet azt panaszolta, hogy Franciaország nem biztosítja az oktatáshoz, vagy a szakképzéshez való jogot az autizmussal élő gyermekek számára, megsértve ezzel a Módosított Európai Szociális Karta 10. és 15. cikkét, beleértve a hátrányos

---

³³⁷ Conclusion XCII-2, Czech Republic, 145-146.

³³⁸ Conclusions 2005, Norway 558.

³³⁹ Colm O’Cinneide: ‘Extracting Protection for the Rights of Persons with Disabilities’ In: Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009. 172

³⁴⁰ 1., 9., 10., 15., 18., 20., 24. és 25. cikkek.

³⁴¹ 3., 11., 12., 13., 14., 23. és 30. cikkek.

³⁴² 2., 4., 5., 6., 21., 22., 26., 28. és 29. cikkek.

³⁴³ 7., 8., 16., 17., 19., 27. és 31. cikkek.

³⁴⁴ A Szociális Jogok Európai Bizottsága (továbbiakban: SZJEB) a Szociális Karta végrehajtásáért felelős, tizenhárom független szakértőből álló testület, akik részére jelentést kell készíteni, melyekre való állásfoglalást a SZJEB az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése és a kormányközi bizottság által véleményezetteti. Ennek eredménye egy vélemény, illetve a részes állam számára egy figyelmeztetés vagy ajánlás, illetve a jelentésekhez fűzött megállapítások, majd az 1995 óta létező kollektív panaszok óta esetjogi rendszer is kialakult

³⁴⁵ *European Action of the Disabled (AEH) v. France*, ESC, Complaint no. 81/2012. 2013.09.11.

megkülönböztetés tilalmáról szóló E cikket. A szervezet hivatkozott a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 7., fogyatékossgal élő gyermekekről, és a 24., az oktatásról szóló cikkére, ennek összefüggésében az észszerű alkalmazkodásra.³⁴⁶ A Bizottság végül a 15. cikk 1. bekezdésének megsértését egyöntetűen megállapította, azonban az E cikk vonatkozásában eltérő nézetek jelentek meg a jogsértéssel kapcsolatban, mely vonatkozásában egy ellenvélemény megfogalmazásra is került. Két bizottsági tag úgy vélte, hogy habár egyetértenek, hogy nem igazolható az, hogy az autizmussal élő gyermekek számára nem biztosítanak észszerű alkalmazkodást a fogyatékossgukra reflektálva, így hátrányosan megkülönböztetik őket, nem értenek egyet azzal, hogy a jelen ügyben a Bizottság többsége ezt kifejezetten fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetésnek tartsa. Elsősorban azért nem, mert kérdéses, hogy ki az ügyben egy megfelelő, összehasonlítható helyzetben lévő személy, hiszen az összehasonlítás fontos alapja a hátrányos megkülönböztetés kérdésének, ellenben a többséggel szemben úgy vélték, hogy nem valósul meg a közvetlen hátrányos megkülönböztetés.³⁴⁷

---

³⁴⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 24. cikk 2. c.), 5.

³⁴⁷ *European Action of the Disabled (AEH) v. France* (ESC, Complaint no. 81/2012. 2013.09.11.) ügyben Lauri Leppik és Monika Schlachter ellenvéleménye.

III.2.2. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének fogyatékosjogi védelme

Az Európa Tanács másik kiemelkedő dokumentuma az *Emberi Jogok Európai Egyezménye*,³⁴⁸ melyet 1950-ben fogadták el,³⁴⁹ s melynek célja elsősorban az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában szereplő jogok közül a polgári és politikai jogok regionális biztosítása volt.³⁵⁰ A törzsanyag, az eredetileg védett tizenhárom jog később tizennégy kiegészítő jegyzőkönyvvel bővült,³⁵¹ mellyel egyrészt kitágult a védendő jogok sora, másrészt korszerűsítették a végrehajtó mechanizmusokat.³⁵² Az EJEE folyamatosan fejlődik, „élő eszközként”,³⁵³ az Európai Emberi Jogi Bíróság által.

A biztosított jogok egy része abszolút, tehát semmilyen körülmények között nem korlátozható, ugyanakkor vannak törvény alapján korlátozható jogok, ugyanakkor ez a korlátozás a demokratikus társadalomban elfogadható közcélt kell, hogy szolgáljon, s a korlátozó intézkedésnek szükségesnek és arányosnak kell lennie.

A végrehajtásért 1998 előtt csak az Emberi Jogok Európai Bizottsága volt felelős, majd egy eljárási reform óta az Emberi Jogok Európai Bíróságával együtt³⁵⁴ döntenek a panaszokról, elsődlegesen azok elfogadhatóságáról, az eljárás első szakaszában, majd annak érdeméről, az eljárás második szakaszában. Az elfogadhatóság elsődleges feltétele a nemzeti jogorvoslati fórumok kimerítése, melyet követően hat hónap áll rendelkezésre a kérelem benyújtására, mely kérelemben ez EJEE egy vagy több cikkének tagállam által elkövetett sérelmét kell állítani,³⁵⁵ mely eldöntése határozattal,³⁵⁶ az érdemi eljárás pedig ítélettel³⁵⁷ zárul. Habár ez elsősorban az eljárásban részt vevőkre vonatkozik, az ítélet az összes részes államra nézve kötelezőnek tekintendő, mely végrehajtását a Miniszteri Bizottság ellenőrzi.

A strasbourgi bíróságnak nem célja a részes államok jogának egységesítése, ezért bizonyos mértékig figyelembe veszi a nemzeti jogrendszer sajátosságait, az eltéréseket, s lényegében csak az utolsó ellenőrzőként, szubszidiárius szerepet betöltve jelenik meg az adott jog korlátozásának szükségességi és arányossági megítélésében, biztosítva a kellő mérlegelési

---

³⁴⁸ *Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről*, Council of Europe, 'European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms', 4 November 1950, ETS 5. (Továbbiakban: Emberi Jogok Európai Egyezménye, EJEE)

³⁴⁹ Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményt 1950. november 4-én írták alá Rómában és 1953. szeptember 3-án lépett hatályba.

³⁵⁰ Lásd: bővebben: Bán Tamás – Bárd Károly: *Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és a magyar jog. Acta Humana*. 1992/6-7. 3-162., Sonnevend Pál: *Az emberi jogok európai egyezménye mint Európa emberi jogi alkotmánya* In: *Viva vox iuris civilis: tanulmányok Sólyom László tiszteletére 70. születésnapja alkalmából*. Szt. István Társulat, Budapest. 2012. 326-341.

³⁵¹ A kiegészítő jegyzőkönyvek csak azokat az államokat kötelezik, amelyek aláírták és ratifikálták is azokat.

³⁵² Megjegyzendő, hogy az Európai Unió is csatlakozott az EJEE-hez, egyrészt az EUSZ 6. cikk (2) bekezdése által, másrészt a Lisszaboni Szerződés uniót, mint nemzetközi jogalanyként való nevezése révén, mely mellett az EJEE 14. kiegészítő jegyzőkönyve is lehetővé teszi az EU-t a szerződő államok közé való felvételre.

³⁵³ 'living instrument', melyet a Tyrer ügyben mondtak ki. *Tyrer v United Kingdom*, ECHR (1978) no. 5856/72.

³⁵⁴ EJEE 11. kiegészítő jegyzőkönyvével létrehozva.

³⁵⁵ Az eljárásról lásd: részletesebben: Grád András – Weller Mónika: *A strasbourgi emberi jogi bíróságról*. Budapest, HVG-Orac, 2011.,

³⁵⁶ 'decision'.

³⁵⁷ 'judgement'.

szabadságot, mely abban az esetben szűkebb, ha egy, a demokratikus társadalom működése szempontjából alapvető értékről van szó, ugyanakkor eltérő a megítélése az erkölcsi kérdésekhez kapcsolódó eseteknek.

Az EJEE célja a polgári és politikai jogok gyakorlásának biztosítása, mely a fogyatékosággal kapcsolatban kifejezett rendelkezést, a fogyatékosággal élő személyekre vonatkozólag nem tartalmaz, de általános rendelkezései rájuk is vonatkoznak.³⁵⁸ Védelme a hátrányos megkülönböztetés tilalmán keresztül jelenik meg, számos tekintetben szélesebb körű jogokat biztosítva, mint az uniós jog,³⁵⁹ ugyanakkor maga a fogyatékoság koncepciója gyengébb, mint az uniós bíróságnak.³⁶⁰ A strasbourgi bíróságnak a „fogyatékosok védelme” egyrészt magából az EJEE különálló cikkeiből és a 14. cikkből, illetve a Tizenkettedik Kiegészítő Jegyzőkönyvből³⁶¹ származik. A 14. cikk nem szűkíti le a diszkriminációval szembeni védett alapokat, nem egy taxatív listát tartalmaz, hanem csak példálózó jelleggel³⁶² felsorol egyes tulajdonságokat, mely rendszert a későbbi Tizenkettedik Kiegészítő Jegyzőkönyv is követett.

A 14. cikk a „*megkülönböztetés tilalmaként*” kimondja, hogy az Emberi Jogi Európai Egyezményben,³⁶³ hogy a

„meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, *például* nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy *egyéb helyzet* alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani”.

Ez a felsorolás azonban nem kimerítő, így az EJEE-vel összhangban bármilyen alapon tiltható a fogyatékoság, mely a 14. cikk értelmében az „egyéb helyzet” kategóriájába tartozik.

Ennek értelmezésére először a *Botta v. Italy* ügyben³⁶⁴ került sor, s az elmúlt időszak gyakorlatát tekintve kimozdulni látszik a fogyatékosággal élő panaszok „ínséges”

---

³⁵⁸ Loukis G. Loucaides: *The European Convention on Human Rights. Collected Essays*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2007. 95.

³⁵⁹ Ez Európai Unió strasbourgi bíróságához való hozzáférése évek óta párbeszéd tárgya, melyen a Lisszaboni Szerződés jelentősen változtatott. Korábban az Európai Közösségnek nem volt meg a kompetenciája, hogy az EJEE-vel éljen. Mostanra azonban a luxemburgi bíróságának a strasbourgi bíróságához való fordulása a EUSZ 6. cikk (2) bekezdésének értelmében nemcsak egy lehetőség, hanem kötelezettséggé is vált: „Az Unió csatlakozik az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményhez. Ez a csatlakozás nem érinti az Uniónak a Szerződésekben meghatározott hatásköreit.” Emellett az EJEE 14. Kiegészítő Jegyzőkönyve által bevezetett 59. cikk (2) bekezdése kimondja, hogy az Európai Unió is csatlakozhat az EJEE-hez, s ilyenkor az Uniót kötik az EJEE előírásai, s minden cselekedetét ellenőrizheti a strasbourgi bíróság.

³⁶⁰ Colm O’Cinneide: *‘Extracting Protection for the Rights of Persons with Disabilities’* In: Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009. 172.

³⁶¹ Tizenkettedik Kiegészítő Jegyzőkönyv az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményhez, Európa Tanács, Róma, 2000. november 4. ETS 177, 2005. április 1. napjától, hatályos 2013. december 1. napjától 18 szerződő fél által.

³⁶² Oddny Mjöll Arnardottir: *A Future of Multidimensional Disadvantage Equality?* 33. In: Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009.

³⁶³ Az EJEE magába foglalja az 1. (5. cikk), 4. (6. cikk 1. bek.), 6. (6. cikk), 7. (7. cikk) Kiegészítő Jegyzőkönyveket.

időszakából.³⁶⁵ Az exemplifikatív listának a taxatív listával szembeni előnye, hogy nem korlátozza a hátrányos megkülönböztetésnek az alapjait és nem szűkíti le annak lehetőségét, hogy igazolhatóvá váljon egy bizonyos helyzet.³⁶⁶ Az EJEE egészét tekintve leginkább a 8., a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogról szóló, ezen felül a 9., a gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság védelme, illetve a 12., a házasságkötéshez való cikkekel van kapcsolatban.

A 14. cikk sajátossága, hogy nem teljesen önálló.³⁶⁷ abban az esetben lehet hivatkozni rá, ha az eset egyéb körülmények alapján az EJEE más szubsztantív cikkének hatálya alá tartozik,³⁶⁸ mintegy „kiegészítőként”,³⁶⁹ ugyanakkor nem szükséges, hogy annak sérelme is megállapításra kerüljön,³⁷⁰ így ebben a tekintetben önállósággal bír. A belga nyelvi ügyben fogalmazta meg az EJEB, hogy nem korlátozható az alkalmazhatósága pusztán azokra az esetekre, amikor egy másik cikk kísérő jellegű megsértésére kerül sor, hiszen azáltal a cikk gyakorlati érdeke kérdőjeleződne meg.³⁷¹

A strasbourgi bíróság 14. cikkel kapcsolatosan különféle módon járhat el.³⁷² „Eljárásgazdaságossági megfontolásból”³⁷³ legtöbbször csak a szubsztantív cikk sérelme

---

³⁶⁴ *Botta v. Italy*, ECHR no. 21439/93. 1998.02.24. Az EJEE 8. cikkének értelmezése volt kérdéses, mivel a kérelmező fizikai fogyatékoságából kifolyólag nem tudta használni az akadálymentesítés, hozzáférhetőség hiánya miatt a strandot és így nem tudta megközelíteni a tengerpartot. A strasbourgi bíróság azonban nem találta az említett cikket alkalmazandónak, mivel túl távolinak ítélték a kapcsolatot az állam ezen irányú kötelezettségével.

³⁶⁵ Így írta le a Luke Clements a strasbourgi bíróság fogyatékosággal kapcsolatos esetjogát még 2005-ben. Luke Clements – Janet Read: *The dog that didn't bark: The issue of access of rights under the European Convention of Human Rights by Disabled People*, In: Anna Lawson – Caroline Gooding (ed.): *Disability Rights in Europe: From Theory to Practice*. Oxford, Hart Publishing, 2005. 21-35.

³⁶⁶ A 14. cikk esetén a strasbourgi bíróság erre épített, míg már a Tizenkettedik Kiegészítő Jegyzőkönyvben a már kialakult rendszert viszik tovább.

³⁶⁷ A *Belgian Linguistic* (No. 2) 1968.07.23. 1 EHRR 252., vagyis a belga nyelvi ügyet megelőzően a 14. cikk és az EJEE egyéb cikkei közötti kapcsolat kevésbé volt tisztázott: a 14. cikk nem tiltja kifejezetten a hátrányos megkülönböztetést, csak az EJEE által nyújtott jogok és szabadságokkal összefüggésben. Ilyen tekintetben szubszidiárius a szerepe, ugyanakkor nem követeli meg más cikkeknek a megsértését ahhoz, hogy a jogsértés megtörténjen.

³⁶⁸ Ilyen szerepe volt a 14. cikknek például a belga nyelvi ügyben 9. bek., a *National Union of Belgian Police v. Belgium* no. 4464/70., 1975.10.27. 44. bek., *Marckx v. Belgium* no. 6833/74., 1979.06.13. 32. bek., *Van der Musselle v. Belgium* no. 8919/80., 1983.11.23. 43. bek., (a hivatkozott ítélet előtt), *Thlimmenos v. Greece* no. 34369/97., 2000.04.06. 40. bek., *Abdulazizs, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom* no. 9214/80., 9473/81., 9474/81., 1985.05.28. 71. bek., *Inze v. Austria* no. 8695/79., 1987.10.28. 36. bek., *Karlheinz Schmidt v. Germany* no. 13580/88., 1994.07.18. 22. bek., *Van Raalte v. the Netherlands* no. 20060/92., 1997.02.21. 33. bek., *Petrovic v. Austria* no. 20458/92., 1999.07.08. 22. bek., *Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France* no. 27417/95., 2000.06.27. 86. bek., *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany* no. 42527/98., 2001.07.12. 91. bek., *Rekvényi v. Hungary* no. 25390/94., 1999.05.20. 67. bek.

³⁶⁹ Oddný Mjöll Arnadóttir: *Equality and Non-Discrimination under the European Convention on the Human Rights*. The Hague, Nijhoff, 2002. 35.

³⁷⁰ *Rasmussen v. Denmark*, no. 8777/79., 1984.11.28. 29. bek.

³⁷¹ Belga nyelvi ügy ítéletének 1B. rész 10. pont, idézi Kardos Gábortól (A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Egyezményében és az Emberi Jogok Európai Bíróságának, illetve Bizottságának gyakorlatában. *Jogtudomány Közlöny*. 1992/1. 29-33.) Szemesi Sándor. Szemesi Sándor: *A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában*. Budapest, Complex, 2009. 56.

³⁷² Az alább ismertetett tagolást Szemesi Sándor részletezi A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában c. könyvében. Szemesi Sándor: *A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában*. Budapest, Complex, 2009. 55-60.

³⁷³ Karl Josef Partsch: *Discrimination* In: Ronald Macdonald – Franz Matscher – Herbert Petzold (ed): *The European System for the Protection of Human Rights* Dodrecht, Martinus Nijhoff, 1993. 583.

kerül megállapításra, így a kapcsolódó cikket, a hátrányos megkülönböztetés vonatkozásában nem vizsgálják, kivéve, ha egyébként az ügy tisztán egy egyenlőtlen bánásmód kérdéséről szól alapjaiban.³⁷⁴ Az a lehetőség is előfordulhat, hogy bár a szubsztantív cikk maga nem sérült, de a 14. cikkel együtt megállapítható a jogsértés; vagy már eleve a hátrányos megkülönböztetés szempontjait veszi figyelembe, s a szubszidiárius cikket nem vizsgálja külön. Ezek mellett előfordulhat, hogy mind a szubsztantív cikk, mint a 14. cikkel való együttes olvasatának sérelmét kimondják, illetve az is, hogy egyik sem.

Szubsztantív cikk	14. cikk ³⁸⁴
Jogsértés, megállapítása után a 14. cikk nem kerül vizsgálatra	
Nem sérül	Együtt olvasva megállapítható a jogsértés
	Elsődlegesen a hátrányos megkülönböztetés szempontjából vizsgálódik az EJEB
Megállapítható a jogsértés	Együtt olvasva is megállapítható a jogsértés
Nem állapítható meg jogsértés	Együtt olvasva sem állapítható meg jogsértés

A 14. cikk értelmezésével kapcsolatban négy kulcskérdés merül fel. Az első, hogy tartozik-e a hátrányos megkülönböztetés sérelme védett jog, az EJEE más, szubsztantív cikkének hatálya alá. A második, hogy a hátrányos megkülönböztetés állítólagos oka szerepel-e a 14. cikkben. A harmadik, hogy a kérelmező tudja-e magát olyan megfelelő személlyel összehasonlítani, amelyhez képest ő kevésbé kedvező bánásmódban részesült. A negyedik pedig, hogy az eltérő bánásmódot lehet-e objektívan és észszerűen igazolni,³⁷⁵ arányban áll-e a megvalósítani kívánt céllal.

Az első kérdés vizsgálata során a *belga nyelvi ügyet*³⁷⁶ szükséges megemlíteni, amelyben az EJEB felidézte, hogy bár a 14. cikk nem teljesen független, hiszen hatása alapvetően az EJEE és a Kiegészítő Jegyzőkönyvvel összefüggésben van, azonban a 14. cikk alkalmazásának nem feltétlen előfeltétele, hogy egy vagy több cikke sérüljön, így ilyen értelemben a 14. cikk önálló. Ennek függvényében elegendő, hogy ha bármilyen szubsztantív cikk hatálya alá tartozik a jogsértés.³⁷⁷ A második kérdésben el kell dönteni, hogy a hátrányos megkülönböztetés állítólagos oka szerepel-e a 14. cikkben, mivel az ottani felsorolás csak példálózó jellegű, melyet az „egyéb helyzet” fordulata még inkább kitágít. Ez a *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen*³⁷⁸ esetben került értelmezésre, amikor is tisztázták, hogy ahhoz, hogy valaki ebbe a kategóriába essen, a másfajta, eltérő kezelésnek egy olyan egyéni ismertetőjegyen kell alapulni, amely alkalmas arra, hogy más személyektől vagy személyek csoportjától elkülönüljön. Így adott esetben például a fogyatékoság és egészségi állapot megalapozza ezen „egyéb helyzet” alá tartozást.

³⁷⁴ *Chassagnour and others v. France*, no. 25088/94, 1999.04.29. 89. bek. Hasonlóak kerültek megállapításra pl. a *Dudgeon v. United Kingdom* ügyben, no. 7525/76, 1981.10.22.

³⁷⁵ Jacobs, White and Ovey. Bernadette Rainey – Elizabeth Wicks – Clare Ovey: *The European Convention on Human Rights*. (6th ed.) Oxford, Oxford University Press, 2014. 567.

³⁷⁶ *Belgian Linguistic* (No. 2) 1968.07.23. 1 EHRR 252

³⁷⁷ Uo. 159. bek.

³⁷⁸ *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark* no. 5095/71. 1976.01.07.

A harmadik kérdés, hogy fennáll-e egy összehasonlítható helyzet, van-e olyan személy, akihez a kérelmező hasonlítani tudja magát, akihez képest kevésbé kedvező bánásmódban részesült. Lényegében ezáltal a kérdés által kerül meghatározásra, hogy a kérelmező joga sérült-e a 14. cikk értelmében, s van-e olyan, aki hasonló,³⁷⁹ lényegében hasonló,³⁸⁰ vagy alapvetően azonos³⁸¹ helyzetben van, s akivel szemben kevésbé kedvező bánásmódban részesült. A problémák abból fakadnak, hogy nem könnyű összehasonlítható személyt, csoportot találni, mely a közvetlen diszkrimináció esetén feltétlenül, de adott esetben a közvetett diszkrimináció esetén is szükséges. Ugyanakkor megjegyezendő, hogy a strasbourgi bíróság nem használja kimondottan a közvetlen és közvetett³⁸² hátrányos megkülönböztetés fogalmát, hanem inkább a tényleges és észszerű igazolhatóságot veszi figyelembe és azt vizsgálja,³⁸³ de mindkettő kimondott a kiegészítő jegyzőkönyvek által garantált jogokkal összefüggésben,³⁸⁴ mely alapvédelemhez – azoknak, akik csarlakoztak a Tizenkettedik Kiegészítő jegyzőkönyvhöz – egy még általánosabb egyenlőségi előírás is garanciát nyújt.

Az EJEE esetjoga alapján közvetlen diszkrimináció akkor valósul meg, hogy ha valakit eltérően kezelnek hasonló helyzetben lévőkhöz képest, anélkül, hogy az ténylegesen és észszerűen igazolható lenne.³⁸⁵ Közvetlen diszkriminációról pedig akkor lehet beszélni, ha egy általános intézkedés aránytalanul hátrányos hatással bír egy bizonyos csoportra nézve, mely hátrányos megkülönböztetésként értelmezhető, még akkor is, ha nem kifejezetten az adott csoportot célozza, de egy olyan helyzetet eredményez, amely valószínűleg az EJEE rendelkezéseivel ellentétes.³⁸⁶

A pozitív diszkriminációt azonban nem tiltott, sőt az egyenlőség megvalósítása céljából olykor még szükséges is. Ennek megfelelően a 14. cikk nem tiltja a tagállamokat e célból különféleképpen kezelni, mivel a pozitív lépések megtételét a tényleges egyenlőtlenségek leküzdése képpen támogatja is, s úgy véli, hogy bizonyos körülmények esetén az a hiba, ha nem kísérlik meg az egyenlőtlenséget kiküszöbölni, s ez eredményezheti a cikk megsértését.³⁸⁷

A negyedik kérdés, hogy az eltérő bánásmódot lehet-e objektívan és észszerűen igazolni.³⁸⁸ A *Burden* ügyben³⁸⁹ az EJEB kimondta, hogy a megkülönböztetés diszkriminatív, ha csak nincs egy objektív és észszerű indoka, egy jogos célja – ebben az esetben ki is kell mutatni a

---

³⁷⁹ 'similar situations', *Marckx v. Belgium* no. 6833/74, 1979.06.13. 32. bek.

³⁸⁰ 'relevantly similar situations', *Fredin v. Sweden* no.12033/86. 1991.02.19. 60. bek.

³⁸¹ ³⁸¹

³⁸² Az, hogy ezt is magába foglalja a 14. cikk a DH ügy alapozta meg kétségek nélkül. *DH and others v. Czech Republic*, no. 57325/00. 2007.11.13. 175. és 184. bek.

³⁸³ Lásd: pl. *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. United Kingdom*, no. 9214/80, 9473/81, 9474/81. 1985.05.28. 72. bek.

³⁸⁴ Lásd: Partsch, Karl Josef: Discrimination In: Ronald Macdonald – Franz Matscher – Herbert Petzold (ed): *The European System for the Protection of Human Rights Dodrect*, Martinus Nijhoff, 1993. 572. és Rory O'Connell: Cinderella Comes to the Ball: Article 14 and the Right to Non-Discrimination in the ECHR *Legal Studies* Vol. 29. No. 2. (2009) 211.

³⁸⁵ *Zarb Adami v. Malta* no. 17209/02., 2000.09.20., 44 EHRR 43 71. bek.

³⁸⁶ *DH and Others v. Czech Republic* no. 57325/00, 2007.11.13. 47 EHRR 3

³⁸⁷ *Stec and Others v. UK*, 2006.04.12. 43 EHRR 18 51. bek.

³⁸⁸ Jacobs, White and Ovey. Bernadette Rainey – Elizabeth Wicks – Clare Ovey: *The European Convention on Human Rights*. (6th ed.) Oxford, Oxford University Press, 2014. 567.

³⁸⁹ *Burden v. United Kingdom* no.13378/05., 2008.04.29. 69. bek.

kapcsolatot a jogos cél és a sérelmezett magatartás között –,³⁹⁰ vagy ha nincs egy észszerű kapcsolat az arányosság és az elérendő cél között. Mindemellett pedig a részes államoknak jelentős mérlegelési joguk³⁹¹ van annak eldöntésében, hogy vajon és milyen mértékben lehet igazolni az azonos helyzetek eltérő kezelését. A részes államoknak jelentős mérlegelési joguk van, hogy eldöntsék milyen mértékben kezeltek különbözően hasonló helyzetben lévőket, s van-e erre alapjuk,³⁹² hiszen „abszurd” lenne, ha minden eltérő bánásmód diszkriminációnak minősülne.³⁹³

Elmondható a strasbourgi bíróság esetjoga alapján, hogy a hátrányos megkülönböztetési alapok nem azonosan értékelték,³⁹⁴ szinte harmonizálva az amerikai Legfelső Bíróság egyenlő védelméről szóló 14. alkotmánykiegészítésével: bizonyos hátrányos megkülönböztetési alapok alapvetően gyanúsak és kellően óvatosan, szigorúan kezelendő.

A *Tizenkettedik Kiegészítő Jegyzőkönyv*³⁹⁵ előkészítése során elsődleges volt egy független jogi alap előmozdítása, mely az EJE egyenlőségi és hátrányos megkülönböztetésének tilalmi cikkét erősíti. A Tizenkettedik Kiegészítő Jegyzőkönyv célja a 14. cikkben megfogalmazott általános védelem hatályának kiszélesítése volt,³⁹⁶ mely lényegében meg is valósult, hiszen egy általános hátrányos megkülönböztetési tilalmat szélesít ki.

Az 1. cikke „*A megkülönböztetés általános tilalmaként*” az alábbiakat rögzíti:

1. A törvényben meghatározott jogok élvezetét minden megkülönböztetés, *például* nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez való tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti *vagy egyéb helyzet* alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.
2. Hatóság senki ellen nem alkalmazhat megkülönböztetést semmilyen, *például* az 1. bekezdésben említett alapon.³⁹⁷

A cikk mind a címében, mind a tartalmában egyfajta elmozdulást jelent a hátrányos megkülönböztetéstől az egyenlő jogok elismerése és biztosítása irányba, melyre a Preambuluma is ráerősít, hiszen kiemeli, hogy az Európa Tanács e Jegyzőkönyv által további lépéseket tesz azért, hogy minden ember egyenlőségét előmozdítsa és a megkülönböztetés általános tilalma ellen küzdjön. Az 1. cikke elsődlegesen a hatóságokat célozza meg, s az állam semmilyen magatartása sem ütközhet a hátrányos megkülönböztetés tilalmába.

Ugyanakkor a Tizenkettedik Kiegészítő Jegyzőkönyv nem helyettesíteni kívánta a 14. cikket, hanem azzal összhangban kíván létezni. Míg utóbbi megköveteli, hogy legyen egy szubsztantív cikkel összefüggés, előbbi a kérelmezőtől csak azt várja, hogy legyen egy

---

³⁹⁰ Ez azonban nem különösen lehetetlen, mióta a bíróság kimondta, hogy a közpénzekkel való spórolás is lehet jogszerű cél a 14. cikk vonatkozásában. *Andrejavia v. Latvia* no. 55707/00, 2009.02.18., 86. bek, *Bah v. United Kingdom* no. 5632807, 2011.09.27.

³⁹¹ 'margin of appreciation'.

³⁹² *Sommerfeld v. Germany* no. 31871/96. 2003.07.08. 92. bek.

³⁹³ *Belgian Linguistic case* (No. 2) 1968.07.23. 1 EHRR 252 10. bek.

³⁹⁴ *Inez v. Austria* no. 8695/79., 1987.10.27.

³⁹⁵ 2000 novemberében nyitották meg aláírásra, s 2015. április 1-jén vált hatályossá.

³⁹⁶ Council of Europe, Explanatory report to the Protocol No. 12. to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. European Treaty Series, Rome, 4.XI.2000 para 10.

³⁹⁷ Tizenkettedik kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikk.

megkülönböztetés a nemzeti jog által előírtakban. Sajnálatos módon azonban nem túl sok esetet vizsgáltak ennek vonatkozásában,³⁹⁸ melyhez hozzájárul az is, hogy kevés állam ratifikálta.

Az EJEE alapvetően nem a klasszikus értelemben védi és képviseli a fogyatékossgal élő emberek jogát: a teljes életben való részvételhez szükséges előfeltételek megteremtése, az állam ez irányú kötelezettsége nem tükröződik és rajzolódik ki. A több szempontból is úttörő ítélet a 2009-es *Glor v. Switzerland*³⁹⁹ ügy: ekkor állapították meg először a 14. cikk „egyéb helyzete” keretében⁴⁰⁰ a fogyatékossgal sérelmét, másrészt itt hivatkozzák először a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt, harmadrészt pedig itt használta először a strasbourgi bíróság az észszerű alkalmazkodás koncepcióját.

E három „elsődleges használat” még inkább kiemeli az ügyet, mely nem a tipikus fogyatékossgal kapcsolatos esetek közé tartozik. Glor cukorbetegsége miatt nem felelt meg a katonai szolgálat előírásainak, így az előszűrést végző orvos katonai szolgálatra alkalmatlannak nyilvánította. Ennek ellenére felszólították adófizetésre, azért, mert a katonai szolgálatot nem teljesítette. Glor úgy vélte, hogy az EJEE 14. cikkét sértve diszkriminálták és kifejtette, hogy neki szándékában állt a katonai szolgálatot teljesíteni, de egészségi állapotára tekintettel ezt nem engedélyezték számára, mely mellett még adófizetést is róttak rá, mivel fogyatékossgát csekély mértékűnek ítélték, vagyis kevesebbnek, mint negyven százalék, mely alatt ilyen esetben adófizetési kötelezettség terheli.

Kiemelendő, hogy a strasbourgi bíróság utalt a fogyatékossgal élő emberek teljes társadalmi integrációjáról szóló, a fogyatékossgal szociális modelljét adaptáló az 1592 (2003)-as számú ajánlásra⁴⁰¹ és kifejezetten a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményre,⁴⁰² mely kapcsán kifejtette, hogy mind Európában, mind pedig világviszonylatban is egyetértés van a tekintetben, hogy a fogyatékossgal élő embereket védeni kell a diszkriminációtól, még abban az esetben is, ha csak csekély mértékű fogyatékossgáról van szó.⁴⁰³

Jelen esetben mind a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról szóló 14., mind a magán- és családi élet tiszteletben tartásáról szóló 8. cikk sérelmét megállapították, kiemelve hogy a nemzeti hatóságok nem teremtették meg az egyensúlyt a közérdek és a kérelmező jogai és szabadsága között. A kivetett adó céljának és hatásának tükrében nem fogadható el a nemzeti

---

³⁹⁸ *Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina* (ECHR no. 27996/06 and 34836/06., 2009.12.22.) ügy volt az első ügy, ahol a Tizenkettedik Kiegészítő Jegyzőkönyv alapján született döntés. Azóta még négy másik ügyet vizsgált ez alapján az EJEE: *Savez Crkava „Rijec Zivota” and others v. Croatia* (ECHR no. 7798/08, 2010.12.09), *Maktouf and Damjanovic v. Bosnia and Herzegovina* (ECHR no. 2312/08 and 34179/08, 2013.07.18.), *Zornic v. Bosnia and Herzegovina* (ECHR no. 3681/06, 2014.07.15.) és *Pilav v. Bosnia and Herzegovina* (ECHR no. 41939/07., 2016.06.09).

³⁹⁹ *Glor v. Switzerland* ECHR no. 13444/04 2009.04.30.

⁴⁰⁰ Korábban is voltak fogyatékossgal kapcsolatos ügyek, azonban azokat nem a 14. cikk kapcsán tárgyalták. Lásd: V.3. A strasbourgi bíróság fogyatékossgal kapcsolatos esetjoga.

⁴⁰¹ Parliamentary Assembly, *Towards full social inclusion of persons with disabilities*. Recommendation 1592 (2003).

⁴⁰² Utóbbi ügy azért is kiemelkedő jelentőségű, mert közvetlenül és kifejezetten hivatkozik a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményre, annak ellenére, hogy még azelőtt történtek az események, hogy a Közgyűlés elfogadta volna az egyezményt, vagy az adott állam, Svédország részese lett volna.

⁴⁰³ *Glor v. Switzerland* 53. pont. Így volt ez *Alajos Kiss v. Hungary* (ECHR, no 38832/06. 2010.05.20. 44. pont) és *Jasinskis v. Latvia* (ECHR, no. 45744/08 2010.12.21. 40. pont) ügyek esetén is. Ez megjelenik a luxemburgi bíróság esetjogával kapcsolatban is. Például a *HK Danmark* ügygel kapcsolatban Kokott főtanácsnok utal a 18. lábjegyzetben a Glor ügyre.

hatóság által teremtett különbségtétel azok között, akik nem felelnek meg a katonai előírásoknak és így nem kell adót fizetniük, illetve azoknak, akik nem felelnek meg, de adót kell fizetniük, mert nincs alapvető és észszerű kapcsolat az elvek és a védendő demokratikus értékek között. Ezen felül a nemzeti hatóságok elmulasztották az észszerű alkalmazkodás lehetőségét biztosítani, mivel nem kerestek megoldást Glor egyéni körülményeire. Ezen felül a strasbourgi bíróság felhívta a figyelmet arra is, hogy adott esetben megfelelő megoldást jelenthetett volna egy fizikailag kevésbé megterhelő pozícióba való helyezése.

A Glor ítélet által a strasbourgi bíróság letette az alapkövét⁴⁰⁴ a „*normatív ozmózisnak*”,⁴⁰⁵ s a strasbourgi bíróság Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményére való hivatkozással. A későbbi fejezetekben kerül részletesen bemutatásra a strasbourgi bíróság fogyatékossgal kapcsolatos esetjoga.

---

⁴⁰⁴ MDAC: Three disability 'firsts' in a European Court of Human Rights Case. 2009. június 2.

⁴⁰⁵ Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn: Introduction In: Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009. xvi Ebben az esetben a strasbourgi bíróság hivatkozik a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményre, ugyanakkor a luxemburgi bíróság meg hivatkozik a Glor v. Switzerland ügyre például a *HK Danmark* ügyben, Kokott főtanácsnok utal a 18. lábjegyzetben rá.

III.3. Egyéb regionális fogyatékosjogi védelmi eszközök

Az európai regionális rendszer mellett fontos – terjedelmi okok miatt – csak megemlíteni az amerikai,⁴⁰⁶ afrikai⁴⁰⁷ és ázsiai⁴⁰⁸ regionális fogyatékosjogi védelmi eszközöket is, melyek mellett a legtöbb esetben jelen van a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény is.

Míg Európában az Európa Tanács, addig Amerikában az *Amerikai Államok Szervezetének Egyezménye*⁴⁰⁹ által létrehozott Amerikai Államok Szervezete,⁴¹⁰ mely célja többek között a béke és biztonság erősítése, a gazdasági, szociális és kulturális jogok fejlesztése. Kimondja a különbségtétel nélküli – ekkor még a fogyatékoság nincs külön deklarálva –, mindenki számára biztosítandó alapjogok gyakorlását. Az Amerikai Államok Szervezete is rendelkezik a saját Amerikaközi Emberi Jogi Bizottságával, mely 1948-ban létrehozta az *Emberk Jogairól és Kötelezettségeiről Szóló Amerikai Deklarációt*⁴¹¹, majd 1969-ben az *Amerikai Emberi Jogi Egyezményt*.⁴¹² Ez, bár még nem tartalmazott kifejezett rendelkezést a fogyatékosággal élő személyekre vonatkozólag, már tartalmazta mindazokat a klasszikus, emberi jogi garanciákat, amelyet például az Emberi Jogok Európai Egyezménye. Ezt egészítette ki a *San Salvadori Jegyzőkönyv*,⁴¹³ kifejezetten utalva a fogyatékosággal élő emberekre, garantálva számukra a munkához való jogot,⁴¹⁴ mely közvetetten a társadalmi biztonságot⁴¹⁵ is eredményez.

Ezek mellett kiemelendő *Amerikaközi egyezmény a fogyatékosággal élő személyekkel szembeni mindenfajta diszkrimináció leküzdése céljából*,⁴¹⁶ mely az első regionális szerződés,⁴¹⁷ mely a fogyatékoság alapján történő hátrányos megkülönböztetést

---

⁴⁰⁶ Az Amerikai Egyesült Államok csak aláíró fele a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménynek, annak ratifikálására nem került sor, bár az aláírása már 2009-ben megtörtént.

⁴⁰⁷ Az afrikai és ázsiai országok jelentős része is már aláírója vagy részese a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménynek. A munkám lezárásáig csak Botswana, Egyenlítői-Guinea, Eritrea, Liechtenstein, Niue, Saint Kitts and Nevis, Szomália, Dél-Szudán, Tajikisztán, Timor-Leste, Vatikán nem tett lépéseket. A Fakultatív Jegyzőkönyv vonatkozásában ez a szám magasabb, azt mindössze huszonkilenc ország írta alá. Az információk elérhetőek az: indicator.ohchr.org internetes oldal alatt.

⁴⁰⁸ Lásd: bővebben: Raisz Anikó: *Az emberi jogok fejlődése az Emberi Jogok Európai és Amerikaközi Bíróságának kölcsönhatásában*. Mikolc, Novorni, 2010., Környei Ágnes: *Regionalizmus az egyetemessé váló emberi jogokban, különös tekintettel az Amerikai Államok Szervezetére. Acta humana studiosorum*. Budapest, 1999. 362.

⁴⁰⁹ Organization of American States (OAS), 'Charter of the Organisation of American States', 30 April 1948

⁴¹⁰ Organisation of American States (OAS).

⁴¹¹ Inter-American Commission on Human Rights (IACHR), 'American Declaration of the Rights and Duties of Man', 2 May 1948, Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3710.html>

⁴¹² Organization of American States (OAS), 'American Convention on Human Rights', "Pact of San Jose", Costa Rica, 22 November 1969

⁴¹³ OAS, 'Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights' ('Protocol of San Salvador'), 16 November 1999, A-52.

⁴¹⁴ Uo. 6. cikk 'Right to work'.

⁴¹⁵ Uo. 9. cikk: 'Right to social security'.

⁴¹⁶ OAS, 'Inter-American Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Persons with Disabilities', 7 June 1999, AG/RES. 1608 (XXIX-O/99)

⁴¹⁷ Erre hivatkozik a Fogyatékosággal Élő Személyek Jogainak Bizottsága az *Mr. S.C. vs. Brazil* ügy 6.3. pontjában. Lásd: 777. lbj.

megfogalmazza,⁴¹⁸ s amely a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez hasonlóan hangsúlyozza, hogy a fogyatékossgal élő embereket mindenki mással azonos emberi jogok és alapvető szabadságok illetik meg, mely jogok, beleértve a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés tilalmát minden egyes ember vele született méltóságából és egyenlőségéből származnak.⁴¹⁹

A fogyatékossgal fogalmát úgy határozza meg, mint fizikai, mentális, vagy érzékszervi, tartós vagy átmeneti jellegű károsodás, mely az adott személy képességét a mindennapi élet lényeges, egy vagy több területén korlátozza, s melyet okozhat vagy fokozhat a gazdasági és szociális környezet.⁴²⁰ Fő célja a fogyatékossgal élő személlyel szembeni mindenfajta hátrányos megkülönböztetés megelőzése és eltörlése a teljes társadalmi integráció céljából,⁴²¹ ugyanakkor nem egyéni jogokként határozza meg.

Ebben az egyezményben, a szöveg egészét tekintve még elsősorban a fogyatékossgal medikális modellje tükröződik, ahol a fogyatékos személy gyógyítandó, azonban megjelenik a társadalom szerepe és felelősségvállalása, így a munkavégzéshez való jog is, ugyanakkor felhívja az államok figyelmét a fogyatékossgal élő emberek „mainstream”, fő sodorvonalban való részvétel biztosítása lehetőségének megteremtésére minden lehetséges úton, úgy mint a jogalkotás, oktatási programok és társadalmi kezdeményezések által.⁴²² Ennek végrehajtásáért az Amerikai Emberi Jogi Bíróság örködik.

Emellett az afrikai emberi jogi védelmi rendszer közel sem rendelkezik ilyen mély gyökerekkel.⁴²³ a legfiatalabb regionális rendszer, mely több sajátossággal is bír. Egyrészt az *Emberek és népek jogainak afrikai kartája*⁴²⁴ kollektív jogelismerést is tartalmaz, az egyén jogait a közösség jogaival köti össze. Másrészt kimondja a fejlődéshez való jogot. Ezen felül kifejezetten a fogyatékossgal élő személyekre vonatkozó rendelkezéseket is tartalmaz, együtt az idősekkel, kimondva, hogy joguk van fizikai és szellemi szükségleteik céljából szükséges védelmi eszközökre.⁴²⁵ Speciális fórumként az Afrikai Emberi jogi Bizottsága jelenik meg.

Ez még inkább konkretizálódik a *A gyermekek jogairól és jólétéről szóló Afrikai Egyezmény*⁴²⁶ keretében, mely külön rendelkezést tartalmaz a fogyatékos⁴²⁷ gyermekekre vonatkozólag,⁴²⁸ kimondva, hogy minden, akár mentálisan, akár fizikailag fogyatékos

---

⁴¹⁸ Jelentős inspirációt jelentett keletkezése során az ADA.

⁴¹⁹ Uo. Preambulum első cikke.

⁴²⁰ Uo. 1. cikk.

⁴²¹ Uo. 2. cikk.

⁴²² Andrea Broderick: *The Long and Winding Road to Equality and Inclusion for Persons with Disabilities, The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. The Netherlands, Intersentia Publishers, 2015. 61-62.

⁴²³ Jól kifejezi, hogy Afrikában a fogyatékossgal élő emberek évtizede 2000-2009, Ázsiában pedig 1993-2002 között volt.

⁴²⁴ Organization of African Unity (OAU), '*African Charter on Human and Peoples' Rights*' ('Banjul Charter'), 27 June 1981, CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982).

⁴²⁵ Uo. 18. cikk 4. pont.

⁴²⁶ Organization of African Unity, '*African Charter on the Rights and Welfare of the Child*', 11 July 1990, CAB/LEG/24.9/49 (1990)

⁴²⁷ Uo. 13. cikk Szóhasználatában a '*handicapped children*' kifejezést használja.

⁴²⁸ A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény mintájul elsősorban és több szempontból a Gyermekek jogairól szóló egyezmény szolgált. Hivatkozta: Michael Ashley Stein – Janet E. Lord: *Future Prospects of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities* In: Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn (ed.): *The*

gyermeknek jogva van fizikai és morális szükségleteik céljából megfelelő eszközökre, melyet a méltóságukra, önállóságukra és a társadalomban való aktív részvételre tekintettel biztosítani kell. Segíteni szükséges őket a munkában való részvételre, illetve az épületekhez való hozzáféréshez.⁴²⁹

Az afrikaiak a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény megalkotásában mindvégig aktívan szerepet vállaltak,⁴³⁰ ugyanakkor maga a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény nem fedi le az összes, afrikai, fogyatékossgal kapcsolatos problémát, úgy mint a HIV/AIDS, malária, ártalmas, csonkító kulturális tradíciók,⁴³¹ s már a legtöbb afrikai ország ratifikálta a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt⁴³² és a Fakultatív Jegyzőkönyvét⁴³³ is.

Ázsiában nincs kifejezett emberi jogi szerződés,⁴³⁴ de számos jelentős regionális találkozónak ad és adott helyet, már a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény készülete során,⁴³⁵ s az afrikai országokhoz hasonlóan Ázsia jelentős része szintúgy ratifikálta a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt.

United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009. 23.

⁴²⁹ Lásd: Louis O. Oyaro: Africa at Crossroads: the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *American University International Law Review* Vol. 30. No. 2. (2015) 351-360.

⁴³⁰ Jelenleg is aktív a fogyatékossgtudomány, fogyatékosjogi életük, 2013 óta minden évben megjelentetik az Afrikai Fogyatékosjogi Évkönyvet. Kiemelendő az általánosabb képet nyújtó cikk: Janet Lord – Michael Ashley Stein: *Prospects and practices for CRPD implementation in Africa*. In: *African Disability Rights Yearbook*. Pretoria, Pretoria University Law Press, 2013. 97-113.

⁴³¹ Uo. 364.

⁴³² Kivételek alól: Botswana, Észak-afrikai Köztársaság, Csád, Comore-szigetek, Eritrea, Gambia, Kamerun, Líbia, Madagaszkár, Sao Tomé és Príncipe, Szomália és Dél-Szudán.

⁴³³ Kivételek: Angola, Botswana, Zöld-foki Köztársaság, Comore-szigetek, Dzsibuti, Egyiptom, Eritrea, Etiópia, Gambia, Kenya, Lesotho, Líbia, Malawi, Mauritánia, Marokkó, Mozambik, Ruanda, São Tomé and Príncipe, Szomália, Dél-Szudán, Szudán, Tanzánia és Zimbabwe.

⁴³⁴ Vö. Andrew Byrnes: Disability discrimination law and the Asian and Pacific region. *Australian Human Rights Center*. No. 3. (2011) 17-20.

⁴³⁵ Például: Peking, Kína, 2003. november 4-7. között: 'Regional Seminar on an International Convention on Disability', Bangkok, Thaiföld, 2003. október 14-17. 'Regional Workshop towards a Comprehensive and Integral International Convention on Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', illetve 2003. augusztus 18-22. 'Promoting Full Participation of Women with Disabilities in the Process of Elaboration on an International Convention to Promote and Protect the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', 2003. október 13. 'Second Phase of the Workshop on Women and Disability', 2003. június 2-4. 'Expert Group Meeting and Seminar on an International Convention to Protect and Promote the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', Új Delhi, India, 2003. május 26-30. 'Promoting the Rights of People with Disabilities: Towards a New UN Convention', Hong Kong, Kína, 1999. december 13-17. 'Report of the Interregional Seminar and Symposium on International Norms and Standards relating to Disability'. Forrás: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/disglobe.htm>.

III.4. Az Európai Unió és a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény kapcsolata

Az Európai Unió a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény értelmében az első regionális integrációs szervezetként⁴³⁶ 2007. március 30-án aláírta, majd 2010. december 23-án ratifikálta⁴³⁷ a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt.⁴³⁸

Az emberi jogok történelme mérföldkőhöz érkezett a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Európai Unió általi ratifikációjával,⁴³⁹ mely a 2010-2020-as EU Fogyatékosági Stratégiával⁴⁴⁰ együtt kifejezi az Európai Unió eltökélt szándékát, hogy egy korlátozottságmentes Európát hozzon létre, a jog alapú fogyatékoság-megközelítés által, melyben az észszerű alkalmazkodás biztosítása révén a fogyatékossgal élő emberek is ugyanazokat a jogokat tudják élvezni. Az Európai Unió huszonnyolc országa közül huszonhét részes államként maga is ratifikálta a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt,⁴⁴¹ míg Fakultatív Jegyzőkönyvét csak⁴⁴² tizennyolc,⁴⁴³ mely ratifikálása azért is célszerű lenne, mert annak révén biztosítottá válna az egyéni panasztétel lehetősége a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága előtt.

Az *Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés*⁴⁴⁴ 216. cikk (2) bekezdésével összhangban az Európai Unió által aláírt egyezmények kötik az Európai Unió intézményeit és a tagállamait. A Tanács, a tagállamok és a Bizottság között fennálló magatartási kódex⁴⁴⁵ tartalmazza azokat a szabályokat, amelyek a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény végrehajtásával

---

⁴³⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 44. cikke: „*Regionális integrációs szervezetek*”.

⁴³⁷ Megjegyzendő, hogy az Európai Unió Fakultatív Jegyzőkönyvet nem ratifikálta, mely hiányát a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága meg is jelzett, s ratifikálására szólította fel az Európai Uniót. *‘Concluding observation on the initial report of the European Union. Committee on the Rights of Persons with Disabilities.’* CRPD/C/EU/CO/1. 2015. október 2. 6-7. pont.

⁴³⁸ A Tanács 2010/48/EK határozata (2009. november 26.) a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény az Európai Közösség által történő megkötéséről. HL L 23, 2010.01.27. 35-36.

⁴³⁹ *‘milestone in the history of human right’* Hangzott el Viviane Rading által. European Commission Vice - President Reding, Press Release, EU ratifies UN convention on disability rights, 5 January 2011.

⁴⁴⁰ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az Európai fogyatékosügyi stratégia 2010–2020: megújított elkötelezettség az akadálymentes Európa megvalósítása iránt COM(2010) 636 final.

⁴⁴¹ Már csak Írország ratifikációja hiányzik. Abban az esetben, amikor egy nemzetközi egyezmény vonatkozásában az Európai Unió és az egyes tagállamok is külön szerződő felek, akkor az EU tagállamok számára is kötelezőek az EU által vállaltak az unióra ruházott hatáskörök vonatkozásáig, s az EU jog köti a tagállamokat, hogy az adott mértékig fogadjanak el releváns szerződéseket. C-104/81 *Hauptzollamt Mainz v. C.A. Kupferberg & Cie KG a.A.* [1982] ECR 3641, para. 13.

⁴⁴² Ausztria, Belgium, Horvátország, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Litvánia, Magyarország, Málta, Olaszország, Szlovákia, Szlovénia, Spanyolország, Svédország és az Egyesült Királyság ratifikálta. Megjegyzendő, hogy nem minden tagállamban történik két lépésben az elfogadás, van ahol elég csak aláírni, s már közvetlenül alkalmazandó.

⁴⁴³ Announcement, *‘EU ratification of Disability Treaty sends strong signal to Member States’*.

⁴⁴⁴ Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. 2012/C 326/01. HL C 326/1., 26.10.2012. (Továbbiakban: EUSZ és EUMSZ)

⁴⁴⁵ *‘Code of Conduct’*.

kapcsolatosan teljesítendő. ⁴⁴⁶ Az Európai Unió kompetenciáját a tagállamok által átruházott hatáskör ⁴⁴⁷ határozza meg, mely keretén belül cselekedhet az Európai Unióról Szóló Szerződésnek megfelelően. Amely hatáskörök nem átruháztak az Unióra, azok a tagállamoknál maradnak az EUSZ 5. cikk (1) bekezdésének megfelelően. A 2010/48/EC Bizottsági Döntés II. számú melléklete tartalmazza azokat a meghatározásokat, amelyeket a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény igényel, s mely meghatározza a szükséges EU kompetenciákat.

Az Európai Unió részéről a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény ratifikálása ⁴⁴⁸ világos üzenet és kötelezettség önmaga és a tagállamok számára. ⁴⁴⁹ A tagállamokat sürgeti és nyomatékosítja a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény által meghatározott, szükséges lépések megtételét, s megfelelő intézkedéseket megtételét, annak átfogó szemléletének megfelelően az élet számos területén, biztosítva a fogyatékosokkal élő személyek számára a hátrányos megkülönböztetés mentességét és az oktatáshoz, foglalkoztatáshoz, közlekedéshez, középületekhez, szavazáshoz, politikai részvételhez és a másoknak való kiszolgáltatottságtól független élethez való jogot. ⁴⁵⁰

A változtatás vonatkozásában és a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szellemében az Európai Uniónak magának is hosszú távon fontos lenne a Foglalkoztatási Keretirányelv hatályát a foglalkoztatás és munkavégzés mellett a többi területre is kiterjeszteni, ⁴⁵¹ ahogy ennek igénye már felmerült a 2008-as irányelv-tervezet kapcsán is. E mellett a tagállamokhoz hasonlóan az Európai Unió is kötelezettséget vállalt a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény ratifikálásával, egyrészt ellenőriznie kell az uniós jogalkotás megfelelőségét, másrészt jelentéstételi kötelezettséggel is tartozik a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 35. cikkének megfelelően. Az Európai Bizottság el is készítette az első jelentést 2012-ben, melyhez nemzetközi szinten az Európai Fogyatékosokkal Élők Fóruma ⁴⁵² készítette el az árnyékjelentést, ⁴⁵³ a civilszervezeteket képviselve. Erre a 36. cikknek megfelelően a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága már az első észrevételeket ⁴⁵⁴ meg is tette, ⁴⁵⁵ melyre az Európai Bizottság válaszolt, ⁴⁵⁶ melyet követően a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága levonta a következtetéseket és ajánlásokat fogalmazott meg, általánosan sürgetve a Fakultatív

---

⁴⁴⁶ 2010/C 340/08 Code of Conduct between the Council, the Member States and the Commission setting out internal arrangements for the implementation by and representation of the European Union relating to the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities OJ C 340, 15.12.2010, p. 11–15

⁴⁴⁷ 'principle of conferral'.

⁴⁴⁸ Ezzel összhangban a részes államokhoz hasonlóan a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 35. cikkének megfelelően az Európai Unió is jelentést készít a Fogyatékosokkal Élő Személyek Jogainak Bizottsága számára, melyen alapulva javaslatokat fogalmaz meg a Bizottság. Az első jelentés 2014. december 3-án készült el, mire a Bizottság megfigyeléseit 2015. október 2-ára készítették el.

⁴⁴⁹ Az Európai Unió csak egy fenntartással élt: a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 27. cikke a fegyveres erők vonatkozásában nem alkalmazandó.

⁴⁵⁰ Disability Rights: EU and the Ratification of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Press Release. MEMO/10/198. 2010. május 18.

⁴⁵¹ MDAC, MDAC welcomes European Union ratification of UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2011. január 10.

⁴⁵² European Disability Forum (EDF).

⁴⁵³ EDF: Alternative Report to the UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Brussels, 2014.

⁴⁵⁴ UN CRPD Committee: *Consideration of reports submitted by States parties under the article of the Convention. Initial report of States parties due in 2012 European Union. 3 December 2014.* CRDP/C/EU/1.

⁴⁵⁵ UN CRPD Committee: *List of issues in relation to the initial report of the European Union.* 15 May 2015. CRPD/C/EU/Q/1.

⁴⁵⁶ UN CPRD Committee: *List of issues in relation to the initial report of the European Union. Replies of the European Union to the list of issues.* 8 July 2015.

Jegyzőkönyv Európai Unió általi ratifikálását,⁴⁵⁷ specifikusan pedig a 2008-as irányelvtervezet elfogadását és az egyes jogok még megfelelőbb megvalósítását, különös figyelemmel az Európai Unió intézményeinek.

III.4.1. Az Alapjogi Charta, az EUMSZ, az EUSZ

Az uniós szerződésekben a fogyatékossgal élő személyek védelme egyrészt a hátrányos megkülönböztetés tilalma, az egyenlő bánásmód előmozdítása révén jelenik meg az EUMSZ-ben és az EUSZ-ben, melyekkel azonos szinten szerepel⁴⁵⁸ az Európai Unió Alapjogi Chartája,⁴⁵⁹ mely a Lisszaboni Szerződés⁴⁶⁰ 2009 december 1-jei hatályba lépése óta bír kötéserővel.⁴⁶¹

Az Alapjogi Charta 21. cikk (1) bekezdése tiltja többek között a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetést:

„Tilos minden megkülönböztetés, így különösen [...] a *fogyatékossgal* alapján történő megkülönböztetés.”

A 26. cikk pedig elismeri a fogyatékossgal élő személyek jogát mindahhoz, ami biztosítja számukra a függetlenséget, a szociális és társadalmi integrációt, s a közösség életében történő teljes részvételt.⁴⁶² Azonban ezek a szabályok nem jelentik egy általános tilalmát a diszkrimináció minden formájának – melyek közé például a túlsúly is odatarozható –,⁴⁶³ hiszen az Alapjogi Charta 21. cikke is nyílt végű, csak exemplifikatív jellegű, s úgy fogalmaz, hogy: „tilos minden megkülönböztetés, *így különösen...*”⁴⁶⁴

Azonban ezek csak akkor alkalmazhatók, ha a tagállamok a meghatározott hatáskörök keretében az Unió jogát implementálják,⁴⁶⁵ még akkor is, ha az általános diszkriminációs tilalom levezethető egyrészt az Alapjogi Charta 21. cikk diszkrimináció-ellenes rendelkezéséből, másrészt a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból, harmadrészt pedig az Emberi Jogok Európai Egyezménye által biztosított általános uniós jogelvekből. Ahhoz azonban, hogy az Alapjogi Charta rendelkezése alkalmazható legyen, szoros kapcsolat fennállása szükséges az adott szituáció és az EU jog között.⁴⁶⁶

---

⁴⁵⁷ UN CPRD Committee: *Concluding observations on the initial report of the European Union*. CRPD/C/EU/CO/1. 2 October 2015. 7. point.

⁴⁵⁸ Lehoczkyné Kollonay Csilla: *The Lisbon Treaty and the Charter of Fundamental Rights of the European Union*. In: Niklas Bruu – Klaus Lörcher – Isabelle Schoemann: *The Lisbon Treaty and Social Europe*. Oxford, Hart Publishing, 2012. 61-104.

⁴⁵⁹ 2012/C 326/02 Az Európai Unió Alapjogi Chartája OJ C 326, 26.10.2012, 391–407.

⁴⁶⁰ Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról, amelyet Lisszabonban, 2007. december 13-án írtak alá 2007/C 306/01 (Lisszaboni Szerződés)

⁴⁶¹ EUSZ 6. cikk (1) bekezdése.

⁴⁶² Összhangban a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény céljaival.

⁴⁶³ Ez a *Kaltoft* ügyel kapcsolat Jääskinen főtanácsnoki indítványban került kifejtésre 14-27. pont.

⁴⁶⁴ Alapjogi Charta 21. cikk.

⁴⁶⁵ EUSZ 6. cikk (1).

⁴⁶⁶ C-206/13. sz. ügy *Cruciano Siragusa kontra Regione Sicilia*. 2013. március 6-án hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2014:126] 24. pont. Szalay-Sándor Erzsébet: *EU and ECHR – de Facto and Formal Accession of the EU to the European Convention on Human Rights*. In: Jerzy Jaskiernia (ed.): *Influence on Development of Democracy and Protection of Human Rights*. Warsaw, Wydawnictwo Sejmowe, 2013. 295-307.

Emellett a 2009-ben hatályba lépő Lisszaboni Szerződés is bevezetett a fogyatékosra vonatkozó szabályozást. Az EUMSZ 10. cikke egy ún. „*mainstreaming provision*”,⁴⁶⁷ mely keretében kimondja, hogy az Unió „politikái és tevékenységei meghatározása és végrehajtása során küzd mindenfajta, többek között *fogyatékoságon alapuló megkülönböztetés ellen*.”⁴⁶⁸

Ez „*A megkülönböztetés tilalma és az uniós polgárság*”-ról szóló részben megerősítésre és konkretizálásra kerül a 19. cikkben, összhangban a korábban említettekkel. Ennek megfelelően:

„A Szerződések egyéb rendelkezéseinek sérelme nélkül a Szerződések által az Unióra átruházott hatáskörök keretén belül a Tanács az Európai Parlament egyetértését követően, különleges jogalkotási eljárás keretében, egyhangúlag megfelelő intézkedéseket tehet a [...] fogyatékoságon alapuló megkülönböztetés leküzdésére.”⁴⁶⁹

Az EUSZ 2. cikkében is kimondja, hogy az Európai Unió az „emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, a jogállamiság, valamint az *emberi jogok* – ideértve a kisebbséghez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.”⁴⁷⁰

III.4.2. Diszkriminációs Irányelvek

Kezdetben még nem volt meg az alap a hátrányos megkülönböztetés speciális szabályozására, s nem is volt rá igény, hiszen alapvetően az akkor még Európai Közösség számára a középpontban a piaci együttműködés, gazdasági integráció⁴⁷¹ kérdése és fontossága, nem pedig az emberi jogok álltak. Az innováció és újítás alapkövét az 1997-es Amszterdami Szerződés 13. cikke jelentette,⁴⁷² mely megteremtette a lehetőséget a diszkriminációellenes irányelv elfogadására. Eszerint:

„E szerződés egyéb rendelkezéseinek sérelme nélkül és a szerződés által a Közösségre átruházott hatáskörök keretén belül a Tanács, a Bizottság javaslata alapján és az Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően, egyhangúlag megfelelő intézkedéseket tehet a nem, faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen,

---

⁴⁶⁷ Lisa Waddington: From Rome to Nice in a Wheelchair. The Development of a European Disability Policy. *European Law Publishing*. 2006. 178.

⁴⁶⁸ EUMSZ 10. cikk.

⁴⁶⁹ EUMSZ 19. cikk.

⁴⁷⁰ EUSZ 2. cikk.

⁴⁷¹ Paul Craig – Gráinne de Búrca: *EU Law: Text, Cases and Materials*. Oxford, Oxford University Press, 2003. 3-6.

⁴⁷² Ez jelenleg az EUMSZ 19. cikke.

*fogyatékoságon, koron vagy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés leküzdésére.*⁴⁷³

Ebben a cikkben még nem kifejezetten tiltott a hátrányos megkülönböztetés, de kimondásra és elismerésre kerül annak létezése, az az ellen való küzdelem, s megnevezésre kerül számos, hátrányos megkülönböztetési alap,⁴⁷⁴ úgy mint a nem, faj, etnikai származás, vallás, meggyőződés, fogyatékoság, kor, szexuális irányultság, mely egyedi, ún. „gyanús” okok az Amerika Egyesült Állam alkotmányjogi „gyanús kategóriájához”⁴⁷⁵ hasonlíthatóak, melyek a specifikus előírások általános céljaként szerepelnek, ennek korlátozó értelmezése ellentétes, s az ez alapján elfogadott jogszabályokat a 13. cikk fényében kell értelmezni.⁴⁷⁶ Ez a felsorolás enumeratív, kimerítő jellegű, csak a szükséges rendelkezésekről szól, s szubszidiárius jelleggel bír.⁴⁷⁷ A 13. cikk (1) bekezdése alapját jelenti az irányelveknek, a szubszidiaritás és az arányosság elveinek tiszteletben tartásával, hiszen az Európai Unió közössége nem rendelkezik kizárólagos hatáskörrel a kérdések szabályozására, ugyanakkor szükséges egy, a hátrányos megkülönböztetés ellen védelmet jelentő minimumszabályi meghatározottság, mely mértéke nem haladhatja meg a célkitűzések megvalósításához szükséges mértéket, figyelembe véve a nemzeti hagyományokat.⁴⁷⁸

Elsőként a 2000/43/EK *Faji Irányelv*⁴⁷⁹ szabályozta a faji- vagy etnikai származási alapon az egyenlő bánásmódot kérdését.⁴⁸⁰ A *ratione materiae*, tárgyi hatály tekintetében számos területet érintett: a foglalkoztatás, munkavégzés és szakképzés, illetve az ezen kívüleső területeket is, úgy mint a szociális védelem – beleértve a lakhatást is –, egészségügy, oktatás, árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés,⁴⁸¹ az élet számos szegmensére hatással bírva. Ebből kifolyólag vertikális irányelvnek is hívják.⁴⁸²

A későbbi, 2006-ban elfogadott 2006/54/EK *Esélyegyenlőségi Irányelv*⁴⁸³ is hasonlóan széles hatályra vonatkozik,⁴⁸⁴ míg a 2000/78/EK *Foglalkoztatási Keretirányelv*⁴⁸⁵ csak a

---

⁴⁷³ Az EK 13. cikk (1) bekezdésének értelmezése a *Coleman ügy* során különös jelentőséggel bírt. A főtanácsnok hivatkozta is az első bekezdését, célját, mely a Foglalkoztatási Keretirányelv alapját képezi, mely tükrében a hátrányos megkülönböztetés tilalmát és az egyenlőség megvalósítását a lehető legtágabban kell értelmezni. Lásd: Coleman ügyben készült főtanácsnoki indítvány 4. lbj.

⁴⁷⁴ A *Kaltoft ügy* kapcsán megállapításra került, hogy önmagában a túlsúly nem védett tulajdonság.

⁴⁷⁵ 'suspect classification'. Lásd: többek között: Jack M. Balkin: Plessy, Brown and Grutter: A Play in Three Acts *Cardozo Law Review*. Vol. 26. No. 5. (2005) 102.

⁴⁷⁶ A Coleman ítélet kapcsán a főtanácsnok felhívja arra a figyelmet, hogy nem kizárható, hogy ezen cikk alapján hozott intézkedések, melyek a hátrányos megkülönböztetést tiltják, magának az intézkedésnek a sérelmét okozzák. Lásd: Coleman ügyben készült főtanácsnoki indítvány 4. lbj.

Chacón Navas ügyben készült főtanácsnoki indítvány 46-47. pontja.

⁴⁷⁸ Ezekre tekintettel is a legjobb eszköz az irányelv, mely minimális mértéket meghatározza, a tagállamok szuverenitását azonban nem sérti.

⁴⁷⁹ A Tanács 2000/43/EK irányelve (2000. június 29.) a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról HL L 180, 19/07/2000 22-26. (Faji Irányelv)

⁴⁸⁰ Evelyn Ellis – Philippa Watson: *EU Anti-Discrimination Law*. Oxford, Oxford University Press, 2012. 478.

⁴⁸¹ Richard Whittle: The Framework Directive for equal treatment in employment and occupation: an analysis from a disability rights perspective. *European Law Review* Vol. 27. No. 3. (2002) 303-326.

⁴⁸² Fejti ki Bárd Petra: *The rights of persons living with physical disabilities: United States, the European Union and Germany – A comparative analysis*. Budapest, Central European Union, 2007. 259.

⁴⁸³ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/54/EK irányelve (2006. július 5.) a férfiak és nők közötti esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód elvének a foglalkoztatás és munkavégzés területén történő megvalósításáról. (átdolgozott) OJ L 204/23, 26/07/2006 23-26. (Esélyegyenlőségi Irányelv) Ezt egészíti ki a korábbi, foglalkoztatás és munkavégzés területén kívül szabályozó 2004/113/EK irányelv, a Tanács 2004/113/EK irányelve (2004. december 13.) a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének az árukhoz és

foglalkoztatásra és munkavégzésre koncentrál, a többi diszkriminációs alap mellett, így, szemben a Faji Irányelvvel, ez horizontális irányelvnek tekinthető, hiszen több védett tulajdonságra terjed ki, de kevesebb területet lefedve. Ez a hatálybeli különbség is érzékelteti a hierarchiát a különböző védett tulajdonságok között, melyek „csúcsán” a faj és a nemzetiségi eredet áll.⁴⁸⁶

Ratione personae vonatkozásában a Foglalkoztatási Keretirányelv taxatív: hitre, vallásra, fogyatékosagra, korra és szexuális hovatartozásra vonatkozik, a nemre, faji és etnikai kisebbségekre nem. Általános keretet ad a faji védetség mellett, de szűkebb területet lefedve, mindenképpen innovatív módon, explicite megnevezve a fogyatékoság fogalmát, hiszen az alapszerződések sem tartalmaztak kifejezett utalást erre vonatkozólag.⁴⁸⁷ Az irányelveken keresztül számos kötelezettség megfogalmazásra került, ugyanakkor jelentős tér maradt a tagállamoknak annak meghatározására, hogy milyen úton kívánják a kitűzött célokat elérni.

A Foglalkoztatási Keretirányelv célját úgy határozza meg, hogy:

„a valláson, meggyőződésen, *fogyatékoságon*, életkoron vagy szexuális irányultságon alapuló, foglalkoztatás és munkavégzés során alkalmazott *hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem általános kereteinek* a meghatározása az *egyenlő bánásmód elvének* a tagállamokban történő megvalósítására tekintettel”⁴⁸⁸

Elfogadásának elsődleges célja a foglalkoztatás és munkavégzés területén való védelme a „gyanús kategóriába” tartozó személyeknek, biztosítva számukra méltóságukat, autonómiájukat, s hogy nem kerülnek veszélybe nyilvánvaló és közvetlen, vagy árnyalt és kevésbé nyilvánvaló, közvetett diszkrimináció miatt.⁴⁸⁹ mind a köz-, mind a magánszférában.⁴⁹⁰

Így megjelenik a közösségi jog egyik alapvető elve, amely szerint az egyenlőség nem csupán egy politikai eszme és törekvés,⁴⁹¹ hanem a Foglalkoztatási Keretirányelv az egyenlőség elvének gyakorlati megvalósulása,⁴⁹² mely alapjául az emberi méltóság és a személyes autonómia értéke szolgál. Az emberi méltóság minden ember egyenértékűségének elismerését jelenti, s annak deklarálását, hogy egyik élet sem értékesebb vagy kevésbé

---

szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint azok értékesítése, illetve nyújtása tekintetében történő végrehajtásáról. OJ L 373, 21.12.2004, p. 37–43.

⁴⁸⁴ Kivételt képez az oktatás, média és reklám területe.

⁴⁸⁵ A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról OJ L 303, 2.12.2000 16-22.

⁴⁸⁶ Erica Howard: The Case for a Considered Hierarchy of Discrimination Grounds in the EU Law. *Maastricht Journal of European and Comparative Law* .Vol. 13. No. 4. (2007) 445.

⁴⁸⁷ Lásd: Lisa Waddington: From Rome to Nice in a Wheelchair. The Development of a European Disability Policy. *European Law Publishing*. 2006. 178.

⁴⁸⁸ Foglalkoztatási Keretirányelv 1. cikk. Kifejezetten hivatkozza: Coleman ítélet 34. pont.

⁴⁸⁹ Foglalkoztatási Keretirányelv 2. cikk. Lásd: Coleman főtanácsnoki indítvány 15. pont, Coleman ítélet 35. pont.

⁴⁹⁰ Foglalkoztatási Keretirányelv 3. cikk (1) bekezdés c) pont. Coleman ítélet 37. pont.

⁴⁹¹ C-144/14. sz. *Mangold v. Helm*, 2005.11.22. EBHT 2005., I-9981. 74. pont.

⁴⁹² Lásd: C-27/00. és C-122/00. sz. *Oemga Air és társai* egyesített ügyekben 2002.03.12-én hozott ítélet (EBHT 2002., I-2569.). Lásd: még Takis Tridimas: *The General Principles of EU Law*. Oxford, Oxford University Press, 2007., Alan Dashwood – Síofra O’Leary (ed.): *The Principle of Equal Treatment in EC Law*. Cambridge, Sweet & Maxwell, 1997.

értékes a másikkhoz képest; míg a személyes autonómia az egyén döntésének lehetőségét jelenti, amivel képes irányítani az életét, s ezáltal az autonómia által válik a személyes identitás, méltóság és önbecsülés valósággá.⁴⁹³ Az egyenlőség jog általi megvalósításával lényegében az autonóm élet feltételei lennének biztosítva. A Foglalkoztatási Keretirányelv nem támogatást, „segélyt”, speciális előnyt kíván nyújtani, hanem a hátrányos megkülönböztetést tiltja.

A Faji, Foglalkoztatási és Esélyegyenlőségi Irányelvek szeparáltságából eredő, mind személyi, mind tárgyi különbözőség problematikája alapján felvetődött egy egységesítést, a személyek közötti, vallásra vagy meggyőződésre, fogyatékosagra, életkorra vagy szexuális irányultságra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének a munkaerőpiacon kívüli alkalmazására⁴⁹⁴ irányuló irányelv megalkotása, mely egységes minimális védelmi szinten jelentene,⁴⁹⁵ melynek elfogadását sürgette legutóbb a Fogyatékosokkal Élő Személyek Jogainak Bizottsága is.⁴⁹⁶ A 2008-as irányelv-tervezet hatályát tekintve tovább lépne a Foglalkoztatási Keretirányelven a *ratione materiae* tekintetében, hiszen a Faji Irányelvhez hasonlóan, vertikálisan lefedné az élet számos területét, *ratione personae* tekintetében a „védett tulajdonságok” nagyrészét lefedve.⁴⁹⁷

<i>ratione materiae</i> <i>ratione personae</i>	foglalkoztatás, munkavégzés	munkavállalók és munkáltatók szervezetei	szociális védelem, szociális biztonság	egészségügy	szociális juttatások	oktatás	javakhoz, szolgáltatásokhoz való hozzáférés, lakhatás
faj/nemzetiség	2000/43 i.elv						
nem	2006/54 i.elv		79/7 i.elv ill. 2006/54 i.elv				2004/113 i.elv
szexuális hovatartozás	2000/78 i.elv						
vallás, hit							
fogyatékoság							
kor							

Az egyenlő bánásmód vonatkozásában fontos megkülönböztetni a hátrányos megkülönböztetés formáit. Míg a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény átfogóan tilt mindenfajta

⁴⁹³ Coleman ítélet főtanácsnoki indítvány 8-10. pontja.

⁴⁹⁴ Megjegyzendő, hogy annak ellenére, hogy az uniós jog a hátrányos megkülönböztetés tilalmának kimondását a fogyatékosokkal élő emberek és a munkavállalás vonatkozásában határozta csak meg, számos országban kiterjesztették a tilalmat. Lásd: részletesebben Lisa Waddington – Andrea Broderick – Anne Poulos: *Disability law and reasonable accommodation beyond employment. A legal analysis of the situation in EU Member States.* European Commission, 2016. 74. 10.

⁴⁹⁵ Tanács irányelve a személyek közötti, vallásra vagy meggyőződésre, fogyatékosagra, életkorra vagy szexuális irányultságra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról Bizottság, COM(2008) 426. 2. (2008-as irányelv-tervezet).

⁴⁹⁶ 'Concluding observation on the initial report of the European Union. Committee on the Rights of Persons with Disabilities.' CRPD/C/EU/CO/1. 2015. október 2. 19. pont.

⁴⁹⁷ Az alábbi táblázatot a Szerző a Sandra Fredman: *Intersectional discrimination in EU gender equality and non-discrimination law.* Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2016. 63. oldalát alapul véve készítette.

hátrányos megkülönböztetést, nem élve a közvetlen és közvetett diszkrimináció megkülönböztetésével, a Foglalkoztatási Keretirányelv a hátrányos megkülönböztetés vonatkozásában differenciál: közvetlen, közvetett hátrányos megkülönböztetés és a zaklatás között, nem kiemelve az észszerű alkalmazkodás meg nem valósításának diszkriminatív jellegét, mint megfelelő intézkedés megtételének megtagadását.

Ennek megfelelően *közvetlen hátrányos megkülönböztetés*ről akkor lehet beszélni, ha egy személy egy másikhoz képest kedvezőtlenebb elbánásban részesül, részesült vagy részesülni fog, egy hasonló helyzetben lévő személyhez⁴⁹⁸ képest,⁴⁹⁹ esetünkben a fogyatékosága alapján a foglalkoztatása és munkavégzése során. Az erre irányuló szándék irreleváns. A közvetlen hátrányos megkülönböztetés megállapításánál fontos szerepe van az összehasonlítható helyzetben lévő személynek, mely számos esetben nehézkes, különösen a fogyatékosággal élő személy esetén, hiszen nehéz meghatározni, hogy kihez ki viszonyítható, ezért a feltétlenül összehasonlítható helyzetben lévő személy⁵⁰⁰ is elegendő.

*Közvetett hátrányos megkülönböztetés*⁵⁰¹ akkor áll fenn, ha egy látszólag semleges előírás, feltétel vagy gyakorlat, jelen esetben egy fogyatékos személyt más személyekkel szemben hátrányos helyzetbe hoz. Ebben az esetben tehát nem a bánásmód, hanem annak hatása áll a középpontban. Ez alól kivételt jelent az az előírás, feltétel vagy gyakorlat, amely törvényes cél által objektíve igazolható, és a cél elérésére irányuló eszközök megfelelőek és szükségesek. Illetve ha bizonyos fogyatékosággal rendelkező személyek vonatkozásában a munkáltatónak vagy bármely más személynek vagy szervezetnek, akire az irányelv vonatkozik, a nemzeti jogszabályok értelmében megfelelő intézkedéseket kell hoznia az 5. cikkben, az észszerű alkalmazkodással kapcsolatosan meghatározott elvekkel összhangban, hogy megszüntesse az ilyen előírásból, feltételből vagy gyakorlatból eredő hátrányokat.⁵⁰²

*Zaklatás*⁵⁰³ esetén pedig egy olyan hátrányos megkülönböztetési formáról van szó, amikor nemkívánatos magatartásra kerül sor, esetünkben a fogyatékoság alapján, olyan céllal vagy olyan hatást kiváltva, amely sérti valamely személy méltóságát, és megfélemlítő, ellenséges, lekicsinylő, megalázó vagy sértő környezetet teremt. A tagállamok nemzeti jogukkal és gyakorlatukkal összhangban ebben az összefüggésben határozhatják meg a zaklatás fogalmát.⁵⁰⁴ Ahogy a közvetlen hátrányos megkülönböztetés esetén, itt sem számít az, hogy a zaklató szándéka mi volt, ugyanakkor ebben az esetben nem várja el az összehasonlítható személy meglétét.

---

⁴⁹⁸ 'comparator'.

⁴⁹⁹ Foglalkoztatási Keretirányelv 2. cikk (2) bekezdés a) pont.

⁵⁰⁰ 'hypothetical comparator'.

⁵⁰¹ Megjegyzendő, hogy a közvetett hátrányos megkülönböztetés fogalmi kitégítése nemrég Nikolova ügyében történt meg, amikor is a Bíróság kimondta, hogy közvetett hátrányos megkülönböztetésről akkor is lehet beszélni, ha a panaszos személy maga nem rendelkezik a védett tulajdonsággal. C-83/14 *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD kontra Komisia za zashtita ot diskriminatsia*. 2015.07.16. [EBHT-ban még nem tették közzé]. ECLI:EU:C:2015:480 Lásd: részletesebben: Mikola Orsolya: Közvetett diszkrimináció – Az Európai Bíróság kitégítette a hátrányos megkülönböztetés fogalmát – A C-38/14. sz. ügy margójára. *Jogi Fórum*. 2015.09.28.

⁵⁰² Foglalkoztatási Keretirányelv 2. cikk (2) bekezdés b) pont.

⁵⁰³ Zaklatás esete állt fenn például *Coleman* ügyében is. Amikor fogyatékosággal élő gyermekét és őt a gyermeke fogyatékosága miatt ócsárólták. Lsd részletesebben V.5.1. A kapcsolat alapján történő diszkrimináció.

⁵⁰⁴ Foglalkoztatási Keretirányelv 2. cikk (3) bekezdés.

Fontos kiemelni, hogy a hátrányos megkülönböztetésre adott utasítást is hátrányos megkülönböztetésnek kell értékelni,⁵⁰⁵ s alapvetően a Foglalkoztatási Keretirányelvet a átruházott hatáskörök vonatkozásában minden személyre alkalmazni kell, mind a köz- és magánszféra vonatkozásában.⁵⁰⁶ Az egyenlőség megvalósítása céljából pozitív intézkedések megtétele is lehetséges, melyről a tagállamok nemzeti szinten dönthetnek.

Ezen hátrányos megkülönböztetési alapok viszonya azonban tisztázandó: a közvetlen hátrányos megkülönböztetés és a zaklatás tilalma kizáró, míg a közvetett hátrányos megkülönböztetés tilalma bevonó mechanizmussal működik, vagyis előbbi esetben a munkáltató nem használhatja fel a védett tulajdonsági alapokat hivatkozási okként, az utóbbi esetben a munkáltató számára kötelezettség, hogy figyelembe vegyék és kielégítsék a meghatározott jellemzőkkel rendelkező egyének szükségleteit.⁵⁰⁷

Az egyenlő bánásmóddal kapcsolatos kérdéskör fontos eleme és kulcskérdése a bizonyítás, hiszen az általánoshoz képest a *bizonyítási teher*⁵⁰⁸ fordított, vagyis aki a hátrányos megkülönböztetésre hivatkozik, kell, hogy olyan tényekre hivatkozzon a fennálló védett tulajdonság alapján,⁵⁰⁹ amely alapján feltételezhető, hogy a hátrányos megkülönböztetés megvalósult, s akivel szemben hivatkozik, annak kell bizonyítania, hogy az az egyenlő bánásmód követelményét nem sértette meg,⁵¹⁰ s ehhez a nemzeti igazságszolgáltatási rendszereknek⁵¹¹ megfelelően meg kell megtenni a szükséges intézkedéseket.⁵¹²

A diszkriminációs irányelvek azonban nem alkotnak egységes védelmi rendszert, ezért egy kiterjedtebb, az EUMSZ 19. cikkének lehetőségeit kihasználó irányelv igénye már 2008-ban megfogalmazódott. Az Európai Bizottság felismerte, hogy az egészségügy, szociális védelem és oktatás területe ugyanakkor nehezen szabályozható egységesen, szemben a foglalkoztatással, hiszen ezeken sokkal erősebben érvényesülnek a nemzeti hagyományok.⁵¹³ A tagállamok diverz csoportot alkotnak, így nem szabályozhatóak formalizáltan, ezen felül a különféle védett tulajdonságok védelme sem egységesíthető, ugyanakkor az egyértelmű, hogy a közöttük felállított hierarchia szükségtelen.⁵¹⁴

A 2008-as irányelv-tervezet együtt kívánja a vallás, meggyőződés, fogyatékoság, életkor és szexuális irányultság kérdését szabályozni, a jelenlegi irányelvek strukturáját követve, s sajnos, számtalan hibáját átvéve.⁵¹⁵ *Ratione materiae*, tárgyi hatályát tekintve tiltja a hátrányos megkülönböztetést mind a köz-, mind a magánszektorban, nem csak a

---

⁵⁰⁵ Foglalkoztatási Keretirányelv 2. cikk (4) bekezdés.

⁵⁰⁶ Foglalkoztatási Keretirányelv 3. cikk (1) bekezdés.

⁵⁰⁷ Coleman főtanácsnoki indítvány 19. pontja.

⁵⁰⁸ *'burden of proof'*.

⁵⁰⁹ A fennálló védett tulajdonságot a felperesnek kell bizonyítania. Foglalkoztatási Keretirányelv (31) Preambulumbekezdése.

⁵¹⁰ Foglalkoztatási Keretirányelv (31) Preambulumbekezdése.

⁵¹¹ Természetesen a tagállamok a felperesre nézve ennél kedvezőbb szabályokat is bevezethetnek.

⁵¹² Foglalkoztatási Keretirányelv 10. cikk.

⁵¹³ Commission Legislative and Work Programme 2008 COM (2007) 640. 25-26. pontja.

⁵¹⁴ Lásd: 39. lbj.

⁵¹⁵ Lisa Waddington: Future prospects for EU equality law: lessons to be learnt from the proposed equal treatment directive. *European Law Review*. Vol. 36. No. 2. (2011) 163., Erica Howard: EU Equality Law: Three Recent Developments. *European Law Journal*. Vol. 17., No. 6. (2011) 785, Mark Bell: The Principle of Equal Treatment: Widening and Deepening. In: Craig and De Burca (ed.): *The Evolution of EU Law* (2. ed). Oxford, Oxford University Press, 2011. 611. Hivatkozva: Evelyn Ellis – Philippa Watson: *EU Anti-Discrimination Law* (2nd ed.) Oxford, Oxford University Press, 2005. 374.

munkavállalásra vonatkozólag, a szociális védelem, szociális előnyök, oktatás, árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés területén is.⁵¹⁶ A hátrányos megkülönböztetés formáit az irányelvekkel összhangban határozza meg, s tesz különbséget közvetett és közvetlen megkülönböztetés és zaklatás között.⁵¹⁷ A 4. cikk kifejezetten a fogyatékossgal élő személyekkel való egyenlő bánásmódot rögzíti, előzetes jelleggel, biztosítva a hozzáférést a szociális védelemhez, szociális előnyökhöz, egészségügyi ellátáshoz, oktatáshoz és a köz számára hozzáférhető árukhoz, szolgáltatásokhoz, ideértve a lakhatást, közlekedést, ha szükséges, megfelelő módosítások, változtatások révén, mindaddig, amíg aránytalan terhet nem jelentenek.⁵¹⁸ Az egyenlő bánásmód megvalósításához szükséges előzetes intézkedések kiemelendők, hiszen az egyenlőség csak így valósítható meg, élve a mérlegelés lehetőségével, ugyanakkor homályos, hogy ez az előzetes intézkedés, hogyan valósítható meg.⁵¹⁹

---

⁵¹⁶ 2008-as irányelv-tervezet 3. cikk első bekezdés. A második bekezdés még szűkebbre húzza a hatályát.

⁵¹⁷ 2008-as irányelv-tervezet 2. cikk 2. pont „*A hátrányos megkülönböztetés fogalma*”.

⁵¹⁸ Lásd: részletesebben kifejtve: VI.4. Az észszerű alkalmazkodás fogalma az Európai Unió jogában és VII.2. Az észszerű alkalmazkodási kötelezettség „kontrollja”.

⁵¹⁹ Mark Bell: Advancing EU Anti-Discrimination Law: the European Commission's 2008 Proposal for a New Directive. *Equal Rights Review*. Vol. 3. (2009) 7.

IV. RÉSZ

A FOGYATÉKOSJOGI ENSZ-EGYEZMÉNY TARTALMA ÉS KIKÉNYSZERÍTHETŐSÉGE

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény ötven cikkén keresztül deklarálja a fogyatékossgal élő emberek jogait, reflektálva a különböző élethelyzetekre, az élet minden területét, teljes egészét áthatva. Végrehajtásáért felelős, a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága ellenőrzi és segíti a minél hatékonyabb érvényesülését, mely még nagyobb szerepet a Fakultatív Jegyzőkönyv által nyer.

IV.1. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény tartalma

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény komplexitása megkérdőjelezhetetlen: a korábban ismerttetett emberi jogi egyezmények fogyatékosjogi szempontból releváns cikkeit felölelő, holisztikus⁵²⁰ egyezmény, mely egyedülállósága azon a felismerésen alapul, hogy a jog elismerése és garantálása a társadalmi változás, fejlődés eszköze.⁵²¹

Egyrészt ennek kiemelése szempontjából, másrészt pedig a munkám vonatkozása miatt egyes cikkek önálló ismertetése elkerülhetetlen, különösképpen az oktatással és munkavállalással, illetve a hozzáférhetőséggel, egyetemes tervezéssel kapcsolatos, illetve az általánosan alkalmazandó, az egész Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt „átható” cikkek. Fontos megjegyezni, hogy a két kulcsfogalom, a fogyatékos és az észszerű alkalmazkodás és annak megjelenései a munkám későbbi fejezeteiben kerülnek górcső alá.

Már maga a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény cím is is vita tárgyát képezte,⁵²² hiszen majdnem mindenki egy rövidebb megnevezést preferált volna, bár magyarul nehezebb a különbségeket kellően kifejezően érzékeltetni. Többen a kurtitást a könnyebb érthetőség miatt támogatták,⁵²³ egyesek a túlzott formálisságot ellenezték,⁵²⁴ mely nem is fejezi ki igazán, hogy miről kíván szólni. Ennek megfelelően többen a fogyatékossgal élő emberek jogaiért⁵²⁵ kifejezéssel, míg mások a fogyatékossgal élő emberek jogairól⁵²⁶ szóló egyezmény kifejezést használták, előbbit mintegy konstitutív, utóbbit deklaratív színezetben. Hollandia az Európai Uniót képviselve egy sokkal hosszabb variációt vetett fel, mely lényegében tartalmazta volna az általuk javasolt célját az egyezménynek. Eszerint a megnevezés „Nemzetközi egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok teljes és egyenlő élvezetért a fogyatékossgal élő embereknek”.⁵²⁷ Egyiptom egy köztes megoldást javasolt, ahol megjelenne az egyenlőség kifejezése is, de az uniós javaslatához képest rövidebb lenne.⁵²⁸

Általánosságban a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény a Preambulumra, a bevezető cikkekre (1. és 2. cikk), az általánosan alkalmazható cikkekre (3-9. cikkek), a speciális cikkekre (10-30.

---

⁵²⁰ 'Comprehensive and integral international convention to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities', General Assembly Resolution 56/168., 2001. dec. 19.

⁵²¹ 'Overview of International Legal Frameworks For Disability Legislation', UN enable. Internetes elérhetőség: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/disovlf.htm>

⁵²² Daily Summary 2004. augusztus 23. Internetes elérhetőség: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahc4sumtitle.htm>

⁵²³ Új-Zéland.

⁵²⁴ Új-Zéland, Yemen.

⁵²⁵ 'on the rights for persons with disabilities'. Yemen, Bahrain, Marokkó.

⁵²⁶ 'on the rights of persons with disabilities'. Új Zéland, Kína, Thaiföld, Libanon, Dél-Afrika, Orosz Federáció, Costa Rica, Kenya, Guetamala, Tanzánia, Mali, Kanada, Burkina Faso.

⁵²⁷ 'International Convention on the Full and Equal Enjoyment of all Human Rights and Fundamental Freedoms by People with Disabilities'. Ezzel a felfogással, vagyis a lényegkiemeléssel a Koreai Köztársaság és India is egyetértett.

⁵²⁸ 'International Convention on the Equal Rights of Persons with Disabilities'.

cikk), az implementálással és monitorozással kapcsolatos cikkekre (31-40. cikk) és a záró cikkekre (41-50. cikk) osztható.⁵²⁹

A főbb témakörökre tekintettel meg lehet különböztetni az általános fogyatékospolitikát (1., 3., 4., 5. és 8. cikkek)⁵³⁰, a fogyatékosokkal élő nőket (elsősorban a 6. cikk, de még Preambulum q., s., 3. cikk g. pontja, 8. cikk 1. b. pontja, 16. cikk 1., 3., 4., 5. bekezdése, 23., 25. és 28. cikk) és gyermekeket (elsősorban a 7. cikk, de még a Preambulum d., r. pontja, 3. cikk h. pontja, a 4. cikk 3. bekezdése, a 8. cikk 2. bekezdése b. pontja, 16. cikk 5. bekezdés, 18. cikk 2. bekezdés, 23. cikk 3-5. bekezdés, 24. cikk 2. bekezdés a. pontja és a 3. bekezdés c. pontja, a 25. cikk b. pontja, a 30. cikk 5. bekezdés d. pontja), a fogyatékos személyek védelmét és biztonságát (10., 11., 14., 15., 16., 17. cikk), az önmeghatározást (12., 19., 22., 23., 26. cikk), a szabadság- és részvételi jogok/akadálymentesség (9., 13., 18., 20., 29. 30. cikk),⁵³¹ a szolidaritást (24., 25., 27., 28. cikk) és a nemzetközi együttműködést érintő cikkeket (32. cikk).⁵³²

Lényegében ezek a cikkek már megjelentek a 2004-es tervezetben, csak eltérő sorrendben: úgy mint az egyenlőség és a hátrányos megkülönböztetés tilalma,⁵³³ a fogyatékosokkal élő gyermekek,⁵³⁴ hozzáférhetőség,⁵³⁵ élethez való jog,⁵³⁶ törvény előtti egyenlőség,⁵³⁷ a személy szabadsága és biztonsága,⁵³⁸ a kínzás és más kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma,⁵³⁹ mentesség az erőszaktól és a visszaélésektől,⁵⁴⁰ az önálló életvitel és a közösségbe való befogadás,⁵⁴¹ személyes mobilitás,⁵⁴² véleménynyilvánítás és a szólás szabadsága, valamint az információhoz való hozzáférés,⁵⁴³ a magánélet tiszteletben tartása,⁵⁴⁴ az otthon és a család tiszteletben tartása,⁵⁴⁵ oktatás,⁵⁴⁶ egészségügy,⁵⁴⁷ rehabilitáció és rehabilitáció,⁵⁴⁸ munkavállalás és foglalkoztatás,⁵⁴⁹ megfelelő életszínvonal és szociális

---

⁵²⁹ Munkámban a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény komplexitásának kifejezésekként nem kívánom élesen elválasztani az egyes cikkeket, csak egy általános képet nyújtok, kiemelve az esetjog kapcsán a munkavállalással kapcsolatos részt, de alapvetően ezt a felosztást követem, hiszen a CRPD Bizottság is lényegileg ezt a rendszert alkalmazza jelentéseiben: A. Általános elvek és kötelezettségek (1-4. cikk) B. Speciális jogok (5-30. cikk) C. Speciális kötelezettségek.

⁵³⁰ Jakab Nóra doktori tézisében még a 12. cikket is ide sorolja, hivatkozva arra, hogy az állami politikát nagymértékben meghatározza az, hogy egy adott ország hogyan viszonyul a gondnoksági rendszerhez. Jakab Nóra: *A cselekvőképesség elméleti háttere és munkajogi kérdései*. Doktori értekezés. Miskolc, Miskolci Egyetem ÁJK, 2011. 25.

⁵³¹ Jakab Nóra a 12. cikket is ide sorolja. Uo. 27.

⁵³² Theresia Degener: Welche legislativen Herausforderungen bestehen in Bezug auf die nationale Implementierung der UN-Behindertenkonvention in Bund und Ländern? *Behindertenrecht, Fachzeitschrift für Fragen der Rehabilitation*. Vol. 2. No. 34. (2009) 36-51.

⁵³³ 7. cikk, később 5. cikk.

⁵³⁴ 16. cikk, később 7. cikk.

⁵³⁵ 19. cikk, később 9. cikk.

⁵³⁶ 8. cikk, később 10. cikk.

⁵³⁷ 9. cikk, később 12. cikk.

⁵³⁸ 10. cikk, később 14. cikk.

⁵³⁹ 11. cikk, később 15. cikk.

⁵⁴⁰ 12. cikk, később 16. cikk, kiegészítve a kizsákmányolástól való mentességgel.

⁵⁴¹ 15. cikk, később 19. cikk.

⁵⁴² 20. cikk, később 20. cikk.

⁵⁴³ 13. cikk, később 21. cikk.

⁵⁴⁴ 14. cikk első fele, később 22. cikk.

⁵⁴⁵ 14. cikk második fele, később 23. cikk.

⁵⁴⁶ 17. cikk, később a 24. cikk.

⁵⁴⁷ 25. cikk.

⁵⁴⁸ 21. cikk, később 26. cikk.

védelem,⁵⁵⁰ a politikai életben és a közéletben való részvétel,⁵⁵¹ a kulturális életben, üdülési, szabadidős és sporttevékenységekben való részvétel,⁵⁵² statisztika készítés és adatgyűjtés,⁵⁵³ monitorozás.

Munkámban az első felosztást, az utóbb ismertetett rendszer fényében kívánom alkalmazni, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel összhangban: a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény célja, Preambuluma, általánosan alkalmazható és speciális cikkek közül kiemelve a fogyatékoság fogalmához, illetve az észszerű alkalmazkodáshoz, akadálymentesítéshez, munkavállaláshoz kapcsolódóakat, majd külön kitérve az ellenőrző mechanizmusokra.

---

⁵⁴⁹ 22. cikk, később a 27. cikk.

⁵⁵⁰ 23. cikk, később 28. cikk.

⁵⁵¹ 18. cikk, később 29. cikk.

⁵⁵² 24. cikk, később 30. cikk.

⁵⁵³ 6. cikk, később 31. cikk.

IV.1.1. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény alfája és ómegája: Preambuluma és a bevezető cikkek

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény alfáját és ómegáját a Preambuluma és a bevezető cikkek, az 1. és a 2. cikk jelenti. Preambuluma felidéri a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény keretét és háttérét alkotó egyéb nemzetközi egyezményeket, illetve meghatározza azokat az alapvető elveket, melyek keretet és kiindulási alapot jelentenek.⁵⁵⁴ Ezek a szakaszok szoros kapcsolatban vannak, mintegy párbeszédet folytatnak a bevezető cikkekkel.

Kiemelendő az e) cikk, mely a fogyatékossgal változó fogalmát és a szociális modellt eleveníti meg:

„e) elismerve, hogy a *fogyatékossgal egy változó fogalom*, továbbá, hogy a fogyatékossgal a fogyatékossgal élő személyek és az attitűdbeli, illetve a környezeti akadályok kölcsönhatásának következménye, amely gátolja őket a társadalomban való teljes és hatékony, másokkal azonos alapon történő részvételben”.⁵⁵⁵

A végső formát tekintve az 1. cikk a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény célját határozza meg, melyet a 2. cikkben a meghatározások következnek. Ezek a szakaszok konkretizálják a fogyatékossgal fogalmát, a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetést, az észszerű alkalmazkodást és az egyetemes tervezést.

E szerint a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény

„célja valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes és *egyenlő gyakorlásának* előmozdítása, védelme és biztosítása valamennyi *fogyatékossgal élő személy* számára és a velük született méltóság tiszteletben tartásának előmozdítása.”⁵⁵⁶

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény,⁵⁵⁷ eltérően más nemzetközi egyezményektől, melyek egészében hivatkoznak az emberi méltóságra, abból vezetnek le az egyes jogokat; itt külön jeleníti meg, mintegy a fogyatékossgal élő emberek jogait és méltóságát támogatva, mellérendelt viszonyban.⁵⁵⁸ Kezdetben a tervezet még az egyezmény céljaként a teljes, hatékony, az emberi jogok és alapvető szabadságok élvezetére kiterjedő jogok biztosítását tűzte ki. A munkacsoportból többen is hangsúlyozták, hogy a nemzetközi együttműködést itt is ki kéne emelni, azonban mások úgy gondolták, hogy ez önmagában nem cél, s elegendő a

---

⁵⁵⁴ Lásd: II.1. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény nemzetközi jogi helyzete című fejezetben.

⁵⁵⁵ Lásd: V.1. A fogyatékossgal fogalma a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben című fejezetben.

⁵⁵⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 1. cikk: „Cél”.

⁵⁵⁷ Megjegyzendő, hogy magát a méltóság kifejezést a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben összesen kilenc helyen alkalmazzák: Preambulumban, 1., 3 (a), 8. (1) (a), 16 (4), 24 (1) (a) és 25 (d) cikkekben, illetve már kezdetben, az előkészítő folyamatok során szerepelt a tervezett megnevezésben a méltóság szó: *‘International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities’*.

⁵⁵⁸ Dinah Shelton: *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*. Oxford, Oxford University Press, 2013. 315.

Preambulumbekezdésnek tartalmaznia.⁵⁵⁹ Egy másik javaslat szerint az egyezménynek védeni és támogatni kell a fogyatékossgal élő emberek jogait, mely a végső szövegben a „biztosítani” fordulattal egészült ki.⁵⁶⁰

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény céljának meghatározásával megalapozza az egyediségét, a fogyatékossgal élő embereknek, emberekért szól, „hatalommal felruházva őket”.⁵⁶¹ Ezáltal elismerésre kerül mindaz az erőfeszítés és fogyatékosjogi mozgalom, mely megelőzte és végigkíséri, áthatja a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt, bevonva már az előkészítő munkálatokba, az egyezmény textúrájának létrehozásában és az ellenőrzésbe a fogyatékossgal élő személyeket, a „Semmit rólunk, nélkülünk!” elvét tükrözve. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény célja az egyenlőség, „társadalmi egyenlőtlenségek” révén a Preambulum egyes pontjaihoz is hozzákapcsolódik, hiszen a fogyatékossgal élő személyek legtöbbször szegénységben⁵⁶² élnek, illetve rávilágít arra a számtalan korlátra, amivel szembesülni kényszerülnek.⁵⁶³ Ezen felül kiemelésre kerül, hogy a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés az emberi személy veleszületett méltóságának és értékének megsértését jelenti.⁵⁶⁴

A célt a tervezetben még az általános, alapvető elvek követték,⁵⁶⁵ de a végső változatban második helyen a meghatározások szerepeltek. A tervezetben a meghatározások között – még kikristályosodott definíció nélkül – szerepel a hozzáférhetőség, a kommunikáció, a fogyatékossgal, a fogyatékossgal élő ember, a fogyatékossgal alapuló hátrányos megkülönböztetés, a nyelv, az észszerű alkalmazkodás, az egyetemes tervezés és az inkluzív tervezés, melyek meghatározását a később vitatott egyes cikkek tartalmától tették függővé.

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szerint a „*fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés*” feltételezi a fogyatékossgal megállapíthatóságát, melyen a különbségtétel alapul, s amelynek következtében a fogyatékossgal élő személy korlátoza van. E szerint hátrányos megkülönböztetés mindaz:

„A >>fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés<< a fogyatékossgal alapuló bármilyen különbségtételt, kizárást vagy korlátozást jelent, amelynek célja vagy hatása valamennyi emberi jog és alapvető szabadság másokkal azonos alapon történő elismerésének, élvezetének vagy gyakorlásának csorbítása vagy semmibe vétele a politikai, a gazdasági, a szociális, a kulturális, a civil élet terén, vagy bármely egyéb területen. Ez a hátrányos megkülönböztetés minden

⁵⁵⁹ Uo. Preambulum i) bekezdés.

⁵⁶⁰ Uo. 1. cikk.

⁵⁶¹ 'empowerment'. Valentin Aichele: Die UN-Behindertenrechtskonvention und ihr Fakultativprotokoll, Ein Beitrag zur Ratifikationsdebatte. Deutsches Institut für Menschenrechte, Policy Paper. Berlin, No. 9. (2008) 4., Heiner Bielefeldt: Zum Innovationspotential der UN-Behindertenrechtskonvention. Deutsches Institut für Menschenrechte, Essay No. 5. (2009) 4., Amita Dhanda: Constructing a new human rights lexicon: Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Sur. International Journal on Human Rights. Vol. 5. No. 8. (2008) 44. Hivatkozta Jakab Nóra: A cselekvőképesség elméleti háttere és munkajogi kérdései. Doktori értekezés. Miskolc, Miskolci Egyetem ÁJK, 2011. 19.

⁵⁶² Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Preambulum m), t) pontja.

⁵⁶³ Uo. e), k) pont.

⁵⁶⁴ Uo. h) pont.

⁵⁶⁵ Ez a jelenlegi 3. cikkben szerepel.

formáját magában foglalja, egyebek között az észszerű alkalmazkodás megtagadását.”⁵⁶⁶

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény – ellenben mind az uniós, mind az egyesült államokbeli szabályozással – nem különbözteti meg a közvetett és közvetlen diszkriminációt, sokkal tágabban határozza meg, körülírva és kitérve minden különbségtételre, kizárásra vagy korlátozásra. Ugyanakkor a meghatározásban megjelenik mind a fogyatékos szociális modellje, mind a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény holisztikus szemlélete és az élet minden területére való kihatás, illetve az észszerű alkalmazkodás fogalma is, mely szintén a meghatározások között került tisztázásra, s olyan

„elengedhetetlen és megfelelő módosításokat és változtatásokat jelenti, amelyek nem jelentenek aránytalan és indokolatlan terhet, és adott esetben szükségesek, hogy biztosítsák a fogyatékosokkal élő személy alapvető emberi jogainak és szabadságainak a mindenkit megillető, egyenlő mértékű élvezetét és gyakorlását”.⁵⁶⁷

Az észszerű alkalmazkodás fogalma is már a kezdeti tervek között szerepelt, mint megfelelő, jogilag is biztosítandó lépés, mely kapcsán az Ad Hoc Bizottság kiemelőnek szánta, hogy az észszerű alkalmazkodás szükséges koncepció a hátrányos megkülönböztetés tilalmának biztosítása céljából.

A munkacsoport többség egyetértett abban, hogy a fogalmát általánosan és rugalmasan kell meghatározni, hogy minél inkább alkalmazható legyen, például a foglalkoztatás, oktatás területén, figyelembe véve a különféle jogi hagyományokat.

Ezen felül kiemelő volt, hogy az észszerű alkalmazkodás megítélési folyamata során figyelembe kell venni mint az egyént, az egyéni szükségleteket, mind az észszerű alkalmazkodásra kötelezett entitást, akivel az interakció kialakítása szükséges. Ugyanakkor az észszerűség keret a válaszlehetőségeket megszorította, melyet az állami támogatások esetleges lehetőségével, azon esetben az észszerűségi korlátok lebontásával kívántak kompenzálni, s már ekkor felmerült a később megvalósuló ötlet, mely szerint az észszerű alkalmazkodás hiányával már megvalósul a hátrányos megkülönböztetés.⁵⁶⁸

Ezzel szemben többen a munkacsoportból úgy vélték, hogy az észszerű alkalmazkodás fajtáját nem kéne meghatározni nemzetközi szinten, hanem ezt majd a hazai jogalkotásnak kell rendeznie, mely kérdés végül így is maradt.⁵⁶⁹ Ezzel összefüggésben jelenik meg az „egyetemes tervezés”⁵⁷⁰ elve, mely egy mindenki számára való hozzáférhetőséget jelent, különösebb adaptálás, speciális hozzáférés nélkül.

A Fogyatékosjogi ENSZ-Egyezmény általánosan alkalmazható cikkei, a 3-9. cikkek, melyek minden speciális rendelkezéssel kapcsolatban állnak, áthatják az egész egyezményt. Ezek

---

⁵⁶⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 2. cikk 4. bekezdés: „Meghatározások”.

⁵⁶⁷ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 2. cikk 5. bekezdés: „Meghatározások”.

⁵⁶⁸ Ezt megerősítette a Committee of Economic, Social and Cultural Rights: General comment No.5.: Persons with disabilities. 11th Sess. (1994) E/1995/22.

⁵⁶⁹ Tervezet 27. számú lábjegyzete.

⁵⁷⁰ 'design for all, universal design'.

nyolc alapelven nyugszanak, melyeket a 3. cikk, az „Általános alapelvek” tartalmazznak. Ezek fényében értelmezendő a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény minden egyes cikke:

- „a) a veleszületett méltóság, az egyéni autonómia tisztelete, beleértve a saját döntés meghozatalának szabadságát és a személyek függetlenségét;
- b) a hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség;
- c) teljes és hatékony társadalmi részvétel és befogadás;
- d) a fogyatékossgal élő személyek különbözőségének tisztelete és elfogadásuk az emberi sokszínűség,⁵⁷¹ valamint az emberiség részeként;
- e) esélyegyenlőség;
- f) hozzáférhetőség;
- g) a nők és férfiak közötti egyenlőség;
- h) a fogyatékossgal élő gyermekek formálódó képességeinek tisztelete, és a fogyatékossgal élő gyermekek identitásuk megőrzéséhez fűződő jogának tiszteletben tartása.”⁵⁷²

A tervezetben ezek az általános cikkek rögtön az egyezmény célját követték, jelentős részük a végső szövegben is megjelenik,⁵⁷³ kiegészülve még három elvvel, a hozzáférhetőséggel, a nők és férfiak közötti egyenlőséggel és a fogyatékossgal élő gyermekek figyelembe vételével, illetve egyes esetekben a törekvések befejezésével. A nemek közötti egyenlőség kihangsúlyozása, és a gyermekek védelme mellett meglepőnek is tűnhet, hogy nincs utalás a fajra vagy a korra, mint védett tulajdonságra.⁵⁷⁴

Kiemelendő az egyenlőség és a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról szóló cikk, mely terjedelmét és tartalmát tekintve a 2004-es tervezet idején még igen hosszú és részletes volt. Kimondta a törvény előtti diszkriminációmentes egyenlőséget és egyenlő védelmet, a hátrányos megkülönböztetés minden formájának tilalmát, mind a különböző védett tulajdonságokra, mind a közvetlen és közvetett hátrányos megkülönböztetésre tekintettel.⁵⁷⁵ Az egyezmény végső szövege végül nem tett különbséget a diszkrimináció különböző formái között, melyet már az előkészítés során is többen javasoltak abból a megfontolásból, hogy nem lehet tisztán elhatárolni őket.

Az alapelvek szorosan kapcsolatban állnak az általánosan alkalmazható cikkekkel is, melyek közül kiemelendő a már korábban említett 4. cikk az „Általános kötelezettségekről”. Ennek megfelelően a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egyértelműen elismeri a fogyatékossgal élő személy méltóságát,⁵⁷⁶ a közösségben éléshez való jogát,⁵⁷⁷ a jogképességének gyakorlását és a teljes és egyenlő élvezetét a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény által

⁵⁷¹ Megjelenik a sokszínűség, diverzitás gondolata.

⁵⁷² Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 3. cikk „Általános alapelvek” a-h) pontja.

⁵⁷³ A)-e) pontok: a) veleszületett méltóság, egyéni autonómia tisztelete, beleértve a saját döntés meghozatalának szabadságát és a személyek függetlenségét; b) a hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség; c) teljes és hatékony társadalmi részvétel és befogadás; d) a fogyatékossgal élő személyek különbözőségének tisztelete és elfogadásuk az emberi sokszínűség, valamint az emberiség részeként; e) esélyegyenlőség.

⁵⁷⁴ Külön felhívja erre Anna Lawson a figyelmet. Anna Lawson: *Disability and Equality Law in Britain*. Oxford, Hart Publishing, 2008. 28. Lásd: még Helen Meenan: *Disability and Age: Achieving Freedom for All*. The Human Rights of People with Disabilities: Extending Freedom to All seminar, London School of Economics Center for the Study of Human Rights, London, 2006.

⁵⁷⁵ Tervezet 7. cikk 1-2. pontja.

⁵⁷⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 1. cikk „Cél”.

⁵⁷⁷ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 19. cikk „Önálló életvitel és a közösségben való befogadás”, institucionalizáció elkerülése.

biztosított jogoknak. Emellett megteremti a jogot a fogyatékosággal élő emberek számára, hogy mindenkivel azonos mértékben élvezhessék az életet, hozzáférjenek az igazság- és jogszolgáltatáshoz és ne lehessen jogtalanul és önkényesen megfosztani őket a szabadságuktól. Már az általános alapelvek között kimondásra kerül a hátrányos megkülönböztetés tilalma mind közvetett, mind közvetlen módon,⁵⁷⁸ és esélyegyenlőségük biztosítása.⁵⁷⁹ Ezzel kapcsolatban kifejtette az Ad Hoc Bizottság egy tagja, hogy az egyenlőség nem jelenti pusztán a mindenkinek azonos módon történő kezelését, hanem hogy megfelelő módosításokkal elérni a tényleges egyenlőségét, s ez jelenti a kulcsát a diszkrimináció leküzdésének.⁵⁸⁰

Az alapelvek társadalmi részvétel és befogadásához hozzákapcsolódik az esélyegyenlőség és a hozzáférhetőség, a diverzitás tisztelete és elfogadása, az emberiség részeként, külön hangsúlyozva a nők⁵⁸¹ és férfiak közötti egyenlőségét és a fogyatékosággal élő gyermekek⁵⁸² védelmét.

Az általános kötelezettségek keretében pedig a részes államok számára írják elő a kötelezettségeket,⁵⁸³ melyek konkretizálására az egyes rendelkezésekben kerül sor. Alapvetően az államnak három kötelezettsége van: tiszteletben tart, véd vagy teljesítési.⁵⁸⁴ Ennek fényében a részes államoknak minden szükséges lépést meg kell tenniük megfelelő jogi keret biztosításával;⁵⁸⁵ a már meglévő, fennálló jogi szabályozás módosításával, törlésével,⁵⁸⁶ általános figyelembevétel és előmozdításával a fogyatékosággal élő emberek jogainak.⁵⁸⁷ Fontos rendelkezés, kikötés, hogy semelyik cikket nem lehet „csökkentően” értelmezni, tehát amennyiben a nemzeti és egyéb nemzetközi jog magasabb védelmet biztosít, az az irányadó.⁵⁸⁸ Feladata megfelelő képzések;⁵⁸⁹ speciális szolgáltatások nyújtásának biztosítása,⁵⁹⁰ az infrastrukturális változásokkal egyetemben.⁵⁹¹ Kiemelt fontosságú a

---

⁵⁷⁸ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 3. cikk b) pont és az 5. cikk.

⁵⁷⁹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 3. cikk e) pont.

⁵⁸⁰ Henri-Paul Normandin, Ambassador of Canada, 'Statement to the General Assembly on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities', 2006. december 13..

⁵⁸¹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 6. cikk „Fogyatékosággal élő nők”.

⁵⁸² Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 7. cikk „A fogyatékosággal élő gyermekek”.

⁵⁸³ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 4. cikk „Általános kötelezettség”.

⁵⁸⁴ Ezt a felosztást tartalmazza. UN Handbook: *From Exclusion to Equality. Realizing the rights of persons with disabilities. Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol*. Geneva, 2007. 20.

⁵⁸⁵ Lásd: Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 4. cikk (1) bekezdés: „Általános kötelezettség”; 15. cikk 2. pont: „A kizárás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma”; 16. cikk 1. és 5. pont: „Mentesség a kizsákmányolástól, erőszaktól és visszaélésektől”; 27. cikk 1. pont: „Munkavállalás és foglalkoztatás”.

⁵⁸⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 4. cikk 1. pont b) bekezdés.

⁵⁸⁷ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 4. cikk 1. pont c) bekezdés.

⁵⁸⁸ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 4. cikk 4. pont.

⁵⁸⁹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 4. cikk 1. pont (i) bekezdés; 9. cikk 2. pont (c) bekezdés: „Hozzáférhetőség”; 13. cikk 1. pont: „Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés”; 20. cikk (c) bekezdés: „Személyes mobilitás”; 24. cikk 4. pont: „Oktatás”; 25. cikk (d) bekezdés: „Egészségügy”; 26. cikk 2. pont: „Habilitáció és rehabilitáció”.

⁵⁹⁰ 4. cikk 1. pont (h) bekezdés; 7. cikk 3. pont: „A fogyatékosággal élő gyermek”; 9. cikk 1 és 2. pont (e-f): „Hozzáférhetőség”; 16. cikk 2. és 4. pont: „Mentesség a kizsákmányolástól, erőszaktól és visszaélésektől”; 19. cikk (b) bekezdés: „Önálló életvitel és a közösségbe való befogadás”; 20. cikk (b) bekezdés: „Személyes mobilitás”; 21. cikk (c) bekezdés: „A véleménynyilvánítás és a szólás szabadsága, valamint az információhoz való hozzáférés”; 23. cikk 2. pont: „Az otthon és a család tiszteletben tartása”; 25. cikk: „Egészségügy”; 26. cikk: „Habilitáció és rehabilitáció”; 27. cikk 1. pont (e) bekezdés: „Munkavállalás és foglalkoztatás”; 28. cikk 2. pont (a-c) bekezdés: „Megfelelő életszínvonal és szociális védelem”; 29. cikk (a) bekezdés (iii) szakasz: „A

fogyatékossgal élő szervezetekkel való együttműködés,⁵⁹² a fogyatékossgal élők és képviselőik bevonása az ellenőrzésbe,⁵⁹³ és a tudatosságnövelő kampányok előmozdítása,⁵⁹⁴ mely a 8. cikk révén részletesen is kifejtésre kerül, mely kooperáció a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény alapkövét is jelentette.

---

politikai életben és közéletben való részvétel”; 30. cikk 1. pont (c) bekezdés és 5. pont (e) bekezdés: *„A kulturális életben, üdülési, szabadidős és sporttevékenységekben való részvétel”* ; 32. cikk 1. pont (d) bekezdés: *„Nemzetközi együttműködés”*.

⁵⁹¹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 9. cikk 1. pont (a) bekezdés: *„Hozzáférhetőség”*; 24. cikk 4. pont: *„Oktatás”*.

⁵⁹² Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 4. cikk 1. pont c) bekezdés.

⁵⁹³ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 33. cikk: *„Nemzeti szintű teljesítés és ellenőrzés”*.

⁵⁹⁴ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 8. cikk 2. pont (a) bekezdés: *„A tudatosság növelése”*

IV.1.2. Fogyatékossgal élő személyek jogainak garantálása a mindennapokban

A speciális cikkek, melyek az általánosan alkalmazható cikkeken és az egyezmény bevezető rendelkezésein és Preambulumán nyugszanak, egységet alkotnak az implementáló és a monitorozó cikkekkkel, s ezek garantálják a fogyatékossgal élő személyeknek azon jogokat, hogy mindenki máshoz hasonlóan önállóan élhessenek, közösségben,⁵⁹⁵ lakóhelyüket és lakótársaikat szabadon megválasztva,⁵⁹⁶ mozgásszabadságukat,⁵⁹⁷ mobilitásukat⁵⁹⁸ gyakorolva, a hozzáférhetőség biztosításával.⁵⁹⁹ Néhány közülük proaktív cikkekként⁶⁰⁰ tekintett, mint például a tudatosság növelése⁶⁰¹ és a hozzáférhetőség biztosítása.⁶⁰²

Ezen speciális rendelkezések közül kiemelendő az 5. cikk, az „Egyenlőség és a hátrányos megkülönböztetéstől való mentességről”. Ez az 1. pontjában kimondja és megerősíti a számos egyezmény által is garantált⁶⁰³ törvény előtti egyenlőséget, mely mindenkit hátrányos megkülönböztetés nélkül megillet. Az angol nyelvű szövegben fontos jelentőséggel bír, hogy az egyenlőség „*equal before and under the law*” formában van kifejezve, mely a megszokott fordulatokhoz képest hangsúlyozottabban érzékelteti és kiemeli az egyenlőséget. E mellett megjelenik a hátrányos megkülönböztetés tilalma, mellyel kapcsolatban az előkészítő folyamatok során hangsúlyozták, hogy a törvény által teremtett egyenlőség szigorú antidiszkriminációs szabályozás által érhető el, míg maga az egyenlőség egy társadalmi cél, mely megvalósításával egyenlő lehetőségek jönnek létre.

A 2. pontban a részes államok azon kötelezettségét mondják ki, mely keretében meg kell tiltani a fogyatékossgal alapján történő bármiféle hátrányos megkülönböztetést, illetve garantálni kell a kellő jogvédelem biztosítását.⁶⁰⁴ Az, hogy a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetést, és nem magának a fogyatékossgal élő embernek a hátrányos megkülönböztetését védi, fontos szemléletbeli különbség, kiterjesztő értelmezés, mely előre vetíti a kapcsolat alapú fogyatékosjogi védelmet is,⁶⁰⁵ illetve védelmet jelent akkor is, ha valaki valójában nem is rendelkezik a védett tulajdonsággal, annak feltételezése miatt azonban mégis sérelmet szenved.

---

⁵⁹⁵ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 19. cikk „*Önálló életvitel és a közösségbe való befogadás*”

⁵⁹⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 19. cikk a).

⁵⁹⁷ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 18. cikk „*A mozgásszabadság és az állampolgárság szabadsága*”.

⁵⁹⁸ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 20. cikk „*Személyes mobilitás*”.

⁵⁹⁹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 9. cikk „*Hozzáférhetőség*”.

⁶⁰⁰ 'proactive rights'. In: David P. Forsythe: *Encyclopedia of Human Rights*. Oxford, Oxford University Press, 2003. 30.

⁶⁰¹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 8. cikk „*A tudatosság növelése*”.

⁶⁰² Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 9. cikk „*Hozzáférhetőség*”.

⁶⁰³ Vö. pl. Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 7. cikke, ICCPR 3. cikk, CEDAW 3. cikk, CERD 5. cikk.

⁶⁰⁴ Hasonló jogvédelem jelenik meg más egyezményeknél is, mint ICCPR 2. cikk, 26. cikk, CESC 2. cikk, CEDAW 2. cikk, CRC 2. cikk.

⁶⁰⁵ 'disability by association', mely megjelenik a Coleman ügyben. Lásd: bővebben: Dagmar Schiek – Lisa Waddington – Bell Mark (ed.): *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Non-discrimination Law*. Oxford, Hart Publishing, 2007. 166-167.

A 3. pontban megjelenik az észszerű alkalmazkodás, mint elérdendő cél az egyenlőség megvalósításának és a hátrányos megkülönböztetés eltörlésének eszközét, melyért a részes államoknak minden szükséges lépést⁶⁰⁶ meg kell tenniük.⁶⁰⁷

A 4. pontban pedig kimondják, hogy minden olyan lépés, „különleges intézkedése”,⁶⁰⁸ ami a tényleges egyenlőséget segíti elő, nem jelent hátrányos megkülönböztetést.

Ezen lépések megtételéhez szorosan kapcsolódik a 8. cikk, a „Tudatosság növeléséről”, mely kiemelt és sajátos jelentőséggel bír a fogyatékossgal élő személyek mindenki mindenki máshoz azonos módon történő életviteléhez. Ez már megjelent korábban az „Általános szabályok a fogyatékossgal élő emberek azonos lehetőségeinek biztosításáért” szülő dokumentumban is, mint az egyenlőség megvalósítását előmozdító eszköz,⁶⁰⁹ de szerepel a CEDAW⁶¹⁰ és az CERD⁶¹¹ cikkeiben is. Egyrészt egy, a fogyatékossgal élő emberekkel kapcsolatos általános ismeretnövelést, az attitűdválást és változtatást kívánja előmozdítani, a sztereotípiákat lebontani, melyek eléréséhez példaként, különböző intézkedések is ismertetésre kerülnek, úgy mint a média szerepe és a tudatosságnövelő tréningek alkalmazása. Emellett megjelenik a kapcsolódó, nem és kor alapú hátrányos megkülönböztetés is.⁶¹²

A fogyatékossgához, mint védett tulajdonsághoz azonban társulhat például a nem és a kor kérdése is, legyen szó akár fiatal vagy idős korról. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény az interszekcionalitás lehetőségét külön – a Preambulumán⁶¹³ kívül is – kiemelve védi, horizontálisan terjeszkedve a 6. cikkében a „Fogyatékossgal élő nő”,⁶¹⁴ a 7. cikkében pedig a „Fogyatékossgal élő gyermekeket”. Az interszekcionalitás fogalmát a faji megkülönböztetés vonatkozásában Kimberly Crenshaw használta először, s úgy írta le, mint ha egy kereszteződésben több autó is egymásba szaladna, így több oldalról is balesetet szenved az adott védett tulajdonsággal rendelkező személy. Mind a nők, mind a gyermekek már alapvetően is sokkal védendőbb helyzetben vannak, biológiai adottságaikból kifolyólag is,⁶¹⁵ fogyatékossguk esetén pedig még fokozottabban eshetnek szexuális bűncselekmények áldozatának, s fokozottabb védelem szükséges számukra.

A 9. cikk a „Hozzáférhetőség” kérdését tárgyalja, mely az élet valamennyi területére kiterjedő, mind a köz-, mind a magánszférára alkalmazandók, hiszen az önálló életvitelt

---

⁶⁰⁶ 'all appropriate steps'. Hasonló jelentéstartalommal bír a CEDAW.

⁶⁰⁷ Ez egyrészt jelenthet folyamatos, másrészt pedig általános támogatást. Lásd: bővebben: UN Handbook: *From Exclusion to Equality. Realizing the rights of persons with disabilities. Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol*. Geneva, 2007. 66-67.

⁶⁰⁸ 'specific measures'. Felmerült még a 'special measures' szóhasználat is, de az érzékeny szövegkörnyezetre tekintettel nem az került be a végső változatba.

⁶⁰⁹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 27. cikk.

⁶¹⁰ CEDAW 5. cikk.

⁶¹¹ CERD 7. cikk.

⁶¹² Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 8. cikk 1. pont b) bekezdés.

⁶¹³ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Preambulum p) bekezdése: „aggodalommal tekintve azon fogyatékossgal élő személyeket körülvevő nehéz körülményekre, akik faj, bőrszín, nem, nyelv, vallás, politikai és más vélemény, nemzeti, etnikai, őslakos vagy társadalmi származás, vagyon, születés, életkor vagy más helyzet alapján a hátrányos megkülönböztetés többszörös vagy súlyosabb formáival szembesülnek”.

⁶¹⁴ UN CRPD Committee, General comment No.3. (2016) Art. 5.: Women with disabilities. CRPD/C/GC/3 26 Aug 2016.

⁶¹⁵ Kimberle Crenshaw: Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*. Vol. 1989. No. 1. (1989) 139.

kívánja garantálni a fizikai környezethez, közlekedéshez, információhoz, kommunikációhoz,⁶¹⁶ szolgáltatásokhoz való hozzáférés révén. Mindezek során kiemelkedő a magánélet,⁶¹⁷ otthon és család tiszteletben tartása.⁶¹⁸ Az alapvető környezet, az ahhoz való hozzáférés mellett kiemelendő a megfelelő életszínvonal szükségessége,⁶¹⁹ az egészségügyi ellátás,⁶²⁰ rehabilitáció, rehabilitáció⁶²¹ mellett az oktatás,⁶²² mely fontos előfeltétele a munkavállalás lehetőségének.⁶²³ A munkavállalás pedig – véleményem szerint – az önálló életvitel alfája és ómegája, hiszen ez teszi élővé és valóssá a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szemléletének megvalósítását, melyben a fogyatékossgal élő emberek nem a döntések tárgyai, hanem azok alakítói.

Mindezen jogok mellett kiemelendő a politikai, közéletben való részvétel biztosítása,⁶²⁴ a törvény előtti egyenlőség,⁶²⁵ az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés⁶²⁶ és a személy szabad biztonsága.⁶²⁷ A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény nem teremtett, nem alkotott új jogot, csak egyrészt kimondta azokat, másrészt pedig a fogyatékossgal élő személyek vonatkozásában közvetlenül alkalmazandónak tüntette fel.

Dolgozatomban elsődlegesen a fogyatékossgal és az észszerű alkalmazkodás, illetve ezzel kapcsolatosan a foglalkoztatásra kívánok hangsúlyt fektetni, mellyel kapcsolatban kiemelendő a hozzáférhetőség, az oktatás és a munkavállalást felölelő cikkek.

---

⁶¹⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 21. cikk „*A véleménynyilvánítás és a szólás szabadsága, valamint az információhoz való hozzáférés*”.

⁶¹⁷ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 22. cikk „*A magánélet tiszteletben tartása*”.

⁶¹⁸ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 23. cikk „*Az otthon és a család tiszteletben tartása*”.

⁶¹⁹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 28. cikk „*Megfelelő életszínvonal és szociális védelem*”. Lásd: részletesebben: Gombos Gábor: 'Article 28: Adequate Standard of Living and Social Protection' c. előadását, mely 2016. június 10. napján hangzott el az EDF (European Disability Forum) 'Work forum on the implementation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in the EU and the Member States' fórumán Brüsszelben. A cikk, bár gazdasági-társadalmi joggal kapcsolatos, így a megvalósítása folyamatosan történhet, nem jelenti azt, hogy a lényegi, mag tevékenység teljesítésével késlekedhet a részes állam. Gombos kiemeli, hogy a cikk tartalma kicsit „hektikus”, egyrészt kifejezi a megfelelő életszínvonalhoz való jogot, másrészt pedig a szociális védelemhez való jogot, mely két komponens szorosan összekapcsolódik. Felhívja a figyelmet arra, hogy a fogyatékossgal élő emberek megkérdőjelezhetetlenül többletkiadásokkal terheltek, így szorosan összekapcsolódik a szegénység problémájával. Ezen felül hangsúlyozza, hogy a szociális védelemhez való jog mindenki joga.

⁶²⁰ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 25. cikk „*Egészségügyi ellátás*”.

⁶²¹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 26. cikk „*Habilitáció és rehabilitáció*”.

⁶²² Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 24. cikk „*Oktatás*”.

⁶²³ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 27. cikk „*Munkavállalás és foglalkoztatás*”.

⁶²⁴ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 29. cikk „*A politikai életben és közéletben való részvétel*”.

⁶²⁵ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 12. cikk, Gombos Gábor – Könczei György – Bíró Endre – Kovács Melinda – Gurbai Sándor – MDAC: Bizonyítási kísérlet és kommentár a 12. cikkelyhez, avagy a cselekvőképesség problémája. *Fogyatékossgal és társadalom*. 2009/1. 49-55., „*A törvény előtti egyenlőség*”. Lásd: bővebben: Gurbai Sándor – Kovács Melinda: *Gondolatok a fogyatékossgal élő emberek jogairól, az ENSZ Egyezmény 12. cikkéről és a vonatkozó magyar jogszabályokról*. Budapest, EFOÉSZ, 2007., Jakab Nóra: *A cselekvőképesség elméleti háttere és munkajogi kérdései*. Doktori értekezés. Miskolc, Miskolci Egyetem ÁJK, 2011. 28-33., UN CRPD Committee, UN CRPD Committee, General comment No.1. (2014) Art. 12.: Equal recognition before the law. CRPD/C/GC/1 19 May 2014.

⁶²⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 13. cikk „*Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés*”.

⁶²⁷ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 14. cikk „*A személy szabad biztonsága*”.

IV.1.2.1. Hozzáférhetőség, egyetemes tervezés és észszerű alkalmazkodás

A hozzáférhetőség kérdése már a 3. cikkben, az „Általános alapelvek” között megjelenik, így a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egészét áthatva, a mindenki számára biztosított hozzáférhetőség által garantálva az emberi jogokat. A 9. cikk pedig részletesen szabályozza:

„1. A fogyatékossgal élő személyek önálló életvitelének és az élet valamennyi területén történő *teljes körű részvételének* lehetővé tétele érdekében a részes államok megfelelő intézkedéseket tesznek, hogy másokkal azonos alapon biztosítsák a fogyatékossgal élő személyek számára a *fizikai környezethez, a közlekedéshez, az információhoz és kommunikációhoz, beleértve az információs és kommunikációs technológiákat és rendszereket, valamint más, nyilvánosan hozzáférhető vagy rendelkezésre álló lehetőségekhez és szolgáltatásokhoz való hozzáférést, mind városi, mind vidéki területeken.*

Ezek az intézkedések, amelyek magukban foglalják a hozzáférési akadályok és korlátok beazonosítását és felszámolását, többek között a következőkre vonatkoznak:

- a) épületek, utak, közlekedés és más bel- és kültéri létesítmények, így iskolák, lakóházak, egészségügyi létesítmények és munkahelyek;
- b) információ, kommunikáció és egyéb szolgáltatások, köztük az elektronikus szolgáltatások és segélyhívó szolgáltatások.

2. A részes államok szükséges intézkedéseket hoznak továbbá:

- a) a nyilvánosság számára nyitva és rendelkezésre álló létesítmények és szolgáltatások hozzáférhetősége érdekében bevezetett minimális szabványok és irányelvek alkalmazásának fejlesztésére, hatályba léptetésére és ellenőrzésére;
- b) annak elősegítésére, hogy a nyilvánosság számára nyitva és rendelkezésre álló létesítményeket és szolgáltatásokat kínáló magánjogi jogalanyok figyelembe vegyék a hozzáférhetőség valamennyi aspektusát a fogyatékossgal élő személyek vonatkozásában;
- c) az érdekelt felek számára képzés támogatására a fogyatékossgal élő személyek esetében felmerülő hozzáférhetőség kérdéseiről;
- d) az épületekben és más, a nyilvánosság számára nyitva és rendelkezésre álló létesítmények esetében a Braille, illetve könnyen érthető és olvasható jelzések biztosítására;
- e) az élő segítségnyújtás formáinak és a közvetítők biztosítására, ideértve az útmutatókat, olvasókat/olvasóprogramokat és szakképzett jelnyelvi tolmácsokat az épületek és a nyilvánosság számára rendelkezésre álló lehetőségek hozzáférhetőségének elősegítése érdekében;
- f) más megfelelő segítségnyújtási és támogatási formák előmozdítására a fogyatékossgal élő személyek információhoz való hozzáféréseinek biztosítása érdekében;

- g) a fogyatékossgal élő személyeknek az új információs és kommunikációs technológiákhoz és rendszerekhez való hozzáféréseinek, beleértve az Internetet is, előmozdítására;
- h) akadálymentes információs és kommunikációs technológiák és rendszerek tervezésének, fejlesztésének, előállításának és terjesztésének korai szakaszban történő elősegítésére annak érdekében, hogy ezek a technológiák és rendszerek hozzáférhetővé tétele minimális költséggel járjon.”

A cikk felöleli és felidézi az önálló életvitel, a teljeskörű részvétel és a mozgásszabadság biztosításának fontosságát, s felsorolja, hogy a részes államokban milyen intézkedéseknek kell megvalósulni és ezért a részes államoknak milyen lépéseket kell tenni. A cikk hatályát tekintve túlmutat a korábban ismert hozzáférhetőséghez való jog kimondásán. Míg például a *faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény* a helyekhez és a szolgáltatásokhoz, például a közlekedéshez, szállodákhoz, éttermekhez, színházakhoz való hozzáférést biztosítja,⁶²⁸ a *nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény*hez hasonlóan,⁶²⁹ a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény ennél szélesebb körű és részletesebb jogokat garantál.

Az összetett cikk jelentőségét a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága is kifejtette: a fogyatékossgal élő személyek független életvitelét az élet minden területén segíti a hozzáférhetőség megvalósulása. Mind a fizikai környezet, beleértve a köz- és magánépületeket, mind a kommunikáció terén, kiemelve a műsorszórást,⁶³⁰ az internet hozzáférhetőségét,⁶³¹ szükséges a hozzáférhetőség biztosítása, melynek hiánya a hátrányos megkülönböztetéssel összefüggésben diszkriminációt valósít meg, mely ellen a részes államoknak mindent meg kell tenniük, s ennek megvalósítása alapvető kötelezettségük.⁶³²

A hozzáférhetőség szorosan összekapcsolódik az észszerű alkalmazkodás és az egyetemes tervezés fogalmával. Az egyetemes tervezés olyan elvet, megvalósítást jelent, mely alapvetően a termékek, a környezet, a programok és szolgáltatások olyan módon történő tervezését jelenti, melyek így az emberek számára a lehető legnagyobb mértékben hozzáférhetővé válnak, különösebb adaptálás, speciális tervezés nélkül, s együttesen alkalmazható egyéb támogató eszközökkel és technológiákkal.⁶³³

Az egyetemes tervezés ennek megfelelően mind a hozzáférhetőséghez, mind az észszerű alkalmazkodáshoz kapcsolódó elgondolás, ugyanakkor ha minden területen alkalmazható lenne, lényegében eliminálhatná azokat: az egyetemes tervezés elve szerint alkotott környezet, aszerint felépített élet semmilyen különösebb adaptálást nem igényel.⁶³⁴ A

---

⁶²⁸ CERD 5. cikk f) pont.

⁶²⁹ CEDAW 7. cikk.

⁶³⁰ CRPD Committee, Concluding observations on the initial report of Germany CRPD/C/DEU/CO/01 2015. május 13. 22. pont.

⁶³¹ UN Handbook: *From Exclusion to Equality. Realizing the rights of persons with disabilities. Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol.* Geneva, 2007. 79.

⁶³² CRPD Committee, General comment No.2. (2014) Art. 9.: Accessibility. 22 May 2014. CRPD/C/GC/2. 25. pont.

⁶³³ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 2. cikk 5. bekezdés.

⁶³⁴ Lásd bővebben: Földesi Erzsébet: *Ésszerű alkalmazkodás a foglalkoztatásban.* Budapest, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdasági- és Társadalomtudományi Kar. 2010. 10. o.

hozzáférhetőséghez hasonlóan proaktív szemlélet jellemzi, s alkalmazkodása tekintetében mindenkinek, nem csak a fogyatékossgal élő személyeknek használható. Megfelelő tervezési elveket követve pedig az észszerű alkalmazkodás individuális jellegét is alkalmazni tudja. Célukat, a mindenki mással azonos módon élvezhető jogok biztosítását, tekintve azonos a hozzáférhetőség és az észszerű alkalmazkodás is, módszerüket tekintve azonban különbözőek.

A hozzáférhetőség csoportokhoz, az észszerű alkalmazkodás pedig egyénekhez kapcsolódik: a hozzáférhetőség biztosítása általános előírás, *ex ante*, feltétel nélküli kötelezettség.⁶³⁵ Ennek megfelelően a részes államoknak mindenféle külön kérés nélkül kötelezettsége a hozzáférhetőség biztosítása, proaktív módon. Azokban az esetekben, amikor pedig a hozzáférhetőség általános biztosítása révén sem valósítható meg a hozzáférés a fogyatékossgal élő személy számára, ott az észszerű alkalmazkodás elve szükséges, az adott egyén igényeihez szabva.⁶³⁶

Hozzáférhetőség	Észszerű alkalmazkodás
általános, elérendő sztenderd	individualizált
<i>ex ante</i> kötelezettség	<i>ex tunc</i> kötelezettség
proaktív	reaktív
fokozatosan megvalósítandó	azonnal megvalósítandó

Az észszerű alkalmazkodás alapja az egyén szüksége, igénye, mely vonatkozásában a kötelezettség nem általános, hanem *ex nunc* hatállyal bír, ami azt jelenti, hogy attól végrehajtandó, amint az adott fogyatékossgal élő személy vonatkozásában megjelenik az igénye. Ebben az esetben a hozzáférhetőség elérendő sztenderdként jelenik meg, melyet nem lehet előírásnak tekinteni, az elérendő cél az egyén igényeinek való megfelelésnél jeleni, figyelembe véve a méltányosság és az önállóság elvét,⁶³⁷ azonban ennek megvalósításával kapcsolatos kötelezettség nem okozhat jelentős, túlzott terhet, megvalósítása azonban azonnali.⁶³⁸ A hozzáférhetőség és az észszerű alkalmazkodás esetét tökéletesen szemlélteti a strasbourgi bíróság *Guberina v. Croatia* ügye,⁶³⁹ mely esetén az adott ház hozzáférhetőségének hiányára utalt az egyéni kérelem, melyre így az észszerű alkalmazkodás szabályai alkalmazandók.

⁶³⁵ CRPD Committee, General comment No.2. (2014) Art. 9.: Accessibility. 22 May 2014. CRPD/C/GC/2. 25. pont.

⁶³⁶ A táblázatot a Szerző készítette az általánosan megfogalmazható állítások, jellemzők alapján.

⁶³⁷ Uo. 27. pont.

⁶³⁸ Uo. 25. pont.

⁶³⁹ *Guberina v. Croatia*, ECHR no. 23682/13. 2016.03.22., Lásd: később VI.3. A strasbourgi bíróság irányai című fejezetben.

IV.1.2.2. Oktatáshoz és a munkához való hozzáférés

Az életben való önálló részvétel feltétele a megfelelő oktatáshoz, majd e révén a munkavállaláshoz való hozzáférés. Ennek nyilvánvaló előfeltétele a fizikai akadálymentesítés, elsősorban az épületek vonatkozásában, illetve az információk hozzáférhetővé tétele.⁶⁴⁰

Az oktatásról külön a 24. cikk,⁶⁴¹ a munkavállalásról és a foglalkoztatásról a 27. cikk rendelkezik. Az oktatás vonatkozásában az Európai Szociális Karta rendelkezéseire hasonlóan az élethosszig tartó tanulás támogatása, a fogyatékossgal élő emberek igényeikhez való alkalmazkodást biztosítja. A cikk első felében a fogyatékossgal élő ember számára biztosítandó jogok kerülnek kiemelésre, míg a második pontban a részes államok kötelezettségei, úgy mint az oktatáshoz való hozzáférés biztosítása, az egyéni igényekhez történő észszerű alkalmazkodás garantálása,⁶⁴² s a szükséges segítség biztosítása. A harmadik rész az államok intézkedései, illetve a megfelelő oktatók biztosítása kerül kiemelésre. Az ötödik cikk pedig az észszerű alkalmazkodást kiemeli az oktatáshoz való hozzáférés kontextusában is.

Az oktatás vonatkozásában kiemelt probléma a szegregáció, melynek következtében a fogyatékossgal élő gyermekek nem tudnak mindenki máséhoz hasonlóan részt venni az oktatásban. Sok esetben ennek még nincsenek meg a jogi,⁶⁴³ gyakorlati feltételei, mely utóbbi jelenti a fizikai környezet és oktatási anyagok, másrészt a tanítók, oktatók felkészítését. A hozzáférhetőség biztosítása például a jelnyelv használata, a Braille rendszer alkalmazása. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága kiemelte, hogy az észszerű alkalmazkodás és az egyetemes tervezés elve különösen fontos és elmozdítja az inkluzív oktatás megteremtését.⁶⁴⁴

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága minden esetben különösen figyel arra, hogy a ne csak a fizikai korlátok, hanem a mentálisak is lebontásra kerüljenek, tehát egyrészt a megfelelő infrastruktúra is biztosított legyen a fogyatékossgal élő gyermekek számára, másrészt pedig az oktatók is kellően képzettek legyenek a fogyatékossgal élő gyermekek megfelelő oktatására.⁶⁴⁵

Az oktatás, a folyamatos tanulás, az ahhoz való hozzáférés biztosítása a munkavállalás előfeltétele,⁶⁴⁶ mely a fogyatékossgal élő emberek szegénységének csökkentésében, a nyílt munkaerőpiacra való fellépésében, még több munkahely teremtésében, illetve az észszerű

---

⁶⁴⁰ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 9. cikk: „Hozzáférhetőség”.

⁶⁴¹ Az oktatás vonatkozásában az ENSZ egyik szakosított szervez, az UNESCO is fogalmazott meg nézeteket, az ún. Salamancai tézisek keretében, 1994-ben, elsősorban az iskolai integrációt szorgalmazva.

⁶⁴² Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 25. cikk 2. pont c) bekezdés.

⁶⁴³ CRPD Committee, Concluding observations on the initial report of Germany CRPD/C/DEU/CO/01 2015. május 13. 46. pont.

⁶⁴⁴ CRPD Committee, Concluding observations on the initial report of Ukraine CRPD/C/UKR/CO/01 2015. október 2. 44-45. pont.

⁶⁴⁵ CRPD Committee, Concluding observations on the initial report of Hungary CRPD/C/HUN/CO/01 2012. október 22. 41-42. pont.

⁶⁴⁶ Kamal Lamichhane: *Disability, Education and Employment in Developing Countries*. Cambridge, Cambridge University Press, 2015.

alkalmazkodás teljesítményére vonatkozó követelmények megvalósításában, erre vonatkozó szükséges költségvetés meghatározásával.⁶⁴⁷ Ennek fontosságát erősíti az is, hogy körülbelül 98%-a a fogyatékossgal élő gyermekeknek nem jár iskolába, miközben ez egyrészt az ő életük szempontjából is meghatározó jelentőséggel bírna, másrészt pedig előmozdítaná a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény célját, erősítené az egyenlőséget a korlátok lebontásával és a sztereotípiák lerontásával.⁶⁴⁸ A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága 4. számú általános kommentjében⁶⁴⁹ fejtette ki az inkluzív oktatás fontosságát, melynek mindenki számára történő biztosítását, akár az észszerű alkalmazkodáson kerentüli garantálását az észszerű alkalmazkodás révén is szükséges biztosítani, prioritásként kezelni. Ennek kapcsán kimondják, hogy az észszerűséget kontextuálisan kell meghatározni, egyrészt, hogy milyen és mennyire hatékony alkalmazkodásról van szó, s mennyire szolgálja az elérendő célt.⁶⁵⁰ Emellett újra megkülönbözteti az általános hozzáférhetővé tétel kötelezettségét és az észszerű alkalmazkodást, miszerint előbbi általánoságban a társadalom jelentős része irányába fennálló, fokozatosan megvalósítandó kötelezettség, melynél nem lehet kimentéssel élni, míg utóbbi egyéni igényen alapul, nem lehet általánosan alkalmazni, nem lehet orvosi igazolást előfeltételként alkalmazni.⁶⁵¹

A megfelelő oktatás, képzettség előfeltétele a munkapiacra való fellépésre,⁶⁵² melyről a 27. cikk szól:

„1. A részes államok elismerik a fogyatékossgal élő személyek munkavállaláshoz való jogát, másokkal azonos alapon; ez magában foglalja egy, a fogyatékossgal élő személyek számára nyitott, befogadó és hozzáférhető munkaerő-piacon szabadon választott és elfogadott munka révén nyerhető megélhetés lehetőségének jogát.

A részes államok védik és segítik a munkához való jog érvényesülését - ideértve azokat is, akik a munkavégzés ideje alatt váltak fogyatékosná -, azáltal, hogy megteszik a szükséges lépéseket, akár törvényalkotás útján is, annak érdekében, hogy többek között:

a) megtiltsanak mindennemű, a fogyatékossgal alapján történő, a munkavállalás bármely formájával kapcsolatos hátrányos megkülönböztetést, beleértve a munkaerő-toborzás, az alkalmazás és a foglalkoztatás feltételeit, a foglalkoztatás folytonosságát, a szakmai előmenetelt, valamint a biztonságos és egészséges munkakörülményeket;

b) a fogyatékossgal élő személyek méltányos és kedvező munkafeltételekhez való jogát másokkal azonos alapon védjék, beleértve az esélyegyenlőséget és az azonos értékű munkáért járó

---

⁶⁴⁷ CRPD Committee, Concluding observations on the initial report of Mexico CRPD/C/MEX/CO/01 2014. október 27. 52. pont.

⁶⁴⁸ UN Handbook: *From Exclusion to Equality. Realizing the rights of persons with disabilities. Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol.* Geneva, 2007. 82-83.

⁶⁴⁹ UN CRPD Committee, General comment No.3. (2016) Art. 24.: Right to inclusive education. CRPD/C/GC/4 26 Aug 2016.

⁶⁵⁰ Uo. 27. pont.

⁶⁵¹ Uo. 29. pon.

⁶⁵² Jody Heymann – Michael Ashley – Gonzalo Moreno: *Disability and Equity at Work.* Oxford, Oxford University Press. 2014.

- azonos díjazást, a biztonságos és egészséges munkakörülményeket, beleértve a zaklatás elleni védelmet és a sérelmek orvoslását;
- c) biztosítsák, hogy a fogyatékoszággal élő személyek másokkal azonos alapon gyakorolhassák munkaügyi és szakszervezeti jogaikat;
- d) biztosítsák a fogyatékoszággal élő személyek számára, hogy hatékonyan hozzáférjenek az általános szakmai és pályaválasztási tanácsadói programokhoz, a közvetítói szolgáltatásokhoz, valamint a szakképzéshez és továbbképzésekhez;
- e) előmozdítsák a fogyatékoszággal élő személyek elhelyezkedési és előrelépési lehetőségeit a munkaerőpiacon, valamint segítséget nyújtsanak a munkahely felkutatása, megszerzése, megtartása és a munkához való visszatérés során;
- f) támogassák az önfoglalkoztatás, a vállalkozás, a szövetkezetek fejlesztésének és az egyéni vállalkozás elindításának lehetőségeit;
- g) fogyatékoszággal élő személyeket foglalkoztassanak a közszférában;
- h) megfelelő politika és intézkedések révén elősegítsék a fogyatékoszággal élő személyek magánszektorban történő alkalmazását, amelybe beletartozhatnak megerősítő programok, ösztönzők és egyéb intézkedések;
- i) biztosítsák, hogy a munkahelyen észszerű elhelyezés legyen biztosítva a fogyatékoszággal élő személyek számára;
- j) elősegítsék a fogyatékoszággal élő személyek munkatapasztalat-szerzését a nyílt munkaerőpiacon;
- k) támogassák a fogyatékoszággal élő személyeknek szóló szakképzési és szakmai rehabilitációt, a munkában tartási és munkába való visszatérést segítő programokat.
2. A részes államok biztosítják, hogy a fogyatékoszággal élő személyeket ne tarthassák rabszolgasorban vagy szolgaságban, valamint hogy - másokkal azonos alapon - részesüljenek a kényszer- vagy kötelező munkával szembeni védelemben.”

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény széleskörűen kíván a munkavállalásról és a foglalkoztatásról szólni, megjelenítve az oktatás és továbbképzés fontosságát, a munkavállalás minden részének szerepét, kiemelve a nyílt munkaerőpiacon való szereplésüket, mellyel az önálló életvitelt, a független életet⁶⁵³ és a megfelelő életszínvonalat⁶⁵⁴ megteremthetik. A hátrányos megkülönböztetés tilalma kiterjed a munkavállalás teljes folyamatára, egészen a kiválasztási eljárás kezdetétől fogva.⁶⁵⁵ Az intézkedések, szükséges lépések példálózó jelleggel kerülnek felsorolásra, megjelenítve az „egyenlő munkáért egyenlő bér” elvét, az egyenlőség elvének teljeskörű érvényesülését, mely a fogyatékoszággal élő emberekkel kapcsolatban különös jelentőséggel bír: számtalan esetben a fogyatékoszággal összekapcsolódik a szegénységgel,⁶⁵⁶ ördögi kört teremtve okozója és következménye a szegénység. Egyrészt azért, mert a fogyatékoszággal költséges, akár gyógyszer, akár eszközök, ellátás szempontjából, másrészt azért, mert a fogyatékoszággal élő személy

---

⁶⁵³ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 19. cikk: „*Önálló életvitel és a közösségbe való befogadás*”.

⁶⁵⁴ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 28. cikk: „*Megfelelő életszínvonal és szociális védelem*”.

⁶⁵⁵ Lásd: például az *A.F. v. Italy* ügyet No. 9/2012. CRPD Committee 2015. május 19. CRPD/C/13/D/9/2012

⁶⁵⁶ Nidhi Singal: *Introduction. Disability, poverty and education: implications for policies and practices. International Journal of Inclusive Education*. Vol. 15. No. 10. (2011) 1047., Arne H. Eide – Benedicte Ingstad: *Disability and Poverty. A global challenge*. Bristol, Polycy Press. 2011.

nem minden esetben képes mindenki máshoz hasonlóan munkát végezni. Esetenként szükséges ellátása mindenképpen többletkiadást, bevételkiesést jelent, attól függően, hogy fogadott személy, vagy családtag látja-e el.

Mindezek ellenére a fogyatékossgal élő embereket a munkáltatók félnek foglalkoztatni, egyrészt azért, mert tartanak a többletkiadásuktól, másrészt a többletnehéztől, s a még mindig uralkodó sztereotípiákat veszik alapul, s sokkal inkább a fogyatékossgot, mintsem az embert veszik figyelembe. Pedig a tapasztalatok és a kutatások azt mutatják, hogy a fogyatékossgal élő emberek foglalkoztatása számos pozitívumot von maga után. Egyrészt az adott személy vonatkozásában, aki foglalkoztatásának örül, motivált, ezáltal jól teljesítve munkáját, mely a munkáltatója számára pozitívum. Másrészt a kollegákkal érintkezve a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény értelmében lebontja az attidűdbeli korlátokat is, s rájuk is motiváló erővel hatnak. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény ennek változását is elő kívánja mozdítani,⁶⁵⁷ a fogyatékossgal élő emberek foglalkoztatását.⁶⁵⁸

---

⁶⁵⁷ Számos esetben különféle kvótákat alkalmaznak a közszférában, illetve a közepes és nagy cégeknél, illetve állami oldalról támogatásokat is kaphatnak a munkáltatók, ezáltal mintegy „hidat” képeznek a szociális-jóléti modell és a nyílt munkaerőpiac között.

⁶⁵⁸ Lásd: részletesebben: Jakab Nóra: *A munkavállalói jogalanyiség munkajogi és szociális jogi kérdései, különös tekintettel a megváltozott munkaképességű és fogyatékos személyekre*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2014.

IV.2. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény végrehajtásának ellenőrzése

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény kiemelendő sajátossága és keletkezésének újdonsága a civilszervezetek szerepvállalása, mely nemcsak a kialakítását övezte, hanem a végrehajtására vonatkozó ellenőrzésére is jellemző, mely egyrészt nemzetközi szinten a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága, másrészt nemzeti szinten a részes államok által kijelölt koordinációs pontok⁶⁵⁹ és az általuk készített jelentések és a civilszervezetek árnyékjelentései⁶⁶⁰ révén valósul meg. Ezen felül, amennyiben a részes állam ratifikálja a Fakultatív Jegyzőkönyvet, akkor az további két lehetőséget ad Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának a monitorizásra: egyrészt az egyéni panaszt, másrészt pedig a vizsgálati eljárás keretén belül.

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény ratifikálásával a részes államok a „Preambulum”-mal és az egész Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel összhangban, az általános kötelezettségeken túl⁶⁶¹ kötelezettséget vállalnak arra, hogy összegyűjtik a megfelelő információkat, a szükséges statisztikai és kutatási adatokat,⁶⁶² melyek jelentősége kiemelendő, hiszen ezek függvényében lehet kellően helyesen vizsgálni és átgondolni a politikai irányt. Emellett nemzetközileg együttműködnek,⁶⁶³ s úttörő módon részt vesznek a nemzeti szintű teljesítésben és ellenőrzésben a koordinációs pontok kialakításával,⁶⁶⁴ s a civil társadalmat is kellőképpen bevonják a kötelező jelentések elkészítésébe.⁶⁶⁵ Ez a triász, amit a koordinációs pontok létrehozása, a független nemzeti ellenőrző rendszer és a civil társadalom bevonása jelent egyedülálló az emberi jogi szerződések szempontjából, áthatva a társadalom egészét a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény céljainak minden szinten történő megvalósítása szempontjából.⁶⁶⁶

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt előkészítő Ad Hoc Bizottság számtalan, a monitorozásra és az implementálásra vonatkozó tervezetet dolgozott fel, melyek a résztvevő országok, fogyatékossgal élő személyek szervezetei, nem kormányzati szervek, kormányközi szervek és nemzeti emberi jogi szervezetek által kerültek előterjesztésre, s tükrözték azokat a kritikákat, amelyek az akkori emberi jogi szerződések ellenőrzésével kapcsolatban megfogalmazódtak.⁶⁶⁷ Két fő modell javaslata is felmerült: az egyik a monitorozási kötelezettségeket egy, akár már meglévő nemzeti emberi jogi szervezetre bízta,

---

⁶⁵⁹ 'focal points'.

⁶⁶⁰ 'shadow reports'.

⁶⁶¹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 4. cikk.

⁶⁶² Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 31. cikk.

⁶⁶³ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 32. cikk.

⁶⁶⁴ Ennek során követni kell a Paris Principle-eket. UN Human Rights: Paris Principles. Res. 1992/54. 1992.

⁶⁶⁵ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 33. cikk.

⁶⁶⁶ Theresia Degener: *Challenges and Compliance of the UN CRPD*. In: Dorothy Estrada-Tanck (ed.): *Human Right of Persons with Disabilities in International and EU law. EUI Working Papers AEL*. No. 1. (2016) 9.

⁶⁶⁷ Philip Alston – James Crawford (ed.) *The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring*. Cambridge, Cambridge University Press, 2000. Nem szabad elfelejteni, hogy már 1989-ben komoly diskurzusok voltak az emberi jogi szervezetek megreformálásával kapcsolatban. Lásd: *Effective Implementation of International Instruments on Human Rights, Including Reporting Obligations Under International Instruments on Human Rights*, U.N. GAOR, 44th Sess., U.N.Doc. A/44/688 (1989).

az ENSZ Fogyatékosügyi Ombudsman pozíció megalapítása, illetve a meglévő fogyatékosjogi szervezeteknek való jelentési kötelezettség mellett, míg a másik modell a meglévő szerződések mechanizmusaihoz hasonlóan egy új szervet kíván létrehozni, mely kifejezetten a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény érvényesítésével foglalkozik.⁶⁶⁸

Ez egyik legjelentősebb problémák közé tartozott a jelentési kötelezettségek nehézkessége és összemosódása, a jelentéseken alapuló kötelezettségekkel kapcsolatos teendők lehatárolása és a kései jelentések következményei voltak. Egyesek az akkori rendszert erőtlennek, megalapozatlannak, meghatározatlannak, „fogatlannak” és politikailag manipulálnak nevezték,⁶⁶⁹ megváltoztatását sürgették,⁶⁷⁰ így nem meglepő, hogy sokan úgy vélték, egy új monitorozó szerv jelenti majd a megoldást.

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény előkészítő tárgyalásai során többször felmerült egy kiemelkedően innovatív monitorozó rendszer igénye, de sajnos, mivel az ezekről folyó tárgyalások a végsőkéig, egészen az utolsó ülésig voltak halasztva, a szükség- és célszerűség felülírta az újítást.⁶⁷¹ Ugyanakkor a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény alkotói világosan látták, hogy az országok jelentős részének egyáltalán nincsen fogyatékosjogi szabályozása, ahol pedig van, ott is elsősorban a medikális, orvosi modellt alkalmazzák,⁶⁷² így nyilvánvaló volt, hogy az új ellenőrző mechanizmusnak több lesz a feladata, mint pusztán ellenőrzése a jognak: egyrészt technikai segítséget kell nyújtaniuk a megfelelő joganyagok elkészítéséhez, illetve ott, ahol már rendelkeznek valamilyen fajta fogyatékosjogi szabályozással, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel való harmónia megteremtését kell segíteniük.

Problémaként jelent még meg, hogy az országok nem rendelkeztek megfelelő statisztikákkal, adatokkal a fogyatékosysággal élő emberekre vonatkozólag, ahogy ez gondot jelent más marginalizált csoportok, például a nők, gyerekek, etnikai kisebbségi csoportok vonatkozásában is, s ennek követése alapvető jelentőséggel bír az Egyezmény végrehajtásának monitorozása során. Ezen, megfelelően használható adatok hiánya megerősítette, hogy egy ilyen jellegű rendszer fokozná az országon belüli ellenőrizhetőséget és növelné az országok felelősségtudatát a politikai irányvezetés során. Ezt segíti és tudatosítja a fogyatékosysággal élő személyek és csoportjaik, képviselőik részvétele a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel kapcsolatos monitorozási és implementálási

---

⁶⁶⁸ Lásd: Monitoring Implementation of the International Human Rights Instruments: An Overview of the Current Treaty Body System, U.N. OHCHR, Ad Hoc Comm. on a Comprehensive and Integral International Convention on Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, 5th Sess., U.N. Doc. A/AC.265/2005/CRP.2 (2005); Expert Paper on Existing Monitoring Mechanisms, Possible Relevant Improvements and Possible Innovations in Monitoring Mechanisms, U.N. OHCHR, Ad Hoc Comm. on a Comprehensive and Integral International Convention on Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, 7th Sess., U.N. Doc. A/AC.265/2006/CRP.4 (2006).

⁶⁶⁹ Peter Uvin: *Human Rights and Development*. Bloomfield, Kumarian, 2004. 140.

⁶⁷⁰ Claire O'Brien – Michael O'Flaherty: Reform of UN Human Rights Treaty Monitoring Bodies: A Critique of the Concept Paper on the High Commissioner's Proposal for a Unified Standing Treaty Body. *Human Rights Law Review*. Vol. 7. No. 1. (2007) 141, 144.

⁶⁷¹ Érdemes megjegyezni, hogy hasonló változtatásról már volt szó a Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni nemzetközi egyezmény 1984-es tárgyalása folyamán, melyeknél a nyugati államok jelentős nyomást gyakoroltak a minél hatékonyabb fellépés érdekében a kommunista országokkal szemben.

⁶⁷² Michael Ashley Stein – Penelope J. S. Stein: Beyond Disability Civil Rights. *Hastings Law Journal* Vol. 58. No. 1203. (2007) 1203

tevékenységekbe mind implicit⁶⁷³ mind explicit,⁶⁷⁴ mely megjelenés az egyezmény egész szövegében megjelenik.

Nemzeti szinten a részes államoknak egyrészt koordinációs pontokat kell kijelölnie, már az implementációval kapcsolatban, illetve megfelelő, független szervezeteket kell létrehozni, hogy a nemzeti szintű monitorozást meg tudják valósítani. A részes államok a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága felé elszámolási kötelezettséggel tartoznak az ENSZ Főtitkárán keresztül. Erre először az Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény hatálybalépése utáni két éven belül egy átfogó jelentés révén,⁶⁷⁵ majd ezt követően legalább négyévente, illetve kérésük alapján külön időpontban.⁶⁷⁶ Ez utóbbi kiemelt jelentőségű, és egyedülálló az ellenőrzés céljából.⁶⁷⁷

Az egyezmény végrehajtására és annak ellenőrzésér vonatkozó általános szabályokat az *Erőszakos cselekmények által eltűnt emberek védelméről szóló egyezmény*⁶⁷⁸ tartalmazza, melyek mellett még a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága számos innovatív jogosultsággal van felruházva, a jelentésekre vonatkozó részletszabályokat, irányelveket is ő határozza meg, melynek hatékonyságnövelő ereje a *Gyermekek jogairól szóló egyezmény*nel kapcsolatosan vált világossá:⁶⁷⁹ így mindig a legaktuálisabb, leghatékonyabb irányok meghatározására van lehetőség.⁶⁸⁰ A jelentések azon tartamát, amit az első átfogó jelentésben benyújtottak, nem kell megismételniük,⁶⁸¹ ugyanakkor az esetleges, kötelezettségek teljesítését befolyásoló tényezőket és nehézségeket is ismertethetik.⁶⁸²

E jelentések egyfajta párbeszéd alapját képezik, mivel a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága felé továbbított, megvizsgált jelentések alapján javaslatok és általános ajánlások kerülnek megfogalmazásra, majd visszaküldésre a részes államnak, amelynek lehetősége van válaszadásra.⁶⁸³ Amennyiben a részes állam jelentős késedelembe esik a jelentés benyújtásával, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága felhívja a figyelmét annak elmaradására, mely pótlására az értesítést követően három hónap áll rendelkezésre. Ennek elmaradása esetén vizsgálatot indíthatnak.⁶⁸⁴ A jelentéseket minden esetben nyilvánossá⁶⁸⁵

---

⁶⁷³ A beleértett részvétel az általános kötelezettségekben, az általános részvételi elvekben és a befogadásban jelenik meg elsősorban. Lásd: Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 5. cikk.

⁶⁷⁴ Lásd: általánosságban Michael Ashley Stein: Jacobus tenBroek: Participatory Justice, and the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities *Texas Journal on Civil Liberties & Civil Rights* Vol. 13. (2010) 167.

⁶⁷⁵ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 35. cikk 1. pont.

⁶⁷⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 35. cikk 2. pont.

⁶⁷⁷ Vö. OHCHR Monitoring Overview 16.

⁶⁷⁸ 'Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance', Elfogadva: 2006. december 20., G.A. Res. 61/177, U.N. GAOR, 61st Sess., U.N. Doc. A/RES/61/177 (2007).

⁶⁷⁹ A CRC Bizottság különösen jelentős a részletes iránymutatásaival és a rendszerezett előírásaikkal kapcsolatban. Lásd: General Guidelines regarding the Form and Contents of Initial Reports U.N. Doc. CRC/C/5, 30 Oct. 1991; General Guidelines regarding the Form and Content of Periodic Reports, U.N. Doc. CRC/C/58 (11 Oct. 1996).

⁶⁸⁰ Az irányelvek a jelentések vonatkozásában „elsődlegesen azt kívánják elérni, hogy egyfajta általános, közös nyelve legyen a jelentő országoknak, aminek a segítségével valós kép kapható az Egyezmény implementásáról”. OHCHR Expert Paper, 33.

⁶⁸¹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 35. cikk 4. pont.

⁶⁸² Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 35. cikk 5. pont.

⁶⁸³ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 36. cikk 1. pont.

⁶⁸⁴ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 36. cikk 2. pont.

⁶⁸⁵ A jelentések az alábbi internetes linken keresztül elérhetőek:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=29

teszik minden részes állam számára, amelyekhez fűzött javaslatok és általános ajánlások is elérhetővé válnak.⁶⁸⁶

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egyedülálló módon biztosítja a részes államoknak a meghatározott időnkénti találkozását, hogy értékelni tudják a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény érvényesülését. Ezek a találkozók az ún. részes államok konferenciát⁶⁸⁷ jelentik, melyek minimum két évente, illetve meghatározott időközönként – az első alkalom a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény hatálybalépése utáni hat hónapban volt –, zajlanak.⁶⁸⁸ Bár eredetileg egy még tágabb szerepkört kívántak adni⁶⁸⁹ a részes államoknak a konferenciákon, ez éppen ellenkezőleg történt: egy még szűkebb aspektusra szűkítették e szerepkört, a rendkívül nagy számú érintettre tekintettel.

A ENSZ szakosított intézményei és szervezetei⁶⁹⁰ is szoros kapcsolatban állnak a Bizottsággal a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény még hatékonyabb végrehajtása céljából. Felkérhetők hatáskörükbe tartozó jelentések elkészítésére⁶⁹¹ s szüksége esetén konzultációra.⁶⁹² A Bizottság elszámolási kötelezettséggel tartozik a Közgyűlés és a Gazdasági és Szociális Tanács felé: két évente jelentést kell benyújtaniuk a tevékenységükről, ezen felül a javaslatokat és ajánlásokat tehetnek a részes államoktól kapott információk alapján.⁶⁹³

Együtt, ezek a tulajdonságok teszik a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt olyan egyedülálló emberi jogi dokumentummá, s tükrözi azt az alapvető princípiumot, hogy az embereknek van joguk beleszólni a róluk hozott döntésekbe, mely a fogyatékossgal élő emberekkel kapcsolatosan még fontosabb jelentéssel bír: a marginalizálódottságból és a hangjuk hiányából „döntéshozókká” váltak, melynek egyik kiváló példája volt az Ad Hoc Committee érintetti részvétele az előkészítő tárgyalások során, amikor is tárgyalásokban résztvevők érzékenyítették a részes feleket.⁶⁹⁴ Ez az érintettség helyzete megjelenik a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának összetételében is.

(ohchr.org-on belül a 'States parties reports' menüpont alatt. 2016. április 26. napján 93 részes állam nyújtotta be jelentését.)

⁶⁸⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 36. cikk 4. pont.

⁶⁸⁷ 'conference of state parties'.

⁶⁸⁸ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 40. cikk.

⁶⁸⁹ A Mexikói Tervezet volt az első olyan tervezete az egyezménynek, amely széleskörűen tartalmazta a részes államok konferenciájának elgondolását. (Comprehensive and Integral International Convention to Promote and Protect the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, Working Paper by Mexico, U.N. GAOR, Ad Hoc Comm., 1st Sess., U.N. Doc. A/AC.265/WP.1 (2002))

⁶⁹⁰ 'UN Specialized Agencies and Organs'.

⁶⁹¹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 38. cikk a) pont.

⁶⁹² Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 38. cikk b) pont.

⁶⁹³ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 39. cikk.

⁶⁹⁴ Vö. Janet E. Lord: Disability Rights and the Human Rights Mainstream: Reluctant Gatecrashers? In: Clifford Bob (ed.): *The International Struggle for New Human Rights*. Pennsylvania, University of Pennsylvania Press, 2009. 83-92.

IV.2.1. A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól Szóló Bizottság

Az előkészítő folyamatok kezdetén a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottságának szerepe az akkori rendszer hiányosságait kívánta kiküszöbölni. A teljes innováció elmaradt: végül kompromisszumos, a tervezett, radikális fejlesztésekhez⁶⁹⁵ képest kisebbek voltak megfigyelhetők.⁶⁹⁶

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága a szerződés alapú testületetek között jelent meg az alapdokumentumokon nyugvó végrehajtást ellenőrző szervek mellett. A többi emberi jogi bizottsághoz hasonlóan az eszközrendszere és ereje a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményen nyugszik.⁶⁹⁷ Tagjait a részes államok titkos szavazással választják a részes államok jelölése alapján a részes államok konferenciájának ülésén,⁶⁹⁸ számos körülményt figyelembe véve, mint például a megfelelő földrajzi elosztást, a jogrendszerek képviselését, a kiegyensúlyozott nemi képviselést és a fogyatékossgal élő szakértők részvételét.⁶⁹⁹

Létszáma a hatvanadik megerősítés óta elérte a maximális tizenhét főt, mely a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt ratifikáló országok számának növekedésével tizenkettőtől hat fövel, tizenhétre növekedett.⁷⁰⁰ Ahhoz, hogy érvényes legyen a megválasztásuk, a részes államok kétharmadának részvétele szükséges, s az válik a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága tagjává, aki a legtöbb szavazatot kapja és az abszolút többséget birtokolja. A megválasztott tagok nagy erkölcsi tekintélyű személyek, elismert szakértelemmel és tapasztalattal rendelkeznek a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény által érintett területeken, s a Bizottságban személyes minőségükben járnak el.⁷⁰¹

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsági tagjainak első választásra a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény hatálybalépése utáni hat hónapban, 2008. október 31-e és november 3-a között került sor,⁷⁰² ahol az akkor még tizenkét tagból álló Bizottságot négy évre megválasztották, mely négy év egyszer meghosszabbítható. Az első tagok esetén, a

---

⁶⁹⁵ Kiválóan reprezentálja a diskurzusokat Gerard Quinn: *Resisting the 'Temptation of Elegance': Can the Convention on the Rights of Persons with Disabilities Socialise States in Rights Behaviour?* In: Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009. 215, 224–229. A hezitálást mutatja az is, hogy kezdetben csak nemzeti szintű monitorozásról beszéltek, nem volt szó nemzetközi ellenőrzésről. Draft Art. 25, Monitoring: National Implementation Framework Report, U.N. OHCHR, Ad Hoc Comm. on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, U.N. Doc. A/AC.265/2004/WG/CRP.4/Add.1, Add.2, Add.4, Add.5 (2004) 112. számú lábjegyzet.

⁶⁹⁶ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmánya 41. cikk és Kiegészítő Jegyzőkönyve 5. cikk; Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni nemzetközi egyezmény 17. cikk és Kiegészítő Jegyzőkönyve 19. cikk; A nőekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény 17. cikk; A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény 8. cikk.

⁶⁹⁷ Rhona K. M. Smith: *Text and Materials on International Human Rights*. New York, Routledge, 2003. 184.

⁶⁹⁸ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 34. cikk 5. pont.

⁶⁹⁹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 34. cikk 4. pont.

⁷⁰⁰ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 34. cikk 2. pont.

⁷⁰¹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 34. cikk 3. pont.

⁷⁰² First election of the members of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities - Elections 2008.

mandátum felénél, két év után a Bizottság tagjainak felét, sorshúzás útján leváltották. Amennyiben valamely tag meghal, lemond, vagy bármilyen okból nem képes ellátni a feladatait, akkor az őt kijelölő részes állam kinevez a hátralévő megbízatási idő kitöltésére egy megfelelő szakértőt.⁷⁰³ A tagok jelölésére az ENSZ Főtitkára írásban felhívja a részes államokat legalább négy hónappal a választásokat megelőzően, melyre két hónap áll rendelkezésre.⁷⁰⁴

A gyakori rotációs rendszer célja a Bizottság élénkségének, vitalitásának és függetlenségének megőrzése. A bizottsági tagok a meglévő emberi jogi bizottságokhoz hasonló hitvallással bírnak: a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szellemében védeniük, támogatniuk és biztosítaniuk kell a teljes és hatékony részvételt az emberi jogoknak és alapvető szabadságoknak minden fogyatékkal élő ember számára, és védeni kell a fogyatékossgal élő emberek emberi méltóságát.

Ennek szellemében felhatalmazottak az időszakos jelentések áttekintésére, a különféle fogyatékossgal élő személyekkel foglalkozó civilszervezetek vagy egyéb, nem állami szereplők árnyékjelentéseinek megfontolására.⁷⁰⁵ A hatékony jogérvényesítést szolgálja az a rendelkezés is, hogy a Bizottság tagjai közé fogyatékossgal élő személyeket is válasszanak, hiszen úgy még jobban tudják képviselni a fogyatékossgal élő emberek érdekeit.⁷⁰⁶

A Bizottság saját maga határozza meg eljárásrendjét,⁷⁰⁷ s az ENSZ forrásaiból kerülnek fedezésre a költségek, a Közgyűlés által megállapított feltételek és módozatok szerint,⁷⁰⁸ s a Bizottság tagjait is megilletik azok a kiváltságok és mentességek, amelyek a többi szakértőt.

A Fogyatékosjogi ENSZ-Egyezmény Bizottságának elsődleges, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményből feladata annak végrehajtásának monitorozása, és a részes államok időszakonkénti kötelező jelentéseinek ellenőrzése. A jelentéstételi kötelezettség az egyezmény hatálybalépését követő két éven belül, majd azt követően négyévente, illetve a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának kérésére kötelező.⁷⁰⁹ A jelentésekre vonatkozólag a Bizottság irányelveket határoz meg, illetve a jelentés elmaradása esetén, a részes állam felszólítása után esetén az ENSZ Főtitkár felé jelentéstételi kötelezettsége van. Amennyiben ez elmarad és ennek a részes állam a felszólítás utáni három hónapban sem tesz eleget, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága a rendelkezésre álló információk alapján maga is eljárhat.⁷¹⁰ A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szellemiségének megfelelően a civil szervezetek részvételének és a fogyatékossgal élő emberek bevonásának kiemelkedő szerepe van.⁷¹¹

Azokban az esetekben, amikor a részes államok ratifikálják a Fakultatív Jegyzőkönyvet, további hatáskörrel bír egyéni panaszok megvizsgálására és közös vizsgálatra is. Működése

---

⁷⁰³ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 34. cikk 9. pont.

⁷⁰⁴ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 34. cikk 6. pont.

⁷⁰⁵ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 38. cikk b) bekezdés.

⁷⁰⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 34. cikk 4. pont.

⁷⁰⁷ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 34. cikk 10. pont.

⁷⁰⁸ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 34. cikk 12. pont.

⁷⁰⁹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 35. cikk.

⁷¹⁰ UN CRPD Committee: *Rules of procedure*. Rule 40. CRPD/C/1. 2014. júne. 5.

⁷¹¹ Helen Keller – Geiler Ulfsteint – Leena Grover: *UN Human Rights Treaty Bodies: Law and Legitimacy*. Cambridge, Cambridge University Press, 2012. 22.

óta tíz esetet vizsgált,⁷¹² melyekből öt esetben állapították meg az Fogyatékosjogi ENSZ-Egyezmény megsértését,⁷¹³ kettő esetet elfogadhatatlannak ítéletek,⁷¹⁴ s háromban nem találtak jogsértést.⁷¹⁵

IV.2.2. A Fakultatív Jegyzőkönyv szerepe

A részes államoknak lehetőségük van a Fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló egyezmény *Fakultatív Jegyzőkönyvének* ratifikálására is,⁷¹⁶ mely a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény minél hatékonyabb végrehajtását szolgálja, ezen felül további garanciákat nyújt: egyrészt az egyéni panasztételi⁷¹⁷ lehetőség⁷¹⁸ révén, másrészt pedig a közös vizsgálat⁷¹⁹ által.⁷²⁰

Az egyéni panasztétel opciója lehetővé teszi, hogy magánszemélyek, vagy egyes csoportok panasszal éljenek tekintettel arra, hogy a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egyes rendelkezései által teremtett kötelezettséget megsértette a részes állam. Csak azon állam esetében van lehetőség a vizsgálatra, mely a Fakultatív Jegyzőkönyvet önmagára nézve kötelezőleg ismerte el.

A vizsgálati lépések az Emberi Jogok Európai Bíróságának – illetve az ENSZ-ben az 1966-os egyezségokmányokhoz fakultatívan tett vállaláshoz kötött – eljárásához hasonló szakaszokra osztható, s előfeltétele a nemzeti fórumok kimerítése. A Fogyatékosokkal Élő

---

⁷¹² A munka lezárásának idején, 2016. szeptember 15. napjáig.

⁷¹³ CRPD Committee *H.M. v. Sweden* CRPD/D/7/3/2011. 7th session (16-20 April 2012) 2012. május 21. (továbbiakban: H.M. ügy), *Szilvia Nyusti, Péter Takács and Tamás Fazekas v Hungary* CRPD/C/9/D/1/2010. 9th Session (15-19 April 2013) 2013, Szilvia Nyusti and Péter Takács (represented by counsel, Tamás Fazekas, Hungarian Helsinki Committee) CRPD/C/9/D/1/2010, 10th session (2 to 13 September 2013) 2013, *Mr. X. v. Argentina* CRPD/C/D/2/2010 és *Liliane Gröninger v. Germany* CRPD/C/D/2/2010 (11th Session 31 March-11 April 2014) 2014.

⁷¹⁴ CRPD Committee, *Kenneth McAlpine v. The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland* CRPD/C/8/D/6/2011. 8th session (17-28 September 2012) 2012, *Mr. S.C. vs. Brazil* CRPD/C/12/10/2013 (12th Session, 15 September-3 October 2014) 2014.

⁷¹⁵ *Ms. Marie-Louise Jungelin v. Sweden* CRPD/C/12/D/5/2011. 12th session (15 September-3 October 2014) CRPD Committee, 14 November 2014. (Továbbiakban: Ms. Jungelin ügy), *A.F. vs. Italy* CRPD/C/13/D/9/2012 és *A.M. vs. Australia* CRPD/C/13/D/12/2013 13th Session (25 March-17 April 2015) 2015.

⁷¹⁶ A Fakultatív Jegyzőkönyv, szemben a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel már tíz ratifikálás/csatlakozás után hatályba lép, míg az Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény esetén húszra van szükség.

⁷¹⁷ Ennek lehetősége fennáll a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmánya, A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény, a Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni nemzetközi egyezmény, a Migráns munkások és családtagjaik jogainak védelméről szóló nemzetközi egyezmény, A nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény fakultatív jegyzőkönyveinek aláírása esetén is.

⁷¹⁸ 'individual communications procedure'. Az elérhető (2014 májusi) adatok szerint összesen tizenkilenc esetben került erre sor: Argentína (1), Ausztrália (10), Brazília (1), Magyarország (2), Nagy-Britannia (2), Németország (1), Olaszország (1), Svédország (1) esetében.

⁷¹⁹ 'inquiry procedure'. Ennek lehetősége fennáll a Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni nemzetközi egyezmény és A nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény fakultatív jegyzőkönyveinek aláírása esetén is.

⁷²⁰ A Fakultatív Jegyzőkönyv kiegészítő jellege fokozódik azáltal, hogy az azt önmagukra kötelezőként elismerő államok is kivonhatják magukat a vizsgálati eljárás alól, ennek ellenére az egyéni panasztétel lehetősége fennmarad.

Személyek Jogainak Bizottságnak először az ügy elfogadhatóságáról kell, hogy döntsön,⁷²¹ mely során a Fakultatív Jegyzőkönyvben előírtaknak megfelelően kell eljárni. Alapvető annak vizsgálata, hogy a bepanaszolt állam elfogadta-e a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt és a Fakultatív Jegyzőkönyvet, illetve, hogy a panasz által érintett jog vonatkozásában nincs-e fenntartás. Sok esetben megalapozatlanságra hivatkozva a beadványt azon cikkek vonatkozásában elfogadhatatlannak ítélteti, majd az ügy érdeméről döntenek.⁷²² Amennyiben a panasz elfogadásra kerül, tehát nem névtelen, korábban még nem vizsgálta a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága, sem egyéb emberi jogi intézmény, nem ellentétes a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egyéb cikkével, kimerítette a nemzeti fórumokat, s a panaszolt tények a Fakultatív Jegyzőkönyv hatályba lépése után történtek.⁷²³ Ez alapján a bepanaszolt államhoz fordulnak, mely hat hónapos határidőn belül írásban reagál. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága köztes megoldásokat és ajánlásokat tehet.

E mellett jelentős vívmányként értékelhető a közös vizsgálat lehetősége, melyet a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának kialakult, végső formája teszi lehetővé, mely tükrözi a nemzeti emberi jogi szervezetek és a mexikói tervezet által javasoltakat,⁷²⁴ lehetővé téve s szoros kapcsolatot a fogyatékosokkal élő emberekkel foglalkozó civil szervezetekkel,⁷²⁵ illetve az ENSZ egyéb, szakosított szerveivel,⁷²⁶ s sürgeti a részes államok jelentéseinek mielőbbi elkészítését.⁷²⁷ E szerint a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága hatáskörrel rendelkezik arra, hogy a joghatósága alá tartozó személyektől, azok csoportjától agy annak nevében beadványt átvegyen és megvizsgáljon a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény rendelkezéseinek feltételezett megsértésével kapcsolatban.⁷²⁸

Hasonlóan más nemzetközi eljáráshoz, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága kapcsolatban áll, párbeszédet folytat⁷²⁹ a bepanaszolt állammal és kölcsönösen együttműködnek.⁷³⁰ A panasz elfogadását követően a Bizottság bizalmas formában a bepanaszolt állam tudomására hozza azt, melyre hat hónapon belül írásos magyarázat, vagy nyilatkozatot érkezik, felvilágosítást adva az esetről és a a szolgáltatott esetleges

⁷²¹ 'admissability'.

⁷²² H.M. ügy 7.4. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága a 9., 10., 14., és 20. cikkel kapcsolatban nem fogadta el a beadványt, mert azokat megalapozatlannak vélte.

⁷²³ Fakultatív jegyzőkönyv 2. cikk (f) pont. Ez alól egy kivétel van, amikor folyamatosan fennáll a jogsértés, tehát olyan esetben, amikor bár a jogsértés a ratifikáció előtt kezdődött, de a hatályba lépése után is tart még. Ez történt *Szilvia Nyusti és Péter Takács v. Hungary* esetében is, amikor még a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény hatálybalépése előtt kezdődött a jogsértés, de az a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény és a Kiegészítő Jegyzőkönyv hatályosulása után is folytatódott, így a *ratione temporis* elvárásának megfelelt.

⁷²⁴ Proposal on Monitoring Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, Asia Pacific Forum of National Human Rights Institutions, 6th Sess., Ad Hoc Comm. (2005) (Asia Pacific Tervezet); Comprehensive and Integral International Convention to Promote and Protect the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, Working Paper by Mexico, U.N. GAOR, Ad Hoc Comm., 1st Sess., U.N. Doc. A/AC.265/WP.1 (2002) (Mexikói Tervezet) E tervezetek szerint nemzeti emberi jogi szervezetek felruházhatnak bizottságot kollektív panasz gyűjtésével és a fogyatékosokkal élő személyek részéről, s ennek hatása kétségtelenül megjelenik a Fakultatív Jegyzőkönyvben, s ez a feladat a részes államok konferenciáján jelenik meg, s az egyik legnagyobb innovációnak számít.

⁷²⁵ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 4. cikk 3. pont., 33. cikk 3. pont, 34. cikk 3. pont, 35. cikk 4. pont.

⁷²⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 38. cikk a).

⁷²⁷ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 36. cikk 2. pont.

⁷²⁸ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyve 1. cikk 1. pont.

⁷²⁹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyve 3. cikk szerint a Bizottság bármely, hozzá benyújtott beadványt bizalmas formában a Részes Állam tudomására hoz.

⁷³⁰ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 37. cikk.

jogorvoslatról.⁷³¹ A beadvány elfogadását követően, de még az érdemi döntést megelőzően bármely időpontban „sürgős megfontolás céljából”,⁷³² a Bizottság saját diszkrecionális jogát használva,⁷³³ kérheti az érintett államot, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket az állítólagos jogsértés megszüntetése, a „jóvátehetetlen károk megelőzése” érdekében.⁷³⁴ Ez azonban nem befolyásolja a beadvány elfogadhatóságának,⁷³⁵ az ügy érdemének kérdését.⁷³⁶ Ezek zárt üléseken kerülnek megvizsgálásra, mely után a Bizottság javaslatokat és ajánlásokat fogalmazza meg.⁷³⁷ Mivel a közös eljárásra vonatkozó részletszabályokat a Fakultatív Jegyzőkönyv tartalmazza, így az csak az azt külön ratifikáló államok esetén⁷³⁸ alkalmazandó.⁷³⁹

Joghatását tekintve a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága sem rendelkezik bírósági ítélettel egyenértékű kötelező erővel, csak egy olyan eljárásról lehet beszélni, melynek eredményeképpen a Bizottság döntése egy nem kikényszeríthető döntést hoz, hanem amennyiben jogsértést állapít meg, a vizsgált állam számára ajánlások kerülnek megfogalmazásra, mely, bár jogi kötőerővel nem bír, a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény céljait és elveit képviselve tovább fejleszti, életre kelti azt.

A Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságához fordulás mérlegelendő, figyelembe véve azt, hogy a többi ENSZ szerződés által létrehozott szervezethez hasonlóan a Bizottság csak kvázi bíróság és az általa hozott döntés nem bír jogi kötőerővel, ellenben a strasbourgi vagy amerikai közti, illetve a nemzeti bírósággal, és még jogsértés megállapítása esetén sem lehet a jogorvoslatot ellenőrizni, vagy az államot a kérelmező javára kártérítés fizetésére kötelezni. Ennek fényében szükséges mérlegelni, hogy a fórum kiválasztását, figyelembe véve az előfeltételeket, az eljárás várható hosszát, az elérhető forrásokat.⁷⁴⁰

---

⁷³¹ Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyve 3. cikk.

⁷³² Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyve 4. cikk 1. pont.

⁷³³ Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyve 4. cikk 2. pont.

⁷³⁴ Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyve 4. cikk 1. pont.

⁷³⁵ Az elfogadhatatlanság eseteit a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyv 2. cikke tartalmazza.

⁷³⁶ Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyve 4. cikk 2. pont.

⁷³⁷ Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyve 5. cikk.

⁷³⁸ A Bizottság nem vehet át olyan beadványt, amely olyan államot érin, amely a Fakultatív Jegyzőkönyvnek nem részese. Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyve 1. cikk 2. pont.

⁷³⁹ Magyarország az elsők között ratifikálta 2007. március 30-án illetve július 20-án, mind a Fogytékosjogi ENSZ-egyezményt, mind az Fakultatív Jegyzőkönyvet, fenntartások nélkül.

⁷⁴⁰ Az alábbi táblázatot a Szerző készítette az IDA factsheet on the Optional Protocol to the CRPD 8-9. oldalán található táblázat alapján. Internetes elérhetőség: ilga.org/wp.../Factsheet-on-the-Optional-Protocol-to-the-CRPD.doc.

Fórumok Faktorok	Fogyatékosjogi ENSZ- egyezmény Bizottsága	Emberi Jogok Európai Bírósága	Amerikaközi Emberijogi Bizottság	Afrikai Emberi Jogok Bizottsága	Egyéb szerződéses fórum
Kérelmező	Egyének, vagy egyének csoportja – saját maguk vagy képviselő útján (ügyvéd, NGO)	Egyének – jogi képviselő, ügyvéd szükséges	Egyének, vagy egyének csoportja – saját maguk vagy képviselő útján (ügyvéd erősen ajánlott)	Egyének, vagy egyének csoportja – saját maguk vagy képviselő útján (nem szükséges ügyvéd)	Egyének (HRC, CAT, CEDAW) – csoportok (CERD)
Szubsztantív jogok	Mind a polgári és politikai, mind a gazdasági, szociális és kulturális jogokat lefedi	Polgári és politikai jogokra vonatkozik	Polgári és politikai jogokra vonatkozik, csak egy rendelkezés tartalmaz gazdasági, szociális és gazdasági jogokat	Mind a polgári és politikai, mind a gazdasági, szociális és kulturális jogokat lefedi	Polgári és politikai jogok (HRC, CAT), polgári, politikai és gazdasági, szociális és kulturális jogok (CEDAW, CERD)
Elfogadhatóság feltétele	Nincs időbeli korlát a kérelem benyújtására a nemzeti fórumok kimerítését követően	A nemzeti fórumok kimerítése után hat hónap áll rendelkezésre a kérelem benyújtására		A nemzeti fórumok kimerítése tekintetében engedékenynek bizonyul	Nincs szigorú időbeli korlát a kérelem benyújtására a nemzeti fórum kimerítése után (CAT, CEDAW, HRC), hat hónap áll rendelkezésre a nemzeti fórumok kimerítése után (CERD)
Eljárás hosszúsága	1,5-3 év	5-6 év	6 év	2,5-3,5 év	2-4 év
Jogi védelem	Fogyatékossgal élő emberek vannak a középpontban	Csak néhány eset vonatkozik a fogyatékossgal élő személyek jogaira, nincs a fogyatékossgal kérdése középpontban			Csak néhány eset vonatkozik a fogyatékossgal élő személyek jogaira, nincs a fogyatékossgal kérdése középpontban, de ICCPR, CAT, CERD és CEDAW védik a fogyatékossgal élő személyek jogait

V. RÉSZ

A FOGYATÉKOSSÁG FOGALMÁNAK FEJLŐDÉSE

A fogyatékoság fogalmának ⁷⁴¹ szükségessége és magának a fogyatékoság szónak, kifejezésnek a használata örökös diskurzus tárgya, de meg- és elkerülhetetlensége kétségtelen. ⁷⁴²

A fogyatékoság fogalma nincs pontosan meghatározva, leszűkítve, hiszen maga a fogalom mindig változásban, átalakulásban, fejlődésben van. Az azonban megkérdőjelezhetetlen, hogy a vizsgált jogi dokumentumok az új egyenlőség modellen, ⁷⁴³ szociális modellen alapulnak, ahol a fogyatékosággal élő emberek nem tárgyak, nem passzív résztvevők, hanem alanyok, aktív szereplők. ⁷⁴⁴

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény megközelítése meghaladva a medikális modellt, kiemeli, hogy nem a fogyatékoság maga a probléma, hanem a környezet erre adott válasza. ⁷⁴⁵

Ebben a fejezetben a fogyatékoság fogalmának meg(nem)határozottságát, Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménybeli, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának, a strasbourggi bíróság értelmezésének, egyesült államokbeli és uniós esetjogi körülhatároltságát kívánom bemutatni, átutalva az észszerű alkalmazkodással való kapcsolatára.

---

⁷⁴¹ Lásd: részletesebb Európára vonatkozólag: Könczei György (szerk.), *A Fogyatékoság definíciói Európában: Összehasonlító Elemzés* Fogyatékoságtudományi Tanulmányok III. Budapest, ELTE-BGGYK, 2009., Jakab Nóra: *A cselekvőképesség elméleti háttere és munkajogi kérdései*. Doktori értekezés. Miskolc, Miskolci Egyetem ÁJK, 2011. 215-223.

⁷⁴² A fogyatékoság fogalma sokszor és sokféleképpen került meghatározásra. Az alábbiakban azonban szigorúan a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény, annak Fogyatékosággal Élő Személyek Jogai Bizottságának és esetjogának, a strasbourggi bíróságnak, az egyesült államokbeli értelmezésnek és az Európai Unió Bíróságának esetjogára kívánok fókuszálni, utalva az ismert és meglévő meghatározásokra és elhatárolásokra.

⁷⁴³ Liisberg ezt a jelenlegi fogyatékosággal élők emberi jogi modelljének nevezik. Lásd: Maria Ventegodt Liisberg: *Flexicurity and Employment of Persons with Disability in Europe in a Contemporary Disability Human Rights Perspective*. In: Lisa Waddington – Gerard Quinn – Eilíonoir Flynn *European Yearbook of Disability Law* (4th) Antwerp, Intersentia, 2013. 146-147.

⁷⁴⁴ Sandra Fredman: *Human Rights Transformed – Positive Rights and Positive Duties*. Oxford, Oxford University Press, 2008. 178.

⁷⁴⁵ Paul Hunt: *Stigma: The experience of disability*. London, Geoffrey Chapman. 1966. 146. In: Colin Barnes *The Social Model of Disability: Valuable or Irrelevant*.

V.1. A fogyatékoság fogalma a Fogyatékosjogi ENSZ-Egyezményben

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény „úttörő”⁷⁴⁶ ereje és komplexitása⁷⁴⁷ a fogyatékosággal élő embereket, nemzetközi jogi keretet alkotva, védi. Bár a fogyatékosággal élő személyek jogairól szól, magát a fogyatékosággal élő személyek konkrét körét nem határozza meg: a minél szélesebb körű védelem érdekében.

Hosszas tárgyalások, egyeztetések folytak, hogy vajon szükséges lenne-e egy fogyatékoság-fogalom konkretizálása.⁷⁴⁸ A legtöbben a meghatározás ellen érveltek, s erre a fő indok az volt, hogy mindenféle definíció szükségszerűen kihagy egyeseket, s felölel másokat.⁷⁴⁹ Ezen felül a fogyatékoságot magát fogalmilag meghatározni problematikus,⁷⁵⁰ és az egyezmény céljai függvényében szükségtelen,⁷⁵¹ így mindenképpen a társadalmi modell hangsúlyozása szükséges, kerülve a definiálást.⁷⁵² Ezt a szükségtelenséget az is erősíti, hogy a különféle országok jogi rendszere és megközelítése más és más,⁷⁵³ mely nehézkes értelmezést eredményezhet, s társadalmanként változó hatállyal bírna. Az egyik akkori fogyatékoság-meghatározás végül a Preambulum e) bekezdésében, nem definícióként, de helyet kapott.⁷⁵⁴

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 1. cikkében, „Cél”-jai között kerül meghatározásra a fogyatékosággal élő személyek csoportja, exemplifikatív módon.⁷⁵⁵ Eszerint:

„Fogyatékosággal élő személy minden olyan személy, aki hosszan tartó fizikai, értelmi,⁷⁵⁶ szellemi⁷⁵⁷ vagy érzékszervi károsodással él, amely

---

⁷⁴⁶ ‘groundbreaking’. Oliver Lewis: The Expressive, Educational and Proactive Roles of Human Rights: An Analysis of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. In: McSherry Bernadette – Penelope Weller (ed.): *Rethinking Rights-Based Mental Health Laws*. Oxford, Hart Publishing, 2010. 98.

⁷⁴⁷ Jean Allain: Treaty Interpretation and the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. (2. ed) *Legal Reports*. Disability Action’s Centre on Human Rights for People with Disabilities. (2009) 17. Ezek a jogok „oszthatatlanok, összefüggők és összekapcsoltak”, ‘*indivisible, interrelated and interconnected*’ In: UN General Assembly, ‘Vienna Declaration and Programme of Action’ (12 July 1993) A/CONF.157/23 para 5, 63. ‘*The rights of the disabled person*’.

⁷⁴⁸ Arlene S. Kanter: Rights of Elderly under International Law. *Georgia State University Law Review*. Vol. 25. No. 3. (2009) 549.

⁷⁴⁹ Arlene S. Kanter: The Promise and Challenge of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *Syracuse Journal International Law & Commerce* Vol. 34. No. 287. (2007) 288., In: ‘*Comprehensive and Integral International Convention to Promote and Protect the Rights and Dignity of Persons with Disabilities*’, G.A. Res 56/168, U.N. Doc. A/56/583/Add.2 (Dec. 21, 2001). 292.

⁷⁵⁰ A kisebbség definiálásának kapcsán is hasonló dilemmák merültek fel, hiszen amennyiben van egy meghatározás, az abból következőleg korlátoz is, s bizonyos esetekben kizárhat másokat, ugyanakkor, ha nincs meghatározás, akkor a kötelezettségek alól való kibújás is könnyebb. Lásd: bővebben: Kovács Péter: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem*. Budapest, Osiris, 1996. 36-40.

⁷⁵¹ Állította az Európai Unió. Lásd: Daily summary of discussions related to Article 3: Definitions.

⁷⁵² Uo. Yemen véleménye.

⁷⁵³ Uo. az Orosz Federáció álláspontja.

⁷⁵⁴ „*Possible Definition of Disability: Discussion Teyt Suggested by the Chair*”.

⁷⁵⁵ Exemplifikatív jellege kiemelendő, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény céljával összhangban, melyet az angol változatok még inkább tükröznek: ‘*include those...*’ fordulatot használva.

⁷⁵⁶ Az eredeti szövegben angolul az ‘*intellectual*’ fordulattal élnek, melyet a magyar fordítás nem követ, de én a munkám további részében azt alkalmazom.

⁷⁵⁷ Az eredeti szövegben angolul a ‘*mental*’ fordulattal élnek, melyet a magyar fordítás nem követ, s mára szakmailag elfogadottabba a pszichoszociális kifejezés, melyet a munkám további részében alkalmazok.

számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását.”⁷⁵⁸

E meghatározás a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egészével összhangban teljesen eltávolodik a történelmileg is domináns orvosi modelltől a szociális modell irányába. Megjegyzendő, hogy korábban az Egészségügyi Világszervezet ⁷⁵⁹ a fogyatékossgal fogalmának meghatározásában, fejlesztésében kiemelkedő szereppel bírt,⁷⁶⁰ hiszen a 80-as évektől kezdve folyamatosan fejlesztette, a társadalmi változásokra reflektálva alakította fogalmát.⁷⁶¹ Kezdetben⁷⁶² természetesen a medikális, orvosi modellt követve, lineárisan, a fogyatékossgal egyfajta károsodást eredményező betegségből eredezteteti, mely magánügy, s az az életben társadalmi hátrányt okoz.⁷⁶³ Majd a fogyatékosjogi mozgalmak és társadalmi változások eredményeképpen felülírta⁷⁶⁴ a korábbi elgondolást, sokkal összetettebben, a társadalom és az egyén relációjában értelmezte a fogyatékossgal: megjelent a társadalom és az egyén felelőssége, a környezetben való részvételben, mely hiánya teszi az adott, károsodott embert fogyatékossgal.

Ez az elgondolás jelenik meg a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben még dominánsabban, kihangsúlyozva a társadalom hatásait. A környezet által keltett korlátokra fókuszál, melynek megfelelően ezek a korlátok lebontandóak és lebonthatóak:

„a fogyatékossgal egy változó fogalom (...), a fogyatékossgal a fogyatékossgal élő személyek és az attitűdbeli, illetve a környezeti akadályok kölcsönhatásának következménye, amely gátolja őket a társadalomban való teljes és hatékony, másokkal azonos alapon történő részvételben”.⁷⁶⁵

Mivel a korlátozottság a környezetből származik, le is bontható, el is távolítható. Ez a szemléletváltás az amerikai szabályozásban gyökerezik, és messzire hat: a fogyatékossgal élő emberek ugyanolyan jogokkal rendelkeznek, mint mindenki más, ugyanolyan mértékben vehetnek részt a társadalomban, annak minden szintjén, akár az oktatás,⁷⁶⁶ akár a foglalkoztatás,⁷⁶⁷ kulturális,⁷⁶⁸ társadalmi és politikai életben.⁷⁶⁹

A fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés az emberi személy veleszületett méltóságának és mértékének megsértését jelenti,⁷⁷⁰ mely

---

⁷⁵⁸ Nem volt konszenzus ebben a vonatkozásban, pedig az Ad Hoc Committee 7. ülése egészében a fogyatékossgal fogalmának kérdésköréről szolt. Comprehensive and Integral Int'l Convention on Prot. and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, U.N. Doc. A/AC.265/2006/2 (Feb. 13, 2006)

⁷⁵⁹ 'World Health Organisation', WHO, az ENSZ szakosított szerve.

⁷⁶⁰ A WHO meghatározására hivatkozik a főtanácsnok a 2015-ös, később elemzett Kaltoft ügyben is.

⁷⁶¹ Részletes elemzésért lds. Jakab Nóra: *A cselekvőképesség elméleti háttere és munkajogi kérdései*. Doktori értekezés. Miskolc, Miskolci Egyetem ÁJK, 2011. 22-24.

⁷⁶² WHO 1987.

⁷⁶³ Kálmán Zsófia – Könczei György: *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig*. Budapest, Osiris. 2002. 82.

⁷⁶⁴ WHO 1997.

⁷⁶⁵ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Preambulum e) bekezdés.

⁷⁶⁶ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 24. cikk „Oktatás”.

⁷⁶⁷ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 27. cikk „Munkavállalás és foglalkoztatás”.

⁷⁶⁸ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 30. cikk „A kulturális életben, üdülési, szabadidős és sporttevékenységekben való részvétel”.

⁷⁶⁹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 29. cikk „A politikai életben és közéletben való részvétel”.

⁷⁷⁰ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Preambulum h) bekezdés.

„bármilyen különbségtételt, kizárást vagy korlátozást jelent, amelynek célja vagy hatása valamennyi emberi jog és alapvető szabadság másokkal azonos alapon történő elismerésének, élvezetének vagy gyakorlásának csorbítása vagy semmibe vétele a politikai, a gazdasági, a szociális, a kulturális, a civil élet terén, vagy bármely egyéb területen. Ez a hátrányos megkülönböztetés minden formáját magában foglalja, egyebek között az észszerű alkalmazkodás megtagadását.”⁷⁷¹

A részes államoknak minden szükséges lépést meg kell tenniük, hogy lebontsák a diszkrimináció, minden – mind köz- mind magán- – intézmény esetén, s minden fajta diszkrimináció tiltott.⁷⁷² Összességében a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egy általános keretet ad a fogyatékosokkal élők számára, mely fennállása esetén az észszerű alkalmazkodás elmulasztása diszkriminációt valósít meg. A fogyatékoság elismerése pusztán formális egyenlőséget teremt, mely önmagában hatástalan. Azonban az észszerű alkalmazkodás kötelezettség megteremti a szubsztantív egyenlőséget, melyet a következőkben ismertetett, bemutatott amerikai és európai uniós szabályozás fejt ki.

---

⁷⁷¹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 2. cikk 3. bekezdés.

⁷⁷² Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 5. cikk „Egyenlőség és hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség”.

V.2. A fogyatékossgal fogalma a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága értelmezésében

A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága azon országok esetében, melyek a Fakultatív Jegyzőkönyvhöz is csatlakoztak, egyéni panasztételi vizsgálati joggal rendelkezik. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága eddig tizenegy esetről döntött,⁷⁷³ iránymutatást nyújtva a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény cikkei értelmezéséhez. Az alábbiakban a fogyatékossgal fogalma szempontjából jelentősebb ügyek kerülnek kiemelésre.

A *Bujdosó és mások v. Hungary* ügyben⁷⁷⁴ marasztalák az országot, a másokkal azonos módon történő politikai jogokhoz való hozzáférés hiánya miatt. A kérelmezőket intellektuális fogyatékossgaluk miatt teljes vagy részleges gondnokság alá helyezték, ebből kifolyólag, mintegy általános következményként, minden egyedi mérlegelés és körülmény vizsgálata nélkül, megfosztották őket a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 12. és 29. cikke által is biztosított politikai életben való részvétel lehetőségétől, a választáshoz való joguktól.⁷⁷⁵ Ezzel kapcsolatban a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága közvetetten említette, hogy a jog gyakorlásának biztosításához szükséges a megfelelő segítség nyújtása és az észszerű alkalmazkodás biztosítása, azzal a jog gyakorlásának elősegítése.⁷⁷⁶

Az *Ms. S.C. v. Brazil* ügy,⁷⁷⁷ habár a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága elfogadhatatlannak minősítette *ratione materiae*, a nemzeti jogorvoslat kimerítésének hiányára hivatkozva, számos fontos megállapítást tartalmaz a fogyatékossgal fogalmával kapcsolatban. A kérelmezőt, S.C.-t, hosszabb ideig tartó betegszabadsága után a munkavállalói lefokozták. Ennek a hátránynak a minősítése miatt S.C. betegségét a fogyatékossgal fogalmába tartozónak kívánta, mellyel azonban a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága nem értett egyet.

Kifejtették, hogy a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 1. cikke nem kizárólagosan foglalja magába mindazokat, akik hosszan tartó fizikai, pszichoszociális, mentális vagy érzékszervi károsodással élnek, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személyek teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását. S.C. esetében pedig nem lehet olyan akadályoztatottságról beszélni, amely a társadalmi részvételt aláássa. E révén a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága tudatosítja a különbséget a betegség és a fogyatékossgal között.⁷⁷⁸

---

⁷⁷³ Részletesebben nem kerül bemutatásra, de említendő még: *Liliane Gröninger et al. v. Germany* CRPD/C/D/2/2010, *Kenneth v. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*, CRPD/C/8/D/6/2011.

⁷⁷⁴ CRPD Committee CRPD/C/10/D/4/2011. *Zsolt Bujdosó and five others v. Hungary* 10th Session (2-13 September 2013) 2013. október 16.

⁷⁷⁵ Ez történt a korábbi, strasbourgi bíróság előtt is járó *Alajos Kiss v. Hungary* esetében is. Lásd: bővebben 819. lbj.

⁷⁷⁶ Bujdosó ügy 10. pont b) (ii).

⁷⁷⁷ *Mr. S.C. v. Brazil* CRPD/C/12/10/2013 (12th Session, 15 September-3 October 2014) 2014.

⁷⁷⁸ Ez a szétválasztás megjelenik az Európai Unió Bíróságánál is a *Chacón Navas* ügyben, mely a későbbi fejezetekben kerül kifejtésre. Lásd: V.5.2. Medikális alapú fogyatékossgalértelmezés.

A fogyatékoság nem a betegség „milyenségén”, hanem annak minőségén és fokán múlik.⁷⁷⁹ Egy egészségügyi korlátozottság, mely kezdetben betegségnek minősül, fogyatékos állapotot is eredményezhet tartósságából vagy krónikusságából kifolyólag. Az emberi jogi modell tükrében a fogyatékosággal élő személyek sokféleségét figyelembe kell venni,⁷⁸⁰ a lehetséges akadályokkal együtt.⁷⁸¹ Ugyanakkor a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben semmit nem lehet úgy értelmezni, hogy esetlegesen más, hatályos nemzetközi jognak, mint például az Amerikaközi egyezmény,⁷⁸² előnyösebb, hatékonyabb szabályait rontsa. Nem korlátozhatók, csorbíthatók az abban garantált jogok arra hivatkozással, hogy az adott jogokat a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény csak kisebb mértékben ismeri el.⁷⁸³ Jelen esetben Brazília részese az *Amerikaközi egyezmény a fogyatékosággal élő személyekkel szembeni mindenfajta diszkrimináció leküzdése céljából* szóló egyezmények, mely a fogyatékoságot tágabban határozza meg, így a Fakultatív Jegyzőkönyv 1. cikkére hivatkozva, nem zárja ki a kérdés vizsgálatát.

A *Ms. Marie-Lousie Jungelin v. Sweden* ügyben⁷⁸⁴ a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága kifejezetten a munkavállalás és az észszerű alkalmazkodás kérdéskörét vizsgálta, s habár végül úgy ítélte meg, hogy nem sértették meg az egyezmény cikkeit, mégis számos, később részletezendő kérdést felvetettek.⁷⁸⁵ Az *A.F. v. Italy* ügyben⁷⁸⁶ a Bizottság nem állapította meg a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény munkavállalással kapcsolatos 27. cikkének megsértését azzal, hogy többszöri jelentkezés és a fogyatékosággal élő személyekre vonatkozó esetlegesen kedvező szabályozások ellenére nem alkalmazták.

---

⁷⁷⁹ *Ms.S.C. v. Brazil* ügy 6.3.

⁷⁸⁰ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Preambulum i).

⁷⁸¹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Preambulum e).

⁷⁸² Lásd: bővebben: III.3. Egyéb regionális fogyatékosjogi védelmi eszközök.

⁷⁸³ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 4. cikk 4. pont.

⁷⁸⁴ *Ms. Marie-Lousie Jungelin v. Sweden* CRPD/C/12/D/5/2011. 12th session (15 September-3 October 2014) CRPD Committee, 14 November 2014. (Továbbiakban: *Ms. Jungelin* ügy). Lásd: VI.2.1. Az észszerű alkalmazkodás értelmezése a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága által.

⁷⁸⁵ VI.2.1. Az észszerű alkalmazkodás értelmezése a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága által.

⁷⁸⁶ *A.F. v. Italy* CRPD/C/13/D/9/2012 és *A.M. v. Australia* CRPD/C/13/D/12/2013 13th Session (25 March-17 April 2015) 2015.

V.3. A strasbourgi bíróság fogyatékosággal kapcsolatos esetjoga

A strasbourgi bíróság a fogyatékoság kérdését és kapcsolatait több esetben is vizsgálja, az Emberi Jogok Európai Egyezmény számos cikke vonatkozásában, kiemelt szerepet játszva a fogyatékosággal élő személyek, mint különösen sérülékeny, speciális védelmet igénylő csoportok emberi jogainak erősítésében.⁷⁸⁷ Megjelenik mind a fizikai, mind az intellektuális, pszichoszociális és az érzékszervi korlátozottság, melyek a strasbourgi bíróság esetjogában az élet bármely szakaszában, bármely helyzettel kapcsolatban felmerülhetnek. Az alábbiakban elsősorban nem az EJEE sérelmezett cikkei, hanem az életrészekhez kapcsolódó megjelenési módjai szerint kerülnek bemutatásra az esetek, kifejtve és érzékeltetve, hogy a fogyatékoság az élet teljes folyamán, bármikor kialakulhat, s bár az EJEE nem kifejezetten a fogyatékosággal élő személyek jogai védelmére hivatott, s nem is a legmegfelelőbb eszköz erre,⁷⁸⁸ a legutóbbi esetjogok fényében elmondható, hogy keretein belül választ kíván nyújtani.

A strasbourgi bíróság egészen 2009-ig, a *Glor v. Switzerland* ügyig a fogyatékosággal élő személyekkel kapcsolatban nem a hátrányos megkülönböztetésre vonatkozó 14. cikkre, hanem egyéb szubsztantív cikkekre hivatkozott, illetve ez volt az első eset, ahol a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményre is utalt, a szociális modell értelmezését követve. Általában az esetek az EJEE 3. „*A kínzás vagy embertelen, megalázó bánásmód tilalma*”, 5., „*A szabadsághoz és a biztonsághoz való jog*”, és a 8. cikkek, a „*Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog*” alapján kerülnek értelmezésre.

A medikális fogyatékosjogi modell rendszerét követve a strasbourgi bíróság előtt mind a fogyatékosággal élő emberek számtalan fogyatékoság kapcsán kerültek jogsértő helyzetbe, az EJEE különböző cikkeit érintve. A fizikai fogyatékosággal élő, négyvégtag bénult, kerekesszékes és májproblémákkal küzdő nő, Price esetén, a *Price v. United Kingdom*⁷⁸⁹ ügyben, az EJEE 3. cikkének sérelmét állapították meg, tekintettel arra, hogy a fogyatékosággal élő fogvatartott⁷⁹⁰ számára sem a megfelelő körülmények, sem a toaletthasználat sem volt biztosítva, illetve az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét sem valósították meg⁷⁹¹

---

⁷⁸⁷ Ajna Wiesbrock: Disability as a Form of Vulnerability under EU and CoE law: Embracing the 'Social Model?' In: Francesca Ippolito – Sara Iglesias Sánchez (ed.): *Protecting Vulnerable Groups: The European Human Rights Framework*. Oxford, Hart, 2015. 76.

⁷⁸⁸ David Pór Björgvinsson: The Protection of the Rights of Persons with Disabilities. In: In: Oddny Mjöll Arnardóttir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009.159.

⁷⁸⁹ *Price v. the United Kingdom*, ECHR no. 33394/96. 2001.07.10. Lásd: bővebben: 1042. lbj.-nél.

⁷⁹⁰ Hasonló eset volt *Arutyunyan v. Russia*, ECHR no. 48977/09. 2012.01.10., *Zarzycki v. Poland*, ECHR no. 15351/03. 2013.03.12., *Grimailovs v. Latvia*, ECHR, no. 6087/03, 2013.06.25., *Farbutuhs v. Latvia* ECHR no. 4672/02. 2004.12.02., *D.G. v. Poland* ECHR no. 45705/07. 2013.02.12., *Semikhvostov v. Russia* ECHR no. 2689/12. 2014.02.06., *Asalya v. Turkey* ECHR no. 43875/09. 2014.04.15., *Helhal v. France* ECHR no. 10401/12. 2015.02.19., *Zhnalová and Zehnal v. Czech Republic* ECHR no. 38621/97. 2002.02.14., *Molka v. Poland* ECHR no. 56550/00, 2006.04.11.

⁷⁹¹ *Price v. the United Kingdom*, ECHR, no. 33394/96. 2001.07.10.

Hasonló helyzet alakult ki a *Center of Legal Resources on behalf of Valentin Campeanu v. Romania*⁷⁹² esetében, amikor egy mentális fogyatékossgal élő, HIV-pozitív személy hunyt el, akinek végül az akarata ellenére történő intézetbe zárást súlyosan jogsértőnek találták. Szintén HIV-pozitivitással kapcsolatos kérdés kapcsán állapították meg az EJEE 8. és a 14. cikkének sérelmét az *I.B. v. Greece*⁷⁹³ ügyben, amelyben a munkavállalót a munkatársak félelme miatt bocsátották el. Hasonló jogsérelmet állapítottak meg a *Stanev v. Bulgaria*,⁷⁹⁴ a *H.L. v. United Kingdom*,⁷⁹⁵ a *D.D. v. Lituania*⁷⁹⁶ ügyekben, mivel a fogvatartás, intézményesítés kérdését csak papírok alapján döntötték el. A *Jasinskis v. Latvia*⁷⁹⁷ ügyben, az EJEE 2. cikke, „Az élethez való jog” sérült, mivel egy érzékszervi, siket-néma személyt⁷⁹⁸ tartottak fogva, aki ennek eredményeképpen elhalálozott.

A következőkben az élet folyamatában a fogyatékossgal kapcsolatos esetek kerülnek bemutatásra. Fontos kiemelni, hogy a teljesség igényére törekedve, de annak igénye nélkül kerültek kiválasztásra a strasbourgi bíróság esetei, elsősorban azt a célt szolgálva, hogy még világosabbá váljon, hogy a fogyatékossgal az élet minden területén, számtalan élethelyzetben jelentkezhet, mely mellett a későbbiekben kerülnek bemutatásra az észszerű alkalmazkodással kapcsolatos esetek.

V.3.1. Sterilizáció, megfelelő orvosi ellátás hiánya, abortusz lehetősége

A *Gauer and others v. France* esetében⁷⁹⁹ 1995 és 1998 között három fiatal, mentális fogyatékossgal élő, gondnokság alatt álló, de munkahellyel rendelkező nőt sterilizáltattak, tudtuk nélkül. A strasbourgi bíróság bár eljárásjogi okokból nem fogadta be az ügyet, mivel a kérelmezők nem fordultak kellő időben a bírósághoz, érdekes és tipikus kérdésekkel szembesültek, egy kis szeletét látva a fogyatékossgal élő nők fokozottan kiszolgáltatott helyzetének.

A kérelmezők egyrészt sérelmezték, hogy a sterilizáció a személyes integritásukat sértve, a beleegyezésük nélkül, többek között az EJEE 8. cikkében⁸⁰⁰ garantált, a magánélethez és a családalapításhoz való jogukat megsértve történt, mely a fogyatékossgal miatti hátrányos megkülönböztetésből származik. Ebben az esetben a szülővé válás, a fogyatékossgal élő személy családalapításhoz való joga volt kérdéses, hiszen a sterilizáció révén ezt tették

---

⁷⁹² *CLR on behalf of Valentin Campeanu v. Romania* ECHR no.. 2014.07.17.

⁷⁹³ *I.B. v. Greece* ECHR no. 552/10. 2013.10.03.

⁷⁹⁴ *Stanev v. Bulgaria* ECHR [GC] no. 36760/06 2012.01.17.

⁷⁹⁵ *H.L. v. the United Kingdom* ECHR no. 45508/99. 2004.10.05.

⁷⁹⁶ *D.D. v. Lithuania* ECHR no. 13468/06. 2012.02.14.

⁷⁹⁷ *Jasinskis v. Latvia* ECHR no. 45744/08. 2010.12.21.

⁷⁹⁸ *Z.H. v. Hungary* (ECHR no. 28973/11. 2011.11.08.) ügyben ezen felül egy jelnyelvet sem ismerő, siket-néma került bebörtönzésre, az EJEE 3. cikk és 5. cikk 2. bekezdését sértve.

⁷⁹⁹ *Gauer and Others v. France* ECHR no. 61521/08., 2012.11.23.

⁸⁰⁰ 8. cikk: „Magán- és családi élet tisztelőben tartásához való jog” “1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tisztelőben tartsák. 2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.”

lehetetlenné, míg a *Spyra and Kranczkowki v. Poland* ügyben⁸⁰¹ a panaszt egy édesanya és a súlyos fogyatékossgal élő – állandó segítő, folyamatos támogatást és speciális diétát igénylő – fia nyújtotta be. Állításuk szerint a gyermek fogyatékossga a születéskori megfelelő orvosi ellátás hiányából fakadt, kiváltképpen abból, amikor a nővérek nem az általában elváraknak megfelelően bántak az újszülött gyermekkel. Ezen felül sérelmezték a lengyel hatóságok hatékony eljárásának hiányát annak felderítésében, hogy a gyermek fogyatékossga miből származik. A strasbourgi bíróság úgy találta, hogy az EJEE 8. cikke nem sérült, mivel az akkor nyújtott kezelés az akkori orvosi gyakorlatnak megfelelő volt, s így nem áll fenn az állam felelőssége.

Az *R.R. v. Poland* esetben⁸⁰² azonban megállapították az EJEE 8. cikkének megsértését, amikor egy kétgyermekes várandós anya azt kifogásolta, hogy nem volt időben biztosítva számára a megfelelő terhességi vizsgálatok elvégzéséhez való hozzáférés. A szigorúan szabályozott és mélyen katolikus Lengyelországban szándékosan visszautasították az abortuszellenes orvosok a terhességgel kapcsolatos vizsgálatok elvégzését, mellyel megbizonyosodhatott volna R.R. arról, hogy a magzat fogyatékossgal rendelkezik-e, s ennek az eredménynek a tükrében dönthetett volna. Feltételezett volt, hogy a gyermek súlyos fogyatékossgal fog születni, azonban a nemzeti szabályok által biztosított határidőn belül egyetlen orvos sem volt hajlandó elvégezni a vizsgálatot. Még olyan is előfordult, hogy bent tartották a kórházban, de közben semmilyen releváns vizsgálatot nem végeztek el. Végül hat hét telt el az első ultrahangos vizsgálat és magzatvizes mintavétel között, amelyből igazolódott a magzat abnormitása, ugyanakkor ekkor már túl késő volt a terhesség megszakítására. Így a gyermek végül súlyos fogyatékossgal született.

Ebben az esetben az EJEB úgy találta, hogy sérült az EJEE 8. cikke, mivel a nemzeti jog nem tartalmazott kellően hatékony mechanizmust, mely biztosította volna, hogy a panaszos hozzáférjen a szükséges diagnosztikai szolgáltatáshoz, mely eredmény birtokában megfontoltan tudott volna dönteni az abortusz kérdéséről. Nem értettek egyet a lengyel kormánnyal arra vonatkozólag, hogy a nyújtott terhesség alatti genetikai vizsgálatok ezt a követelményt teljesítették, mely mellett az állam kötelessége biztosítani az egészségi szolgáltatásokat és annak eredményeinek függvényében történő szabad döntést.

A 8. cikken felül megállapították a 3. cikk⁸⁰³ sérelmét is, vagyis hogy R.R. embertelen, megalázó bánásmódban részesült a vizsgálatért való küzdelem során, s a szenvedése elérte azt a szintet, mely már sérti az EJEE-t, tekintettel arra, hogy R.R. egy különösen sérülékeny helyzetben volt, s mint bármelyik várandós nő, érthető módon ideges volt a magzata egészségi állapotával kapcsolatban, s mindent meg akart tudni arról, hogy a gyermeke valóban fogyatékossgal fog-e születni vagy sem. Azon felül, hogy ez lelki gyötrelmeket okozott számára,⁸⁰⁴ veszélyeztette magzata és saját egészségét, családja jövőjét, s a felmerülő kérdésekre adandó választ mind elutasították.

Ez az eset azonban nem egyedülálló, hiszen pár évvel korábban a *Tysiac v. Poland*⁸⁰⁵ ügyben egy fogyatékossgal élő nő kérte a terhessége megszakítását egészségügyi állapotának

---

⁸⁰¹ *Spyra and Kranczkowski v. Poland* ECHR no. 19764/07. 2012.10.25.

⁸⁰² *R.R. v. Poland* ECHR no. 27617/05. 2011.05.26.

⁸⁰³ 3. cikk: „Kínzás tilalma Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.”

⁸⁰⁴ *R.R. v. Poland* 159. bek.

⁸⁰⁵ *Tysiac v. Poland* ECHR no.5410/03., 2007.03.20.

feltételezett romlására tekintettel, azonban elutasították az abortuszt, így gyermeke megszületése után az ő állapota súlyosbodott. Esetében is megállapította a strasbourgi bíróság a EJEE 8. cikkének megsértését.

A születés mellett az élet vége, a halál, a kegyes halál, eutanázia⁸⁰⁶ kérdése különösen kényes a fogyatékosággal kapcsolatban, az élethez való jog, a halálhoz és önrendelkezéshez való jog összecsapásában, hiszen sok esetben a fogyatékosággal élő személynek nem áll módjában élete felett rendelkezni és cselekedni, azon döntése alapján, hogy szeretne-e élni, vagy inkább meghalna. Megkérdőjelezhetetlenül sok etikai és jogi kérdés merül fel,⁸⁰⁷ mellyel kapcsolatban sok esetben a strasbourgi bíróságnak is döntenie kellett.

V.3.2. Halálhoz való jog

A *Pretty v. United Kingdom* ügyben⁸⁰⁸ Pretty asszony esetén a hatóságok elutasították azon kérését, hogy férje minden következmény nélkül a halálba segíthesse gyógyíthatatlan motoneurikus betegsége miatt. Pretty a halál mellett teljes tudatában, megfontoltan döntött, hiszen a betegség utolsó stádiuma már emberhez nem méltó, ugyanakkor állapotából kifolyólag életét önállóan nem tudta kioltani.

Pretty többek között hivatkozott az EJEE 3., 8. és 14. cikke mellett a az élethez való jogról szóló 2., a gondolat, lelkiismeret és vallásszabadságról szóló 9. cikkekre is. Kiemelte, hogy a 2. cikk által védett élethez való jog nem önmagát az életet védi, hanem az élet mások által történő kioltását, ebbe pedig nem tartozik bele az, hogy ne dönthessen úgy a saját életéről, hogy ő meg kíván halni. Véleménye szerint az, ahogy ő haldoklik, az embertelen, megalázó, a 3. cikket sértő, s a kormánynak meg kéne akadályozni ennek megvalósulását azáltal, hogy engedélyezik számára a következmények nélküli asszisztált öngyilkosságot. Ezen felül a 8. cikk által védett magán és családi élet tiszteletben tartása magába foglalja a saját testéről való döntési jogot, s a brit általános tilalma az asszisztált öngyilkosságnak sérti a lelkiismereti és vallásszabadsághoz való jogát. A 14. cikkben kifejtett diszkrimináció vonatkozásában kifejtésre kerül, hogy azáltal különböztetik meg hátrányosan, hogy ugyanúgy kezelik, mint mindenki mást, pedig az ő körülményei teljesen mások: nem gyakorolhatja az elmúláshoz, halálhoz való jogát, nem tud öngyilkos lenni fogyatékosága miatt.

A strasbourgi bíróság a 8. és a 14. cikket vizsgálta, de végül egyik cikk megsértését sem állapította meg. A 8. cikkel kapcsolatban elismerték, hogy a személyes autonómia fontos és alapvető princípium az értelmezés során, s az élet szentségének tagadása nélkül a 8. cikkel összhangban el kell ismerni az életminőség fontosságát, mely Pretty betegsége miatt egyre csökken, s hogy nem lehet senkit sem egy emberhez nem méltó életre kényszeríteni. A

---

⁸⁰⁶ Lásd: bővebben John Keown: *Euthanasia, Ethics and Public Policy*. Cambridge, Cambridge University Press, 2002. 193-285., Jobbágyi Gábor: Eutanázia (Kívánatra ölés) *Magyar Bioetikai Szemle* 2010. 1/2. 37-44., Sándor Judit: Az eutanázia mint politikai kérdés In: Filó Mihály: *Párbeszéd a halálról. Eutanázia a jogrend peremén*. Budapest, Literatura Medica Kiadó, 2011. 89-95.

⁸⁰⁷ Lásd: pl. Alison Davis: *A Disabled Person's Perspective on Euthanasia.*, Susan M. Behuniak: Death with „dignity”: the wedge that divides the disability rights movement from the right to die movement, *Politics Life Science*. Vol.30. No 1. 2011. 17-32., Samuel R. Bagenstos: Disability, life, death, and choice. *Harvard Journal of Law & Gender*. Vol. 29. 2006. 425-463.

⁸⁰⁸ *Pretty v. United Kingdom* ECHR no. 2346/02. 2002.04.29.

hátrányos megkülönböztetés vonatkozásában kifejtették, hogy Nagy-Britannia mérlegelési jogkörét⁸⁰⁹ gyakorolva nem minősítette másképpen Pretty helyzetét sem, s a kormány döntése, vagyis az élet ilyen fajta védelme szükséges és arányos egy demokratikus társadalomban. Kétségtelen, hogy egy ilyen jellegű halálos betegség esetén ez nehéz kérdés, de elsősorban az államnak kell a kockázatot felmérni, hogy engedélyezi-e a támogatott öngyilkosságot, vagy tiltja azt.⁸¹⁰ A 8. cikk ilyen formában nem foglalja magában az önmeghatározáshoz való jogot, sokkal inkább kapcsolódik a magán- és családi élet tiszteletben tartásához azon a módon, ahogy az adott személy él. Ily formán olykor magába foglalhatja az adott személy teste fölötti rendelkezési jogát, azonban Pretty esetében az élet befejezése nem magánügy, mivel a kérésének jóváhagyása jelentős következményekkel járna.⁸¹¹

Rendhagyó módon első „körben” ezzel ellentétes irányba mozdult a strasbourgi bíróság *Gross v. Switzerland* ügyben,⁸¹² ahol a strasbourgi bíróság először állapította meg az EJEE 8. cikkének megsértését asszisztált öngyilkosság elutasításával kapcsolatban, amikor is a svájci szabályok nem segítettek az öngyilkosságot. Ebben az esetben egy idős – Pretty-hez⁸¹³ hasonló betegségben szenvedő – nő azt sérelmezte, hogy a hatóságok nem teszik lehetővé számára halálos mennyiségű gyógyszer megvásárlását, mellyel fájdalommentesen véget vethetne az életének. Az elutasítás a svájci orvosi etikai elveken alapult, mely szerint öngyilkosság ilyen fajtájú segítségére csak akkor van lehetőség, ha a beteg olyan betegségtől szenved, amely következtében vélhetően néhány napon, héten belül elhalálozik. Ez azonban Gross esetében nem állt fenn, így nem kapta meg a kívánt gyógyszert, s állítása szerint nem tudta gyakorolni a 8. cikk által biztosított jogát, s nem tudta eldönteni, hogy mikor kívánja az életének a végét.

A strasbourgi bíróság befogadta az esetet, ugyanakkor más nézőpontból kellett vizsgálnia: a jogbizonytalanság szempontjából elemezték, mivel úgy vélték, hogy nem kellően egyértelmű a svájci jog, így a bíróság megállapította az EJEE megsértését, ugyanakkor a kormány az EJEE 43. cikkének⁸¹⁴ megfelelően a Nagykamarához fordult, hiszen a svájci esetjog azonban kellően tisztázza az asszisztált öngyilkosság eseteit. A Nagykamara a kérdést elfogadhatatlannak ítélte és arra a következtetésre jutott, hogy a kérelmező – aki időközben 2011 novemberében elhunyt – egy igen lényeges kérdésben szándékosan félrevezette a bíróságot, így az elfogadhatóság feltételeiről szóló 35. cikk 3. (a) és 4. bekezdése alapján elfogadhatatlanná kell nyilvánítania ez egyéni kérelmet, melynek következtében a korábbi kamarai ítélet, mely még nem is volt végleges, többé jogilag nem érvényes. Habár végül az asszisztált öngyilkosság tiltása továbbra sem ellentétes az EJEE-vel, mégis egyfajta elmozdulás rajzolódott ki a strasbourgi bíróság részéről, hogy az ember emberi méltósága védelmében élete végéről maga dönthessen.

---

⁸⁰⁹ 'margin of appreciation'.

⁸¹⁰ Az ügygel kapcsolatban az angol és walesi katolikus püspöki konferencia kifejtette, hogy az emberi élte istentől kapott ajándék, az öngyilkosság és az eutanázia kívül esik az erkölcsileg elfogadható lehetőségeken, melyekkel az emberi szenvedésen és haldokláson könnyíteni lehetne. *Pretty v. United Kingdom* 29. bek.

⁸¹¹ John Keown – Robert P. George: *Reasons, Morality, and Law: The Philosophy of John Finnish*. Oxford, Oxford University Press, 2013. 303.

⁸¹² *Gross v. Switzerland* ECHR no. 67810/10., 2014.09.30.

⁸¹³ Szintén súlyos betegség miatt kérték az asszisztált öngyilkosság jóváhagyását a *Haas v. Switzerland* (ECHR no. 31322/07. 2011.06.20.) ügyben is, ahol szintén elutasították a kérelmet.

⁸¹⁴ 43. cikk 1. pont: „Kivételes esetekben a Kamara ítéletének meghozatalától számított három hónapon belül az ügyben részes bármely fél kérheti az ügynek a Nagykamara elé terjesztését.”

Valamelyest továbblépett a bíróság a *Koch v. Germany* ügyben,⁸¹⁵ amikor is hasonló kérés merült fel: halálos mennyiségű gyógyszerrel kívánt egy súlyosan beteg, quadriplég nő véget vetni az életének. Kérése azonban elutasításra került Németországban, mire az asszony és a férje Svájcba mentek, ahol a feleség segítségével véget vetett az életének. Férje Németországba visszatérve panaszt emelt a németországi elutasítások miatt, azonban hiába. A strasbourgi bíróság, tekintettel a kérelmező és felesége extrém szoros kapcsolatára és arra, hogy a felesége utolsó kívánságában ő segített, úgy ítélte, hogy a szoros kötelékből kiindulva ő is panaszt emelhet, hiszen a németországi hatóságok elutasításai őt is közvetlenül érintte. Így ebben az esetben sérült a kérelmező eljárási joga az EJEE 8. cikkének értelmében, tekintettel arra, hogy a német bíróságok elutasították kivizsgálni a panaszt.

V.3.3. Az élet egyéb szakaszai, területei

A strasbourgi bíróság előtt is szerepelt munkavállalással kapcsolatos ügy, mely során a HIV-pozitivitással, mint fogyatékossgal kapcsolatos kérdés kapcsán állapították meg az *I.B. v. Greece*⁸¹⁶ ügyben EJEE 8. és a 14. cikkének sérelmét, amelyben a munkavállalót a munkatársak félelme miatt bocsátották el. Ezen felül hivatkoztak az ILO „*A munkavállalásból és foglalkoztatásból eredő hátrányos megkülönböztetésről szóló 111. számú egyezményére*”⁸¹⁷ és a 200. számú ajánlására a hátrányos megkülönböztetés kapcsán, kimondva, hogy azáltal, hogy felmondák a munkavállaló viszonyát, a munkáltató fokozta a stigmatizációját egy olyan embernek, aki jóllehet, HIV-pozitív, de betegség semmilyen tünetével nem rendelkezik. Ezen felül a munkatársak reakciójával kapcsolatban megfogalmazta, hogy magatartásuk túlzó és irracionális volt, különösen annak fényében, hogy tudományos bizonyíték nem állt rendelkezésükre. Mindezek fényében a strasbourgi bíróság úgy találta, hogy amennyiben a cég működésében nem okoz fennakadást a HIV-pozitivitás, az önmagában nem jelentheti érvényes alapját a munkaviszony felmondásának.

A betegségekkel kapcsolatos emberi jogi, fogyatékosjogi kérdések életbeli kérdéseinek jelentős köre a választójog korlátozásával, gondnokság alá helyezéssel⁸¹⁸ kapcsolatos. A *Kiss Alajos v. Hungary* ügyben⁸¹⁹ a fogyatékossgal élő emberek politikai életben való részvételhez, a szavazáshoz való jog jelenik meg.⁸²⁰ Kisst még 1991-ben mániás depresszióval diagnosztizáltak, majd 2005-ben a polgári jogi törvényeknek megfelelően cselekvőképességét kizáró gondnokság alá került, ennek következtében nem volt lehetősége részt venni a választásokon. Erre már 2006 februárjában ráébredt, ugyanis kifejejtették a

---

⁸¹⁵ *Koch v. Germany* ECHR no. 497/09., 2012.07.12.

⁸¹⁶ *I.B. v. Greece* ECHR no. 552/10. 2013.10.03.

⁸¹⁷ 'ILO Discrimination (Employment and Occupation) Convention', 1958, No. 111. ILC, Hatályos: 1960. jún. 15-től (111. sz. egyezmény). Kifejezetten hivatkozza a 2000/78/EK Foglalkoztatási Keretirányelv (4) Preambulumbekkezdésében.

⁸¹⁸ MDAC: *European Court of Human Rights upholds the right to vote of persons with disabilities*. 2010. május 20.

⁸¹⁹ *Alajos Kiss v. Hungary* 38832/06., 2010. május 20., 44. §. Ebben az ügyben is kiemelendő a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményre történő hivatkozás, hiszen az esetkor még nem ratifikálta Magyarország az egyezményt. Ehhez volt hasonló a *Jasinskis v. Latvia* ECHR no. 45744/08. 2010.12.21. 40.§

⁸²⁰ Lásd: bővebben: Fiala János: A fogyatékossgal élő személyek választójogának kérdései a Kiss Alajos kontra Magyarország döntés tükrében. *Fundamentum*. 2010/3. 109-117., Gurbai Sándor: A gondnokság alá helyezett személyek választójogának vizsgálata az Emberi Jogok Európai Bíróságának a Kiss v. Magyarország ügyben meghozott ítélete alapján. *Közjogi Szemle*. 2010/4. 33-41.

választásra jogosultak listájáról, mely ellen panasszal élt a választási iroda, illetve a helyi bíróság felé is, ahol 2006 márciusában elutasították az ügyet az alaptörvényre hivatkozva, vagyis hogy a részlegesen gondnokság alá helyezettnek nem illeti meg a szavazáshoz való jog.

Így 2006 áprilisában Kiss nem tudta gyakorolni politikai jogait, jogfosztottságát a pszichiátriai állapotán alapuló részleges gondnokság alá helyezés okozta, mely aránytalanul megfosztotta őt a szavazáshoz való jogától, mindenfajta következmények nélkül, diszkriminatívan, alkotmányos alapokon nyugodva.

A strasbourgi bíróság úgy ítélte meg, hogy a szabad választáshoz való jog, az EJEE Első kiegészítő jegyzőkönyvének⁸²¹ 3. cikke sérült, hiszen egyéni bírói döntés nélkül, pusztán a mentális állapot alapján történt a részleges gondnokság alá helyezés, mely nem legitimálhatja a választáshoz való jog korlátozását. Emellett a strasbourgi bíróság kiemelte, hogy az állam feladata, hogy kellő korlátokat teremtsen az alapvető jogok biztosítása vonatkozásában, kiemelt figyelmet fordítva a társadalom olyan sérülékeny csoportjaira, mint a mentális fogyatékosággal élők, akik számtalan sztereotípiának áldozatai, mindenfajta egyéni megítélés nélkül, hiszen Kiss is egy általános tilalom alapján, egyéni képességeinek megítélése nélkül vált jogfosztottá.⁸²²

A strasbourgi bíróság fogyatékosággal kapcsolatos esetjoga széles spektrumú, ugyanakkor a jogok garantálása terén alapvetően statikus álláspontot képvisel, még jobban hangsúlyozva, kiemelve a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szükségességét és indokoltságát.

---

⁸²¹ Első kiegészítő jegyzőkönyv az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményhez, Európa Tanács, Párizs, 1952. március. 20.

⁸²² Vö. Gurbai Sándor: *A gondnokság alá helyezett személyek választójoga a nemzetközi jog, az európai regionális jog és a komparatív közjog tükrében*. Doktori értekezés. Budapest, PPKE JÁK, 2014. 50.

V.4. A fogyatékoság fogalma az Amerikai Egyesült Államokban

Az egyesült államokbeli fogyatékosjogi szabályozás alapkövét az 1990-es *Americans with Disabilities Act*⁸²³ jelenti, mely világos és átfogó képet kíván nyújtani a fogyatékoság alapján történő diszkriminációnak.⁸²⁴ Az ADA négy fő területre fókuszál: a teljes részvétel, az egyenlő lehetőségek, a független élet és a gazdasági önfenntartás lehetőségének biztosítására.⁸²⁵ Ez a védelem hasonló az antidiszkriminációs szabályozás tengelyét jelentő⁸²⁶ 1964-es Polgári Jogi Törvényhez,⁸²⁷ melyet bár az intenzív civiljogi mozgalmak kellően megalapoztak, s bár tiltotta a hátrányos megkülönböztetést a faj, nem, vallás, szín és nemzeti származás alapján, kifejezetten a fogyatékosággal élő embereket nem nevesítette.⁸²⁸ Az észszerű alkalmazkodás vallási alapon történő kötelezettsége az ahhoz kapcsolódó iránymutatás kapcsán jelent meg, mely azonban túl tág értelmezésre adott lehetőséget, így ezt annak 1972-es módosítása révén kellett konkretizálni. Ehhez képest az 1973-as Rehabilitációs Törvény⁸²⁹ igazi áttörést jelentett, hiszen ez tartalmazta 504. cikkében a világon az első fogyatékoság alapján történő hátrányos megkülönböztetési tilalmat, mely mellett az észszerű alkalmazkodás vonatkozásában is továbblépet: megköveteli a munkáltatóktól az észszerű alkalmazkodást és diszkriminációnak minősíti az alkalmazkodás hiányát mind a foglalkoztatás területén, mind pedig a köz- és állami szférában.⁸³⁰

Az ADA, mely életrekeltésének alapját a Tizennegyedik Alkotmánykiegészítés 5. pontja jelentette,⁸³¹ kiterjesztette a hátrányos megkülönböztetés elleni védelmet a foglalkoztatásra a nyílt munkaerőpiac vonatkozásában is,⁸³² a hátrányos megkülönböztetést mind a szövetségi, mind az állami kormányok szolgáltatásai vonatkozásában⁸³³ és a közszolgáltatások kapcsán is

---

⁸²³ Americans With Disabilities Act of 1990. Pub. Law 101-336. § 1. 108th Congress, 2nd session. 1990. július 26-án hatályosult. (Továbbiakban: ADA). Módosítva ADA Amendments Act of 2008. 42 USCA § 12101. Hatályos: 2009. január 1-jétől. Pub. L. No. 110-325, 122 Stat. 3553 (2008) Codified at 42 U.S.C. § 12101 et seq.

⁸²⁴ ADA Preamble.

⁸²⁵ Külön kiemeli Senator Tom Harkin. Lásd: a 2016. június 20-án elhangzott, 'Keynote Address: Disability Rights – Looking Back: A US Invention brought about by American Civil Society' című előadás leiratának 13. oldalát. Hozzátette, hogy a legutolsó nem sikerült.

⁸²⁶ Gerald Quinn – Eilionor Flynn: Transatlantic Borrowings: The Past and Future of EU Non-Discrimination Law and Policy on the Ground of Disability. *American Journal of Comparative Law*. Vol. 60. No. 23. (2012) 31.

⁸²⁷ Civil Rights Act. Pub.L. 88–352, 78 Stat. 241. 1964. július 2-án hatályosult. (Továbbiakban: Polgári Jogi Törvény)

⁸²⁸ Külön kiemeli Senator Tom Harkin. Lásd: a 2016. június 20-án elhangzott, 'Keynote Address: Disability Rights – Looking Back: A US Invention brought about by American Civil Society' című előadás leiratának 7. oldalát.

⁸²⁹ Chai R. Feldblum: Definition of Disability Under Federal Anti-Discrimination Law: What Happened? Why? And What Can We Do About It? *Berkeley Journal of Employment and Labor Law* Vol. 21. No. 1. (2000) 91-165.

⁸³⁰ Az amerikai fogyatékosjogi mozgalmak rövid áttekintéséért lásd: The rights of disabled persons in the United States of America in Bård Petra: *The rights of persons living with physical disabilities: United States, the European Union and Germany – A comparative analysis*. Budapest, Central European Union, 2007. 91-119.

⁸³¹ Ez ekvivalens az 1997-es Amszterdami Szerződéssel, mely alapjául szolgált az Európai Unió fogyatékosjogi szabályozásának.

⁸³² ADA Title I.

⁸³³ ADA Title II.

tiltja.⁸³⁴ Kiemelendő még a Fogyatékosággal élő egyének oktatási törvénye⁸³⁵ és a Megfelelő Lakhatásról szóló törvény⁸³⁶ is, de megjelenik a Szavazáshoz való jogról szóló törvényben⁸³⁷ is.

Az ADA tiltja a hátrányos megkülönböztetést a munkavégzés vonatkozásában, s kimondja, hogy egy szerv sem különböztethet meg fogyatékosága alapján egy arra megfelelően képzett személyt az állásinterjútól kezdve az egész munkaviszony fennállása alatt.⁸³⁸ A megfelelően képzett személy olyan fogyatékosággal élő egyént jelent, aki észszerű alkalmazkodással, vagy anélkül a pozíciójával járó lényeges feladatokat el tudja látni.⁸³⁹

A fogyatékoság fogalma az ADA meghatározása szerint három fő esetet foglal magában.⁸⁴⁰ Egyrészt egy fizikai vagy mentális „korlátozottság” fennállása, mely lényegesen korlátoz egy vagy több főbb tevékenységet⁸⁴¹ az életben.⁸⁴² Másrészt fogyatékoságról lehet beszélni akkor, amikor valaki valamilyen korlátozottsággal rendelkezőnek minősített. Harmadrészt pedig az, aki egyfajta korlátozottsággal rendelkezőnek tekintett,⁸⁴³ vagyis olyan nem átmeneti, tehát hat hónapnál tartósabban fennálló és nem csekély jelentőségű korlátozottsággal rendelkező személy.⁸⁴⁴

Ezt a viszonylagosan tág értelmezést az amerikai Legfelső Bíróság kiemelendő esetjogi „triászán” keresztül leszűkítette a *Bragdon v. Abbott*,⁸⁴⁵ a *Sutton v. United Air Lines, Inc.*⁸⁴⁶ és a *Murphy v. UPS*⁸⁴⁷ ügyekben. Ezek mellett kiemelendő még a *Toyota Motor Manufacturing, Kentucky, Inc. v. Williams*⁸⁴⁸ is, mely következtében sokféle betegséggel, például diabéteszsel, epilepsziával, rákkal, művégtagokkal rendelkező emberek kikerültek a fogyatékosággal élők köréből, mivel nem voltak „elég fogyatékosak”.⁸⁴⁹

Bragdon v. Abbott ügyben⁸⁵⁰ a fő kérdés az volt, hogy egyrészt a HIV-fertőzés fogyatékoság-e,⁸⁵¹ illetve, hogy a reprodukció hozzá tartozik-e az élet fő tevékenységei közé. Sidney Abbottot tünetmentes HIV-fertőzőtként nem látta el a fogászaton Randon Bragdon, s

---

⁸³⁴ ADA Title III.

⁸³⁵ Individuals with Disabilities Education Act (IDEA), Pub.L. 101-476, 104 Stat. 1142.

⁸³⁶ Fair Housing Act (Title VIII of the Civil Rights Act of 1968) 42 U.S.C. 3601-3618.

⁸³⁷ Voting Rights Act of 1965. Pub.L. 89-110., 79 Stat. 437.

⁸³⁸ 42.U.S.C.§ 12112 (a)

⁸³⁹ 42.U.S.C.§ 12112 (8)

⁸⁴⁰ Samuel R. Bagenstos: The Americans with Disabilities Act as Welfare Reform. *William & Mary Law Review*. Vol. 44. No. 3. 2003. 930-936.

⁸⁴¹ 'major life activities'.

⁸⁴² 42 U.S.C. § 12112(a).

⁸⁴³ 42 U.S.C. § 12102(2). 'attitudinally disabled'-nek nevezi Quinn és Flynn (2012) 40.

⁸⁴⁴ 42.U.S.C.§ 12112 (3) (A)-(B) 'Regarded as having such an impairment'

⁸⁴⁵ *Bragdon v. Abbott* 524 U.S. 624 (1998)

⁸⁴⁶ *Sutton v. United Airlines Inc.* 527 U.S. 471 (1999)

⁸⁴⁷ *Murphy v. United Parcel Service* 527 U.S. 516 (1999)

⁸⁴⁸ *Toyota Motors Mfg., Ky., Inc. v. Williams* 534 U.S. 184. (2002)

⁸⁴⁹ 'not disabled enough'. Elisabeth F. Emens: Disabling Attitudes: U.S. Disability Law and the ADA Amendments Act *American Journal of Comparative Law* Vol. 60. No. 205. (2012) 101, 123.

⁸⁵⁰ A *Bragdon* ügy több szempontból is kiemelendő. Egyrészt, mert ez az első eset, ahol az amerikai Legfelső Bíróság a HIV-fertőzés kérdésével foglalkozik, másrészt azért, mert ez az első ügy, amely az ADA-t értelmezi.

⁸⁵¹ Felidézi az ügyet C-335/11 és C-337/11. sz. egyesített ügyek. Jette Ring nevében eljáró HK Danmark kontra Dansk almennyttigt Boligselskab és Lone Skouboe Werge kontra Dansk Arbejdsgiverforening képviselőtében Pro Display A-S. 2012. december 6-án kelt Kokott főtanácsnok indítványa. [ECLI:EU:C:2012:775] 17. lbj.

költségesebb, de biztonságosabb kórházi ellátásra utalta, melyre válaszul Abbott fogyatékoság alapján történő hátrányos megkülönböztetésre hivatkozva pert indított. Az amerikai Legfelső Bíróság az ADA védelme alá tartozónak ítélte a tünetmentes HIV-fertőzéssel rendelkező személyt is, s az élet fő tevékenységre kihatással bírónak ítélték állapotát, hiszen többek között arra tekintettel nem tudja reprodukciós jogát sem gyakorolni.

A *Sutton ügyben* az amerikai Legfelső Bíróság leszűkítette az ADA-ben fogyatékosággal élő személyeknek tekintett emberek csoportját és kivonta hatálya alól azokat, akik funkciói orvosi ellátással, gyógyszereléssel vagy segédeszközökkel korrigálhatók. A felperesek szemüveggel korrigálható szemproblémákkal küzdöttek, mely következtében United Airlines-nál a repülőgép pilótákra vonatkozó előírásoknak, feltételeknek nem tudtak megfelelni, ennek következtében visszautasították a jelentkezésüket a pilótaképzésre. Erre ők beperelték a légitársaságot azt állítva, hogy ők az 1990-es ADA értelmében fogyatékosággal élő személyek, mivel az élet egy fő tevékenységében korlátozva vannak és fogyatékosággal élőknek tekinthetők, tehát a meghatározás harmadik kategóriájába sorolandóak, s ennek fényében hátrányos megkülönböztetést szenvedtek el.

A várakozásuk ellenére a bíróság másképp döntött és úgy ítélte meg, hogy ők nem tartoznak bele a védett kategóriába, mivel a korlátozottságuk szemüveg viselésével lebontható, korrigálható, plusz az ő jelentős tevékenységük az életben nincsen lényegesen korlátozva. Ezen felül hozzátették még, hogy nem csak a korlátozottság lehetőségét, hanem az egyén adott szituációját kell vizsgálni, így ezeknek a körülményeknek az ismeretében a felperesek nem voltak jelentősen korlátozva az élet egy fő tevékenységében, hiszen az, hogy ők tengerentúli utasszállító gépet kívántak vezetni, nem minősül annak.

A *Murphy* ügyben a magas vérnyomás, mint tényleges korlátozó tényezőről,⁸⁵² fogyatékoságról kellett döntenie Vaughn Murphy kapcsán, akit egy csomagszállító szolgálat alkalmazott. A foglalkoztatás előfeltétele volt az előírásoknak való megfelelés, amely vizsgálata során tévedésből nem vették észre Murphy magas vérnyomását, mely esetén már alkalmatlannak minősítették volna. Amikor ez kiderült, a munkavállalót elbocsátották. A Legfelső Bíróság vizsgálata során arra jutott, hogy a Sutton üggyhöz hasonlóan, a betegség tényleges korlátozottságot jelent, ugyanakkor nem tekinthető fogyatékosággal élőknek Murphy, a munka lényegi feladatait el tudta végezni, csak az előfeltételnek nem felelt meg magas vérnyomásából kifolyólag.

A *Toyota Motors* ügyben⁸⁵³ az amerikai Legfelső Bíróság kifejtette, hogy akkor lehet lényeges korlátozásról beszélni az élet fő tevékenységének vonatkozásában, ha az megakadályozza vagy komolyan visszatartja az egyént egy tevékenység végzésétől. Ebben az esetben Ella Williams kimerítő fizikai munkát végzett a Toyota Motors-nál, majd egy kis idő elteltével komoly orvosi problémája lett, karfájása jelentkezett. Később elbocsátották, mellyel kapcsolatban Williams úgy nyilatkozott, hogy nem teljesítették irányába az észszerű alkalmazkodás követelményét. A kerületi bíróság egyetértett azzal, hogy a társaság hibázott akkor, amikor nem teljesítette az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét, az amerikai Legfelső Bíróság azonban másképp döntött és úgy határozott, hogy az élet fő tevékenysége nem volt korlátozva, csak az, amely a munkaviszonnyal kapcsolatos.

---

⁸⁵² 'substantial limit'.

⁸⁵³ *Toyota Motors Mfg., Ky., Inc. v. Williams* 534 U.S. 184. (2002)

Így az amerikai Legfelső Bíróság leszűkítette a fogyatékossgal fogalmát több oldalról is: egyrészt az egyén szemszögéből, másrészt a „lényeges korlátozás” vonatkozásában, harmadrészt pedig az „élet fő tevékenységei”, végül pedig „fogyatékossgal élőknek tekintett” kitételrel. Habár az ADA célja az észszerű alkalmazkodás kapcsán pont az volt, hogy ellenben a Polgári Jogi Törvény VII. címében szabályozottakkal, szélesebben alkalmazzák a kötelezettséget, nem a 'de minimis' szabályt alkalmazva, a bírói értelmezés más irányba fejlődött.⁸⁵⁴

Erre a precedensjogon keresztüli szűkítésre a Kongresszusnak reagálnia kellett: 2008-ban kiegészítette az ADA-t, megalkotva az *Americans with Disabilities Amendments Act*-et,⁸⁵⁵ mely elsődleges célja az volt, hogy az ADA tárgyát egy szélesebb körű⁸⁵⁶ védelemre visszaállítsa,⁸⁵⁷ így új meghatározást adjon a lényeges korlátok fogalmának,⁸⁵⁸ melyet az ADAA céljaival és rendelkezéseivel összhangban kell értelmezni, egy kiterjedtebb tevékenységi körben az „élet minden területén”.⁸⁵⁹

Az ADAA exemplifikatív listát ad az élet fő tevékenységei vonatkozásában. Megkülönbözteti az általános definíciót, mely tartalmazza például a látást, hallást, étkezést, alvást, sétálást, állást, tanulást, koncentrációt, illetve a fő testrészek funkcióit, az immunrendszer megfelelő működését, a normális sejtnövekedést és az endokrin rendszer működését. Az ADA hatálya alatt egyes bíróságok az élet fő tevékenységeit sokkal szűkebben határolták be, s csak azt vizsgálták, hogy a fogyatékossgal élő személy az élet egynél több területén korlátozottsággal rendelkezik-e. Ezt az ADAA tisztázta, s meghatározta, hogy egy korlátozottságnak, ahhoz, hogy fogyatékossgal minősüljön, nem szükséges az élet fő területén kívül más is korlátoznia, lehet alkalmanként ismétlődő, vagy átmeneti korlátozottság, mint amilyen például az epilepszia és a poszttraumás stressz betegség.

Abban a vonatkozásban, hogy mi esik a fogyatékossgal egy tekintet alá az ADAA a szociális modellel összhangban határoz meg, de strukturálisan eltávolodik tőle.⁸⁶⁰

---

⁸⁵⁴ Samuel A. Marcossion: Of Square Pegs and Round Holes: The Supreme Court's ongoing Title VII-zation of the Americans with Disabilities Act. *Journal of Gender, Race and Justice*. Vol. 8. 361. (2004) Marcossion ezzel kívánja érzékelteni, hogy az ADA elment a vallási észszerű alkalmazkodás irányába.

⁸⁵⁵ Americans with Disabilities Amendments Act of 2008. 2009. január 1-jén lépett hatályba. Pub.L. No. 110-325, 122 Stat. 3553 (2008) Codified at 42 U.S.C. § 12101 et seq. (ADAA)

⁸⁵⁶ Az ADAAA szövegezése az észszerű alkalmazkodásra vonatkozólag nem változik, de nyilvánvalóan a tágabb értelmezésre készíti a bíróságokat.

⁸⁵⁷ 'by reinstating a broad scope of protection'. 42 U.S.C. § 12101(b)(1).

⁸⁵⁸ 'substantially limits'.

⁸⁵⁹ 'major life activities'.

⁸⁶⁰ Elizabeth F. Emens: Disabling Attitudes: U.S. Disability Law and the ADA Amendments Act. *American Journal of Comparative Law* Vol. 60. No. 205. (2012) 205.

V.5. A fogyatékoság fogalma és az Európai Unió esetjogának evolúciója

Az Európai Unió – ellentétben az amerikai egyesült államokbeli *Americans with Disabilities Act* szabályozásával – magának a fogyatékoságnak a fogalmát nem határozza meg.⁸⁶¹ A fogyatékoságot a többi antidiszkriminációs alap között, 2000 óta a Foglalkoztatási Keretirányelv révén szabályozza, kimondva, hogy tilos a fogyatékoság alapján történő hátrányos megkülönböztetés.⁸⁶² Ez a megközelítés összecseng a „civiljogi” szemlélettel, mely a fogyatékoságot egy társadalmi konstrukciónak tekinti, s nem helyez hangsúlyt sem a fogyatékosággal élő személyre, sem a fogyatékoság fogalmának meghatározására, helyette középpontba az ellene irányuló hátrányos megkülönböztetést állítja.⁸⁶³ A Foglalkoztatási Keretirányelv azonban nem terjed ki az élet minden szegmensére, hanem csak a foglalkoztatás és munkavégzés vonatkozásában jelenti a hátrányos megkülönböztetés tilalmát.⁸⁶⁴

A Foglalkoztatási Keretirányelv hatálybalépése után – sajnálatos módon – az Európai Unió Bírósága, luxemburgi bíróság kezdetben még a medikális, orvosi modellt követve értelmezte a fogyatékoság kérdését és fogalmát a *Chacón Navas* ügyben, mely meghaladására a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 2010-es ratifikációja után került sor a *HK Danmark* ügyben, pontosításra pedig a *Z.* ügyben.⁸⁶⁵

A *Coleman* ügy esetén a luxemburgi bíróság kapcsolati alapon,⁸⁶⁶ vertikálisan is kiterjesztette a fogyatékosjogi védelmet, a *Kaltoft* ügyben pedig a luxemburgi bíróság még kifejezettebben követte a szociális modell irányát, hiszen azt mondta ki, hogy amennyiben egy adott személyt hátrány ér a mindennapi életében, esetünkben a túlsúlyából kifolyólag, akkor ő is minősülhet a Foglalkoztatási Keretirányelv hatálya alá tartozó, fogyatékosággal élő személynek.⁸⁶⁷

Az Európai Unió fogyatékosjogi esetjoga a Foglalkoztatási Keretirányelv alatt, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel és a releváns jogforrásokkal összhangban értelmezi és tölti meg tartalommal a fogyatékoság és az észszerű alkalmazkodás fogalmát, mely közben a luxemburgi bíróság fogyatékosággal kapcsolatos ügyeiben „akarva-akaratlanul”

---

⁸⁶¹ Sem a Foglalkoztatási Keretirányelv nem határozza meg a fogyatékoság fogalmát, s nem is utalja a tagállamok jogára sem, melyből az következik, hogy a közösségi jogi rendelkezést önállóan és egységesen kell értelmezni, összefüggéseire és a szabályozás céljaira tekintettel.

⁸⁶² Foglalkoztatási Keretirányelv 2. cikk.

⁸⁶³ Erre hívja fel a figyelmet *Transatlantic Borrowings: The Past and Future of EU Non-Discrimination Law and Policy on the Ground of Disability*. *American Journal of Comparative Law*. Vol. 60. No. 23. (2012) 40.

⁸⁶⁴ Lásd: bővebben a „Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény és az Európai Unió” című fejezetben.

⁸⁶⁵ C-363/12. *Z. kontra A Government Department és The Board of management of a community school* 2014. március 18-án hozott ítélet. [EBHT-ban még nem tették közzé.] ECECLI:EU:C:2014:159 (Z., -ügy)

⁸⁶⁶ 'disability by association'.

⁸⁶⁷ Peter McTigue: From Navas to Kaltoft: The European Court of Justice's evolving definition of disability and the implications for HIV-positive individuals. *International Journal of Discrimination and the Law*. Vol. 15. No. 4. (2015) 241-255.

figyelemmel kíséri az amerikai esetjogot.⁸⁶⁸ Az alábbiakban az Európai Unió Bíróságának esetjogi fejlődése kerül bemutatásra.⁸⁶⁹

V.5.1. A kapcsolat alapján történő diszkrimináció

Az *S. Coleman kontra Attridge Law és Steve Law* ügy a Bíróság korai esetjoga közé tartozik, mely során a fogyatékossgal fogalma vertikális irányban is kitágult. Ebben az esetben egy édesanya fogyatékossgal élő gyermeke miatt került elbocsájtásra és a luxemburgi bíróságnak tisztázni volt szükséges, hogy vajon a Foglalkoztatási Keretirányelv hatálya olyan munkavállalókra is alkalmazandó-e, akik maguk nem voltak fogyatékossgal élők, de egy kapcsolat alapján – jelen esetben egy anya-gyermek viszonyban a gyermek fogyatékossga miatt – hátrányos megkülönböztetést szenvedtek el.⁸⁷⁰

Sharon Coleman titkárnőként dolgozott egy londoni székhelyű ügyvédi irodánál. Munkaviszonya alatt fogyatékossgal élő, különleges és egyedi gondozást igénylő gyermeke született, akit Coleman látott el, majd munkaviszonya kezdete után több mint négy évvel létszámleépítésre hivatkozva megszűnt a munkaviszonya. Coleman keresetet nyújtott be a helyi munkaügyi bírósághoz, sérelmezve, hogy tisztességtelen hallgatóságos felmondással szüntették meg munkaviszonyát, s más munkavállalóhoz képest kedvezőtlenebb bánásmódban részesült, mivel fogyatékos gyermekének elsődleges gondozója. Hivatkozott többek között arra, hogy munkába való visszatérésekor nem engedélyezték korábbi pozíciójába való visszatérését, miközben ha nem fogyatékossgal élő gyermeke lenne, erre minden bizonnyal sor került volna. Ezen felül, nem engedélyezték számára a kollegáihoz hasonló rugalmas munkavégzést, szabadság kivételét, illetve, amikor panasszal élt, közvetetten kényszerítették annak visszavonását, érdemeiben nem foglalkoztak vele. Mindezek mellett rá és gyermekére sértő, illetlen megjegyzéseket tettek, illetve amikor gyermeke állapota miatt késve érkezett, elbocsájtással fenyegették, miközben a kollégák esetén ilyen fel sem merült.

Érvei szerint a Foglalkoztatási Keretirányelv szerinti hátrányos megkülönböztetésre vonatkozó védelmet nemcsak a fogyatékossgal élő személyekkel, hanem azokkal szemben is alkalmazni kell, akik fogyatékossgal élő személlyel való kapcsolatuk miatt válnak a hátrányos megkülönböztetés áldozatává. Alperes munkáltató ellenben leszűkítve, csak a fogyatékossgal élő személyek vonatkozásában tekintette értelmezendőnek a hátrányos megkülönböztetés elleni védelmet.

---

⁸⁶⁸ Lásd: pl. *HK Danmark* ügy főtanácsnoki indítványának 32. pontja, *Kaltoft* ügy főtanácsnoki indítványának 52. pontja s 48. lábjegyzete.

⁸⁶⁹ Részletesebben az Európai Unió esetjogáról lásd: Blutman László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. Budapest, HVG-ORAC, 2010.

⁸⁷⁰ Vö. Noreen O'Meara – Björn Baade: Discrimination by association in EC law – Case C-303/06, *Coleman v. Attridge Law* *Bulletin of International legal developments*. Vol. 19. (2008) 219-220., Aart Hendricks: The UN Disability Convention and (Multiple) Discrimination: Should EU Non-Discrimination Law be Modeled Accordingly? In: Gerard Quinn – Lisa Waddington (ed.) : *European Yearbook of Disability Law* (2rd) Antwerp, Intersentia, 2010.

Az eljáró bíróság előtt a fő kérdés arra irányult, hogy felperes hivatkozhat-e a Foglalkoztatási Keretirányelv megsértésére, így előzetes döntéshozatali eljárás keretében⁸⁷¹ a Bírósághoz fordultak, az alábbi kérdésekkel. Megjegyzendő, hogy a felperes által állítottak ekkor csak vélelmezve voltak, ugyanakkor a nemzeti bíróság feladata annak eldöntése és megítélése, hogy az eljárás milyen szakaszában forduljon a Bírósághoz,⁸⁷² ezen felül az előterjesztett kérdésekre érkező válasz függvényében a nemzeti bíróságnak lehetőség lesz majd a tényállás felülvizsgálatára.⁸⁷³

(I) A Foglalkoztatási Keretirányelv a fogyatékoságon alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalma keretében kizárólag azokat részesíti védelemben a közvetlen hátrányos megkülönböztetéssel és zaklatással szemben, akik saját maguk is fogyatékosak?

(II) Amennyiben az 1. kérdésre adott válasz nemleges, a Foglalkoztatási Keretirányelv védi-e azokat a munkavállalókat, akik nem önmaguk nem fogyatékosággal élők, de egy fogyatékosággal élő személlyel való kapcsolatuk miatt kevésbé kedvező bánásmódban, vagy zaklatásban részesülnek?

(III) Amennyiben egy munkáltató valamely munkavállalóval kevésbé kedvező módon bánt, mint ahogy más munkavállalókkal bánt vagy bánna, s megállapításra kerül, hogy ennek az az alapja, hogy fogyatékosággal élő, ellátást igénylő fia van, akkor minősül-e ez a Foglalkoztatási Keretirányelv egyenlő bánásmód elvét sértő közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek?

(IV) Amennyiben egy munkáltató zaklat valamely munkavállalót, és megállapításra kerül, hogy ennek a fogyatékosággal élő gyermeke az alapja, ez a fajta zaklatás sérti-e az egyenlő bánásmód elvét?

A bírói döntést előkészítő főtanácsnok a négy kérdést egyetlen jogkérdésben foglalta össze: vagyis, hogy a nem fogyatékosággal élő személyek egy fogyatékosággal élő személlyel való kapcsolatuk miatt, foglalkoztatásukkal összefüggésben részesülhetnek-e közvetlen hátrányos megkülönböztetésben.

Coleman esetében csak a közvetlen hátrányos megkülönböztetés kérdése merül fel, mely vonatkozásában egyértelmű, hogy ha felperes maga lenne fogyatékos, akkor védi őt a Foglalkoztatási Keretirányelv, mely vonatkozásában a főtanácsnok határozottan kifejteni, hogy attól még a Foglalkoztatási Keretirányelv alkalmazandó,⁸⁷⁴ hiszen elég, ha valaki az adott védett tulajdonság miatt részesül hátrányos megkülönböztetésben, adott esetben a fogyatékoságból kifolyó, a fogyatékoság az oka a hátrányos megkülönböztetésnek. Tehát az irányelv nem csak akkor kap szerepet, ha maga a felperes fogyatékos, hanem minden esetben, ha a fogyatékoság miatt áll fenn a kedvezőtlenebb bánásmód, melyet ebben az esetben felperes be is tudta bizonyítani.⁸⁷⁵

---

⁸⁷¹ EUMSZ 267. cikke alapján.

⁸⁷² *Coleman* ítélet 29. pont.

⁸⁷³ *Coleman* ítélet 31. pont.

⁸⁷⁴ *Coleman* ítélet főtanácsnoki indítványa 21. pont.

⁸⁷⁵ *Coleman* ítélet főtanácsnoki indítvány 24. pont.

Ezen felül megvalósul a zaklatás is, mely nemcsak a a fogyatékosággal élő munkavállaló szemben tiltott, hanem amennyiben bizonyítást nyer, hogy nem fogyatékosággal élő munkavállalót nemkívánatos magatartással folyamatosan zaklatnak, s ez a zaklatás a munkavállaló gyermekének fogyatékoságán alapul, akinek a gondozását munkavállaló mag végzi, sérti a zaklatás tilalmát.

A Bíróság a főtanácsnok véleményéhez hasonlóan, egyetértően válaszolt az előterjesztett kérdésekre. Egyrészt megállapította a *kapcsolat alapján történő hátrányos megkülönböztetést*, egyrészt a Foglalkoztatási Keretirányelv céljára, másrészt annak 1., 2. cikkének (1) és (2) bekezdésének értelmezésére hivatkozva, mely ellentétes döntés esetén az egyenlő bánásmód elve és értelmezése leszűkülne, ugyanakkor ez nem sértheti a tagállamok jogát, hogy olyan munka-egészségügyi és munkavédelmi rendelkezéseket tartsanak fenn vagy fogadjanak el, vagy olyan rendelkezéseket vagy lehetőségeket teremtesenek, vagy tartsanak fenn, mely segítik vagy biztosítják a munkahelyi környezetbe való megfelelő beilleszkedést.⁸⁷⁶

Hasonló szisztémával vizsgálták a kapcsolat alapú zaklatás kérdését is, mely esetén tisztázták, hogy a zaklatás is a hátrányos megkülönböztetés egy formája,⁸⁷⁷ melyet szintúgy nem lehet, csak magára a fogyatékosággal élő személyre vonatkoztatni.

Ebben az esetben a Bíróság úgy találta, hogy a Foglalkoztatási Keretirányelv céljaiból fakadóan, és az egyenlő bánásmód elvének megfelelően a fogyatékoság fogalmát széleskörűen kell értelmezni,⁸⁷⁸ így a kapcsolat alapú hátrányos megkülönböztetést is védi a Foglalkoztatási Keretirányelv, vertikálisan kitérítve hatályát.⁸⁷⁹

---

⁸⁷⁶ Foglalkoztatási Keretirányelv 7. cikk (2) bekezdés. Coleman 40. pont.

⁸⁷⁷ Foglalkoztatási Keretirányelv 2. cikk (3) bekezdés. Ugyanakkor a pontos definiálása tagállami hatáskör.

⁸⁷⁸ Az azonban, hogy az észszerű alkalmazkodási kötelezettség, az erre vonatkozó igény lehetősége a fel sem merült ebben az esetben. Ennek lehetősége tér ki Transatlantic Borrowings: The Past and Future of EU Non-Discrimination Law and Policy on the Ground of Disability. *American Journal of Comparative Law*. Vol. 60. No. 23. (2012) 45.

⁸⁷⁹ Megjegyzendő, hogy a C-83/14. sz., *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD kontra Komisia za zashtita ot diskriminatsia* ügyben, a Bíróság magának a hátrányos megkülönböztetésnek a fogalmát tágította ki, s arra vonatkozólag is kimondta – az ügyben Faji – Irányelv védelmét, akit, mint kisebbség, a többséghez nem tartozás miatt érte hátrányosan egy intézkedés. Lásd: bővebben: Mikola Orsolya: Közvetett diszkrimináció – Az Európai Bíróság kitérítette a hátrányos megkülönböztetés fogalmát – A C-83/14. sz. ügy margójára. *Jogi Fórum*. 2015. szeptember 28.

V.5.2. Medikális alapú fogyatékoságértelmezés

Időrendben a fogyatékoság fogalmának első esetjogi értelmezése, a Foglalkoztatási Irányelv hatálybalépése után hat évvel, a *Sonia Chacón Navas v Euresť Colectividades SA* ügyben,⁸⁸⁰ még a medikális modell alapján történt.⁸⁸¹

Navast hosszan tartó betegsége miatt, az egészségügyi állapota javulásának kilátástalansága miatt, jogellenesen bocsátották el, mely miatt bírósághoz fordult, az egyenlő bánásmód megsértésére és a hátrányos megkülönböztetésre hivatkozva. Így a Bíróságnak azt kellett meghatároznia, hogy a Foglalkoztatási Keretirányelv értelmében a „betegség” a fogyatékoság fogalma alá tartozik-e,⁸⁸² mivel a spanyol jog szerint a betegség nem szerepel kifejezetten⁸⁸³ a védett tulajdonságok között. Ugyanakkor nem kérdőjelezi meg, hogy a betegség és a fogyatékoság között oksági kapcsolat áll fenn, s hogy a betegség okozhat olyan fogyatkozás, melynek következtében az egyén fogyatékosággal élő lesz. Ennek eldöntése céljából a Bírósághoz fordultak az alábbi kérdésekkel:

(I) A Foglalkoztatási Keretirányelv hatálya, tekintettel annak 1. cikkére, amely a fogyatékoságon alapuló hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem általános keretét hozza létre, kiterjed - e az olyan munkavállaló védelmére, akinek a munkaviszonyát a munkáltató kizárólag a betegsége folytán szüntette meg?

(II) Az erre adott nemleges válasz esetében, ha a Bíróság úgy dönt, hogy a betegséggel kapcsolatos tényállások nem esnek a Foglalkoztatási Keretirányelvben megfogalmazott, a fogyatékoságon alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmának hatálya alá, tekinthető - e a betegség olyan további ismérvek, amellyel kiegészítendőek azok, amelyek miatt Foglalkoztatási Keretirányelv értelmében tilos a hátrányos megkülönböztetés?

A fogyatékoság fogalmával kapcsolatban a főtanácsnok is elismeri, hogy egy bizonytalan, folyamatosan változó, fejlődő jogi fogalomról van szó, mely többféleképpen értelmezhető, s nem lehet éles határokat húzni aközött, hogy egyes társadalmakban mi számít fogyatékoságnak. Ennek következtében az is eltérő, hogy mi számít hátrányos megkülönböztetésnek. Ugyanakkor a fogyatékosággal élők köre egyre nő, melynek megítélésére alapvetően a társadalmi környezet is jelentős hatással van. Ebből arra

---

⁸⁸⁰ C-13/05. sz. *Sonia Chacón Navas kontra Euresť Colectividades SA* ügyben 2006. július 11-én hozott ítélet. [EBHT 2006., I-6467.] (Továbbiakban: Navas, -ügy)

⁸⁸¹ Lisa Waddington: Saying all the Right Things and Still Getting It Wrong: The Court of Justice's Definition of Disability and Non-Discrimination Law. *Maastricht journal of European and comparative law*. Vol. 22, No. 4. (2015) p. 576-591.

⁸⁸² Navas ügy 75. pont.

⁸⁸³ A spanyol nemzeti jog szerint a hátrányos megkülönböztetés alapja a születés, faj, nem, vallási meggyőződés, vélemény, egyéb személyes vagy szociális körülmény lehet. Lásd: spanyol alkotmány 14. cikke. Ebből kifolyólag a főtanácsnok a bizonyítási teherrel kapcsolatban kitér arra, hogy a betegség esetén, mivel nem védett tulajdonság, nem érvényesül a fordított bizonyítási teher, tehát a hátrányos megkülönböztetés tilalmára hivatkozó személynek kell bizonyítani, hogy a felmondás valódi oka nem maga a betegség, hanem az abból eredő hosszú időtartamú vagy maradandó korlátozottság.

következtet, hogy a fogyatékoság fogalmát célszerű lenne önállóan és egységesen értelmezni, figyelembe véve összefüggéseit, s ezáltal biztosítva a hátrányos megkülönböztetés egységes értelmezését. A fogyatékoság fogalmát egy közösségi fogalomnak minősíti, melyet a közösségi jogrendben önállóan és egységesen kellene értelmezni, figyelembe véve a rendelkezés összefüggéseit és a kérdéses szabályozás célját,⁸⁸⁴ a nemzeti bíróság számára viszonyítási pontokat jelentve, de nem kimerítően és lezárva.⁸⁸⁵ Megkülönbözteti a betegséget, hosszan tartó betegség és a fogyatékoság fogalmát, s megjeleníti az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét is.⁸⁸⁶ A második kérdés vonatkozásában pedig kategorikusan kijelenti, hogy a betegség nem sorolható azon önálló okok közé, melyek alapján tilos a hátrányos megkülönböztetés, s ez még az egyenlőség általános elve alóli kivételként sem értelmezhető.⁸⁸⁷

A Bíróság ítéletében az (I) kérdésre válaszul kimondja, hogy az olyan személy, akinek kizárólag betegség miatt szüntették meg munkaviszonyát, nem tartozik Foglalkoztatási Keretirányelv hatálya alá, Ahhoz, hogy aszerint kerüljön megítélésre, *a betegségnek hosszú távon kell hatást gyakorolni az adott személy életére.*⁸⁸⁸ A betegség⁸⁸⁹ önmagában nem tekinthető olyan oknak, amellyel kiegészítendőek azok, amelyek alapján történő hátrányos megkülönböztetést tiltja a Foglalkoztatási Keretirányelv, hiszen a szerint a fogyatékoság fogalma olyan korlátozottságként értendő, amely különösen valamilyen testi, pszichoszociális vagy lelki ártalmon alapul, és az érintettet akadályozza a szakmai életben való részvételben,⁸⁹⁰ ugyanakkor pontos meghatározása nincsen. A (II) kérdés vonatkozásában pedig elhatárolja a betegséget és a fogyatékoságot, nem lehet a kettőt összemosni, azonosan kezelni.⁸⁹¹

Ebben az ügyben a kulcs a fogyatékoság fennállásának ideje volt, melyet maradian a fogyatékoság medikális, orvosi modellje⁸⁹² alapján ítélték meg, mely irány csak a *HK Danmark ügy* 2013-as ítéletében került meghaladásra, a 2015-ös *Z. ügyben* pedig pontosításra.

---

⁸⁸⁴ Navas főtanácsnoki indítvány 64. pont.

⁸⁸⁵ Erre a következtetésre jutottak a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény kapcsán is, melynek hatására nem került pontos definiálásra a fogyatékoság fogalma, csak rögzítették, hogy egy változó fogalomról van szó.

⁸⁸⁶ Navas főtanácsnoki indítvány 82. pont.

⁸⁸⁷ Lisa Waddington: Case C-13/05, Chacón Navas v. Eurest Colectividades SA' (2007) 44 *Common Market Law Review* Vol. 44. No. 2. (2007) 487–499.

⁸⁸⁸ Navas ügy 45. pont.

⁸⁸⁹ Az *'impairment'* és a *'disability'* elhatárolása a társadalmi modell vonatkozásában fontos, azonban nem minden nyelvi környezetben lehetséges. A brit modell esetén ez egyértelmű, míg az északi modellben ez inkább a társadalmi szemléleten keresztül tükröződik, az észak-amerikaiában pedig inkább a kisebbségi jogokon keresztül történő érdekérvényesítés került előtérbe. Rannveig Traustadóttir: Disability Studies, the Social Movements and Legal Developments 9-16. In: Gerard Quinn – Oddny Mjóll: *Introduction*, Oddny Mjóll Arnardóttir – Gerard Quinn (ed.), *The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian Perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2008. xxii

⁸⁹⁰ Navas ügy 43. pontja.

⁸⁹¹ Navas ügy 44. pont.

⁸⁹² Lisa Waddington: Equal to task? Re-examining EU Equality Law in Light of the United Nation Convention on the Rights of Persons with Disabilities In: Lisa Waddington – Gerard Quinn – Eilíonoir Flynn (ed.) *European Yearbook of Disability Law* (4th) Antwerp, Intersentia, 2013. 190. 169, 185-186.

V.5.3. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény alapú fogyatékosáértelmezés

A *Jette Ring* nevében eljáró *HK Danmark* kontra *Dansk almennyttigt Boligselskab* és *Lone Skouboe Werge* kontra *Dansk Arbejdsgiverforening* képviselőiben *Pro Display*,⁸⁹³ három évvel a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Európai Unió által ratifikálás után meghaladta a korábbi, *Navas* ítélet által medikális modellt, s tükrözte a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szociális modellen alapuló fogyatékoság fogalmát, megjelenítve az észszerű alkalmazkodás kérdéskörét is.

Az egyesített ügyek⁸⁹⁴ felperesei mindketten dán munkavállaló nők voltak, akiket különböző okból kifolyólag elbocsátottak. *Ring* egy krónikus, degeneratív ízületi gyulladás miatt többször kényszerült betegállományba, s állapotát az orvosok kialakultnak ítélték, s arra vonatkozólag, hogy mikor, s egyáltalán tud-e dolgozni teljes munkaidőben, nem tudtak nyilatkozni. Hosszabb betegeskedés után végül munkáltatója rövidebb felmondási idő mellett, bármilyen megoldásra való törekvés nélkül felmondta a munkaviszonyát. *Werge* betegsége egy autóbalesetből származott, mely során ostorcsapásos sérülést szenvedett, melyből maradéktalanul nem tudott felépülni, ezért súlyos fizikai fájdalmai és koncentrációs problémái is visszamaradtak.⁸⁹⁵ Mindezek ellenére a baleset után következő közvetlen lábadozási időszakon kívül keveset volt betegszabadságon, mígnem munkáltatója küldte betegállományba, először részmunkaidős foglalkoztatás mellett. Ezt követően *Wergét* munkaképtelennek minősítették, mely várható időtartamát nem lehetett megállapítani. Ezt követően munkáltatója elbocsátotta.

A felperesek a dán hatóságok előtt hivatkoztak arra, hogy fogyatékosággal élő személyeknek minősültek, hiszen távollétük alapja nem alkalmi betegség, így a Foglalkoztatási Keretirányelv védelmében, így észszerű alkalmazkodásban is kellett volna részesülniük. Alperes munkáltatók ezzel szemben mindkét esetben vitatták, hogy a felperesek egészségi állapota a „fogyatékoság” fogalma alá tartozna, arra hivatkozva, hogy az őket érintő egyetlen károsodás az, hogy nem képesek a teljes munkaidős munkavégzésre.

A dán bíróság az alábbi, fogyatékoság fogalmához kapcsolódó kérdésekkel fordult a Bíróság felé:

(I) A Foglalkoztatási Irányelv szerinti fogyatékoság-fogalom hatálya alá tartozik-e az a személy, aki fizikai, mentális vagy pszichológiai sérülés miatt nem, vagy csak korlátozottan képes a munkavégzésre a korábbi, *Chacón Navas*-ügyben hozott ítéletben meghatározott időtartamnak, tehát egy hosszabb időnek megfelelő időszakban?

---

⁸⁹³ A felperesek nevében eljáró *HK Danmark*, *Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund Danmark*, vagyis Kereskedelmi és Irodai Alkalmazottak Dán Szövetsége.

⁸⁹⁴ Bíróság elnöke a 2011. augusztus 4-i végzésével az írásbeli és a szóbeli szakasz lefolytatása, valamint az ítélethozatal céljából egyesítette a C-335/11. sz. és a C-337/11. sz. ügyeket. HL C 269. 2011.9.10., tekintettel az ügyben felmerült kérdések azonosságára. A Sør- og Handelsret (Dánia) által 2011. július 1-jén benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem – A *Jette Ring* nevében eljáró *HK Danmark* kontra *Dansk almennyttigt Boligselskab* DAB C-335/11. sz. ügyben. HL C 269., 2011.9.10., 31-32.o.

⁸⁹⁵ Kokott főtanácsnok indítványa 17. pont

E fogalom hatálya alá tartozik-e a diagnosztizált gyógyíthatatlan betegség által okozott állapot, illetve a diagnosztizált ideiglenes betegség által okozott állapot?

(II) A Foglalkoztatási Irányelv szerinti értelemben tekinthető-e fogyatékoságnak az a megváltozott munkaképesség, amely nem igényel különös vagy más hasonló ellátást, csupán azt jelenti, hogy az érintett személy teljes munkaidőben nem képes a munkavégzésre?

E kérdéseket a Bíróság is együttesen vizsgálta, mely megválaszolásának az alapja a Foglalkoztatási Keretirányelv célja, mivel az fogyatékoságra vonatkozó fogalmat nem tartalmaz. Utóbbi azonban már a Navas ügyben meghatározásra került, melyet azonban később a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Európai Unió általi ratifikációja követett, ezáltal már az uniós jog szerves részét képezve. Ennek fényében megállapítható, hogy amennyiben valamely, főleg testi, pszichoszociális vagy lelki ártalmon alapuló betegség – legyen akár gyógyítható, akár gyógyíthatatlan – olyan korlátozottsággal jár, amely – egyéb akadályokkal együtt – akadályozhatja az adott személyt abban, hogy teljes, hatékony és más munkavállalókkal egyenlő szerepet vállaljon a szakmai életben;⁸⁹⁶ illetve ez a korlátozás hosszan tartó, úgy ez a Foglalkoztatási Keretirányelv értelmében beletartozhat a „fogyatékoság” fogalma alá. Az ugyanakkor, hogy az adott személy csak korlátozottan képes a munkavégzésre, még nem gátolja meg, hogy egészségi állapotát tekintve a „fogyatékoság” kategóriájába essen, mivel a fogyatékoság, mint állapot – a munkáltatók érvelésével szemben – ugyanis nem jelenti szükségszerűen a munkára való teljes képtelenséget. Tehát attól még, hogy egy adott személy csak részmunkaidőben képes a munkavégzésre, még ugyanúgy beletartozhat a „fogyatékos” fogalmába.⁸⁹⁷

Ez az értelmezés összhangban van a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel és a Foglalkoztatási Keretirányelv célkitűzésével is, amely szerint a legfontosabb, hogy a fogyatékos személy hozzáférjen a munkához, nem pedig az – ahogyan azt a munkáltató értelmezte –, hogy teljes munkaidőben, a nem fogyatékosokkal egyenlő mérce alá essen. Lényeges ugyanakkor, hogy a munkáltató által megteendő, arányos alkalmazkodás érdekében hozott intézkedések irrelevánsak a fogyatékoság megállapítása szempontjából, ahogyan a Foglalkoztatási Keretirányelvben a fogyatékoságról szóló klauzula is megelőzi az észszerű alkalmazkodásról szóló klauzulát.⁸⁹⁸ Ezek az intézkedések tehát következményei, de nem alkotóelemei a fogyatékoságnak.

---

⁸⁹⁶ C-363/12. sz. Z. kontra A Government Department és The Board of management of a community school 2014. március 18-án hozott ítélet. (Továbbiakban: Z.) 80. pont.

⁸⁹⁷ Nathalie Betsch: The Ring and Skouboe Werge Case: A Reluctant Acceptance of the Social Approach of Disability. *European Labour Law Journal*. Vol. 4. No. 2. (2013) 135-143.

⁸⁹⁸ Foglalkoztatási Keretirányelv 5. cikk.

V.5.4. Korlátozottságból fakadó fogyatékoság

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény fényében került értelmezésre a *Karsten Kaltoft nevében eljáró Fag og Arbejde (FOA) és a Billund Kommune nevében eljáró Kommunernes Landsforening (KL)* ügy⁸⁹⁹ is, melyben a Bíróság kimondta, hogy amennyiben a mindennapi életben való teljes részvételben korlátozottságot okoz a túlsúly, az is fogyatékoságnak minősül.⁹⁰⁰

Karsten Kaltoft családi napközi-üzemeltetőként dolgozott egy dániai önkormányzatnál, amely keretében négy gyerekre vigyázott. Már a munka kezdetekor túlsúlyos volt, 172 cm-es magasságához 160 kg súllyal⁹⁰¹ rendelkezett, többször, munkáltatói támogatással fogyási céllal sportolási támogatásban részesült, mely után családi okokra hivatkozva egy éves szabadságot vett ki, mely után újra munkába állt. Ekkor a felettes ellenőrző szervek többször felkeresték egészségi állapotának, súlyának ellenőrzése céljából, s meggyőződhetek arról, hogy ez az erőfeszítések és a szabadság ellenére sem változott. Ezek után a szerződésében szereplő négy gyerek helyett csak hármat bíztak a felügyeletére, majd közel 15 éves munkaviszony után az ő elbocsátása mellett döntöttek, amelyet egy hivatalos meghallgatási eljárás előzött meg. A munkaviszony megszűnésének tényéről levélben értesítették, s a csökkenő gyerekszámra hivatkoztak. Azt, hogy miért Kaltoftnak mondtak fel a többi családinapközi-üzemeltető közül, illetve, hogy ebben a túlsúlya is szerepet játszott-e, nem említették, habár a meghallgatási eljárás során túlsúlyossága is téma volt, abban azonban utólag a munkaadóval nem értettek egyet, hogy a felmondás döntésének oka, vagy csak a beszélgetés egy alkérdése volt az.

A csökkenő gyerekszámra történő hivatkozás ellenére Kaltoft úgy vélte, hogy a felmondás oka a túlsúlya volt, mely miatt hátrányos megkülönböztetés érte. E jogellenes diszkrimináció miatt kártérítési pert indított az önkormányzat ellen a dán bíróság előtt, mely előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel fordult a Bírósághoz az alábbi, fogyatékosággal kapcsolatos kérdés⁹⁰² értelmezése céljából:

(IV) Tekinthető-e az elhízás fogyatékoságnak, amelyre kiterjed a Foglalkoztatási Keretirányelv által nyújtott védelem, és ha igen, akkor melyek azok a kritériumok,

---

⁸⁹⁹ C-354/13 *Karsten Kaltoft nevében eljáró Fag og Arbejde (FOA) és a Billund Kommune nevében eljáró Kommunernes Landsforening (KL)*. 2014. december 18-án hozott ítélet. [EBHT-ban még nem tették közzé.] ECLI:EU:C:2014:2463 (Továbbiakban: Kaltoft, -ügy).

⁹⁰⁰ Gauthier de Beco: Is obesity a disability? The definition of disability by the Court of Justice of the European Union and its consequences for the application of EU anti-discrimination law *Columbia Journal of European Law* 2016/2 381-401.

⁹⁰¹ A WHO meghatározása szerint, mely a Body Mass Indexen alapul (BMI, az adott személy kilogrammban kifejezett testtömegének és méterben kifejezett magassága négyzetének hányadosa), Kaltoft a III. osztályú elhízási csoportba tartoznak a súlyosan, extrém módon, kórosan elhízottak közé. Kérdésként merül fel és aggodalomra ad okot, hogy az adott „határ”, jelen esetben az 50 BMI alatt lévők mi alapján nem esnek az adott kategóriába. Katharina Ó Cathaoir: Is obesity a disability? *EU Law Analysis* 18 February 2014 Online elérhetőség: <http://eulawanalysis.blogspot.hu/2014/07/is-obesity-disability.html>

⁹⁰² Ez első három kérdés első három az elhízás, mint hátrányos megkülönböztetési alap általános uniós jogi tilalmával volt kapcsolatos, melyet sem a főtanácsnok, sem a Bíróság nem állapított meg.

amelyek meghatározóak az elhízásnak a fogyatékoságra vonatkozó védelem alá vonásában?

Fontos megjegyezni, hogy a dán kormány egyrészt elfogadhatatlannak ítéli a kérdést, hipotetikus jellegéből kifolyólag, mivel a bemutatott ténybeli elemekből nem következik, hogy Kaltoft nem tudta biztosítani feladatainak ellátását, még kevésbé, hogy a Keretirányelv értelmében fogyatékosnak lehetne tekinteni, másrészt pedig a HK Danmark ügyre hivatkozással maga a nemzeti bíróság is megválaszolhatta volna a kérdést.⁹⁰³

A főtanácsnok⁹⁰⁴ indítványában hangsúlyozta a kérdések jelentőségét: egyrészt azért, mert ez az első alkalom, hogy ilyen tárgykörben a Bíróság jogvédelmét értelmezni kell,⁹⁰⁵ másrészt pedig azért, mert a túlsúly a modern társadalmak jelentős problémája.⁹⁰⁶ Felidézte a korábbi ítélkezési gyakorlatot, különösképpen a Navas és a HK Danmark ügyet, melyek a Foglalkoztatási Keretirányelvben található fogyatékoság-fogalmat töltik meg tartalommal, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 2010-es ratifikációja óta azzal összhangban. Önmagában egy betegség, vagy akár egy szerv hiányához hasonló anatómiai vagy testi fogyatkozás nem eredményez a Foglalkoztatási Keretirányelv értelmében fogyatékoságot, amennyiben az nem okoz korlátozottságot az adott személy teljes, hatékony és más munkavállalókkal egyenlő szerepvállalás vonatkozásában. Amennyiben a munkavállaló fogyatékosággal élő személy, a munkáltatót terheli az észszerű alkalmazkodási kötelezettség, mely azonban csak akkor áll fenn, ha az nem jelent aránytalan terhet.

Kaltoft úr foglalkoztatása alatt mindvégig az extrémén túlsúlyos kategóriába tartozott az 54-es testtömeg-indexével, s így az ilyen mértékű elhízás betegségnek minősül, mely betegség önmagában csak abban az esetben fogyatékoság, ha a környezettel kapcsolatos akadályokkal való kölcsönhatás során világosan akadályozza a más munkavállalókkal egyenlő szerepvállalást a szakmai életben. A főtanácsnok ennek fényében úgy véli, hogy a WHO kategóriái közül csak a III. osztályba tartozóknál feltételezhető a tényleges korlátozottság, mely mind mozgásbeli, mind kedélyállapotbeli problémákkal járhat.⁹⁰⁷

---

⁹⁰³ Ugyanakkor a Bíróság köteles az előterjesztett kérdésekre válaszolni, amennyiben azok az uniós jog értelmezésére vonatkoznak, s a kérdések relevanciájának vélelmét csak kivételes esetekben lehet megdönteni (vö. Fransson 40.), illetve a nemzeti bíróság olyan kérdéseket is előterjeszthet, amelynek megválaszolásával kapcsolatban az alapeljárás alperesi szerint nem merül fel észszerű kétely (C-145/10. sz. *Eva-Maria Painer kontra Standard VerlagsGmbH és társai*. 2011. december 1-jén hozott ítélete. 64. pont.)

⁹⁰⁴ *Fag og Arbejde (FOA) kontra Kommunernes Landsforening (KL)*. Jääskinen főtanácsnok indítványa, az ismertetés napja: 2014. július 17.

⁹⁰⁵ Az Amerikai Egyesült Államokban maga a túlsúly, a jelentős túlsúly is fogyatékoságnak minősül. Lásd: *EEOC v. Resources for Human Decision* (827. F. Supp. 2d 688 E. D. La. 2011. 693-694.) A *Whittaker v. America's Car-Mart, Inc.* esetén a Missouri bíróság is kimondta, hogy az ADA 2008-as módosítása, az ADAAA szerint a túlsúly is fogyatékoságnak minősül, így az alperesek tévesen hivatkoztak a korábbi esetjogra és korábban kiadott Equal Employment Opportunity Commission irányelveire, s hibásan állították, hogy csak abban a ritka esetben tekinthető fogyatékoságnak a jelentős túlsúly, hogy ha az alapja egy mögöttes fiziológiás elváltozás vagy betegség. Kiemelték, hogy pusztán a túlsúly nem vonja maga után a korlátozottságot, de a jelentős túlsúly már átlépi a küszöböt, hogy az fogyatékoságnak számítson. *Whittaker v. America's Car-Mart, Inc.* (Missouri, 1:13-cv-00108).

⁹⁰⁶ Ezzel kapcsolatosan a Bizottság A táplálkozással, túlsúllyal és elhízással kapcsolatos egészségügyi kérdésekre vonatkozó európai stratégiájáról című Fehér Könyvet adott ki. COM(2007) 279.

⁹⁰⁷ David L. Hosking: Fat rights claim rebuffed: Kaltoft v Municipality of Billund. *Industrial Law Journal*. Vol. 44. No. 3. (2015) 460-471.

Mindemellett a főtanácsnok hangsúlyozza, hogy nem bír relevanciával az elhízás oka, vagyis az, hogy az adott személy az energia leadáshoz képest túlzott energia bevitel miatt hízott-e el, vagy valamilyen egyéb okból kifolyólag, mivel a fogyatékoság fogalma objektív, s nem függ attól, hogy a személy tevőlegesen hozzájárult-e a keletkezéséhez. Abban az esetben ha így lenne, akkor például a közlekedésben vagy a sport területén megsérült, szándékos vagy gondatlan kockázatvállalásból fakadóan létrejövő testi fogyatékosággal élők sem tartoznának ide. Ennek megfelelően a nemzeti bíróságra bízta a fogyatékosággal kapcsolatos feltételek mérlegelését a főtanácsnok.

Ezzel összhangban hozta meg a Bíróság az ítéletét és kimondta, hogy a túlsúly kapcsán kimondta, hogy a munkavállaló elhízása a Foglalkoztatási Keretirányelv értelmében vett fogyatékoságnak tekinthető. Ismételten hangsúlyozták a Foglalkoztatási Keretirányelv célját és egyes rendelkezéseit, mely többek között a fogyatékoságon alapuló hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem általános kereteinek meghatározása a foglalkoztatás és a munkaerőpiac vonatkozásában.⁹⁰⁸

Emellett a Bíróság kiemelte még, hogy az észszerű alkalmazkodási kötelezettség hiánya, amely a fogyatékoság fennállása esetén a munkáltató kötelessége, nem jelenti a fogyatékoság hiányát, hiszen az nem alkotóeleme a fogyatékoság fogalmának, hanem következménye, így annak hiányából nem lehet a fogyatékoság hiányára következtetni. Ugyanakkor a túlsúlyosság önmagában nem fogyatékoság, csak akkor, ha az érintett munkavállaló elhízása korlátozottsággal jár. Így Kaltoft esetében túlsúlya nem kérdéses, azt azonban a nemzeti dán bíróság feladata eldönteni, hogy ez olyan *jelentős mértékű korlátozottsággal* jár-e, amely miatt fogyatékoságnak tekintendő.⁹⁰⁹ Ennek következtében a Bíróság tovább tágította a fogyatékoság változó fogalmát, a túlsúlyt a fogyatékosággal azonos védelem alá helyezve, megfelelő intézkedéseket követelve, s védve a munkavállalót, nem az okokra, hanem a következményekre helyezve a hangsúlyt, kicsit eltávolodva munkajogi szempontból az okok behatárolásától, a megoldási lehetőségekre koncentrálna, összhangban az irányelv céljával, vagyis az egységes kiindulási alap létrehozásával a foglalkoztatási és munkavégzési egyenlőség vonatkozásában.⁹¹⁰

---

⁹⁰⁸ Foglalkoztatási Keretirányelv 1. cikk.

⁹⁰⁹ Mark Butler: Obesity as a disability: The implications of Kaltoft. *European Journal of Current Legal Issues*. Vol. 20. No. 3. (2014)

⁹¹⁰ Lásd: Mikola Orsolya: Az Európai Bíróság döntése a fogyatékoság fogalmáról – A túlsúly mint fogyatékoság. *Jogesetek Magyarázata* 2015/2. 73-79.

V.5.5. A betegség és fogyatékoság fogalmának további elhatárolása

A *Z. v. A Government Department and the Board of Management of a Community School*⁹¹¹ esetében a Bíróság elsősorban az anyaság, szülési szabadság kapcsán a béranyaság és a társadalmi ellátások kérdését vizsgálta, miközben a betegség és fogyatékoság fogalmát még pontosabban elhatárolta: egyértelműen kimondásra kerül, hogy a fogyatékoság az általánosságban vett betegség fogalmával nem vonható össze.⁹¹²

Z. tanárnóként dolgozott Írországban, s egészségügyi okokból kifolyólag természetes úton nem volt képes egy terhesség kihordására, mivel egy nagyon ritka reprodukciós szervi betegségben szenvedett: nem volt méhe. Z. és férje ezért a költséges béranyaság megoldását választották, annak is azon fajtáját, amikor genetikailag az ő gyermeküket fogja egy harmadik személy kihordani. Így vártak gyermeket, melynek alapján Z. fizetett szabadságra, örökbefogadási szabadságra jelentkezett, azonban csak fizetés nélküli szülői szabadságot ajánlottak fel számára. Ezt Z. neme, családi állapota és fogyatékosága alapján történő hátrányos megkülönböztetésének vélte, s sérelmezte, hogy nem tettek eleget a vele, mint fogyatékosággal élő személlyel szemben fennálló észszerű alkalmazkodási kötelezettségnek és a nemzeti bírósághoz fordult, mely a Bíróságtól elsősorban annak megválaszolását kérte, hogy vajon a fizetett szabadság elutasítása megtehető-e egy genetikailag gyermekkel rendelkező, de béranyán keresztül anyává váló nő esetén.

A főtanácsnok úgy ítélte, hogy Z.-t semmilyen nemi alapon történő hátrányos megkülönböztetés nem érte, pusztán az alapján bántak vele másképp, hogy nem kezelték a szülő, vagy az örökbefogadó anya helyzetével azonosan.

Ehhez hasonlóan utasította el a fogyatékoság alapján történő hátrányos megkülönböztetést is, kiemelve, hogy a Foglalkoztatási Keretirányelv hatálya korlátozott, elsődleges célja, hogy mindenki számára biztosítsák a szakmai életben való teljes és hatékony részvételt, s mivel ebben Z. nem volt akadályoztatva a terhessége kihordására való alkalmatlanság alapján, így az uniós szabályozás nem alkalmazható.

Mindazonáltal a fogyatékoság fogalmába beletartozik az orvosilag gyógyíthatónak és gyógyíthatatlannak minősített minden betegség által okozott kóros állapot, mely különösen valamilyen testi, pszichoszociális vagy lelki ártalmon alapul, mely számos az adott személyt

---

⁹¹¹ C-363/12. *Z. kontra A Government Department és The Board of management of a community school* 2014. március 18-án hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2014:159] (Z., -ügy)

⁹¹² Megjegyzendő, hogy ebben az esetben a fogyatékoság és a betegség fogalmának elhatárolása viszonylagosan egyszerű volt, hiszen ez fájdalomban és mozgásképtelenségben is megnyilvánuló testi károsodást okoz, azonban – akár későbbi fejlődésnek is irányt mutatóan – kiemelendő, hogy adott esetben egy tünetmentes HIV-fertőzés is jelenthet fogyatékoságot, ahogy az megállapításra is került az amerikai Legfelső Bírósága által a *Bragdon kontra Abbott* ügyben. (524 US 624, 1998.); illetve az Emberi Jogok Európai Bírósága az I. típusú Diabetes mellitus betegséget is fogyatékoságnak minősítette a *Glor kontra Svájc* ügyben (ECHR, no. 13444/04 2009.04.30.), szemben a nemzeti bírósággal, mely csekély jelentőségűnek ítélte azt. Utóbbi ügy azért is kiemelkedő jelentőségű, mert közvetlenül és kifejezetten hivatkozik a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményre, annak ellenére, hogy még azelőtt történtek az események, hogy a Közgyűlés elfogadta volna az egyezményt, vagy az adott állam részese lett volna.

korlátozhatja a teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását és ez a korlátozottság hosszan tartó.

Így egyrészt e meghatározás foglalkoztatáspolitikai következményei messzire mutatnak, hiszen megerősítést nyer, hogy a fogyatékossgal élő emberek esetében nem alkalmazható ugyanaz a mérce sem a munkaidő, sem a betegszabadság tekintetében; ezen felül pedig a fogyatékossgal élők foglalkoztatása érdekében a munkáltatónak megfelelő, arányos intézkedéseket kell tennie, hogy a munkavállaló munkavégzésében ne szenvedjen hátrányt.⁹¹³

Továbbá európai értelemben „frissül” a fogyatékossg fogalma, mely a jogharmonizáció szempontjából is komoly jelentőséggel bír, megerősítve azt, hogy a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény az uniós jog fölött áll,⁹¹⁴ s a nemzetközi egyezmények hatálybalépésüktől kezdődően integráns részét képezik az uniós jogrendnek.⁹¹⁵

---

⁹¹³ Vö. Kőnczei György – Komáromi Róbert – Keszei Roland – Vicsek Lilla: A fogyatékos és megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásáról a TOP 200 adatbázis alapján. *Munkaiügyi Szemle*. 2002/12. 21-23.

⁹¹⁴ EUMSZ 216. cikk (2) bek.

⁹¹⁵ Lásd: C-366/10. sz. *Air Transport Association of America és társai kontra Secretary of State for Energy and Climate Change* ügyben 2011. december 21-én hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2011:864] 50. pont.

VI. RÉSZ

AZ ÉSZSZERŰ ALKALMAZKODÁS FOGALMÁNAK FEJLŐDÉSE ÉS IRÁNYA

Az észszerű alkalmazkodás fogalmának nincs egy egységes, általánosan elfogadott értelmezése.⁹¹⁶ A fogalmat legtöbbször a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez és a Foglalkoztatási Keretirányelvhez hasonlóan értelmezik, esetenként eltérően alkalmazva. Az Egyesült Királyságban például a módosítás, Finnországban a lépés, Írországban és Franciaországban pedig a megfelelő módosítás kifejezését használják, de ezek az elnevezésbeli különbségek⁹¹⁷ a lényegét, célt tekintve irrelevánsak.

Az észszerű alkalmazkodás gyökerei a vallási alapú diszkriminációra adott válaszban gyökereznek az Amerikai Egyesült Államokban,⁹¹⁸ s innen terjedt át a fogyatékossgal élő emberek jogvédelmére, az Európai Unióban pedig eleve még csak itt nyert teret, itt is csak a foglalkoztatás és munkavégzés vonatkozásában.

Ebben a fejezetben az észszerű alkalmazkodás gyökereit, értelmezését, az amerikai és európai megvalósulást kívánom bemutatni.

---

⁹¹⁶ Waddington, Lisa: When it is Reasonable for Europeans to be Confused: Understanding When a Disability Accommodation is “Reasonable” from a Comparative Perspective. *Comparative Labor Law and Policy* Vol. 29. No. 3. (2008) 318.

⁹¹⁷ 'due and appropriate adjustment' – Finnország, 'effective accommodation' – Hollandia, 'appropriate accommodation' – Szlovénia, 'reasonable adjustment' – Ausztrália, Nagy Britannia, Spanyolország.

⁹¹⁸ Anna Lawson: *Disability and Equality Law in Britain*. Oxford, Hart Publishing, 2008. 5.

VI.1. Az észszerű alkalmazkodás gyökere

Az észszerű alkalmazkodási kötelezettség először az Amerikai Egyesült Államok szabályozásában jelent meg az 1973-as *Rehabilitation Act*-ben,⁹¹⁹ majd az 1990-es *Americans with Disabilities Act*-ben került kifejtésre, alapul szolgálva a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménynek és az egész európai szabályozásnak.⁹²⁰

Az észszerű alkalmazkodás uniós kontextusban jelenleg csak a fogyatékoság mint védett tulajdonság vonatkozásában, s csak a foglalkoztatás és munkavégzés területén⁹²¹ jelent kötelezettséget a Foglalkoztatási Keretirányelv révén. Ennél a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény, habár csak a fogyatékoságra vonatkozólag, de az élet minden területére alkalmazza az észszerű alkalmazkodás fogalmát.

Az észszerű alkalmazkodás fogalmát már az ENSZ 1982-es Világprogramja, a Fogyatékos Emberek Akcióterve⁹²² is magában foglalta. E szerint a „fogyatékosággal és nem fogyatékosággal élők azonos jogainak az elve magában foglalja azt, hogy minden egyén számára azonos fontossággal bír szükségleteik biztosítása, melyet a társadalmi tervezés révén biztosítani szükséges, s a forrásokat úgy kell felhasználni, hogy mindenki számára, egyénileg azonos lehetőségek keletkezzenek a társadalmi részvételre”.

Ez a megközelítés jelent meg később a Fogyatékosággal élő emberek egyenlő lehetőségei Általános Szabályaiban,⁹²³ majd a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottságának 5. számú általános kommentjében,⁹²⁴ melyek megerősítik, hogy az észszerű alkalmazkodás elutasítása is megvalósíthatja a fogyatékoság alapján történő hátrányos megkülönböztetést, s olyan hatással járhat, mely megsemmisíti vagy korlátozza az elismerését, élvezetét, vagy gyakorlását a gazdasági, társadalmi vagy kulturális jogoknak.

Az észszerű alkalmazkodás fogalma két fő részre bontható: egyrészt egyfajta módosításra, alkalmazkodásra, másrészt pedig ennek észszerű keretek között történő megvalósítására. Ehhez a két oldalhoz hasonlóan fontosnak vélem az észszerű alkalmazkodásra jogosult és az észszerű alkalmazkodásra kötelezett,⁹²⁵ munkajogi kontextusban a munkavállaló és a munkáltató oldala közötti megkülönböztetést és fogalmi párhuzam állítását. Míg a

---

⁹¹⁹ Rehabilitation Act of 1973 Pub.L. No. 93-112., Section 504.

⁹²⁰ Lásd: Lisa Waddington – Andrea Broderick – Anne Poulos: *Disability law and reasonable accommodation beyond employment. A legal analysis of the situation in EU Member States*. European Commission, 2016.

⁹²¹ A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról OJ L 303, 2000.12.02. 16-22.o. (Foglalkoztatási Keretirányelv).

⁹²² 'World Programme of Action concerning Disabled Persons', General Assembly, Resolution 37/52. 1982. december 3., 25. bekezdés.

⁹²³ 'Standard Rules on Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities', General Assembly Resolution 48/96, 1993. dec. 20., 25-26. pont. 'Equalization of opportunities'.

⁹²⁴ Committee of Economic, Social and Cultural Rights: General comment No.5.: Persons with disabilities. 11th Sess. (1994) 15. pont.

⁹²⁵ Az észszerű alkalmazkodás kötelezettsége bár már vonatkozásában is kiemelhető és felhozható, mégis alapvetően a munkavállalással és foglalkoztással kapcsolatban kívánom kiemelni.

munkáltatónak kötelessége biztosítani az alkalmazkodást a munkavállaló számára, mindaddig, ameddig ez számára nem jelent jelentős, aránytalan terhet. Másrészt pedig a munkavállalónak kell kérnie az észszerű (és megfelelő)⁹²⁶ alkalmazkodást védett tulajdonsága, fogyatékosága alapján. A munkavállaló szempontjából az alkalmazkodás sokkal „erősebb”, dominánsabb pozícióban van, mint az észszerűség, mivel ez látszólag egy szigorú kötelezettséggel terheli a munkáltatót, akinek a munkavállaló egyéni igényeire kell válaszolni, mely a fogyatékoság diverz természete miatt még nehezebb lehet, s ezért nem is lehet kifejezetten egy alkalmazkodási „listát” elkészíteni. Az azonban, hogy mit jelent az észszerűség, mint jelent az észszerű keret a munkáltató számára, s mi jelent már túlzott és aránytalan terhet, nem tisztázott.

Ez a két részre tagolás a legtöbb esetben megtörténik, hiszen ún. két lépcsős eljárás alkalmazott. Az első lépésként a beazonosítás történik, annak megállapítása, hogy az adott egyén esetén van-e szükség észszerű alkalmazkodásra. A második lépés, mely a megállapítást követi, az, hogy a munkáltatónak ezt a kötelezettséget teljesítenie kell, mindaddig, ameddig az még számára nem jelentős terhet.⁹²⁷ Az észszerű alkalmazkodás egyfajta pozitív lépés, a szubsztantív egyenlőség elérésének az eszköze, ugyanakkor egyéni alapokon nyugszik, szemben a pozitív lépésekkel, 'affirmative action'-nel és a hozzáférhetőség kötelezettségével. Ezen felül nem előnyt, hanem egyenlőséget kívánnak biztosítani az adott egyén egyéni igénye alapján, nem csoportra alkalmazható, általános rendelkezések révén. Mely egyéniségét tekintve előnyös, hiszen alkalmazása esetén egyénre szabott, ugyanakkor pont ebből kifolyólag sokkal kevésbé alkalmazható minden esetben, hiszen fennáll az észszerűtelenség lehetősége.

Az észszerű alkalmazkodás az egyenlőség elérését kívánja, mely kötelezettség először az Amerikai Egyesült Államokban fogalmazódott meg a vallással kapcsolatban, s innen terjedt át a civiljogi mozgalmak kiterjedésével a fogyatékosággal élő emberekre is. Ez az irány az Európai Unióban mindenképpen fordítottan valósulhat meg, hiszen jelenleg még csak a fogyatékosággal élő emberekkel kapcsolatban alkalmazott. A következő fejezet az egyesült államokbeli vallásszabadsáig visszanyúló gyökereit és a jelenlegi irányokat kívánja kiemelni.

---

⁹²⁶ Ezzel ellentétben az USA-ban ezt utasították vissza a *Vande Zande v Wisconsin Dep't of Administration* 44 F.3d 538 7th Cir. (1995) and *U.S. Airways, Inc. v Barnett* 535 U.S. 391, 122 S.Ct. 1516 U.S. (2002) ügyekben.

⁹²⁷ Lisa Waddington: When it is Reasonable for Europeans to be Confused: Understanding When a Disability Accommodation is “Reasonable” from a Comparative Perspective. *Comparative Labor Law and Policy* Vol. 29. No. 3. (2008) 333.

VI.1.1. Az Amerikai Egyesült Államokbeli eredet

Az észszerű alkalmazkodás hetvenes évekbeli fogyatékossgal kapcsolatos megjelenésének legtisztázottabb formája az *Americans with Disabilities Act*-ben⁹²⁸ került megfogalmazásra, mely az 1964-es *Polgári Jogi Törvény VII. címéből*⁹²⁹ és az 1973-as *Rehabilitációs törvényből*⁹³⁰ táplálkozott.⁹³¹ Ezek még azt mondták ki, hogy amennyiben a munkáltató visszautasítja a vallási alapon történő alkalmazkodást, hátrányosan különbözteti meg a vallási gyakorlatot követő munkavállalóját, amennyiben annak megvalósítása nem jelent neki indokolatlan nehézséget.⁹³² Ezt végül számtalan elutasító szövetségi és legfelső bírósági szintű ítélet hatására tisztázták a módosított Polgári Jogi Törvény keretein belül, így mind köz-, mind egyéni munkáltatókat köteleznek az észszerű alkalmazkodás biztosítására a leendő és meglévő munkavállalóik vallásának gyakorlásának biztosításához, mindaddig, ameddig indokolatlan nehézséget nem jelent a munkáltató üzleti tevékenysége számára.⁹³³

Azt, hogy mi minősül indokolatlan nehézségnek, az amerikai Legfelső Bíróság esetein keresztül járta körbe. Korai döntéseiben a minimális költséget⁹³⁴ jelentő alkalmazkodás már indokolatlan nehézségnek minősült, így például a *Trans World Airlines, Inc. v. Hardison*⁹³⁵ ügyben nem találták indokoltnak azt, hogy vallási okokból a munkavállaló szabad szombatot igényelhessen, mely bár az előző munkáltató esetén megoldható volt, az új foglalkoztató számára jelentős nehézséget okozna. Ez a megítélés már nem lett volna harmóniában az 1990-es ADA rendelkezéseivel, mely kimondja, hogy indokolatlan terhet olyan magatartás, költség jelent, mely jelentős nehézségek vagy kiadással jár.⁹³⁶

Az ADA tiltja a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetést mind a foglalkoztatás, mind a közszolgáltatások és a közlekedés vonatkozásában, illetve a munkavégzéssel kapcsolatban kimondja az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét. Általánosságban rögzíti, hogy a képzett, fogyatékossgal élő személyt fogyatékossga okán nem lehet hátrányosan megkülönböztetni az állásjelentkezés folyamatától kezdve, a foglalkoztatás, értékelés, tréningelés folyamán át.

Az ADA 1990-es elfogadása után kimutatható társadalmi változás generálódott, mely a fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatása kapcsán is érzékelhető volt, de a 2008-as módosítása, a még szélesebb körű értelmezése ellenére is csak inkább a kötelező minimumot jelenti.

---

⁹²⁸ Americans With Disabilities Act of 1990. Pub. Law 101-336. § 1. 108th Congress, 2nd session. 1990. július 26-án hatályosult. (Továbbiakban: ADA).

⁹²⁹ Civil Rights Act. Pub.L. 88-352, 78 Stat. 241. 1964. július 2-án hatályosult. Title VII.

⁹³⁰ Rehabilitation Act of 1973 Pub.L. No. 93-112., Section 504.

⁹³¹ Meg kell jegyezni, hogy a vallási alapon történő alkalmazkodási kötelezettség sok vitát és visszas Legfelső Bírósági értelmezést is kiváltva, de levezethető az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányából, annak Első Kiegészítéséből, mely közismert nevén a 'Free Exercise Clause'-ból.

⁹³² *EEOC Guidelines on Discrimination Because of Religion*, 29 CFR §1605.1 (b) 1967. július 10-én lépett hatályba.

⁹³³ Title VII Civil Rights Act § 701 (j).

⁹³⁴ 'de minimis cost'.

⁹³⁵ *Trans World Airlines v Hardison*, 432 US 63 (1977).

⁹³⁶ ADA (1990) 42 USC § 12111 (10).

Az ADA mind a köz- és mind a magánmunkáltatókra vonatkozik abban az esetben, ha több mint tizenöt munkavállalójuk van, a foglalkoztatás minden szakaszában, egészen a jelentkezési folyamattól a foglalkoztatásig. Az ADA végrehajtását tekintve elég szerteágazó.⁹³⁷ Ha egy munkavállaló úgy „érzi”, hogy hátrányosan megkülönböztették, akkor a *U.S. Equal Employment Opportunity Commission*-hoz⁹³⁸ vagy egy emberi jogi szervezethez fordulhat, melyek később keresetet nyújthatnak be abban az esetben, ha rendelkeznek egy perre jogosító irattal.

Az ADA az uniós keretirányelvénél szélesebben, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel hasonló „rétegek” tekintetében teszi kötelezővé az észszerű alkalmazkodást a munkáltatók számára. Célja az azonos lehetőségek biztosítása, a teljes és független, gazdaságilag önfenntartó élet lehetőségének megteremtése a fogyatékossgal élő emberek számára is,⁹³⁹ s nemcsak az észszerű alkalmazkodáson keresztüli biztosítása az egyenlő bánásmódnak, hanem, hogy azon keresztül ténylegesen egyenlő esélyek jöjjenek létre.⁹⁴⁰

Az észszerű alkalmazkodás kötelezettsége csak a fogyatékossgal élő személyek esetén áll fenn, tágabb értelmében azonban kivételt képeznek a fogyatékossgal élőknek tekintett⁹⁴¹ személyek. Észszerű alkalmazkodást jelent például a már meglévő környezet hozzáférhetővé és használhatóvá tétele, a munkaidő és a munkakör megfelelő módosítása is,⁹⁴² a megfelelő eszközök garantálása.⁹⁴³ Az észszerű alkalmazkodáshoz való kötelezettségéről azonban a munkáltatót tájékoztatni kell,⁹⁴⁴ mivel ha az adott fogyatékossgal nem nyilvánvaló, annak elmulasztása esetén a munkáltatót nem terheli felelősség.⁹⁴⁵

E kötelezettség alóli mentesülési ok lehet az aránytalan nehézség,⁹⁴⁶ amely azonban nem általánosítható: ennek megállapítása egyéni, a körülményeket figyelembe vevő mérlegelésen kell, hogy alapuljon, mely eldöntésében számos faktor szerepet játszik, mint például a szükséges módosítás természete és költsége, a munkavállaló általános pénzügyi forrásai, az általa foglalkoztatott személyek száma és az őt terhelő kiadások hatása, a módosítás „elhelyezkedése” és a módosítás hatása a rendes működésre.⁹⁴⁷ A rendelkezések részletezésével a Kongresszus célja az volt, hogy a munkáltató megfelelően mérlegelje a módosítással járó költségeket, s összefüggéseiben vegye figyelembe, felmérve az esetleges külső, pályázható támogatásokat, rehabilitációs hozzájárulásokat, adókedvezményt,

---

⁹³⁷ J. W. Perry: Study Finds Employers Win Most ADA Title I Judicial and Administrative Complaints. *Mental and Physical Disability Law Reporter*. Vol. 22. No. 3. (1998) 403-407 In: Marilyn J. Field – Alan M. Jette: *The Future of Disability in America*. Washington, D.C, The National Academies Press, 2007. 455.

⁹³⁸ Equal Employment Opportunity Commission, EEOC 1965 óta fennálló, szövetségi szintű szerv, mely a munkahelyi diszkrimináció során sérült polgári jogokért küzd a fogyatékossgal mellett faj, szín, nemzetiségi eredet, vallás, nem, szexuális hovatartozás, kor, genetikai információ, megtorlás kapcsán.

⁹³⁹ ADA Amendments Act of 2008. 42 USCA § 12101. Hatályos: 2009. január 1-jétől. Pub. L. No. 110-325, 122 Stat. 3553 (2008) Codified at 42 U.S.C. § 12101 (a)(8). (Továbbiakban: ADAA).

⁹⁴⁰ Arlene B. Mayerson – Sylvia Yee: The ADA and Models of Equality. *Ohio State Law Journal* Vol. 62. No. 291 (2001).

⁹⁴¹ 'regarded as disabled'.

⁹⁴² ADA Sec. 12111. (9).

⁹⁴³ Arlene B. Mayerson – Sylvia Yee: The ADA and Models of Equality. *Ohio State Law Journal* Vol. 62. No. 291 (2001).

⁹⁴⁴ Ezzel ellentétben például a vallási alapon történő észszerű alkalmazkodás igényénél – ahogy később kifejtésre is kerül az *EEOC vs. Abercrombie & Fitch* ügygel kapcsolatosan – nem szükséges ilyen jellegű igény.

⁹⁴⁵ *U.S. Airways, Inc. v Barnett* 535 U.S. 391, 122 S.Ct. 1516 U.S. (2002)

⁹⁴⁶ 'undue hardship'.

⁹⁴⁷ ADA Sec. 12111. (10).

fenntartva annak eshetőségét is, hogy magának a fogyatékosággal élő személynek kelljen megfizetni azt.

Az Amerikai Egyesült Államokban is észszerű alkalmazkodásnak minősül a munkaidő változtatása, akár a munkakezdés időpontjának későbbi időpontban való meghatározása, akár a teljes munkaidő részmunkaidőre való csökkentése, tekintettel az adott munka típusára. Fontos megjegyezni, hogy a költségelemzés, a bevételek-kiadások mérlegelése irreleváns. Sem törvényi, sem esetjogi példa nincs arra vonatkozólag, hogy egy adott módosítással kapcsolatos mérlegeléssel való bizonyítás indokul szolgálhatna az észszerűtlen teher megállapításához. Sőt, a Kongresszus kifejezetten elutasította a költségelemzéssel való bizonyítást annak vonatkozásában, hogy észszerűtlen lenne, ha az a munkavállaló éves fizetésének tíz százalékánál többre kerülne.⁹⁴⁸

Gyakorlati szempontból az észszerű alkalmazkodás végrehajtásával kapcsolatban számtalan tájékoztató került kibocsátásra, amelyek még világosabbá teszik az alkalmazkodás típusait, mely végrehajtása során a legfontosabb, hogy az adott személy szükségletei kielégítést nyerjenek, mely által feladatukat a lehető leghatékonyabban el tudják látni, munkatársaikkal azonos módon részt tudjanak venni az egyes képzéseken, eseményeken.

Az észszerű alkalmazkodás az ADA meghatározásában azt jelenti, hogy

„a már meglévő eszközöket a munkavállaló számára könnyen hozzáférhetővé, a fogyatékosággal élő személyek számára használhatóvá kell tenni; a munkavégzést megfelelően kell strukturálni, részmunkaidőt, módosított munkarendet kell alkalmazni, szükség esetén élni kell az áthelyezés, átszervezés lehetőségével, esetlegesen a felszerelést, munkaeszközöket meg kell változtatni, hogy megfelelő változtatás, módosítás legyen, mely kiterjed a szervezeten belüli vizsgálatok, fejlesztő, tréning anyagok és policy-kra is, illetve, hogy legyen megfelelő személy, aki biztosítja az egyén számára szükséges változtatást”.⁹⁴⁹

Az ADA mind a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez, mind az európai uniós észszerű alkalmazkodási fogalomhoz képest egy igen részletes leírást tartalmaz, mely szintén kiemeli, hogy amennyiben annak a munkáltató nem tesz eleget, hátrányosan megkülönbözteti az adott személyt, kivéve ha „bizonyítja, hogy az alkalmazkodás „jelentős terhet” jelent számára⁹⁵⁰ mely nehézségeket okoz az üzleti működésben,⁹⁵¹ hiszen az alkalmazkodás nem korlátok nélküli.⁹⁵²

---

⁹⁴⁸ 136 Cong. Rec. H2475 (1990), 29 C.F. R. pt. 1630 app. § 1630.15 (d) (1997).

⁹⁴⁹ ADA Sec. 12111. 'Definitions' (9).

⁹⁵⁰ Az ADA az „undue hardship”, a Foglalkoztatási Keretirányelv pedig a „disproportionate burden” kifejezéssel operál.

⁹⁵¹ ADA Sec. 12111. 'Discrimination' (5) (A).

⁹⁵² Gerard Quinn – Maeve McDonagh – Cliona Kimber: Disability Discrimination Law in the United States, Australia and Canada. *Dublin University Law Journal*. Vol. 15. (1993) 274.

A „jelentős teher” kérdését a nehézségek és költségek fényében vizsgálják négy faktor alapján.⁹⁵³ Az egyik tényező a módosítás fajtája és az azzal kapcsolatos kiadások; a másik faktor a kötelezett összköltségvetési forrása, az alkalmazottak száma, illetve a kiadások és a források hatása az észszerű alkalmazkodási kötelezettséggel érintettek; a harmadik faktor az összköltségvetési forrása a szervezetnek, az üzlet mérete és foglalkoztatottak száma függvényében, mérlegelve a működés célját és helyét; negyedik faktor pedig a működési formája a szervezetnek, beleértve a munkaerőforrások funkcióját, földrajzi elhelyezkedését, adminisztráció és egyéb kiadások nagyságát.⁹⁵⁴ Még abban az esetben is, ha az alkalmazkodás jelentős tehernek tűnik a munkáltató számára, fel kell ajánlani a munkavállaló számára, hogy maga állja az alkalmazkodás költségét.⁹⁵⁵

Az amerikai Legfelső Bíróság az észszerű alkalmazkodás kötelezettségének kérdését először a *U.S. Airways, Inc. v Barnett*⁹⁵⁶ ügyben vizsgálta először. Robert Barnett a U.S. Airways csomagrakodjaóként dolgozott. Munkája közben megsérült a gerince, s orvosa javaslatára kevésbé megterhelő munkakörben, inkább a postázóban volt számára javallott dolgozni. Erre két éven keresztül lehetősége is volt, amikor is a társaság a belső szabályzatot figyelembe véve felszólította, hogy adja át pozícióját. Barnett állapotára tekintettel kérte maradásának jóváhagyását, melynek azonban a munkáltató nem tett eleget. Barnettet elbocsátották, melyre válaszul pert indított, arra hivatkozva, hogy a repülőtársaság nem biztosította számára az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét, a szigorú belső szabályzati rendszerükre hivatkozva, vagyis hogy annak nem megfelelő követése indokolatlan terhet jelent számukra. Az amerikai Legfelső Bíróság figyelembe véve a körülményeket, úgy ítélte, hogy bár valóban teher a munkáltató számára az előmeneteli rendszer nem megfelelő követése, így a fogyatékossgal élő munkavállaló előnyben részesítése, ez azonban az egyenlőség biztosítása céljából szükséges. Esetről esetre szükséges eldönteni, hogy az észszerűtlenség keretei fennállnak-e, ebben az esetben azonban a többségi vélemény⁹⁵⁷ az volt, hogy az előmeneteli rendszer nem előírászerű követése, Barnett pozíciójának megtartása, megvalósíthatja az észszerű alkalmazkodást.

A munkáltatóknak esetről esetre meg kell kikalkulálni a költségeket egy két lépcsős eljárásban. Először is a munkavállalónak informálniuk kell őket az észszerű alkalmazkodás szükségességéről, mely kommunikációnak nincs meghatározott formája, bármilyen informális mód is elfogadott, melyből az igény világosan kiderül. A munkáltató erre direktbe nem kérdezhet rá, egészségügyi állapotra vonatkozó tesztet, hacsak nem merülnek fel biztonsági kérdések. Második lépésként pedig a munkáltatónak az észszerűség kérdését kell megvizsgálnia, hogy jelent-e számára az a kiadás jelentős terhet, s a kollégákra milyen hatást gyakorol.

Amennyiben egy bizonyos alkalmazkodás jelentős nehézséget vagy költséget jelentene a munkáltató számára, de egy másik típusú alkalmazkodás megfelelőnek bizonyulhat, akkor ezt a helyettesítő alkalmazkodást kötelessége biztosítani. A munkáltató azonban nem hivatkozhat arra, hogy az ügyfeleit, a vásárlókat a fogyatékossgal élő emberekkel szemben támasztott

---

⁹⁵³ ADA Sec. 12111. 'Definitions' (10) (A).

⁹⁵⁴ ADA Sec. 12111. 'Definitions' (10) (B).

⁹⁵⁵ Gerard Quinn – Maeve McDonagh – Cliona Kimber: Disability Discrimination Law in the United States, Australia and Canada. *Dublin University Law Journal*. Vol. 15. (1993) 279.

⁹⁵⁶ *U.S. Airways, Inc. v Barnett* 535 U.S. 391, 122 S.Ct. 1516 U.S. (2002)

⁹⁵⁷ Az ítélet eldöntésének nehézségét mutatja, hogy 5-4 arányban született meg, s tovább szűkítette az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét.

előítéletek távol tartják, illetve hogy más munkavállalók számára a fogyatékossgal élő személyek alkalmazása esetlegesen kellemetlenséget okoz.

Bizonyos esetekben azonban a fogyatékossgal élő személy munkatársaival kapcsolatos viszonya a munkateherrel kapcsolatban is vizsgálendő. Például ha egy munkavállaló mellrákból kifolyólag kemoterápiás kezelése alatt jelentősen fáradékonyabb és - érthető módon - csökken a teherbírása, melyet jelezve a munkáltató a lényegi feladatait nála hagyva, a marginálisakat átcsoportosítva munkatársára bízva azokat a kezelés idejére, mely által minimálisan nő a munkatárs munkaterhe, ez észszerű alkalmazkodásnak minősül, mely semmilyen költségvonzattal nem jár, a munkáltató számára a rendes működésbe zavart nem okoz. Ugyanakkor oda kell figyelnie a feladatok elosztásában, nehogy a munkatársat negatív hatás érje és ezáltal az egyenlő bánásmód elvét megsértse, s míg az egyik munkavállalót kedvező bánásmódban részesíti, a másikat hátrányosabb helyzetbe hozza.⁹⁵⁸

Alapvetően ez az elemzés nem a bevétel-kiadás mérlegelése, melynek szándékolt elkerülésére a Képviselők Háza⁹⁵⁹ kifejezetten fel is hívta a figyelmet.⁹⁶⁰ De sajnálatosan például a *Vande Zande v. Wisconsin Dep't of Administration*⁹⁶¹ Posner bírósági elutasította⁹⁶² a konyhai tér átalakítását vagy a munkakörnyezet megváltoztatását, mivel nem látta egyensúlyban az átalakítást és annak hatását, annak ellenére sem, hogy a módosítás nem emésztett volna fel jelentős költségeket, mégis úgy ítélte meg, hogy nem járna kellő „haszonnal” .

Az észszerű keret azonban nem azonos a hatékonnyal, ugyanakkor valamilyen szinten magába foglalja azt, hiszen egy nem hatékony, nem megfelelő módosítás, változtatás nem segítené a fogyatékossgal élő személy korlátainak lebontását.⁹⁶³

Az észszerű alkalmazkodás kérdésköre mellett kiemelkedően fontos a bizonyítás⁹⁶⁴ esetköre, mely a diszkriminációs esetek vonatkozásában még jelentősebb szereppel bír: alapvetően „fordított” a bizonyítási teher. A fogyatékossgal kapcsolatos ügyekben is először annak állítása szükséges, hogy az illető fogyatékossgal rendelkező, vagy azzal egy tekintet alá esik. S ennek ellenére a munkáltató nem teljesítette a kötelezettségét és nem biztosította a munka lényegi ellátásához szükséges módosításokat. Erre reagálva a munkáltatónak kell bizonyítania, hogy a módosításra vonatkozó kritérium lényegi és ennek következtében az igényelt módosítás jelentős teher a munkavállaló számára.⁹⁶⁵ Amennyiben a munkavállaló nem tud közvetlen bizonyítékkal szolgálni, akkor az ADA alatt a közvetett diszkriminációra hivatkozhat, ahol az ún. McDonnell-tesztet alkalmazzák. Ez azt jelenti, hogy a munkavállalónak bizonyítania kell fogyatékossgát, vagyis hogy rendelkezik a „védett tulajdonsággal” , s ezen felül tökéletesen

---

⁹⁵⁸ *Turco v. Hoechst Celanese Corporation* 101 F.3d 1094. (1996).

⁹⁵⁹ *House of Representatives*.

⁹⁶⁰ See e.g. 136 Cong. Rec. H2475 (1990), In point The U.S. Equal Employment Opportunity Commission, 'Notice Nr. 915.002' (eeoc.gov 17 October 2002) 121.

⁹⁶¹ *Vande Zande v. Wisconsin Dep't of Administration* 44 F.3d 538 7th Cir. (1995).

⁹⁶² Sokat bíralt ítéletét részletesen vizsgálták az alábbi cikkben: Cass R. Sunstein: Cost-Benefit Analysis without Analyzing Costs or Benefits: Reasonable Accommodation, Balancing, and Stigmatic Harms. *University of Chicago Public Law and Legal Theory Working Paper* Nr. 149. 2007.

⁹⁶³ *U.S. Airways, Inc. v. Barnett* 535 U.S. 391, 122 S.Ct. 1516 U.S. (2002).

⁹⁶⁴ 'burden of proof'.

⁹⁶⁵ *Monette v. Electronic Data Sys. Corp.*, 90 F.3d 1173, 1186 (6th Cir.1996) In: *Day v. National Elec. Contractors Association* F.Supp.3d, 2015 WL 1222391 S.D. Ohio, 18 March 2015.

megfelel ahhoz a pozíció betöltéséhez szükséges feltételeknek, amelyikről elutasították, s amely pozíció azóta is betöltetlen.

Ezután a bizonyítási teher megfordul és a munkáltatót terheli, akinek meg kell magyarázni az elutasítás okát, melyre a munkavállaló reagálhat, s minden „párbeszédben” az „utolsó szó” a „panaszost” illeti.⁹⁶⁶

Az ADA és esetjoga kellően kifejlődött, részleteket is tartalmazó a fogyatékoság és az észszerű alkalmazkodás kapcsolatára vonatkozólag, melyre az Európai Unió Bírósága esetjogával kapcsolatban a főtanácsnokok is hivatkoztak.⁹⁶⁷

A következőben a vallási alapon történő észszerű alkalmazkodás egy precedens értékű ítéletét kívánom bemutatni, mely munkám szempontjából egyrészt azért kiemelkedő, mert megteremti annak példáját, hogy a stigmatizáció nélkül is kimondja, hogy szükség lett volna az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét teljesíteni, s nem lehetett volna hátrányosan megkülönböztetni a felvételi folyamatban az állásra jelentkezőt azért, mert fejkendőt viselt, még akkor sem, ha nem jelezte és igényelte az észszerű alkalmazkodást. Másrészt pedig az Európai Unió számára is iránymutatásul szolgálhat az észszerű alkalmazkodás alkalmazásához, nemcsak a vallás, hanem a fogyatékoság, illetve egyéb védett tulajdonságok kapcsán is.

VI.1.2. Kérés nélküli alkalmazkodás

Az amerikai Legfelső Bíróság egy botrányairól is híres nemzetközi ruházati céggel, az *Abercrombie & Fitch*-csel⁹⁶⁸ kapcsolatban 2015 nyarán kimondta, hogy hiába nem igényelt az állásra jelentkező, fejkendőt viselő személy észszerű alkalmazkodást, már az esetleges igény felismerésével és az emiatti elutasítással is diszkriminációt valósítottak meg. Az *Abercrombie & Fitch* egy nemzetközi divatcég, mely sajátos ún. 'Look Policy'-val rendelkezik: eszerint többek között a fejfedők nem megengedettek, ezen felül számos egyéb esettel kapcsolatban is köztudott,⁹⁶⁹ hogy csak „szép embereket” foglalkoztatnak és ilyeneknek is készítik a ruháikat.

Az EEOC által képviselt felperes, Samantha Elauf állásinterjún vett részt, melyen fejkendőt, a homlokot, arcot egyáltalán nem fedő hijabot viselt, vallási okokat nem említve, illetve erről őt nem is kérdezték. Látszólag rendben zajlott minden, azonban a kiválasztási eljárás során emiatt őt kevesebb ponttal értékelték és végül nem alkalmazták, habár képzettségét tekintve megfelelt volna a pozícióra. Emiatt pert indított a *Polgári Jogi Törvény VII. címének* megsértése miatt. A cég állítása szerint nem történt jogsértés, hiszen a jelentkező felperes

---

⁹⁶⁶ *Hedrick v W. Reserve Care Sys.*, 355 F.3d 444, 453 (6th Cir.2004) In: *Monette*, 90 F.3d. at 1186–87 and *Walsh v United Parcel Serv.*, 201 F.3d 718, 724–25 (6th Cir.2000)

⁹⁶⁷ Az európai uniós esetjog kapcsán a *HK Danmark* ügy főtanácsnoki indítványának 34 pontjában és a *Kaltoft* ügy főtanácsnoki indítvány 52. pontjában is hivatkozza az ADA-t.

⁹⁶⁸ *Equal Employment Opportunity Commission v Abercrombie & Fitch* 527 U.S. _ (2015).

⁹⁶⁹ *Eduardo Gonzalez, et al. v. Abercrombie & Fitch Stores, Inc., et al.* (No. C03-2817) 2013 USA (végül kiegyeztek, de hasonló kérdéskörrel volt szó, mint ebben az esetben), illetve Riam Dean esete, akit a UK-ban fogyatékosága miatt nem foglalkoztattak „látható” helyen. Lásd: részletesebben: BBC: Woman wins clothes store tribunal. 2009. aug. 13. Internetes elérhetőség: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8200140.stm>

nem kért észszerű alkalmazkodást, ezért nem is vonható felelősségre a munkáltató, hiszen nem diszkriminált az alapján, aminek nem volt tudatában.

Ezzel szemben az amerikai Legfelső Bíróság másképp gondolta, s kimondta, hogy elég, ha a jelentkezőn látszik, hogy (észszerű) alkalmazkodást kell nyújtania a munkáltatónak, vagyis elég, ha ez érzékelhető, és nem szükséges annak kifejezett ismerete, hogy a munkáltató felelős a döntéséért. Az alkalmazkodási kötelezettség felismerése ugyanis arra ösztönözheti a munkáltatót, hogy elutasítsa a jelentkezőt, melyet az is erősít, hogy - a fogyatékossgal élő személyekre vonatkozó szabályozással ellentétben, amely kifejezetten előírja, hogy a munkáltató tudjon az észszerű alkalmazkodás szükségességéről - a VII. cím nem tartalmazza kifejezetten az észszerű alkalmazkodás ismeretét.

A párhuzamos véleményben Alito bíró kiemelte, hogy habár a jelentkezőnek ki kell mutatnia az észszerű alkalmazkodás iránti szükségességét, ezt nem kell kifejezetten közölnie, mellyel a bíró annyiban nem ért egyet, hogy a tényleges közlés hiánya miatt a munkáltatónak jelentős nehézséget okozhat az észszerű alkalmazkodásra vonatkozó igényről történő tudomásszerzés.

Az *Abercrombie* ügy precedens értékű, hiszen egy szinte magától értetődő alkalmazkodást irányoz elő, anélkül, hogy az arra jogosultnak külön igényelnie kelljen azt. Mindez remélhetőleg példa értékkel bír majd a többi egyesült államokbeli ítélet számára is a fogyatékossg, mint védett tulajdonság vonatkozásában is, illetve az európai jogalkotásnak és jogalkalmazásnak is. Jelenleg azonban nemzetközi szinten, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény keretén belül a fogyatékossg vonatkozásában jelenik meg az észszerű alkalmazkodás kötelezettsége.

VI.2. Az észszerű alkalmazkodás fogalma a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben és gyakorlatában

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény határozza meg nemzetközi szinten először az észszerű alkalmazkodás fogalmát. Mindez a „Meghatározások”-ról szóló 2. cikk 4. pontja⁹⁷⁰ szerint azokat az:

„elengedhetetlen és megfelelő módosításokat jelenti, amelyek nem jelentenek aránytalan és indokolatlan terhet, és adott esetben szükségesek, hogy biztosítsák a fogyatékossgal élő személy alapvető emberi jogainak és szabadságainak a mindenkit megillető, egyenlő mértékű élvezetét és gyakorlását.”⁹⁷¹

Ennek elmulasztása az 5. cikk 3. pontja szerint diszkriminációt, fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetést jelent, melynek eltörlése érdekében és az egyenlőség előmozdítása céljából a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben részes államoknak minden megfelelő lépést meg kell tenniük.⁹⁷² Míg a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény kimondja, hogy az észszerű alkalmazkodás elmulasztása diszkrimináció, az európai uniós szabályozásban ez nem jelenik meg kifejezetten. A fogyatékossgal alapján nyújtandó észszerű alkalmazkodási kötelezettséget az aszimmetrikusnak tekintik,⁹⁷³ bár maga a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetéssel szembeni védelem természete kérdéses, mely asszimetriára az uniós szabályozás még kifejezetten rá is erősít, hiszen más védett tulajdonság alapján észszerű alkalmazkodás nem igényelhető.

Így általánosság, a 2. cikk 4. pont és az 5. cikk 3. pont alapján az észszerű alkalmazkodás az egyenlőség megteremtésének és a hátrányos megkülönböztetés leküzdésének, speciálisan pedig a személy szabadsága és biztonsága,⁹⁷⁴ az oktatás⁹⁷⁵ és a foglalkoztatás,⁹⁷⁶ illetve valamelyest az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés⁹⁷⁷ eszközeként jelenik meg, ebből kifolyólag áthatva az egyezmény egészét, így annak legalapvetőbb eszközének is szokták tekinteni.⁹⁷⁸

---

⁹⁷⁰ Ez még a harmadik ülésen a 7. cikk (4) bekezdésében, az egyenlőség és a hátrányos megkülönböztetés vonatkozásában szerepelt, melyhez a részes országok hozzáadták a saját fordításukat, értelmezésüket.

⁹⁷¹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 2. cikk 4. bekezdés.

⁹⁷² Uo. 5. cikk 3. pont.

⁹⁷³ Disability. ERA Introductory Article. 2008. 4. Elérhetőség: <http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Microsoft%20Word%20-%20Disability%20overview%20article%20final.pdf>

⁹⁷⁴ Uo. 14. cikk (2) bekezdés.

⁹⁷⁵ Uo. 24. cikk (2) és (5) bekezdés.

⁹⁷⁶ Uo. 27. cikk (1) bekezdés i) pontja.

⁹⁷⁷ Uo. 13. cikk (1) bekezdés.

⁹⁷⁸ Rosemary Kayess – Philip French: Out of darkness into light? Introducing the Convention on the Rights of Persons with Disabilities *Human Rights Law Review*. Vol. 8. No. 1. (2008) 11.

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 14., „*A személy szabadságáról és biztonságáról*” szóló cikke⁹⁷⁹ kimondja, hogy a részes államoknak, amennyiben egy eljárás során fogyatékossgal élő személyt megfosztanak a szabadságától, biztosítaniuk kell az észszerű alkalmazkodást.⁹⁸⁰ Ez egyrészt jelenti az eljárásba megfelelő módosítások beillesztését, másrészt pedig a börtön fizikai környezetének megfelelő alakítását, hogy a fogyatékossgal élő személy mindenkivel azonos módon gyakorolhassa jogait és alapvető szabadságát.⁹⁸¹

A fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés a fogyatékossgal alapuló bármilyen különbségtételt, kizárást vagy korlátozást magába foglalja, amelynek célja vagy hatása valamennyi emberi jog és alapvető szabadság másokkal azonos alapon történő elismerésének, élvezetének vagy gyakorlásának csorbítása vagy semmibe vétele a politikai, a gazdasági, a szociális, a kulturális, a civil élet terén, vagy bármely egyéb területen.⁹⁸² Az észszerű alkalmazkodás megvalósítása a részes államok számára kötelezettség, mind a munkáltatók, mind az oktatási és közintézmények számára a korlátok lebontása céljából, s ilyen lehet például a munkakörnyezet, az oktatási intézmény, az egészségügyi ellátórendszer vagy a tömegközlekedési szolgáltatás megfelelő módosítása, a korlátozó akadályok által, így biztosítva a mindenki mással azonos módon történő szolgáltatásokhoz való hozzáférést, tevékenységekben való részvétel lehetőségét.

Ezáltal az észszerű alkalmazkodási kötelezettség elmulasztása önálló diszkriminációs jogalapként jelentkezik, kiemelt formájaként a polgári és politikai jogoknak, kötelezve a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény részes feleit a megfelelő lépések megtételére, kivételesen széles körű védelmet nyújtva. Az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális jogok bizottsága is kimondja, hogy az észszerű alkalmazkodás elutasítása fogyatékossgal alapú hátrányos

---

979 E cikk kerül megidézésre a Kuttner v. Austria ügyben is (Kuttner v. Austria, ECHR, no. 7997/08. 2015.07.16.) a strasbourgi bíróság által.

A strasbourgi bíróság az észszerű alkalmazkodás szükségét és kötelezettségét a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez hasonlóan széles területekkel kapcsolatosan jelentette meg, szemben az európai uniós szabályozással, mely jelenleg csak a foglalkoztatás és munkavégzés kapcsán írja elő az észszerű alkalmazkodást. A több szempontból is első esetet a *Glor v. Switzerland* ügy jelentette, melyben először hivatkoztak kifejezetten az EJE 14. cikkére a fogyatékossgal kapcsolatban, először hivatkoztak a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményre, s melyben először mondták ki, *inter alia*, hogy az észszerű alkalmazkodást nem biztosították.

VI.3.2.1. Fogvatartás.

⁹⁸⁰ Ennek hiánya merült fel többek között a *Semikhvostov v. Russia* ügyben, no. 2689/12. 2014. 07.07.

⁹⁸¹ Manfred Nowak, *The Interim Report of the Special Rapporteur on the question of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*. A/63/175. 38., 54. pont.. Hivatkozva: *Grimailovs v. Latvia*, ECHR, no. 6087/03, 2013.06.25., 79. pont.

⁹⁸² Uo. 2. cikk, 3. bekezdés.

megkülönböztetést eredményez,⁹⁸³ ezen felül megsemmisít vagy korlátozza a gazdasági, szociális vagy kulturális jogok elismerését, élvezetét vagy gyakorlását.⁹⁸⁴

Az észszerű alkalmazkodás kötelezettsége a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egyik legjelentősebb vívmánya.⁹⁸⁵ Ezzel kapcsolatban már az előkészítő hetedik ülésen⁹⁸⁶ látszott, hogy bár a meghatározások között a fogyatékossg és a fogyatékossgal élő ember fogalma tartalmilag nem kerül kitöltésre, a fogyatékossg alapján történő hátrányos megkülönböztetés fogalmába beletartozik az észszerű alkalmazkodás, mely elutasításával megvalósítják a diszkriminációt. Ezután az észszerű alkalmazkodás és az egyetemes, akkor még inkluzív tervezéssel együttes meghatározás is szerepelt.⁹⁸⁷ Kezdetben még nem volt cél az észszerűségi kritériumot az alkalmazkodási kötelezettség minősítjőeként megjeleníteni, vagy annak módosítjőaként, gyengítjőeként értelmezni.⁹⁸⁸

Ezen felül a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény kiemeli az észszerű alkalmazkodás munkahelyi betartását a lehető legszigorúbb keretek között: az államoknak kötelességük annak biztosítása,⁹⁸⁹ elmulasztásával diszkriminálnak.

Az észszerű alkalmazkodás azonban nem pozitív diszkrimináció,⁹⁹⁰ s nem egy átmenetileg alkalmazandó speciális szabály, kivétel az egyenlő bánásmód elve alól. Sokkal inkább ez az egyenlő bánásmód és az antidiszkrimináció elve által igényelt kötelezettség.⁹⁹¹ A pozitív diszkrimináció annak eszköze, hogy minél több fogyatékossgal élő ember legyen alkalmazva. Láthatóan jelentős különbség van a pozitív diszkrimináció és az észszerű alkalmazkodás között, ugyanakkor én úgy vélem, hogy az észszerű alkalmazkodás a pozitív diszkrimináció egy fajtája, mely az egyenlő bánásmód és az egyenlőség biztosítását szolgálja.

Az észszerű alkalmazkodás szoros kapcsolatban áll a hozzáférhetőséggel és az egyetemes tervezéssel,⁹⁹² ugyanakkor a legfőbb különbség, hogy míg az észszerű alkalmazkodás ex nunc hatállyal bír, s az adott egyénhez kötődik, a hozzáférhetőség ex ante, általános jellegű, mindenki felé fennálló kötelezettsége a részes államoknak. Az inkluzív oktatás kapcsán kifejtették és megerősítették, hogy az általános kötelezettség alól, melynek megvalósítása fokozatosan történhet, nincs kimentési lehetőség.⁹⁹³ Ezen felül a hozzáférhetőség valamilyen mértékben magában foglalja az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét is, hiszen a

---

⁹⁸³ Committee of Economic, Social and Cultural Rights: General comment No.5.: Persons with disabilities. 11th Sess. (1994) E/1995/22.

⁹⁸⁴ Committee of Economic, Social and Cultural Rights: General comment No.20.: Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) E/C.12/GC/20. 2009. július 9.

⁹⁸⁵ Rosemary Kayess – Philip French: Out of Darkness into Light? Introducing the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *Human Rights Law Review*. Vol. 8. No. 1. (2008) 11.

⁹⁸⁶ Seventh Session of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, 16 January - 3 February 2006.

⁹⁸⁷ Ad Hoc Committee 7th Session: „Chair’s closing remarks”.

⁹⁸⁸ Ad Hoc Committee 4th Session, Volume 5(10), 3 September 2004.

⁹⁸⁹ UN CRPD 27. cikk.

⁹⁹⁰ „affirmative action”.

⁹⁹¹ Jenny E. Goldschmidt: Reasonable accommodation in EU equality law in a broader perspective. *ERA Forum* Vol. 8. No. 1. (2007) 46.

⁹⁹² Lásd: részletesebben

IV.1.2.1. Hozzáférhetőség, egyetemes tervezés és észszerű alkalmazkodás című fejezetben.

⁹⁹³ UN CRPD Committee, General comment No.3. (2016) Art. 24.: Right to inclusive education. CRPD/C/GC/4 26 Aug 2016.

hozzáférhetőség biztosítása révén a fogyatékossgal élő emberek nemcsak a fizikai környezethez való hozzáférés valósul meg, hanem annál több is: számos joghoz való mindenkivel azonos módon történő hozzáférés kerül biztosításra, egyrészt teljesítve a hozzáférhetőség követelményeit, másrészt pedig az egyéni elvárásokat is teljesít, magába foglalva az észszerű alkalmazkodást is.⁹⁹⁴

A részes államok jelentései és a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának általános ajánlásai egyre hangsúlyozottabban kezelik az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét, s felhívják a figyelmet arra, hogy a részes államok az élet minden területére kiterjesztve tegyék kötelezővé alkalmazását, szankcionálva annak elmaradását.⁹⁹⁵

VI.2.1. Az észszerű alkalmazkodás értelmezése a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága által

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága az észszerű alkalmazkodás és a hozzáférhetőség kérdését több esetben is vizsgálta. Először a *H.M. v. Sweden ügyben*⁹⁹⁶ fordultak a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságához.⁹⁹⁷ Ebben az esetben a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának arról kellett döntenie, hogy adott esetben a fogyatékossgal élő személy érdeke, vagy a közérdek fontosabb-e. A kérelmező, H.M. számára egy hidroterápiás medence lett volna szükséges, az erre való igényét azonban elutasították, azzal érvelve, hogy a törvényt mindenkire egyenlő mértékben alkalmazzák, függetlenül attól, hogy az adott személy fogyatékos-e vagy sem, ezért nem lehet szó diszkriminációról.⁹⁹⁸

A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága ezzel szemben felidézte a hátrányos megkülönböztetésre vonatkozó 2. cikk 3. bekezdését rendelkezést,⁹⁹⁹ s arra a következtetésre jutott, hogy hiába alkalmazzák a jogot semlegesen, ha vannak bizonyos körülmények, melyet nem vesznek kellőképpen figyelembe. A hátrányos megkülönböztetés tilalmához való jog és a Fogyatékosjogi ENSZ-Egyezmény által garantált jogok élvezete is sérülhet, tényleges és észszerű indok nélkül,¹⁰⁰⁰ hiszen az is hiba, hogy ha különböző embereket, teljesen más szituációban egyformán kezelnek. Így ebben az esetben az észszerű alkalmazkodás olyan megfelelő módosítás vagy változtatás,¹⁰⁰¹ amely egy hidroterápiás medence építésének

---

⁹⁹⁴ Tökéletesen példázza mindezt egy fogyatékossgal, adott esetben kerekesszéssel élő munkavállaló azon kérése, hogy a bejáratot kiszélesítsék számára, mely alapesetben észszerű alkalmazkodást valósít meg, de a szélesebb ajtó révén hozzáférhetővé válik más fogyatékossgal élő, illetve kisgyerekes, csomaggal lévő emberek számára is, ezáltal az általános követelményt teljesítve. Az alappéldát hozza: Lisa Waddington – Andrea Broderick – Anne Poulos: *Disability law and reasonable accommodation beyond employment. A legal analysis of the situation in EU Member States*. European Commission, 2016. 74.

⁹⁹⁵ Conclusion Observations of Ukraine, 10. pont.

⁹⁹⁶ CRPD Committee *H.M. v. Sweden* CRPD/D/7/3/2011. 7th session (16-20 April 2012) 2012. május 21. (továbbiakban: H.M. ügy)

⁹⁹⁷ Ilze Grobbelaar-Du Plessis – Annelize Nienaber: Disability and reasonable accommodation: *HM v Sweden* Communication 3/2011 (Committee on the Rights of Persons with Disabilities) *South African Journal on Human Rights*. Vol. 30. No. 2. (2014) 367-390.

⁹⁹⁸ H.M. ügy. 8.2.

⁹⁹⁹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 2. cikk 3. bekezdés.

¹⁰⁰⁰ 'objective and reasonable justification'.

¹⁰⁰¹ 'appropriate modification and adjustment'.

engedélyezését is jelentheti,¹⁰⁰² mindaddig, amíg nem jelent „indokolatlan és aránytalan terhet”,¹⁰⁰³ mely esetén mentesülhetnek a kötelezettség alól, ennek jelzése hiányában azonban erre nem lehet hivatkozni. Ezen felül a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 25. cikkében az egészséghez való jogot, az ellátás megfelelő színvonalát is garantálja, melynek eléréséhez a részes államoknak mindent meg kell tennie. Ezen felül a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 2. cikkében garantált rehabilitációt, rehabilitációt is biztosítani kötelesek.¹⁰⁰⁴

Ezek fényében a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága úgy találta, hogy a hidroterápiás medencére való engedély elutasítása aránytalan volt és diszkrimináló hatású, megakadályozta egy fogyatékossgal élő személy egészséghez és rehabilitációhoz való jogát, ennek megfelelően a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 5., „Egyenlőség és hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség”-ről szóló cikk (1), (3), az „Önálló életvitel és a közösségbe való befogadás”-ról szóló 19. cikk (b), az „Egészségügy”-ről való 25., és a „Rehabilitáció és rehabilitáció”-ról szóló 26. cikkek, valamint az „Általános alapelvek” közül a 3. cikk (b), (d) és az „Általános kötelezettségek” 4. cikk (1) (d) sérelmét állapították meg.¹⁰⁰⁵

A hozzáférhetőség kapcsán a *Nyusti és Takács v. Hungary ügy*¹⁰⁰⁶ kapcsolatban a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága az OTP ATM-ek hozzáférhetőségének hiányát, a vakokkal szembeni hátrányos megkülönböztetést vizsgálta, mivel azok hiánya miatt önállóan nem voltak használhatóak.¹⁰⁰⁷ A kérelmezők, Nyusti Szilvia és Takács Péter, mint mindenki más ügyfél, aki bankkártyával rendelkezik, bankautomatán keresztül szeretett volna készpénzt felvenni, mely azonban vakságukból adódóan segítség nélkül nem volt lehetséges, hiszen annak billentyűzete sem Braille írással nem volt ellátva, sem hang alapú szoftverrel nem rendelkezett a gép.

A bank azzal védekezett, hogy minden nagyobb városban található egy bank, mely mindenki számára hozzáférhető. Ezt azonban a felperesek sérelmezték, hiszen ezáltal csak külön, egy helyen tudnák a szolgáltatást használni, s kérelmezték, hogy az összes automata legyen hozzáférhető, mely a bank éves bevételének mindössze 0,12 százalékos ráfordítását jelentene. A nemzeti fórumok kimerítése után a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságához való fordulás során kiemelték, hogy a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény a nem állami szereplők számára is előírja a termékek és szolgáltatások hozzáférhetővé tételét, melyre nem elég pusztán a terv kidolgozása, hanem a megvalósítása szükséges.¹⁰⁰⁸ A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága az elfogadhatóság tekintetében megállapította, hogy a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv már hatályban volt, így a kérelem befogadható, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 4. cikk (1) bekezdés e) pontjával összhangban a részes államnak minden megfelelő intézkedést meg kell tennie a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés felszámolása érdekében, akár személy, akár intézmény vagy magánvállalkozásról legyen szó. A 9. cikkel összhangban

---

¹⁰⁰² H.M. ügy 8.5. pont.

¹⁰⁰³ 'disproportionate or undue burden'.

¹⁰⁰⁴ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 26. cikk.

¹⁰⁰⁵ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 5(1), (3), 19(b), 25, 26, 3(b)(d) és 4(1)(d).

¹⁰⁰⁶ *Szilvia Nyusti, Péter Takács and Tamás Fazekas v Hungary* CRPD/C/9/D/1/2010. 9th Session (15-19 April 2013) 2013, Szilvia Nyusti and Péter Takács (represented by counsel, Tamás Fazekas, Hungarian Helsinki Committee) CRPD/C/9/D/1/2010, 10th session (2 to 13 September 2013) 2013

¹⁰⁰⁷ 7.5. pont.

¹⁰⁰⁸ Oliver Lewis: *Nyusti and Takacs v. Hungary: decision of the UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities*. *European Human Rights Law Review*. No. 4. (2013) 419.

pedig biztosítani kell a hozzáférhetőséget, melybe beletartozik a bankautomaták használatának biztosítása. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága figyelembe vette, hogy Magyarország elismerte, hogy a felmerült kérdés „valós probléma”, ugyanakkor kimondták a 9. cikk (2) bekezdés b) pontjának megsértését, mivel a részes állam nem tette meg a szükséges intézkedéseket, hogy a bank biztosítsa a mindenki mással azonos módon történő hozzáférést a bankautomatákhoz, s a megfelelő intézkedések megtételére szólította fel.

Az *Mr. X. v. Argentina* ügyben¹⁰⁰⁹ a strasbourgi bíróság eseteihez hasonlóan, a fogvatartással kapcsolatosan merült fel a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény sérelme. A kérelmező tekintettel fogyatékoságára, a friss gerincműtétére, illetve agyi infarktusára, mely eredményeképpen mind tudati, mind érzékszervi bizonytalanságokkal küzdött, kérelmezte a házi őrizet lehetőségét és a rehabilitáción való részvételének biztosítását. Ezt azonban elutasították és börtönbe zárták, ahol nem biztosították számára a megfelelő körülményeket. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága kimondta, hogy sérült többek között a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 9. cikk (1) és (2) bekezdése, a „Hozzáférhetőség”, a 14. cikk (2) bekezdése, „A személy szabadsága és biztonsága”, és a 17. cikk, „Az egyén integritásának védelme”, mivel egy fogvatartási intézménynek is meg kell felelnie a hozzáférhetőségi követelményeknek, biztosítani szükséges mind az észszerű alkalmazkodást, mind a rehabilitáció lehetőségét, összhangban a Fogyatékosjogi ENSZ-Egyezmény általános céljaival, a személy függetlenségét, önálló életvitelének gyakorlásához mindenkivel azonos jogát,¹⁰¹⁰ különös tekintettel a személy állapotára, nehogy még súlyosabb állapotba kerüljön.¹⁰¹¹

A munkavállalással kapcsolatban került értelmezésre az észszerű alkalmazkodás a *Marie-Louise Jungelin v. Sweden* ügyben.¹⁰¹² Marie-Louise Jungelin súlyos látásproblémával küzdött, ebből kifolyólag nem tudott a megszokott, másokhoz hasonló módon állásinterjúkra jelentkezni és a kiválasztási folyamatban részt venni. Ezen felül az adott munkahelyén a megfelelő módosítás, változtatás hiánya miatt nem tudta kellően ellátni feladatait, amelyet azonban – sajnálatos módon – a helyi munkaügyi bíróság sem írt elő. Ennek következtében a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 5., az „Egyenlőség és hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség” és 27., a „Munkavállalás és foglalkoztatás”-ról szóló cikkekre hivatkozva panasszal élt. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának többsége úgy ítélte meg, hogy nem történt jogsértés, mivel, maga az eset¹⁰¹³ a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Svédország általi aláírása és ratifikációja¹⁰¹⁴ előtt történt. Habár tény, hogy mire az ügy lezárult, már Svédország részessé vált a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménynek, ez azonban még akkor sem jelent kötelezettséget.¹⁰¹⁵ Ezen felül – ahogy a többség kiemelte¹⁰¹⁶ -, nem szabad elfeledkezni arról, hogy az ügy megtörténe és a döntési idő óta milyen technológiai

¹⁰⁰⁹ *Mr. X. v. Argentina* CRPD/C/D/2/2010 (11th Session 31 March-11April 2014) 2014. Lásd: részletesebben az észszerű alkalmazkodás kapcsán: VI.2.1. Az észszerű alkalmazkodás értelmezése a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága által.

¹⁰¹⁰ *Mr. X. v. Argentina* ügy 8.5-8.7.

¹⁰¹¹ *Ibid.* 9. pont.

¹⁰¹² *Ms. Marie-Louise Jungelin v. Sweden* CRPD/C/12/D/5/2011. 12th session (15 September-3 October 2014) CRPD Committee, 14 November 2014. (Továbbiakban: *Ms. Jungelin* ügy)

¹⁰¹³ 2006 augusztus és véglegessé akkor vált, amikor a kormány 2007. augusztus 30-án elutasította a fellebbezést. ‘State party’s observations on the admissibility’ 4.4. Hatályba lépésének ideje: 2008. december 15.

¹⁰¹⁴ Ez Egyezmény és a Fakultatív Jegyzőkönyv aláírásának ideje: 2007. március 30.

¹⁰¹⁵ *Ms. Jungelin*, State party’s observations on the admissibility 4.3.

¹⁰¹⁶ Mikola Orsolya: Interjú Lovász Lászlóval – az ENSZ fogyatékosügyi bizottságának tagjával. *Jogi Fórum* 2015. március 24.

fejlődés ment végbe, melynek fényében az akkor igények mostanra már elenyésző költséggel járnának. Megjegyzendő, hogy a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága vizsgálatát negatívan befolyásolta, hogy Marie-Luise Jungelin kevés bizonyítékot tudott szolgáltatni annak alátámasztására, hogy a nemzeti döntés önkényes volt.

Svédország védekezésül kifejtette, hogy az észszerű alkalmazkodás megvalósítása és az észszerűség kérdése a svéd jogban¹⁰¹⁷ összhangban áll a Fogytékosjogi ENSZ-egyezményben és a Foglalkoztatási Keretirányelvben előírtakkal is, illetve hivatkozott a strasbourgi bíróság joggyakorlatára is,¹⁰¹⁸ kiemelve, hogy ezen kérdéseket, mely gazdasági relevanciával is bírnak, alapvetően nemzeti szinten lehet eldönteni,¹⁰¹⁹ mivel Jungelin esetében a felmerült kiadások, amelyek révén a számára szükséges eszközöket finanszírozták volna, nem minősültek észszerűnek, pusztán azért, hogy más munkavállalókkal azonos helyzetet teremtsenek.¹⁰²⁰ Erre a következtetésre az általuk alkalmazott, nemzetközi jogon alapuló, négy lépésből álló analízis révén jutottak, mely szerint először is a kiadásnak a munkáltató által elfogadhatónak kell minősülnie. Másodszor mérlegelendő, hogy a módosításnak a fogyatékosággal élő személyre, illetve a munkakörnyezetre gyakorolt hatása milyen mértékű. Harmadszor pedig, hogy ez a módosítás mit jelent az adott személy munkavégzési képességével összefüggésben, s végül pedig, hogy előreláthatólag az eszközöket meddig fogják tudni majd használni.¹⁰²¹ Ezeken alapulva úgy ítélték meg, hogy az alkalmazkodás, módosítás túlságosan komplikált, költséges és időigényes lenne.¹⁰²²

A Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának tagjai ellenvéleményükben és az ezzel részben párhuzamos véleményben kifejtették, véleményemmel egyezően, hogy a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának radikálisabbnak kellett volna lennie. Elsődlegesen a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény által felállított észszerű alkalmazkodási követelményeknek kell megfelelni, s nemcsak a nemzeti szabályozás vizsgálatában, hanem annak tudatában, hogy az észszerű alkalmazkodás egyéni mérlegelésen alapul, s sokkal távolabb mutató hatása van a munkavállalóra, összhangban a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény céljaival és cikkeivel. Ezen felül nem vette figyelembe a nemzeti bíróság az észszerű alkalmazkodás hatásait, mely nemcsak közvetlenül a fogyatékosággal élő személy viszonylatában, hanem a kollégák, munkatársak vonatkozásában is megjelenik. A részben csatlakozó ellenvélemény ezen felül kiemelte, hogy a svéd bíróság nem élt kellően helyesen az észszerű alkalmazkodás lehetőségével és nem megfelelően élt az észszerűség és arányosság mérlegelésével. A Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának döntése bár jogkövető volt, mégsem használta ki az ellenvélemény által is hangsúlyozott lehetőséget, kiemelve az észszerű alkalmazkodás jelentőségét, hosszan tartó hatását, s nem vizsgált a közvetlen kiadás-költség viszonyát, s általános hatását a foglalkoztatásra.

A *Mr. F. vs. Austria*¹⁰²³ ügyben állapított meg jogsértést legutóbb a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága, mely során a kérelmező, egy vak személy nem tudta a Nyusti és

---

¹⁰¹⁷ 1999 Act on the Prohibition of Discrimination in Working Life on Grounds of Disability, Sweden.

¹⁰¹⁸ *Handyside v the United Kingdom*, no. 5493/72. 1976.12.07., 58. bek.

¹⁰¹⁹ Ms. Jungelin ügy 8.11.

¹⁰²⁰ Ms. Jungelin ügy 8.18.

¹⁰²¹ Ms. Jungelin ügy 8.5.

¹⁰²² Ms. Jungelin, Appendix Joint opinion of Committee members Carlos Rios Espinosa, Theresia Degener, Munthian Buntan, Silvia Judith Quan-Chang and Maria Soledad Cisternas Reyes (dissenting) Point 4.

¹⁰²³ *Mr. F. v. Austria* CRPD/C/14/D/21/2014. 12th session (17 August-4 September 2015) CRPD Committee, 21 September 2015. (Továbbiakban: *Mr. F. v. Austria* ügy)

Takács ügyszóhoz hasonlóan a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 5., az „Egyenlőség és hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség” és a „Hozzáférhetőség”-ról szóló 9. cikkének sérelmét állapította meg, mivel nem biztosították a megfelelő hozzáférést az információhoz, jelen esetben a kérelmező nem tudta megfelelően használni a digitális audió rendszerét, mely segítségével nyomon tudta követni a tömegközlekedést a 2011-es villamosvonal-fejlesztést követően. Bár azzal próbáltak védekezni, hogy lehetőség van egy applikáció letöltésére, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága megállapította a jogsértést.

VI.3. A strasbourgi bíróság irányai

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye a fogyatékossgalhoz hasonlóan az észszerű alkalmazkodásra vonatkozólag sem tartalmaz rendelkezést, azonban a strasbourgi bíróság az észszerű alkalmazkodás kérdéseit több viszonyrendszerben értelmezi. Egyrészt a klasszikus gyökereiig visszanyúl a vallásgyakorlással kapcsolatos észszerű alkalmazkodás kérdése vonatkozásában.¹⁰²⁴ Másrészt a fogyatékossgal kapcsolatban, több esetben hivatkozik a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményre, s elsősorban az észszerű alkalmazkodás kérdése a pszichoszociális fogyatékossgal, illetve a fogvatartással, börtönbüntetéssel kapcsolatban, kisebb részben pedig lakhatással, a hozzáférhetőséggel, oktatással kapcsolatban merül fel. A strasbourgi bíróság a fogyatékossgal és az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét sokkal többértémen, több területen értelmezte esetjogában a luxemburgi bírósághoz képest, mígnem a *Guberina v. Croatia*¹⁰²⁵ ügyben a „normatív ozmózt erősítve” az EJEB hivatkozott mind az uniós Coleman ügyre, mind a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményre, értelmezve az akadálymentesítés és észszerű alkalmazkodás kapcsolatát a lakhatáshoz való jog vonatkozásában.

VI.3.1. Vallásszabadság és észszerű alkalmazkodás a strasbourgi bíróság előtt

Fontos alapvetéseket fogalmazott meg a strasbourgi bíróság az *Eweida and others v. United Kingdom* ügyben,¹⁰²⁶ mely egyesített ügyekben a kérelmezők keresztény hitük alapján történő hátrányos megkülönböztetését sérelmezték munkaviszonyukkal kapcsolatban.¹⁰²⁷

Az egyik kérelmező, Eweida egy magánvállalatnak, egy brit légitársaságnak dolgozott, s keresztény hite kifejezéseként nyakában egy vékony láncon keresztet viselt, a cég azonban úgy vélte, hogy ez ellentétes a ruházatra vonatkozó előírásokkal. Miután a cég kérésével ellentétben Eweida nem vette le és nem is takarta el nyakláncát, fizetés nélküli szabadságra küldték, majd pár hónap múlva felkínáltak neki egy olyan pozíciót, ahol nem kerülne kapcsolatba az ügyfelekkel, így probléma nélkül viselhetné a keresztjét, azonban ő ezt az ajánlatot is visszautasította, s otthon maradt fizetés nélküli szabadságon.

Néhány héttel később, a cég felülvizsgálta a ruházatra vonatkozó előírásokat, s új szabályzatot vezetett be, melynek megfelelően vallási és jótékonyssággal kapcsolatos

---

¹⁰²⁴ Lásd: részletesebben: Katayoun Alidadi: Reasonable Accommodation for Religion and Belief: Adding Value to Article 9 ECHR and the European Union's Anti-Discrimination Approach to Employment? *European Law Review*. 6. 2012. Az alábbi eset kiválasztása csak egy a strasbourgi bíróság releváns esetjoga közül, de elemzésem szempontjából ezt véltem kiemelendőnek. Megjegyzendő például, hogy az Achbita és Bougnaoui eset kapcsán megidézésre kerül a *S.A.S. v. France* ECHR no. 43835/11. 2014.07.01., *Leyla Sahin v. Turkey* ECHR no. 44774/98. 2004.06.29., *Dahlab v. Switzerland* ECHR no. 42393/98. 2001.02.01.

¹⁰²⁵ *Guberina v. Croatia*, ECHR no. 23682/13. 2016.03.22.

¹⁰²⁶ *Eweida and others v. United Kingdom*, ECHR no. 48420/10, 59842/10, 51671/10 és 36516/10. 2013.01.15.

¹⁰²⁷ Ronan McCrea: Religion in the workplace: Eweida and Others v. United Kingdom. *Modern Law Review* Vol. 77. No. 2. (2014) 277-307.

jelképeket jóváhagyás után lehet viselni, mely után Eweida visszakerült az állásába és viselhette a keresztet.

Ennek ellenére panaszt tett a jogtalan hátrányos megkülönböztetése ellen és kártérítést kért a fizetése nélkül eltöltött időért, elsősorban arra hivatkozva, hogy a társaság közvetetten hátrányosan különböztette meg a ruházatra vonatkozó előírások által hite, vallási meggyőződése alapján, s jelentős hátrányt szenvedett más vallású kollégáival szemben, mely nem igazolható, azonban a nemzeti hatóságok elutasították.

A másik kérelmező, Chaplin egy állami kórházban dolgozott, ahol a kórház előírása állami elveken alapult, ennek megfelelően tiltott volt minden nyaklánc viselése a kezelés közbeni sérülések elkerüléséért, ugyanakkor ez nem feltétlen vonatkoztatható a vallási ékszerekre is. Néhány évvel később a ruházat formája változott, így a korábban nem látható kereszt láthatóvá vált, s Chaplin kérése ennek viselésére elutasításra került egészségügyi és biztonsági okokra történő hivatkozással. Azt tanácsolták neki, hogy a keresztet rögzítse egy kitűzőjőz, azt azonban Chaplin visszautasította, mivel annak rendszeres viseletére nem lenne lehetősége.

Később kérelmező átmenetileg egy nem nővéri pozícióba került, majd azt állította, hogy jogtalanul mind közvetlenül mind közvetetten hátrányosan megkülönböztették. A közvetett hátrányos megkülönböztetés a keresztényeket célozta, akik a sikhekkal és a muszlinokkal nem azonos módon voltak kezelve. A közvetett hátrányos megkülönböztetést Eweida panaszához hasonló alapokon nyugodt, a nemzeti brit munkaügyi bíróság azonban elutasította panaszát.

A harmadik és negyedik kérelmező, MacFarlane és Ladele esetében nem a kereszténység szimbólumának viselése, hanem a homoszexualitással kapcsolatos magatartása volt sérelmezve. Ladele helyi hivatalban dolgozott anyakönyvvezetőként, s úgy vélte, hogy az azonos neműek közötti élettársi kapcsolat ellentétes az isteni joggal. Akkor merültek fel problémák, amikor a nemzeti jog lehetővé tette az azonos neműek házasságát. A hivatal elvei szerint mindenkit megillet az azonos méltóság, s elítéli a hátrányos megkülönböztetés minden formáját. A kérelmező kezdetben vallási nézeteire tekintettel kollégáival való megegyezés révén elkerülte az ilyen eljárásokban való közreműködést, később azonban két kollégája panaszt emelt ellene diszkriminatív nézeteire tekintettel. A hivatal úgy ítélte, hogy Ladele a magatartási és esélyegyenlőségi szabályokat megsértette, melynek következtében elbocsátották. Kérelmező közvetlen és közvetett hátrányos megkülönböztetéssel fordult a nemzeti munkaügyi bírósághoz, mely jöllehet, először számára kedvezően döntött, a brit fellebviteli fórum nem neki adott igazat. MacFarlane egy magánszervezet munkatársaként dolgozott, mely szexuális terápiával és kapcsolati tanácsadással foglalkozott, s a Ladele ügghöz hasonlóab, ebben az esetben is a társaság esélyegyenlőségi politikája előírta, hogy senki sem részesülhet kedvezőtlenebb bánásmódban szexuális hovatarozása alapján. MacFarlane nézetei szerint a Biblia a homoszexualitást bűnnek ítéli és semmilyen olyan tevékenységet nem kéne végezni, mely ezt támogatja. Egy idő után a társaság észlelte, hogy MacFarlan nem akar nemi kérdésekkel és homoszexuális párokkal foglalkozni, majd feltételezésük beigazolódása után elbocsátották, melyet MacFarlane közvetlen és közvetett hátrányos megkülönböztetésre hivatkozva a nemzeti bírósághoz fordult, panasz azonban elutasításra került.

A kérelmezők különböző időszakokban fordultak a strasbourgi bírósághoz, mígnem a strasbourgi bíróság egyesítette az ügyeket, arra tekintettel, hogy alapvetően hasonló alapú

kérdésekről volt szükséges dönteni, vagyis hogy megsérült-e az EJEE 9. és 14. cikke, a gondolat-, lelkiismeret- és vallás szabad gyakorlásának jogát a megkülönböztetés tilalma mellett.¹⁰²⁸ A strasbourgi bíróság csak Eweida esetén állapította meg az EJEE megsértését, a többi három ügyben nem, ugyanakkor az észszerű alkalmazkodásra vonatkozólag fontos megállapítások születtek a harmadik félként beavatkozó Amerikai Egyesült Államok és Kanada részéről. Ebben az esetben a strasbourgi bíróság meg is jegyezte, hogy a munkáltatónak kellett volna alkalmaznia a pozitív kötelezettségeit, s kimondták, hogy maga a vallás alapján történő hátrányos megkülönböztetés önmagában nem volt ellentétes az EJEE rendelkezéseivel, azonban a nemzeti bíróságok a jogalkalmazás során megsértették, amikor nem ítélték aránytalannak a munkáltató intézkedését.

A strasbourgi bíróság egyetértett a nemzeti bíróság azon nézetével, hogy a kereszt viselése a vallás kifejezése, ugyanakkor ennek a munkáltató túl nagy jelentőséget tulajdonított, s a munkavállaló keresztje nem volt hivalkodó, s nem is volt olyan körülmény, amelyre hivatkozva a munkáltató sérelemként felhozhatott volna.

Az Amerikai Egyesült Államok részéről felidézésre került, hogy a kormány alkalmazottainak a vallási szimbólumok viseléséhez való joga mind az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya, mind az 1964-es Polgári Jogi Törvény¹⁰²⁹ által védett. Abban az esetben, ha egy állami alkalmazott alkotmányos panasszal él, a bíróság a „közepes szigor”¹⁰³⁰ alkalmazza, mely szerint a kormány akkor korlátozhatja a vallási szimbólumok viselését, ha az egy különösen fontos kormányérdeket sért.¹⁰³¹ Amikor azonban más törvényi alapon áll a panasz, a munkáltató számára vagy fel kell ajánlani az észszerű alkalmazkodás lehetőségét a vallási gyakorlatra vonatkozólag, vagy biztosítani kell annak gyakorlását, ameddig az jelentős nehézséget nem okoz.¹⁰³² A magáncégek alkalmazottai számára nincs alkotmányos megkötés arról, hogy milyen munkáltatókat korlátozhatnak a vallási ruhák és/vagy szimbólumok viselése vonatkozásában, ugyanakkor a Polgári Jogi Törvény VII. címe csak tizenöt munkavállalónál több esetén alkalmazandó. Kanada is alkotmány által védi a vallás szabadságát,¹⁰³³ melybe a beavatkozás csak a legvégső esetben lehetséges, ha van egy ellentétes nemzeti érdek.¹⁰³⁴ A kanadai munkáltatóktól elvárt a munkahelyek szabályzatainak megfelelő adaptálása, mely révén egyetlen felekezetre sem gyakorolhatnak negatív hatást, mely szintje jelenti az észszerű alkalmazkodást.¹⁰³⁵

Ezek mellett harmadik beavatkozó félként az arányosság és az igazolhatóság vonatkozásában került sor az észszerű alkalmazkodás elvének értelmezésére, melyet például közös és kölcsönös tekintetbe vételnek¹⁰³⁶ is nevezetnek. Kifejtésre került, hogy általánosságban a bíróság arányosságtesztjén keresztül kellene megvizsgálni annak lehetőségét, hogy az egyén

---

¹⁰²⁸ Ismételtelen megfigyelhető, hogy a 14. cikk megsértése mellett egy másik, szubsztantív cikket is meg kell nevezni.

¹⁰²⁹ Lásd: VI.1.1. Az Amerikai Egyesült Államokbeli eredet című fejezetben.

¹⁰³⁰ 'intermediate scrutiny'.

¹⁰³¹ Így történt ez a *Tenafly Eruv Association v. Borough of Tenafly*, 309 F.3d 144, 157 (3rd Cir. 2002) esetén.

¹⁰³² Lásd: *Ansonia Board of Education v. Philbrook*, 479 US 60 (1986); *United States v. Board of Education for School District of Philadelphia*, 911 F.2d 882, 886 (3rd Cir. 1990); *Webb v. City of Philadelphia*, 562 F.3d 256 (3rd Cir. 2009).

¹⁰³³ Canadian Charter of Rights and Freedoms 1982.

¹⁰³⁴ 'least restrictive way, compelling government interest'. *B(R) v. Children's Aid Society of Metropolitan Toronto* (1995) 1 SCR 315

¹⁰³⁵ Lásd: *R v Big M Drug Mart Limited* (1985) 1 SCR 295

¹⁰³⁶ 'mutuality of respect', Lord Carey által.

hitéhez és gyakorlatához mennyire tudnak idomulni. Szorgalmazták, hogy kompromisszum lenne szükséges az egyes jogok és a demokratikus, sokszínű társadalom szükségletei között, melyet egészen addig nem lehet sérelmesnek nevezni, ameddig egy egyén vallási gyakorlata nincs jelentős hatással a szolgáltatásra vagy a munkáltatójára. Ebben a vonatkozásban a bíróság ismét az amerikai esetjogra utalt, mely megköveteli a vallási észszerű alkalmazkodást, egészen addig, míg az nem jelentősen terhes a munkáltató számára.¹⁰³⁷

A 9. cikkkel kapcsolatban a bíróság kimondta, hogy a 9. cikk értelmében a vallási nézet megváltoztatása és követése abszolút jog, melybe a beavatkozást nem lehet igazolni. Ugyanakkor megjegyezték, hogy az ahhoz való szabadság, hogy valaki a hitét manifesztálja, akár szertartásokon, nyilvános gyakorlaton keresztül, mely mind a négy panasszal összefügg, az nem minősíthetetlen. A kérdéses személy hitének kifejezése hatással lehet másokra és ez az, amiért a 9. cikk (2) bekezdésében kifejezett hit hatással lehet másokra, melyből kifolyólag korlátozható, amennyire a demokratikus társadalom keretein belül szükséges lehet mások jogának és szabadságának védelmére tekintettel.

A strasbourgi bíróság különböző érveket ütköztetve kísérelte meg meghatározni, hogy milyen gyakorlat révén manifesztálódik a személy hite. A brit kormány mellett érvelt, hogy olyan magatartás illik ide, mely egy vallás általános gyakorlatával kapcsolatos, melynek következtében sem a kereszt látható helyen való viselése, sem az azonos neműek számára való terápia nem alapozza meg a 9. cikk védelmét. Ezzel szemben Eweida és Chaplin kifejezték, hogy a kereszt viselése a keresztény hitük külvilággal való megosztásának egy általánosan elismert formája, azonban a panaszosok minden esetben elutasították a kormány szűkítését a manifesztálásra vonatkozólag, mely ellentétes az Európai Emberi Jogi Egyezmény szellemével, s himályos a munkahelyi gyakorlatra vonatkozólag.

A strasbourgi bíróság nem fogadta el a szűkítő érvelését a kormánynak, s arra hivatkozott, hogy a védett szabadságjog elsődlegesen az egyén önkifejezésén alapul, s a hit egyfajta komolyságát védi, s ahol ez megvan, ott az állam semlegessége irreleváns.

A klasszikus, szabad vallásgyakorlás mellett a fogyatékosággal kapcsolatban is megjelenik a strasbourgi bíróság előtt az észszerű alkalmazkodás kötelezettség, az utóbbi időben még gyakorlatiasabban értelmezve azt.

---

¹⁰³⁷ Eweida 78. pont.

VI.3.2. Fogytékossággal kapcsolatos esetek

A strasbourgi bíróság az észszerű alkalmazkodás szükségét és kötelezettségét a Fogytékosjogi ENSZ-egyezményhez hasonlóan széles területekkel kapcsolatosan jelenítette meg, szemben az európai uniós szabályozással, mely jelenleg csak a foglalkoztatás és munkavégzés kapcsán írja elő az észszerű alkalmazkodást. A több szempontból is első esetet a *Glor v. Switzerland* ügy jelentette,¹⁰³⁸ melyben először hivatkoztak kifejezetten az EJEE 14. cikkére a fogyatékoság kapcsolatban, először hivatkoztak a Fogytékosjogi ENSZ-egyezményre, s melyben először mondták ki, *inter alia*, hogy az észszerű alkalmazkodást nem biztosították.

VI.3.2.1. Fogvatartás és az észszerű alkalmazkodás megjelenése

Számtalan eset¹⁰³⁹ kapcsolódik a börtönben való fogvatartáshoz, hiszen ugyanúgy kell bánni minden rabbal, akár fogyatékosággal él, akár nem. Bizonyos esetben szükséges néhány pozitív előírás teljesítése az állam részéről, hogy biztosítva legyen az alapvető emberi méltóság, melyre a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény is kitér a 14., „*A személy szabadsága és biztonsága*” című cikkében, kimondva, hogy a részes államoknak, amennyiben valamely fogyatékosággal élő személyt megfosztanak szabadságától, a nemzetközi joggal összhangban másokkal azonos alapon jogosultak a garanciákra, illetve a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény célkitűzéseinek és elveinek megfelelő elbánásban részesülnek, beleértve az észszerű alkalmazkodást is,¹⁰⁴⁰ így az egyenlőség eleve, egyenlő bánásmód követelménye kiemelendő.¹⁰⁴¹

A *Price v. the United Kingdom*¹⁰⁴² ügyben a fogvatartás feltételei és körülményei nem voltak megfelelőek egy fizikai fogyatékoságból kifolyólag magatehetetlen nő számára az átmeneti fogvatartása alatt. Price a kerekesszékekben kényszerült aludni, hidegben, s a toalettet is csak férfi őrk segítségével tudta használni.¹⁰⁴³ A strasbourgi bíróság az EJEE 3. cikk sérelmét állapította meg, hiszen hiányzott minden olyan intézkedés, mely biztosította volna a számára szükséges alkalmazkodást. Jóllehet, szándékosan nem kívánták embertelen, megalázó bánásmódban részesíteni, a kifejezett intézkedések hiánya miatt azonban a jogsértés

---

¹⁰³⁸ Lásd: III.2. Az Európa Tanács fogyatékosjogi védelme.

¹⁰³⁹ Úgy mint pl. *Topekhin c. Russia* ECHR no. 78774/13. 2015.05.10., *Gramailovs v. Latvia*, ECHR, no. 6087/03, 2013.06.25., *Čuprakovs v. Latvia*, ECHR, no. 8543/04, 2012.01.18.; *Turzynski v. Poland*, ECHR, no. 61254/09, 2012.04.17.; *D.G. v. Poland*, ECHR, no. 45705/07, 2013.02.12. kifejezetten említi: 138. pont; *Todorov v. Bulgaria*, ECHR, no. 8321/11, 2013.02.12.

¹⁰⁴⁰ Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény 14. cikk 2. pont.

¹⁰⁴¹ Colm O’Cinneide: *Extracting Protection for the Rights of Persons with Disabilities*. In: Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009. 189.

¹⁰⁴² *Price v. the United Kingdom*, ECHR, no. 33394/96. 2001.07.10.

¹⁰⁴³ Karen Reid: *A Practitioner’s Guide to European Convention on Human Rights*. (4. ed) Cambridge, Sweet & Maxwell, 2012. 639.

megállapítható, így tudatosításra és kiemelésre került, hogy pozitív intézkedések szükségesek lettek volna ahhoz, hogy az EJEE megsértését ne lehessen megállapítani.¹⁰⁴⁴

*Kuttner v. Austria*¹⁰⁴⁵ ügyében Kuttnert édesanyjának súlyos testi bántalmazása miatt több év börtönbüntetésre ítélték, melyet pszichés állapotából kifolyólag mentálisan sérült emberek között kellett töltenie. Kérése arra irányult, hogy az intézetből börtönbe bocsássák. A strasbourgi bíróság megállapította az 5. cikk (4) bekezdés¹⁰⁴⁶ megsértését. Részben párhuzamos, részben eltérő véleményében Albuquerque bíró az észszerű alkalmazkodással kapcsolatban kifejtette, hogy a fogyatékoság-alapú letartóztatás, fogvatartás, bebörtönözés a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 14. cikk (1) bekezdésének b) pontját sérti, mely a továbbiakban kimondja a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, beleértve az észszerű alkalmazkodás egyéni igényen alapuló kötelezettségét, azért, hogy a fogvatartott személy¹⁰⁴⁷ is mindenkivel azonos módon élvezhesse és gyakorolhassa emberi jogait és alapvető szabadságát.¹⁰⁴⁸ Ebből kifolyólag az államnak kötelezettség észszerű alkalmazkodást nyújtani a fogyatékosággal élő fogvatartottak számára is, melynek hiánya esetén embertelen és megalázó bánásmódról kell beszélni. Az ügygel kapcsolatban a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága még hozzá is tette, hogy a részes államnak szükséges lenne a fogyatékoság emberi jogi modelljén alapuló rendszert bevezetnie.¹⁰⁴⁹

Tárgyában hasonló a *Semikhvostov v. Russia* ügy,¹⁰⁵⁰ mely esetén egy paraplég, kerekesszékhöz kötött, súlyosan gyenge látással rendelkező embert egy olyan büntetőintézetben tartottak évekig fogva, melyben sem az akadálymentesítés, a mosdóhoz, fürdőhöz, könyvtárhoz, orvosi szobákhoz való hozzáférés, sem a segítő személyzet nem volt biztosítva, a mindennapi szükségletei ellátása is csak a rabtársak segítségével volt megvalósítható, melynek következtében a kérelmező elkülönítéstől és megbélyegezéstől szenvedett. A strasbourgi bíróság a 3. és a 13. cikkek¹⁰⁵¹ megsértését állapította meg, tekintettel arra, hogy az államnak kötelezettsége a fogvatartás alatt is a megfelelő körülményeket biztosítani, s ezt nem háríthatja a rabtársakra, nem jelölhet másokat arra, hogy ezt a funkciót betöltsék, hiszen ezzel nem valósítják meg a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben is előírt kötelezettségüket,¹⁰⁵² a környezeti és szemléletbeli korlátok lebontását, hanem csak fokozzák a mindennapi tevékenységekből való részvétel lehetőségének kizárásával a szegregációt és a stigmatizációt. A kérelmező legtöbb hozzáférhetőségi problémája észszerű fejlesztésekkel, sok esetben költségmentesen is

¹⁰⁴⁴ Hasonló volt a megközelítési mód *Keenan v. United Kingdom* (ECHR, no. 27229/95, 2001.04.03.) ügyben is, azonban egyik helyen sem került kimondásra a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény és az általa teremtett kötelezettség.

¹⁰⁴⁵ *Kuttner v. Austria*, ECHR, no. 7997/08. 2015.07.16.

¹⁰⁴⁶ EJEE 5. cikk: „Szabadsághoz és biztonsághoz való jog”, 4. bek.: „Szabadságától letartóztatás vagy őrizetbe vétel folytán megfosztott minden személynek joga van olyan eljáráshoz, melynek során őrizetbe vételének törvényességéről a bíróság rövid határidőn belül dönt, és törvényellenes őrizetbe vétele esetén szabadrálbra helyezését rendeli el.”

¹⁰⁴⁷ Ennél még specifikusabb a General Assembly, The protection of persons with mental illness and the improvement of mental health care. A/RES/46/119. 1991. dec. 17.

¹⁰⁴⁸ Uo. 1. cikk 2. pont.

¹⁰⁴⁹ Committee Convention on the Rights of People with Disabilities, Concluding observations on the initial report of Austria, adopted by the Committee at its tenth session, 2-13 September 2013, CRPD/C/AUT/CO/1, 13 September 2013, paragraphs 29.

¹⁰⁵⁰ *Semikhvostov v. Russia* ECHR no. 2689/12. 2014.07.07.

¹⁰⁵¹ EJEE 13. cikk: „Hatékony jogorvosláthoz való jog”.

¹⁰⁵² Oroszország 2012. szeptember 25-én ratifikálta a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt. Fakultatív Jegyzőkönyve még nem került ratifikálásra.

egyszerűen megoldható lett volna, mely helyett a hatóságok reakciója a helyzetet a legtöbb esetben fokozta, hiszem csak időleges rámpákat, széket helyeztek el, melyek nem garantálták a kérelmező személyes autonómiáját, fizikai és pszichoszociális integritását, mely a fogvatartás hosszú ideje alatt dehumanizáló hatásokkal is járt. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény a 14., „*A személy szabadsága és biztonsága*”-áról szóló és 15. cikkében mondja ki a fogvatartással kapcsolatos esetre is vonatkozó észszerű alkalmazkodási kötelezettséget.

Ezzel kapcsolatban harmadik félként nemzetközi fogyatékosjogi szervezetek kifejtették, hogy a személyes szabadság még a börtönkörülmények között is biztosítandó, hiszen előfeltétele a méltóságteljes életnek, fokozza az egyén részvételének másokhoz azonos lehetőségét, s erre vonatkozó kötelezettsége van az államoknak, a szabadság megvonásának teljes folyamatában, s észszerű alkalmazkodás biztosítására vonatkozó kötelezettség terheli őket, mindaddig, míg a változtatások nem jelentenek észszerűtlen és aránytalan terhet. Ennek hiánya vagy elutasítása olyan körülményeket is teremthet, mely rossz bánásmódot és kínzást valósít meg.¹⁰⁵³ Ezen felül emlékeztették a strasbourgi bíróságot arra, hogy az észszerű alkalmazkodásnak a fő elemét az részes államnak kell teljesítenie, hogy habár valóban van egy észszerűségi elem a kötelezettségben, akkor sem lehet igazolni a megvalósításának hiányát egy fogyatékossgal élő fogvatartott esetén a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény értelmében.

Lényegében ugyanezt mondta ki a strasbourgi bíróság korábban a *Gramailovs v. Latvia*,¹⁰⁵⁴ illetve a *Z.H. v. Hungary* ügyben,¹⁰⁵⁵ amikor mind a 3., mind az 5. cikk (2) bekezdésének megsértését megállapította a strasbourgi bíróság, ugyanis a többszörösen fogyatékossgal élő, siketnéma, írástudatlan, a jelyelv használatára nem képes, pszichoszociális fogyatékossgal élő személy számára nem biztosították a megfelelő elhelyezést, az édesanyjával, az egyetlen személlyel, akivel képes volt kapcsolatot tartani, a kommunikáció lehetőségét. Nem volt garantálva számára az észszerű alkalmazkodás, az illetékes hatóságok semmilyen lépést nem tettek ezért, pedig ennek hiánya a fogvatartás közben még inkább növeli a kihasználás, erőszak, bántalmazás lehetőségét, mely ellen az államnak cselekvési kötelezettsége van a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény alapján.¹⁰⁵⁶

Nem sérült azonban az EJEE 6. cikk 1. bekezdése az *R.P. and Others v. the Unied Kingdom*¹⁰⁵⁷ ügyben, mivel az állam biztosította a megfelelő alkalmazkodást a fogyatékossgal élő kérelmező számára a jogi eljárás folyamán azáltal, hogy annak tudatában, hogy nem mindennel lehet tisztában, kijelöltek számára egy hivatalos ügyvédet, melyet azonban a kérelmező úgy élt meg, mint a bírósághoz való hozzáférésre való jogának sérelmét.¹⁰⁵⁸

---

¹⁰⁵³ *Semikvostov v. Russia* Uo. 56. pont.

¹⁰⁵⁴ *Grimailovs v. Latvia*, ECHR, no. 6087/03, 2013.06.25.

¹⁰⁵⁵ *Z.H. v. Hungary*, ECHR, no. 28973/11. 2012.11.08.

¹⁰⁵⁶ Manfred Nowak: *The Interim Report of the Special Rapporteur on the question of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*. A/63/175. 38., 54. pont. Szintügy hivatkozva *Jasinskis v. Latvia* ECHR no. 45744/08. 2010.12.21.

¹⁰⁵⁷ *R.P. and Others v. the Unied Kingdom* ECHR no. 38245/08. 2012.10.09.

¹⁰⁵⁸ Lásd: még *Stanev v. Bulgaria* ECHR GC, no. 36760/06 2012.01.17., *Shtukaturov v. Russia*, ECHR no. 44009/05 2008.03.27., *Farcas v. Romania* ECHR no. 32596/04 2010.09.14. – a kérelmet nem ítélte elfogadhatónak a strasbourgi bíróság.

VI.3.2.2. Az oktatáshoz való jog és az észszerű alkalmazkodás

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény a 24., oktatásról szóló cikkében külön is kiemeli az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét, egyrészt azért, hogy kimondja, hogy a részes államoknak gondoskodnia kell az egyén igényeihez történő észszerű alkalmazkodásról,¹⁰⁵⁹ ezen felül garantálni kell a fogyatékossgal élő személy számára a hátrányos megkülönböztetés nélküli, másokkal azonos alapon történő hozzáférést az általános felsőfokú oktatáshoz, a szakképzéshez, felnőttoktatáshoz és az élethosszig tartó tanuláshoz, az észszerű alkalmazkodás biztosításával.¹⁰⁶⁰

A *Gherghina v. Romania*¹⁰⁶¹ ügyben egy fogyatékossgal élő gyermek fordult a strasbourgi bírósághoz, arra hivatkozással, hogy az egyetem megfelelő ellátásai miatt nem tudja a tanulmányait folytatni, ezen felül mind az egyetem és az egyéb középületek hozzáférhetetlensége miatt nem tud kapcsolatokat teremteni, s elsősorban az EJEE 1. Kiegészítő Jegyzőkönyvének 2. cikkére hivatkozott. A strasbourgi bíróságnak azonban érdemben nem volt lehetősége a kérdést megvizsgálni, mivel a kérelmező nem merítette ki a hazai jogorvoslati lehetőségeket, ezért elutasították a kérelmet.

Ennél tovább jutottak a *Cam v. Turkey* ügyben,¹⁰⁶² amikor a strasbourgi bíróság a 14. cikk és az Első kiegészítő Jegyzőkönyv 2. cikkének sérelmét megállapította, mivel a nemzeti zeneakadémia vaksága miatt visszautasította a kérelmező beiratkozását. A kérelmező képzettségét tekintve maximálisan megfelelt a zeneakadémia elvárásainak, s a szükséges orvosi vizsgálat során is megállapították, hogy minden olyan órához tud csatlakozni, mely nem igényeli a látást, ennek ellenére az oktatási intézmény azonban úgy ítélte meg, hogy nincs olyan terület, amelyhez ne lenne nélkülözhetetlen, s kérték az orvosi felülvizsgálatot, mely később az egyetem negatív válaszával összeesengett, s visszautasították a beiratkozás iránti igényt. Cam kérelmében hivatkozott egyrészt arra, hogy az állam nem biztosítja a mindenki másnak garantált oktatáshoz való jogot, s az azonos lehetőséget, sértve az Első Kiegészítő Jegyzőkönyv 1. cikkét, illetve vaksága alapján hátrányosan különböztették meg, sértve a 14. cikket.

A strasbourgi bíróság megvizsgálta, hogy habár maga a szabályozás nem volt diszkriminatív, az egyetem azon előírása előírás, mely orvosi igazolást igényelt arra vonatkozólag, hogy a hallgató fizikai állapota lehetővé teszi az órákon való részvételt, hatását tekintve korlátozó volt. Ezen felül Cam fizikai állapotát tekintve megfelelő volt, egyedül vaksága jelentett egy olyan körülmény, amelyre hivatkozva a elutasításra került. Habár az egyetem az orvosi vizsgálatot akarta megalapozottnak feltüntetni a hallgató beiratkozásának elutasítását, illetve az újbóli felülvizsgálat nem teljesítésére hivatkozva, ténylegesen csak a vaksága volt az oka az elutasításának. Az oktatási intézmény nem kívánta az infrastrukturális hiányosságait pótolni és visszautasította az észszerű alkalmazkodási követelményét. Így a strasbourgi bíróság a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel összhangban megállapította, hogy a nemzeti

---

¹⁰⁵⁹ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 24. cikk. 2. c) pont.

¹⁰⁶⁰ Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény 24. cikk 5. pont.

¹⁰⁶¹ *Gherghina v. Romania*, ECHR GC., no. 42219/07. 2015.09.18.

¹⁰⁶² *Cam v. Turkey*, ECHR, no. 51500/08. 2016.02.23.

hatóságok meg sem kísérelték megállapítani Cam igényeit, szükségleteit, az egyetem figyelmen kívül hagyta észszerű alkalmazkodási kötelezettségét.¹⁰⁶³

VI.3.2.3. Fizikai környezethez való hozzáférés

A fizikai környezethez való hozzáférés kérdése jelenik meg a *Botta v. Italy*¹⁰⁶⁴ ügyben, ahol a kérelmező kifogásolta, hogy nem tudja a tengerpartot, a strandot kerekesszékekkel megközelíteni, s az EJEE 8. cikk megsértését állította. Ehhez hasonlóan a *Zehnalová and Zehnal v. Czech Republic*¹⁰⁶⁵ ügyben egy fizikai fogyatékosággal rendelkező nő és a férje kérték a hátrányos megkülönböztetés megállapítását, arra tekintettel, hogy a legtöbb középület nem elérhető számukra, ezáltal az EJEE 8. cikk és a 14. megsértésére hivatkoztak. A strasbourgi bíróság egyik esetben sem állapított meg jogsértést és a kérelmet elfogadhatatlannak ítélt, a *ratione materiae* hiányára tekintettel, mivel nincs meg a kapcsolat, a közvetlen és szoros link¹⁰⁶⁶ a kérdéses épületek hozzáférhetőségének hiánya és a hivatkozott, magánélet sérelme mellett, mivel nem egyértelműsíthető, hogy azokat a kérelmező napi rendszerességgel használta volna, s szükséges is lett volna azok használata. Ezen felül a strasbourgi bíróság azt is méltányolta, hogy az adott körülmények jelentősen változtak és fejlődtek az eltelt időszakban.

A strasbourgi bíróság elé kerülő ügyekkel kapcsolatban elmondható, hogy közvetlenül a fogyatékosággal élő személyek igényeire nem reagál: nem marasztalja közvetetten az országot akár a hozzáférhetőség hiányára, akár egyéb, közvetetten az EJEE rendelkezései által felhívható problémákra tekintettel. A strasbourgi bíróság csak akkor tekinti az EJEE sérelmét megállapíthatónak, ha az kifejezetten a legfontosabb, lényegi, „esszenciális” részét érinti a magán és családi élet tiszteletben tartásának,¹⁰⁶⁷ elvárja a közvetlen és szoros kapcsolatot ezen joggal, s mely ezen túlterjeszkedik, elutasításra kerül.

Ennek egy kiemelkedő és szélsőséges példája a *Sentges v. Netherlands*¹⁰⁶⁸ ügyben szereplő robotikus művégtag igénylése volt. Habár a strasbourgi bíróság elismerte, hogy fennáll a tényleges és közvetlen kapcsolat a magánélet és az igényelt robotikus kar között, azonban a részes állam szélesjogú mérlegelési lehetőségét figyelembe véve a közérdeket, beleértve az ilyen jellegű egészségügyi ellátásnak a költségét, az egyéni érdekekkel szemben, nem lehet jogsértésről beszélni.¹⁰⁶⁹ Habár ezzel az eszközzel biztosítva lenne a fogyatékosággal élő személy nagyobb mértékű függetlensége, illetve a környezete ellátási kötelezettsége is csökkenne, az állami egészségügyi rendszerre mérhetetlen nagy költséget róna. Az EJEE 8. cikk nem minden esetben alkalmazandó ahol az adott személy mindannapi élete sérül, csak azon esetekben lehet az államot marasztalni, ha a kötelezettségei teljesítésének hiányában az

---

¹⁰⁶³ Joseph Damamme: Disability discrimination because of denial of “reasonable accommodations”: a very positive connection between the ECHR and the UNCRPD in *Çam v. Turkey*. *Strasbourgobserver.com* 2016.04.01.

¹⁰⁶⁴ *Botta v. Italy* ECHR.no. 21439/93. 1998.02.24.

¹⁰⁶⁵ *Zehnalová and Zehnal v. Czech Republic* ECHR no. 38621/97. 2002.02.14.

¹⁰⁶⁶ ‘direct and immediate link’. Ezt a *Botta* ügyben mondták ki. 34. pont.

¹⁰⁶⁷ Colm O’Cinneide: *Extracting Protection for the Rights of Persons with Disabilities*. In: Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009. 182.

¹⁰⁶⁸ *Sentges v. Netherlands*, ECHR no. 27677/02. 2003.07.18.

¹⁰⁶⁹ Uo. A. pont.

adott személy egyéni fejlődéshez való joga, a más személyekkel való kapcsolattartás joga sérül. Ebben az esetben ez a szoros kapcsolat is megállapítható, azonban az egyéni és összérdek összeütközése vonatkozásában az állam mérlegelési joga erősebb. A kérelmező alapvető joga az egészségügyi ellátás iránt nem sérült, hiszen biztosítottak számára elektromos kerekesszéket, irányítópulttal, s habár a strasbourgi bíróság nem akarja a kérelmező mindennapi nehézségeit és a robotikus kar által okozott változást lebecsülni, ez nem érinti a személyes autonómia kérdését, s a más személyekkel való kapcsolattartás lehetőségét.

Fogyatékoság és a hozzáférhető otthonok észszerű alkalmazkodáson keresztüli garantálása volt a fő kérdése a *Guberina v. Croatia*¹⁰⁷⁰ ügynek, mely során felidézésre került a *Coleman* ügy is, a kapcsolat alapú fogyatékosjogi védelem vonatkozásában, hiszen ebben az esetben a súlyosan és többszörösen fogyatékossgal élő gyermek édesapja igényelte a nemzeti jog alapján az adómentességet, mikor új otthonba költöztek, hogy a gyermek számára az már hozzáférhetővé váljon. Ezt a kérelmét azonban a nemzeti fórumok elutasították, arra hivatkozással, hogy a korábbi lakás is el volt látva a szükséges közüzemi rendszerrel, azt azonban nem vették figyelembe, hogy az többek között lifttel sem rendelkezett.¹⁰⁷¹

A strasbourgi bíróság mind az Első Kiegészítő Jegyzőkönyv 1. cikkének és a 14. cikknek a sérelmét megállapította, s kimondta, hogy a nemzeti fórumok nem vették figyelembe a kérelmező gyermekének fogyatékossgát és a nemzetközi szerződésekből, többek között a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményből fakadó észszerű alkalmazkodási kötelezettségeit.

Maga a fogyatékoság az EJEE-ben az „egyéb helyzet” keretén belül kerül értelmezésre, de semmiképpen sem szűkítően értelmezendő, egy-egy személyhez kötöten, ennek fényében, habár maga a kérelmező nem tartozik egyetlen hátrányos csoporthoz sem, hiszen ő maga nem rendelkezik fogyatékossgal, hivatkozhat az EJEE 14. cikkére, mely keretében gyermeke fogyatékossga alapján hátrányos megkülönböztetésben részesült, vagyis egy egyént kevésbé kedvező bánásmódban részesítenek egy másik személy állapotából kifolyólag, hivatkozva a *Coleman* ügyre,¹⁰⁷² melyben kiterjesztették a Foglalkoztatási Keretirányelv hatályát a fogyatékossgal élő gyermeket ellátó édesanyára is.

A nemzeti kormány az eljárás során azzal érvelt, hogy az adóhatóság számára objektív, nem változtatható feltételek alapján kell megítélni, hogy egy ingatlan megfelelő-e vagy sem. A strasbourgi bíróság azonban megállapította, hogy a nemzeti jog egyéb rendelkezése kimondja, hogy a fogyatékossgal élő emberek számára való hozzáférhetőségi kötelezettség, különösen egy lift, alapfeltétel, mely ellenére *Guberina* esetén figyelmen kívül hagyták az erre vonatkozó jogszabályokat, többek között a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt, s az észszerű alkalmazkodás, a hozzáférhetőség kötelezettségét, illetve a fogyatékossgal élő emberekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés tilalmát, tekintettel a számukra minél szélesebb körben biztosítandó, az élet minden területére kiterjedő egyenlő feltételrendszerre.

Ezzel kapcsolatban a beavatkozó felek kiemelték, hogy a hozzáférhetőség, a hátrányos megkülönböztetés tilalma és az észszerű alkalmazkodás együtt értelmezendő, s a hozzáférhetőség és az észszerű alkalmazkodás szorosan összekapcsolódik, hiszen azonos

---

¹⁰⁷⁰ *Guberina v. Croatia* ECHR no. 23682/13. 2016.03.22.

¹⁰⁷¹ Mikola Orsolya: Kapcsolat alapú fogyatékoság – A strasbourgi bíróság ítélete a *Guberina v. Croatia* ügyben. *Jogi Fórum*. 2016.06.20.

¹⁰⁷² *Guberina* 41. és 56. pont. Lásd: részletesebben: V.5.1. A kapcsolat alapján történő diszkrimináció.

céllal bírnak: a mindenki mással azonos alapon élvezhető jogokat biztosítani. Ugyanakkor különböző alapokon nyugszanak: az általános akadálymentesítés alapvetően egy, a fogyatékosokkal élő személyek hozzáférhetőségi szükségleteinek előrelátásán nyugszik, míg az észszerű alkalmazkodás kifejezetten az adott személy igényeit kívánja kielégíteni. Mindemellett egy nem akadálymentesített ház lehetlenné teszi a közösségi életben való részvételt, izolál és szegregál, s nemcsak az adott fogyatékosokkal élő személyt, hanem az egész családját. Ennek fényében a strasbourgi bíróság kimondta, hogy a nemzeti hatóság egy igen szűk megközelítést alkalmazott az alapvető infrastrukturális követelmények mérlegelése során, ami egy fogyatékosokkal élő személy esetén más, ezen felül nem megfelelően használták az észszerű alkalmazkodás követelményét sem. Így a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel összhangban¹⁰⁷³ kimondták és megerősítették, hogy az észszerű alkalmazkodás elutasítása a hátrányos megkülönböztetés egyik formája,¹⁰⁷⁴ s sérti az EJEE 14. cikkét és az Első kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikkét.¹⁰⁷⁵ Ez a strasbourgi bíróság részéről kiemelkedően jelentős lépés, mely egyrészt értelmezi és alkalmazza az észszerű alkalmazkodás fogalmát, másrészt elősegíti az integrált oktatás megvalósítását, s a hozzáférhetőség biztosításán keresztül megvalósítást.

---

¹⁰⁷³ Bár megjegyzendő, hogy a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény ekkor még nem volt hatályban, hiszen a kérelmező panaszolt elutasítása 2004-ben történt.

¹⁰⁷⁴ *Cam v. Turkey* 67. pont.

¹⁰⁷⁵ Damamme, Joseph: Disability discrimination because of denial of “reasonable accommodations”: a very positive connection between the ECHR and the UNCRPD in *Çam v. Turkey*. *Strasbourgobserver.com* 2016.04.01.

VI.4. Az észszerű alkalmazkodás fogalma az Európai Unió jogában

Az Európai Unió szabályozásában a hátrányos megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos irányelvek¹⁰⁷⁶ közül egyedül a Foglalkoztatási Keretirányelv tartalmazza az észszerű alkalmazkodás fogalmát, ebből kifolyólag csak a foglalkoztatás és munkavégzés vonatkozásában és csak a fogyatékosággal élő személyek kapcsán lehet igényelni.¹⁰⁷⁷

A Foglalkoztatási Keretirányelv 5. cikkében kimondja, hogy

„Az egyenlő bánásmód elvének a fogyatékos személyekkel kapcsolatban történő végrehajtása céljából *ésszerű intézkedéseket* kell bevezetni.

Ez azt jelenti, hogy a munkaadóknak meg kell tenniük a *megfelelő és az adott esetben szükséges intézkedéseket*, hogy a fogyatékos személy számára lehetővé váljon a munkához jutás, a munkában való részvétel, az előmenetel, az át- vagy továbbképzés, kivéve, ha az ilyen intézkedés *aránytalanul nagy terhet* ró a munkaadóra.

Ezt a terhet nem lehet aránytalanul nagynak tekinteni, amennyiben az adott tagállam fogyatékkügyi politikájának intézkedései ezt kielégítően ellensúlyozzák.”¹⁰⁷⁸

Ezzel a meghatározással a Foglalkoztatási Keretirányelv iránymutatást ad az uniós tagállamok számára, melyek pontosítása és tartalommal megtöltése végső soron a tagállamok felelőssége, melynél szigorúbb rendelkezéseket is alkalmazhatnak.¹⁰⁷⁹

Ugyanakkor a Preambulumban megjelenik egyfajta iránymutatás, hogy a munkáltatók egyrészt milyen (potenciális) munkavállalót nem kötelesek alkalmazni, anélkül, hogy sértének a fogyatékos személyek érdekében hozott megfelelő intézkedéseket. Ennek megfelelően „nem kívánják meg olyan személy felvételét, előléptetését, továbbfoglalkoztatását vagy képzését, aki nem alkalmas, nem képes vagy nem vehető igénybe az adott állás alapvető feladatainak ellátására vagy a megfelelő képzés elvégzésére.”¹⁰⁸⁰ Ezen megfelelő intézkedések is pontosításra kerülnek, melyek mintegy azonosítottak a hatékony és gyakorlati intézkedésekkel, melyek célja, hogy a fogyatékosággal élő személyek igényeinek megfelelően alakítsák ki.¹⁰⁸¹ Erre példalózó jelleggel felsorolásra kerül az épületek, munkaeszközök átalakítása, a munkaidő beosztása és

---

¹⁰⁷⁶ Lásd: III.4.2. Diszkriminációs Irányelvek című fejezetet.

¹⁰⁷⁷ Ez a *Coleman* ügyben is megerősítésre kerül.

¹⁰⁷⁸ Foglalkoztatási Keretirányelv 5. cikke.

¹⁰⁷⁹ Foglalkoztatási Keretirányelv 8. cikkének megfelelően. Erről szóló részletes elemzés készült: Lisa Waddington – Andrea Broderick – Anne Poulos: *Disability law and reasonable accommodation beyond employment. A legal analysis of the situation in EU Member States*. European Commission, 2016.

¹⁰⁸⁰ Foglalkoztatási Keretirányelv (17) Preambulumbekezdése. Megerősíti: Navas ítélet 49. pont.

¹⁰⁸¹ Foglalkoztatási Keretirányelv (20) Preambulumbekezdésének első fele.

a feladatok szétoztása, tekintettel a fogyatékosok igényeihez, illetve a képzés és a beilleszkedés biztosítása is kiemelendő helyen szerepel.¹⁰⁸²

Ezen felül az észszerű alkalmazkodás észszerőségi oldala is kirajzolódik, mely a munkáltató számára egyfajta mérlegelési lehetőséget biztosít. Kimondásra kerül, hogy ennek az aránytalan tehernek a mérlegelése során figyelembe kell venni a felmerülő pénzügyi és egyéb költségeket, a szervezet vagy az adott vállalkozás nagyságát, pénzügyi erőforrásait, valamint a köz- vagy bármely más támogatások lehetőségét,¹⁰⁸³ visszautalva az alapmeghatározásra, mely figyelembe veszi a fogyatékosügyi politika sajátosságait.

Az észszerű alkalmazkodás azonban nem azonos egy pozitív intézkedéssel, mely különbségtétel különösen azért fontos, mert az észszerű alkalmazkodás észszerű keretek kötelező a munkáltató számára, a pozitív intézkedés megtétele opcionális.¹⁰⁸⁴

Ebben a meghatározásban és pontosításban tükröződik az ADA szabályozása,¹⁰⁸⁵ illetve az egyesült államokbeli gyakorlat is, „nem elegáns módon” lényegében a koncepció az ADA-ban szereplő rendszer koppintása.¹⁰⁸⁶ Fontos megjegyezni, hogy a Fogyatékosjogi Keretirányelvben az észszerű alkalmazkodás hiánya nem kimondottan, nem egyértelműen¹⁰⁸⁷ jelenti a hátrányos megkülönböztetés megvalósítását,¹⁰⁸⁸ mint ahogy ez mind az ADA, mind a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény esetén történik, melyet azonban már az „új szelek”, a 2008-as irányelv-tervezet is reformálni kíván, mely mind személyi, mind tárgyi hatályát tekintve a hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatos irányelveket egységesíti és az észszerű alkalmazkodás hiányát a hátrányos megkülönböztetés megvalósításának egyik formájává teszi.¹⁰⁸⁹

A 2008-as irányelv tervezete¹⁰⁹⁰ az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét kiterjeszti a munkavállalás mellett a szociális védelem – ide értve a szociális biztonság és egészségügyi ellátás területét – és előnyök, az oktatás, az áruk és szolgáltatásokhoz való hozzáférés¹⁰⁹¹

---

¹⁰⁸² Foglalkoztatási Keretirányelv (20) Preambulumbekezdésének második fele.

¹⁰⁸³ Foglalkoztatási Keretirányelv (21) Preambulumbekezdése.

¹⁰⁸⁴ Lisa Waddington: *Implementing and Interpreting the Reasonable Accommodation Provision of the Framework Employment Directive: Learning from Experience and Achieving Best Practice*. EU Network Experts on Disability Discrimination. 2007.

¹⁰⁸⁵ Egyetértő álláspont és hivatkozás: Hadi Nikolett: *A fogyatékosággal élő személyek alapjogai*. Doktori értekezés. Pécs, PTE ÁJK, 2013. 67.

¹⁰⁸⁶ Gerard Quinn – Eilíonor Flynn: Borrowings: The Past and Future of EU Non-Discrimination Law and Policy on the Ground of Disability. *American Journal of Comparative Law*. Vol. 60. No. 23. (2012) 42.

¹⁰⁸⁷ Halmos Szilvia: Fizikai akadálymentesítés a munka világában. *Esély*. 2009/2. 29.

¹⁰⁸⁸ A Foglalkoztatási Keretirányelv előkészítése során erre irányultak a törekvések, azonban a Tanács az előkészítő folyamat során úgy látta, hogy a megfogalmazását tekintve nem lenne optimális a diszkrimináció definícióját alapspecifikus normákkal megtűzdelni, ezért végül szétválasztásra került a hátrányos megkülönböztetés és az észszerű alkalmazkodás fogalmi meghatározása a Foglalkoztatási Keretirányelv 2. és 5. cikkére. Ezek kezdeti összetartozása tükröződik az 5. cikk megfogalmazásán, szóhasználatán. Lásd: Gerard Quinn – Eilíonor Flynn: Borrowings: The Past and Future of EU Non-Discrimination Law and Policy on the Ground of Disability. *American Journal of Comparative Law*. Vol. 60. No. 23. (2012) 41.

¹⁰⁸⁹ Javaslat: A Tanács Irányelve a személyek közötti, vallásra vagy meggyőződésre, fogyatékoságra, életkorra vagy szexuális irányultságra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról. Bizottság, COM(2008) 426. (Továbbiakban: 2008-as irányelv-tervezet.)

¹⁰⁹⁰ Javaslat: A Tanács Irányelve a személyek közötti, vallásra vagy meggyőződésre, fogyatékoságra, életkorra vagy szexuális irányultságra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról. Bizottság, COM(2008) 426. 3. cikk. (Továbbiakban: 2008-as irányelv-tervezet.)

¹⁰⁹¹ Csak szakmai vagy kereskedelmi tevékenységekre kiterjedően.

területére, mind a köz-, mind a magánszektorban, együtt szabályozva a fogyatékoság kérdését a vallással, életkorral és szexuális irányultsággal.¹⁰⁹²

Az észszerű alkalmazkodás kötelezettsége azonban nem szerepel kimondottan a hátrányos megkülönböztetési formák között. Bár kétségtelen, hogy a Foglalkoztatási Keretirányelv céljából összhangban értelmezve az egyenlő bánásmód biztosítása céljából szükséges az észszerű alkalmazkodás nyújtása, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez hasonló diszkriminációt nem mond ki. Elméletben annak hiánya mind közvetlen, közvetett és *sui generis* diszkriminációt is jelenthet. Az alábbiakban az észszerű alkalmazkodás luxemburgi esetjogi megjelenését és változását kívánom bemutatni.

VI.4.1. Az észszerű alkalmazkodás fogalma uniós esetjogi fejlődésének kezdete

Már a *Coleman* ügy kapcsán megjelenik az észszerű alkalmazkodás: egyrészt maga a felperes hivatkozik a nemzeti bíróság előtt arra, hogy az elbocsátása helyett az ő esetében is lehetőség lett volna a munkaidő megfelelő alakítására, majd a *Navas* ügyben a főtanácsnok felveti az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét, melyet a munkáltatónak az elbocsátás helyett alkalmaznia kellett volna, hiszen csak abban az esetben nem jogellenes egy felmondás, hogy ha a munkáltató élt minden olyan eszközzel, amely révén a munkavállaló fogyatékoságából eredő hátrányokat enyhíteni, kompenzálni tudja annak érdekében, hogy a fogyatékosággal élő személy megtarthassa a munkáját. Ez az eszköz azonban észszerű keretek között, a kapcsolódó költségek, annak arányossága, a mérséklendő hátrányok, illetve más munkahelyhez való hozzáférés függvényében értékelendő.¹⁰⁹³ Az Európai Unió Bírósága, felidézve a Foglalkoztatási Keretirányelv 5. cikkét, mely az egyenlő bánásmód elvének végrehatása céljából kimondja, hogy a fogyatékosággal élőkkel kapcsolatos megvalósítás céljából észszerű intézkedések bevezetése szükséges, kiemeli, hogy a munkaadónak minden megfelelő és az adott esetben szükséges intézkedést meg kell tennie, hogy a fogyatékosággal élő személy számára lehetővé váljon a munkához jutás, mindaddig, amíg az aránytalan nagy terhet nem ró rá.¹⁰⁹⁴ Az észszerű alkalmazkodás fogalmának kardinálisan fontos értelmezését a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény ratifikálása után született ítélet, a *HK Danmark* ügy jelentette.

VI.4.2. A munkaidő csökkentése, mint észszerű alkalmazkodás

A *HK Danmark* ügy a fogyatékoság fogalmának Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményének megfelelő, a szociális, társadalmi modellt tükröző ábrázolásában és az észszerű alkalmazkodás kapcsán is újat hozott: értelmezte és példát hozott az észszerű alkalmazkodás tartalommal való megtöltésére.

---

¹⁰⁹² Ezek a védett tulajdonságok külön irányelvekben kerültek szabályozásra, a 2000/43., 2000/78 és a 2004/113/EK irányelvek keretében. Utóbbi, korábban még nem került említésre, ez a Tanács 2004/113/EK irányelve a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint azok értékesítése, illetve nyújtása tekintetében történő végrehajtásáról. 2004. december 13-án elfogadott irányelv. HL L 373., 2004.12.21. 37.o.

¹⁰⁹³ Navas főtanácsnoki indítvány 82. pont.

¹⁰⁹⁴ Lásd: Foglalkoztatási Keretirányelv 5. cikkét.

Már Ring esetén, az eset útóélete vonatkozásában megjelent egy lehetséges alkalmazkodási modell: elbocsátása után részmunkaidőben, állítható magasságú asztal biztosításával sikerült elhelyezkednie. S az ügy pikantériájaként korábbi munkáltatója – aki Ring esetén nem kínált alternatívát – maga is átalakította a munkakörnyezetet, biztosított állítható magasságú asztalokat és részmunkaidős állást is meghirdetett.

A dán bíróság az észszerű alkalmazkodás kapcsán azt kérdezte az Európai Unió Bíróságától, hogy:

(III) A Foglalkoztatási Keretirányelv 5. cikke szerinti intézkedések közé tartozik-e a munkaidő csökkentése?

(IV) A Foglalkoztatási Keretirányelvvel ellentétes-e a nemzeti jog azon előírásának alkalmazása, (...) hogy a munkáltató nem alkalmazott a különös helyzetnek megfelelő intézkedéseket annak érdekében, hogy a fogyatékos személy el tudja végezni a munkáját?

A Foglalkoztatási Keretirányelv előírja, hogy a munkáltatónak meg kell tennie a megfelelő intézkedéseket a fogyatékos személy munkához jutásának, munkavégzésének megkönnyítéséért,¹⁰⁹⁵ azonban kifejezetten a munkáltatók által alkalmazott munkaidő-csökkentés, munkaidő-beosztás nem szerepel a felsorolásban. A munkáltatók érvelése szerint a megfelelő intézkedések meghozatala, mint előírás olyan elemekre vonatkozik, mint a munkaidő-beosztás, a munkatempó, a szünetek átszervezése, annak érdekében, hogy a fogyatékos munkavállaló helyzetét minél inkább megkönnyítse, hátrányát minél jobban csökkentse.

Ugyanakkor a Foglalkoztatási Keretirányelv egyik pontjából sem következik, hogy a „munkaidő-beosztás” fogalma kizárólag az ilyen elemekre lenne korlátozva, illetve ebből ki lenne zárva a munkaidő kialakítása, különös tekintettel arra a lehetőségre, hogy a teljes munkaidős munkavégzésre nem képes fogyatékos személyek munkájukat részmunkaidőben végezhessék.

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény észszerű alkalmazkodás fogalmából világosan kiderül, hogy annak célja az alkalmazkodás fogalmának minél szélesebb kitérítése, ezért tehát nem szabad szűkítőleg értelmezni, hanem általánosságban olyan intézkedéseket kell tennie a munkáltatónak, amelyek célja azon akadályok megszüntetése, amelyek korlátozzák a fogyatékos személyt a teljes, hatékony, más munkavállalókkal egyenlő szerepvállalásban. Amennyiben tehát a munkaidő beosztása kifejezésen azt a tempót is érteni lehet, amellyel a munkavállaló a munkát elvégzi, nem zárható ki, hogy a munkaidő csökkentése a Foglalkoztatási Keretirányelv szerinti, megfelelő alkalmazkodási intézkedésnek minősülhet.

Ugyanakkor ki kell hangsúlyozni, hogy a Foglalkoztatási Keretirányelv nem kívánja meg¹⁰⁹⁶ olyan személy felvételét vagy – ebben az esetben – továbbfoglalkoztatását, aki nem képes az adott állás alapvető feladatainak ellátására a fogyatékos személyek érdekében hozott megfelelő intézkedések megtételére vonatkozó kötelezettség sérelme nélkül.

---

¹⁰⁹⁵ Foglalkoztatási Keretirányelv 5. cikk, ill. (20) Preambulumbekzdés.

¹⁰⁹⁶ Foglalkoztatási Keretirányelv (17) Preambulumbekzdés.

Az intézkedések észszerűsége ezzel együtt magában foglalja azt a követelményt is, hogy azok a munkáltató számára *nem jelenthetnek aránytalan terhet*. Figyelembe kell venni az ilyen intézkedésekkel összefüggésben a munkáltató oldalán felmerülő költségeket, kiadásokat, a vállalkozás nagyságát, pénzügyi erőforrásait, likviditását és az esetlegesen – akár a fogyatékos személy foglalkoztatásával összefüggően elérhetővé váló – támogatások, adókedvezmények lehetőségét is.¹⁰⁹⁷ A dán kormány ezzel összefüggésben az eljárásban jelezte, hogy a nemzeti jog szerint van lehetőség arra, hogy a vállalkozások állami támogatásban részesüljenek a fogyatékos személyek munkaerőpiachoz való hozzáféréseinek megkönnyítésére irányuló intézkedésekért.

Ring esetében már említett lényeges körülmény, hogy közvetlenül a munkavállaló elbocsátását követően a munkáltató álláshirdetést jelentetett meg, részmunkaidős állásra. Azt azonban, hogy ezt az állást miért nem tölthette volna be az elbocsátott munkavállaló, illetve miért nem ajánlották ezt fel neki, miért kellett ehhez feltétlenül egy új alkalmazott felvétele, nem adtak magyarázatot.

Mindezek fényében a luxemburgi Bíróság Foglalkoztatási Keretirányelv 5. cikkét úgy értelmezte, hogy a munkaidő csökkentése megfelelő alkalmazkodási intézkedésnek minősülhet, ugyanakkor annak megvizsgálása, hogy ennek az intézkedésnek az alkalmazása aránytalan terhet jelent-e a munkáltató számára, a nemzeti bíróság feladata.¹⁰⁹⁸ Ebből kifolyólag véleményem szerint a luxemburgi Bíróság sajnálatos módon nem viszi végig teljes mértékben következetesen gondolatmenetét, s az ítélet akkor lenne teljes, ha a luxemburgi Bíróság ítéletében kimondta volna, hogy minden olyan hasonló rendelkezés, amely nem tesz egyértelműen különbséget fogyatékos és nem fogyatékos munkavállaló között, magában foglalja a közvetett diszkrimináció lehetőségét. Különösen igaz lenne ez egy olyan területen, mint a munkajogi jogviszony, ahol a felek alá-fölérendelt viszonyban állnak és a jogaiban megsértett fél a hagyományosan alárendelt szereplő.

A IV. kérdés második felében lényegében azt kérdezik az Európai Unió Bíróságától, hogy a Foglalkoztatási Keretirányelv munkáltató számára előírt észszerű alkalmazkodási kötelezettségével ellentétes-e, ha a munkáltató ennek nem tett eleget és a munkavállaló ezért betegszabadságra kényszerül, mely a rövidebb felmondási idő lehetőségét megalapozza.¹⁰⁹⁹

Ennek megvizsgálása szintén a nemzeti bíróság¹¹⁰⁰ kötelezettsége, *arányossági teszt* keretében – melynek során a fogyatékos munkavállaló és munkáltatója érdekeinek egymáshoz való viszonyítása útján megállapításra kerül –, hogy a meghozandó intézkedések a munkavállalótól reálisan elvárhatóak-e. Amennyiben a munkáltató nem hajtja végre ezeket a tőle elvárható, észszerű intézkedéseket, nem felel meg kötelezettségének, mulasztásából

---

¹⁰⁹⁷ Foglalkoztatási Keretirányelv (21) Preambulumbekzdés.

¹⁰⁹⁸ Fontos ebben a körben arra is emlékeztetni, hogy a tagállamokat széles autonómia illeti meg mind a foglalkoztatáspolitikai célkitűzések, mind azok elérése érdekében alkalmazott eszközök meghatározása tekintetében. Lásd: továbbá: C-141/11. sz. *Torsten Hörnfeldt kontra Posten Meddelande AB* ügyben 2012. július 5-én hozott ítélet. [EBHT-ban még nem tették közzé.] (Hörnfeldt-ügy) 32. pont; ill. C-152/11. sz. *Johann Odar kontra Baxter Deutschland GmbH* ügyben 2012. december 6-án hozott ítélet. [EBHT-ban még nem tetté közzé.]

¹⁰⁹⁹ Lásd: részletesebben: Mikola Orsolya: A fogyatékossgal élő személyek munkaerőpiaci kiszolgáltatottságáról és a munkáltatók észszerű alkalmazkodási kötelezettségének hiányáról – az EuB HK Danmark ügyének ismertetése. *De iurisprudencia et iure publico* 2015/1.

¹¹⁰⁰ C-335/11 és C-337/11. sz. egyesített ügyek. Jette Ring nevében eljáró HK Danmark kontra Dansk almennyttigt Boligselskab és Lone Skouboe Werge kontra Dansk Arbejdsgiverforening képviselőtében Pro Display A-S. 2013. április 11-én hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2013:222] (HK Danmark, -ügy)

kifolyólag semmilyen jogi előnyre – például rövidebb felmondási idő – nem tehet szert. E kötelezettség ugyanis értelmét vesztené, ha az észszerű intézkedések elmulasztása a fogyatékos munkavállalóval szembeni hátrányos bánásmódot igazolhatná.¹¹⁰¹

VI.4.3. Megtorpanás: az észszerű alkalmazkodás előírásának hiánya

Az Európai Unió Bírósága ítéletének kitágító értelmezése célját tekintve, vagyis hogy a korlátozottságot szenvedő munkavállalót védje, érthető, mivel a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény emberi jogi, szociális modelljét követve kerülnek értelmezésre a kérdések, s az egyenlő bánásmódot kívánják középpontba helyezni. Ugyanakkor nemcsak önmagában okozhat korlátozottságot a túlsúly, hanem betegségek, fogyatékossgok forrásaként is megjelenhet, összemosva a túlsúly, betegség, fogyatékossg fogalmait.¹¹⁰²

A megközelítés tekintetében úgy vélem, hogy a fogyatékossg fogalmának ilyen irányú kitágítása helyett a HK Danmark ítélethez hasonlóan a munkáltató észszerű alkalmazkodási kötelezettségét, annak természetességét kellett volna a Bíróságnak kiemelni. Habár ennek a kérdése ebben az esetben kifejezetten nem merül fel, mivel a munkáltató a csökkenő gyereklétszámra hivatkozva mond fel neki, ennek ellenére fontos a túlsúllyal kapcsolatos észszerű alkalmazkodás kötelezettségéről beszélni, mely túlsúlyos személy esetén megnyilvánulhat például nagyobb teherbírású, szélesebb ülőfelületű ülőalkalmatosságokban, amennyiben szükséges, a mozgást segítő eszközökben, vagy akár az ajtónyílás kiszélesítésében.

VI.4.4. Az észszerű alkalmazkodás további értelmezése

*A Z. v. A Government Department and the Board of Management of a Community School*¹¹⁰³ esetében a luxemburgi Bíróság elsősorban az anyaság, szülési szabadság kapcsán a béranyaság és a társadalmi ellátások kérdését vizsgálta, ugyanakkor az észszerű alkalmazkodás vonatkozásában is kiemelt jelentőségű megállapításokat tett. Z. sérelmezte, hogy az ő „gyermekvállalása” nem jár hasonló társadalmi ellátásokkal, neme, családi állapota és fogyatékossga révén diszkriminálják, s nem tesz munkáltatója eleget az észszerű alkalmazkodási kötelezettségnek.

Ezzel kapcsolatban a luxemburgi Bíróság úgy ítélte, hogy az a fogyatékossgal élő személy és a munkáltató érdekét kívánja egyensúlyba hozni. Ennek módszere, megoldása a Foglalkoztatási Keretirányelvben csak általános jelleggel van meghatározva, így ahogy a HK Danmark ügyben is hangsúlyozásra került, a munkaidő csökkentése révén megvalósulhat az észszerű alkalmazkodás.

---

¹¹⁰¹ C-335/11 és C-337/11. sz. egyesített ügyek. Jette Ring nevében eljáró HK Danmark kontra Dansk almennyttigt Boligselskab és Lone Skouboe Werge kontra Dansk Arbejdsgiverforening képviseletében Pro Display A-S. 2012. december 6-án kelt Kokott főtanácsnok indítványa. [ECLI:EU:C:2012:775] 78. pont.

¹¹⁰² Lásd: a kritikus elemzését: Mikola Orsolya: Túlsúly mint fogyatékossg. A Bíróság C-354/13. sz. ügyben hozott ítélete. *MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet*. 2015. január 7.

¹¹⁰³ C-363/12. Z. kontra A Government Department és The Board of management of a community school 2014. március 18-án hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2014:159] (Z., -ügy)

Így egyrészt e meghatározás foglalkoztatáspolitikai következményei messzire mutatnak, hiszen megerősítést nyer, hogy a fogyatékossgal élő emberek esetében nem alkalmazható ugyanaz a mérce sem a munkaidő, sem a betegszabadság tekintetében; ezen felül pedig a fogyatékossgal élők foglalkoztatása érdekében a munkáltatónak megfelelő, arányos intézkedéseket kell tennie, hogy a munkavállaló munkavégzésében ne szenvedjen hátrányt.¹¹⁰⁴

---

¹¹⁰⁴ Vö. Kőnczei György – Komáromi Róbert – Keszei Roland – Vicsek Lilla: A fogyatékos és megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásáról a TOP 200 adatbázis alapján. *Munkaiügyi Szemle*. 2002/12. 21-23.

VI.4.5. A vallás alapján történő észszerű alkalmazkodás kérdése

Habár az észszerű alkalmazkodás jelen keretek között vallási alapon nem igényelhető az Európai Unióban, a 2016-os esztendőben már a luxemburgi bírósághoz is érkezett munkavállalással kapcsolatosan a fejkendő viselése tolerálására vonatkozóan előzetes döntéshozatali kérés.¹¹⁰⁵ Habár a Foglalkoztatási Keretirányelv a vallás alapján történő hátrányos megkülönböztetést is tiltja elfogadása óta, az elmúlt több mint tizenöt évben a luxemburgi bíróságnak kifejezetten ilyen tárgyú ügyben nem kellett állást foglalnia.

Mindkét esetben iszlám vallású, fejkendőt, arcot nem elfedő hijab-ot,¹¹⁰⁶ viselő nőkről van szó, akik munkavégzésük során nem hajlandók a munkáltatói előírást teljesíteni és levenni a fejkendőt, így elbocsátották őket.¹¹⁰⁷

Samira Achbita egy őrző-védő cégnél dolgozott, ahol kezdetben nem viselte a fejkendőjét, később azonban hordta volna, melyet azonban a cég neutralitására, az erre vonatkozó, már korábban is meglévő szabályzatukra és recepcióként az ügyfelekkel való szoros kapcsolatra hivatkozva tiltottak számára. A nemzeti bíróság azzal a kérdéssel fordult a luxemburgi bírósághoz, hogy közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül-e, ha egy muzulmán nőnek megtiltják a fejkendője viselését a munkahelyen, amennyiben erre vonatkozólag a munkáltató fennálló szabálya szerint tiltott a politikai, filozófiai és vallás meggyőződések külső jeleinek munkahelyi viselése.¹¹⁰⁸

Míg Asma Bougnaoui esetén a kérdés az, hogy a Foglalkoztatási Keretirányelv foglalkoztatási követelményekre vonatkozó rendelkezései alapján a munkáltató korlátozhatja-e a munkavállaló vallásszabadságát, s határozhatja meg olyan feltételeket, melyek ügyfélpanaszon alapulnak, s elsősorban azt nem szeretnék, hogy a kérelmező az iszlám előírásai szerinti fejkendőt viseljen a munkahelyén.¹¹⁰⁹ Az irodán kívül viselheti, munkavállalója hitét tiszteletben tartja. A főtanácsnok indítványában figyelembe vette azt, hogy Franciaországban az állam és az egyház szétválasztása különös jelentőséggel bír és a neutralitás, melyet a munkáltató hangsúlyozott, elsődleges, így a szükségesség-arányosság tesztjét alkalmazva azt mondja, hogy a korlátozás jogszerűnek minősül,¹¹¹⁰ habár Bougnaoui hátrányos megkülönböztetésben részesült. A kérdés kapcsán Sharpston főtanácsnok kifejtette, hogy egyrészt nem lehet leszűkíteni a kérdést csak az iszlám vallásúakra, hiszen más

---

¹¹⁰⁵ A munka lezárásáig még csak a főtanácsnoki indítvány áll rendelkezésre.

¹¹⁰⁶ Fontos megjegyezni, hogy a hijab-bal ellentétben a burqa és a niqab a teljes testet, beleértve az arcot is elfedi, míg a hijab lehetővé teszi viselője azonosítását.

¹¹⁰⁷ Sara Benedi Lahuerta: Wearing the veil at work: Achbita and Bougnaoui - Can a duty to reasonable accommodation be derived from the EU concept of indirect discrimination? *Eulawanalysis.blogspot.hu* 2016.03.15.

¹¹⁰⁸ C-157/15 A Hof van Cassatie (Belgium) által 2015. április 3-án benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem – Samira Achbita, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding kontra G4S Secure Solutions NV.

¹¹⁰⁹ C-188/15 A Cour de cassation (Franciaország) által 2015. április 24-én benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem – Asma Bougnaoui, ADDH – Association de défense des droits de l'homme kontra Micropole Univers SA.

¹¹¹⁰ C-188/15 Asma Bougnaoui Association de défense des droits de l'homme (ADDH) v Micropole SA ügyben 2016. július 13-án hozott Sharpston főtanácsnok indítványa [ECLI:EU:C:2016:553].42. pont.

vallással rendelkezők más „jegyeket” hordanak, illetve csak a nőkre. Ezen felül még az is egyénenként változik, hogy valaki az adott vallási előírásokat betartja-e, vagy sem.¹¹¹¹

A főtanácsnokok indítványa nem köti az Európai Unió Bíróságát, csak iránymutatásul szolgálhatnak, ugyanakkor véleményem szerint az ügyek lényegi kérdése a vallási alapon történő észszerű alkalmazkodás kötelezettségének, mint válasznak kérdését veti fel: lehetne-e az egyéni igényen alapulva alkalmazkodni, s ebben az esetben csak tolerálni a fejkendő viselését.

---

¹¹¹¹ Ennek fontossága megjelenik az Achbita ügyben is, hiszen ott kezdetben a munkavállaló nem hordta a fejkendőt, csak később kívánta azt viselni.

VII. RÉSZ

A FOGYATÉKOSSÁG ÉS AZ ÉSZSZERŰ ALKALMAZKODÁS KAPCSOLATA ÉS PROBLEMATIKÁJA

Az észszerű alkalmazkodás és fogyatékoság relációja az Európai Unióban központi szerepet élvez, az amerikai esetjogra és az ENSZ ajánlásokra tekintettel számos kérdést felvetve, mind elméleti, mind gyakorlati szempontból.

E fejezet célja az észszerű alkalmazkodás fogyatékosággal való kapcsolatának megjelenítése, értékelése és továbbfejlesztése.

VII.1. A fogyatékoság és az észszerű alkalmazkodás

A fogyatékoság és az észszerű alkalmazkodás kéz a kézben jár. Nemzetközi szinten a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény használja és értelmezi először az észszerű alkalmazkodás fogalmát, mint az egyenlőség megvalósításának eszközét, s a szociális modell keretében a társadalmi, környezeti korlátok lebontásának egy aktív, kötelező eszköze. *Ratione materiae* tekintetében tágan, nemcsak a foglalkoztatásra és munkavégzésre vonatkoztatva, hanem például az oktatással, szabadságvesztéssel kapcsolatban is, az általános rendelkezések között elhelyezve,¹¹¹² ezáltal az élet minden területére alkalmazva kötelezettségként írja elő, mely megvalósításának hiánya esetén hátrányos megkülönböztetés történik. Az észszerű alkalmazkodás révén az egyén igénye, szükséglete, személyre szabottan kerül előtérbe, annak megvalósításával megteremtve az egyenlő feltételeket. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény a hátrányos megkülönböztetés egy fajtájaként kezeli az észszerű alkalmazkodás hiányát, a diszkriminációs okok közé emelve azt.

Az észszerű alkalmazkodás eredetét tekintve közvetlenül az egyesült államokbeli fogyatékosjogi szabályozásból, az *Americans with Disabilities Act*-ből táplálkozott, mely az észszerű alkalmazkodást szintén kötelezővé teszi a fogyatékosággal élő személyek vonatkozásában, követve a vallás alapján történő észszerű alkalmazkodás példáját, ahol már az 1970-es években megkövetelték az észszerű alkalmazkodást, elsősorban a munkavállalás vonatkozásában.¹¹¹³

Az Európai Unió szabályozása a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel szemben szűken, csak a fogyatékosággal élő emberekre vonatkoztatva tartalmaz az észszerű alkalmazkodással kapcsolatos szabályozást a Foglalkoztatási Keretirányelv révén,¹¹¹⁴ s csak a foglalkoztatásra és munkavégzésre vonatkozólag. Jóllehet maga a Foglalkoztatási Keretirányelv *ratione personae* tágabb, több védett tulajdonságra is tartalmaz rendelkezést, úgy, mint a vallás, meggyőződés, életkor, szexuális irányultság, az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét csak a fogyatékosággal kapcsolatban írja elő.

Ehhez képest a strasbourgi bíróság, bár textuálisan nem tartalmazza az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét, esetjogán keresztül foglalkozik vele, kiterjesztett területeken, harmóniában a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel. Mivel alapvetően csak az EJEE-ben foglaltak vonatkozásában értelmezhető az észszerű alkalmazkodás követelménye, elsősorban nem a munkavállalással, hanem általában a fogvatartással, mentális fogyatékosággal kapcsolatban alkalmazzák a fogalmát,¹¹¹⁵ az észszerűség kérdését a strasbourgi bíróság mérlegelési modelljével vizsgálva.

---

¹¹¹² Lásd: részletesebben: IV.1.2. Fogyatékosággal élő személyek jogainak garantálása a mindennapokban.

¹¹¹³ Lásd: részletesebben: VI.1.1. Az Amerikai Egyesült Államokbeli eredet.

¹¹¹⁴ Foglalkoztatási Keretirányelv 5. cikk. Lásd: részletesebben: III.4. Az Európai Unió és a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény kapcsolata.

¹¹¹⁵ Lásd: részletesebben: VI.3. A strasbourgi bíróság irányai.

Fontos kiemelni, hogy a fogyatékosággal kapcsolatos esetek mellett megjelenik a vallással kapcsolatos észszerű alkalmazkodás értelmezése is, melyre először a munkavállalás terén az *Eweida* ügyben¹¹¹⁶ került sor. Ez mintegy felvázolja és sürgeti az Európai Uniót az észszerű alkalmazkodás szélesebb körű alkalmazására, felhívva a figyelmet a változásokra, hiszen az Amerikai Egyesült Államokban a vallásszabadság vonatkozásában, a munkavállalás terén eljutottak már odáig is, hogy nem szükséges valakinek kimondottan az észszerű alkalmazkodást igényelni, annak elmaradása esetén is megvalósul a hátrányos megkülönböztetés, ahogy ezt az *Abercrombie* ügyben az amerikai Legfelső Bíróság kimondta.

Ezzel szemben az Európai Unió csak a foglalkoztatással kapcsolatban és csak a fogyatékoság vonatkozásában értelmezi az észszerű alkalmazkodást, részletekbe menően először a *HK Danmark* ügyben. Ebben az alapvetően előremutató és precedensértékű ítéletében sajnálatos módon a luxemburgi bíróság nem tölti meg még mélyebb tartalommal és a tagállamok számára kötelezettséggel az észszerű alkalmazkodást, tiszteletben tartva a tagállamok szuverenitását, azon belül is különösen a munkavállalók, mint hátrányos helyzetű csoport érdekeit.¹¹¹⁷ Úgy értelmezi az észszerű alkalmazkodást az uniós bíróság, mint egy, a korlát lebontásaként is felfogható intézkedést. Ez kerül még pontosabb meghatározásra a *Kaltoft* ügyben, ahol kimondják, hogy az észszerű alkalmazkodás révén *Kaltoft* továbbra is el tudná látni munkáját¹¹¹⁸ úgy, ahogy előtte is, melyre – amennyiben a nemzeti bíróság úgy ítéli meg –¹¹¹⁹ joga is lehet korlátozottságot okozó túlsúlya, mint fogyatékoság alapján. Az Európai Unió a jelenlegi Foglalkoztatási Keretirányelv keretében nem mondja ki, hogy az észszerű alkalmazkodás hiánya a hátrányos megkülönböztetés egyik formája és diszkriminatív.

E rövid metszet révén kirajzolódik az észszerű alkalmazkodás helyzete és fogyatékosággal való kapcsolata. Helyzetét és helyét tekintve az észszerű alkalmazkodás jelenleg szűkíti alkalmazhatóságát, hiszen a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény meghatározása szerint az észszerű alkalmazkodás, egyrészt a fogyatékosággal élő személy számára biztosítandó, másrészt elengedhetetlen és megfelelő módosítást és változtatást jelent, mely addig kötelező, ameddig nem jelent aránytalan és indokolatlan terhet, s adott esetben szükséges, az alapvető emberi jogok és szabadságok mindenkit megillető, egyenlő mértékű élvezetéhez, gyakorlásához.¹¹²⁰

Fogalmát tekintve a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény személyi körében, *ratione personae* a fogyatékosággal élő személyekre vonatkozik, ugyanakkor tágabb megvalósítást lehetővé

---

¹¹¹⁶ Lásd: részletesebben: VI.3.1. Vallásszabadság és észszerű alkalmazkodás a strasbourgi bíróság előtt.

¹¹¹⁷ Nigel Meager – Peter Beates – Sally Dench – Sheila Honey – Matthew Williams: Employment of Disabled People: Assessing the Extent of Participation. *Research Brief*. No. 69. (1998) 1-4.

¹¹¹⁸ Fontos megjegyezni, hogy nemcsak a már munkaviszonyban lévő személyek, hanem az adott állásra jelentkező is védve van a hátrányos megkülönböztetés ellen. Katy Ferris – James Marson: Does disability begin at 40? *Karsten Kaltoft v Kommunernes Landsforening (KL)*, acting on behalf of the Municipality of Billund (Advocate General's Opinion) *European Journal of Current Legal Issues*. Vol. 20. No. 3. (2014)

¹¹¹⁹ Az elsőfokú nemzeti bíróság végül nem ítélte hátrányos megkülönböztetésnek a kérdést, mert nem látta bizonyítottnak, hogy *Kaltoft* az elbocsátása idején betegségtől szenvedett. Túlsúlyát azért nem ítélték annak, mert az előtte fennálló tizennégy évben el tudta látni feladatait. Ezen felül elfogadták a csökkenő gyerekzsámra való hivatkozást, mivel azt a gazdasági körülmények alátámasztották. Mia Boesen – Soren Narv Pedersen: *Denmark: Judgment in the 'Kaltoft case' regarding obesity considered as a handicap*. Lexology, 2016.04.11.

¹¹²⁰ Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény 2. cikk 4. bekezdés.

téve, hiszen az észszerű alkalmazkodást minden területre kiterjesztve érti, nemcsak a foglalkoztatásra és a munkavégzésre szűkítve.

A Foglalkoztatási Keretirányelv az észszerű alkalmazkodást csak a foglalkoztatás és munkavégzés, és csak a fogyatékosággal élő személyek vonatkozásában tölti meg tartalommal, s olyan a fogyatékos személyek igényeihez való észszerű intézkedések bevezetését jelenti, mely észszerű intézkedések célja a munkához jutás, abban való részvétel, előmenetel, át- vagy továbbképzés, kivéve, ha aránytalanul nagy terhet jelent a munkaadóra, melyet nem lehet aránytalanul nagynak tekinteni, ha a tagállam fogyatékosügyi politikája ezt kellően egyensúlyozza.¹¹²¹

Ehhez hasonlóan, azonban személyi körében tágabban értelmezi az amerikai szabályozás az észszerű alkalmazkodást, hiszen bár ugyanúgy a foglalkoztatás és a munkavégzés vonatkozásában kerül értelmezésre, nemcsak a fogyatékosággal élők, hanem a vallásuk miatt igénylőkre is tekintettel vannak, felvetve számos kérdést mind a védett tulajdonságok, mind az észszerű alkalmazkodás vonatkozásában.

Az észszerű alkalmazkodás kötelezettségének korlátja, kontrollja maga az észszerűség fogalma és az alkalmazkodás fogalma, hiszen azáltal, hogy az észszerűségi feltétel lehetőséget biztosít a kötelezettségnek, nem lehet általánosítható kötelezettségről beszélni.

VII.2. Az észszerű alkalmazkodási kötelezettség „kontrollja”

Az észszerű alkalmazkodás elsődleges kontrollja a fogyatékosággal való kapcsolata: annak megléte az észszerű alkalmazkodásra való jogosultság előfeltétele. Jóllehet, maga az észszerű alkalmazkodás eszköz kéne, hogy legyen, egyrészt az emberi jogi megközelítés által a társadalmi egyenlőség megvalósításához, másrészt az egyenlő lehetőségek megteremtéséhez. Jelentősége és nívója az egyén igényeihez való alkalmazkodás, az „egyenre szabottság”. Míg a hozzáférhetőség általánosságban jelenik meg, akár az egyetemes tervezés elveit követve, az észszerű alkalmazkodás az emberi sokféleséget, diverzitást képviseli, hiszen nincs két egyforma ember, egyforma igény.¹¹²²

Az észszerű alkalmazkodás a fogyatékoság vonatkozásában a munkaviszonnyal összefüggésben kiemelt jelentőséggel és szereppel bír: lehetővé teszi a szociális modell jegyében a társadalomban való teljes részvétel lehetőségét, kilépve a paternalisztikus helyzetből, önállóságot biztosítva a fogyatékosággal élő ember számára. Ugyanakkor az, aki a jelenlegi értelmezési körben jogosult az észszerű alkalmazkodásra, az az egyén fogyatékosággal élő kell, hogy legyen, hiszen az alapján igényelheti az alkalmazkodást, mely kategorizálás, stigmatizáló jelleg pont az ellen hat, ami ellen küzdeni kívánunk: az adott személynek meg kell magát bélyegeznie, hogy igényelhesse az észszerű alkalmazkodást.

---

¹¹²¹ Megjegyzendő, hogy ez az elem végül nem került bele a Fogyatékosügyi ENSZ-egyezménybe, de helyet kapott az uniós szintű szabályozásban.

¹¹²² Ugyanakkor metszhetik is egymást, hiszen például egy egyéni igény teljesítését szolgáló változtatás, mely észszerű alkalmazkodási kötelezettséget teljesít az egyén oldaláról, a „többiek” szempontjából akadálymentesítést jelent(het).

A tagállamok jogához legközelebb eső értelmezést, a strasbourgi bíróságának esetjogát végiggondolva az láthatjuk, hogy az észszerű alkalmazkodás kiüresíti a mai értelemben vett fogyatékossgal-fogalmat. Hiszen azáltal, hogy észszerű alkalmazkodás csak a fogyatékossgal élő személynek jár, fogyatékossgal élőknek kell lenni, ugyanakkor, akinek az észszerű alkalmazkodás eszköze tényleges segítséget jelent, nem azonos a fogyatékossgal élő emberek jelentős részével. Ezáltal a fogyatékossgal-észszerű alkalmazkodás kapcsolatrendszer abszolút fennállása az észszerű alkalmazkodás eszköz-léte és egyenlő lehetőségek megteremtését szolgáló célja a stigmatizáció miatt megkérdőjeleződik.

A *fogyatékossgal fennállása* mellett személyi oldalról érthető, de mégis kimentési utat jelent a szakmai megfelelés, ¹¹²³ mely bizonyíthatóság szempontjából kérdéses és nehézkes kritérium, mely erősíti az észszerű alkalmazkodási kötelezettség relatív jellegét.

Az észszerű alkalmazkodási kötelezettség másik kontrollja maga az *észszerűségi* kritérium, mely lehetőséget biztosít a kötelezett számára a mérlegelésre, elsődlegesen, hogy az adott kötelezettség jelentene-e számára jelentős hátrányt, aránytalan terhet. ¹¹²⁴

Az ENSZ a *jelentős teher* fokmérőjének nevezi egyrészt a változtatások praktikus voltát, azok költségét, annak finanszírozásának esetleges támogatottságát, a változtatások természetét; az entitás oldaláról figyelembe veszi annak méretét, bevételi forrásait; a foglalkozás-egészségügyi és biztonsági előírásait, illetve az észszerű alkalmazkodás megvalósulása esetén annak mind egyéni, mind kollektív hatásait. ¹¹²⁵ A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény sem konkretizálja a jelentős hátrányt, nem mondja ki az észszerűtlenség anyagi vonzatát. Ennek tág értelmezése a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának gyakorlatából és az uniós esetekből rajzoldódott ki. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának engedékeny értelmezése a *Ms. Jungelin* ügyben ¹¹²⁶ nyilvánult meg, amikor is nem találták a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt sértőnek az állam azon intézkedésének hiányát, mellyel Ms. Jungelin munkavégzését lehetővé tették volna.

A közelebbi értelmezést és mintát az Európai Unió Bíróságának Foglalkoztatási Keretirányelv keretében értelmezett esetjoga adja, mely hangsúlyozza, hogy az észszerű alkalmazkodás teljesítése során az egyén számára szükséges feltételeket biztosítani szükséges, ¹¹²⁷ mely megvalósulhat például a szükséges eszköz biztosításával, a munkaidő megfelelő módosításával, a megfelelő feladatelosztással, tréningbiztosítással. ¹¹²⁸ Az egyértelmű, hogy a kötelezettség a munkavállalás folyamatának teljes egészére kiterjed, egészen a jelentkezéstől kezdve, ugyanakkor a konkrét teljesítési módja nincs lehatárolva: hatékony és gyakorlatilag megfelelő alkalmazkodást célszerű nyújtani, ¹¹²⁹ párbeszédet folytatva a munkavállalóval. Egészen addig, ameddig aránytalan terhet nem jelent. Az aránytalan teher feltételét a pénzügyi és egyéb költségek, az adott szervezet nagysága,

---

¹¹²³ Foglalkoztatási Keretirányelv (17) Preambulumbekezdés.

¹¹²⁴ 'disproportionate burden', 'undue hardship'.

¹¹²⁵ UN Handbook: *From Exclusion to Equality. Realizing the rights of persons with disabilities. Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol.* Geneva, 2007. 62.

¹¹²⁶ Lásd: részletesen: VI.2.1. Az észszerű alkalmazkodás értelmezése a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága által.

¹¹²⁷ Foglalkoztatási Keretirányelv 5. cikk.

¹¹²⁸ Foglalkoztatási Keretirányelv (20) Preambulumbekezdés.

¹¹²⁹ Foglalkoztatási Keretirányelv (20) Preambulumbekezdés.

erőforrása és támogatás függvényében határozza meg,¹¹³⁰ mely a gyakorlatot tekintve behatárolhatatlanná és megfoghatatlanná teszi az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét, ugyanakkor – ahogy a későbbiekben is megjelenik – az állami források léte esetén ennek a kimentése nem alkalmazható. Egyes országokban az aránytalan teher¹¹³¹ fennállása az észszerű alkalmazkodási kötelezettség alóli mentesülést jelenti,¹¹³² míg máshol a mentesülés vizsgálata során a szükséges költségek alapulvételével differenciálnak,¹¹³³ vagy a jelentős hátrány vagy észszerűség¹¹³⁴ tesztjét alkalmazzák. Illetve van olyan észszerű alkalmazkodási szükséglet, ahol a kötelezettség az észszerűség kategóriájába tartozik, azonban a munkavállalással kapcsolatban meg lehet vizsgálni a szükségességét. Harmadrészt pedig az észszerűség magába foglalhatja mind a hatékony alkalmazkodást,¹¹³⁵ mind a még elfogadható kiadást.¹¹³⁶

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény az észszerű alkalmazkodás meg nem valósítását egyértelműen hátrányos megkülönböztetésnek nevezi, míg a Foglalkoztatási Keretirányelv ennyire konkrétan nem mondja ki, hogy annak meg nem valósításával hátrányos megkülönböztetés valósul meg. Épp ez a hiány az, melyen a 2008-as irányelv tervezete módosítana, kiterjesztve hatályát a foglalkoztatás és munkavégzés területén kívül az oktatásra, egészségügyre, termékek és szolgáltatásokhoz való hozzáférésre, a fogyatékos mellett a vallás, kor és szexuális hovatartozás kapcsán a köz és a magánszektorra is.¹¹³⁷ Emellett a 2008-as irányelv-tervezet meghatároz exemplifikatív módon olyan tényezőket, melyek a teher mérlegelésekor figyelmet érdemelnek. Ilyen faktort jelent az adott intézmény mérete, bevételi forrásai és jellege, az alkalmazkodás becsült költsége, a szükséges áru és szolgáltatás élettartama, -ciklusa és az intézkedés „jótékony” hatása.¹¹³⁸ Ugyanakkor nem jelent aránytalan terhet a kötelezettség, amennyiben tagállami szinten megfelelő ellensúlyozás, forrás áll rendelkezésre.¹¹³⁹ A Foglalkoztatási Keretirányelv tapasztalataira visszautalva utal nagy, kis- és közép vállalkozás közötti differenciálásra.

Az észszerű alkalmazkodás meg nem valósítása, akár hátrányos megkülönböztetést valósít meg, akár nem, a tényen, hogy valakit diszkriminálnak, nem biztosítva számára az

¹¹³⁰ Foglalkoztatási Keretirányelv (21) Preambulumbekezdés.

¹¹³¹ *'disproportionate burden'*.

¹¹³² Így van ez Ausztria, Belgium, Csehország, Hollandia, Horvátország, Portugália, Spanyolország és Szlovénia esetén is.

¹¹³³ Írországban, s az oktatás vonatkozásában hasonló a rendszer Bulgáriában is.

¹¹³⁴ Az Egyesült Királyságban, Finnországban és Svédországban, mely mellett Svédországban figyelembe veszik a jelentős hátrányt is.

¹¹³⁵ *'effective accommodation'*. (Equal Treatment Commission (Commissie Gelijke Behandeling (CGB)), ETC 2010-35 and ETC 2011-30.) Hollandiában is a hatékony alkalmazkodás a kötelezettség, mindaddig, ameddig aránytalan terhet nem jelent. A hatékonyság fokmérője két lépés: egyrészt, hogy a kért alkalmazkodás megfelelő-e, valóban segíti-e a fogyatékossgal élő személy munkavégzését; másrészt, hogy szükséges-e, előfeltétele-e a munkavégzésnek. *'appropriate'* és *'necessary'*. Netherlands, Explanatory Memorandum to the Act on Equal treatment on grounds of disability or chronic illness.

¹¹³⁶ A három kategóriát Lisa Waddington különbözteti meg. Lásd: Lisa Waddington: Reasonable Accommodation. In: Dagmar Schiek – Lisa Waddington – Mark Bell (ed.): *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Non-Discrimination Law*. Oxford, Hart Publishing, 2007. 635, 669-670.

¹¹³⁷ Javaslat: A Tanács Irányelve a személyek közötti, vallásra vagy meggyőződésre, fogyatékossgra, életkorra vagy szexuális irányultságra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról. Bizottság, COM(2008) 426. 3. cikk. (Továbbiakban: 2008-as irányelv-tervezet.)

¹¹³⁸ 2008-as irányelv-tervezet.

¹¹³⁹ 2008-as irányelv-tervezet, 4. cikk: „A fogyatékossgal élőkkel való egyenlő bánásmódról”, 2. pont.

egyenlőséget, a társadalomba való azonos mérvű részvételt, mind makro-, mind mikrokörnyezetét tekintve sérül.

Az észszerű alkalmazkodás kötelezettségének kérdése így több lépésre osztható. Az egyik a személyi, igénylői, a másik a kötelezetti oldalra vonatkozik. Először is az alapkérdés, hogy az adott személy esetén fennáll-e a fogyatékossgal. Ennek eldöntése, betegségtől való elhatárolása több esetben is bíróság előtti kérdés volt, a szociális modell fényében azonban már a korlátozottság oldala kerül középpontba, vagyis, hogy jelent-e ez tényleges korlátozottságot, illetve, ez a korlátozottság akadályozza-e az élet jelentősebb tevékenységeiben.

A nemzetközi és az uniós jog is a tagállamokra bízta az észszerű alkalmazkodás kötelezettségének tartalmi megtöltését és tisztázását, figyelembe véve az abban rögzített elveket és minimumkövetelményeket. A nemzeti jog különféle módon¹¹⁴⁰ reagál a fogyatékossgal kérdésének eldöntésére. Egyrészt a bíróságra bízta annak eldöntését, hogy az adott személy fogyatékossgal élnek minősül-e vagy sem. Másik megoldásként a Foglalkoztatási Keretirányelv általi meghatározást alkalmazzák, ugyanakkor megjegyzendő, hogy sok esetben még a Chacón Navas ügyben követett medikális modell szerint, mely nem felel meg a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménynek. Harmadik útként pedig néhány esetben meghatároznak egy rendszert, melyben az észszerű alkalmazkodás igényelhető, ezáltal még szűkebben értelmezve a fogyatékossgal fogalmát és számos embert kirekesztve az észszerű alkalmazkodás igényelésének lehetősége alól.

Logikus kérdésként merül fel, hogy a kötelezettnek kell-e tudnia a jogosult fogyatékossgáról, mely az *Abercrombie* ügy alapján kiemelt fontossággal bír. Erről mind a nemzetközi, mind az európai uniós szabályozás hallgat, s a legtöbb nemzeti szabályozás sem rendelkezik róla, ugyanakkor három megközelítés különböztethető meg. Az egyik szerint szükséges a kötelezett fogyatékossgáról való ismerete. A másik szerint csak akkor szükséges a kötelezettség, ha az észszerű alkalmazkodás kérésével fordult a fogyatékossgal élő ember a kötelezethez. A harmadik szerint pedig egy harmadik szerv közbeiktatásával értesül a kötelezettség szükségességéről. Megjegyzendő, hogy az utóbbi két szemléletmódban nem tükröződik a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szemlélete.

Általánosságban elmondható, hogy két megoldás különböztethető meg az észszerű alkalmazkodás terén: a technikai eszközöket nyújtó,¹¹⁴¹ úgy mint az állítható magasságú asztal,¹¹⁴² az olvasószoftver,¹¹⁴³ illetve a szervezeti megoldások, mint a munkaidő másképp történő felosztása,¹¹⁴⁴ a rugalmas munkavégzés lehetősége, más pozíció betöltése.

---

¹¹⁴⁰ Az alábbiakban csak a foglalkoztatás és munkavégzés kapcsán kerül bemutatásra az észszerű alkalmazkodás és a fogyatékossgal kapcsolata, ugyanakkor általánosíthatósága miatt csak a jogosult és a kötelezett fogalmakat használom.

¹¹⁴¹ Delia Ferri – Anna Lawson: *Reasonable accommodation for disabled people in employment. A legal analysis of the situation in the EU Member States, Iceland, Liechtenstein and Norway*. European Commission, 2016.

¹¹⁴² Mint a HK Danmark ügyben Ring esetén.

¹¹⁴³ Mint a Jungelin ügyben is felmerült. Lásd: VI.2.1. Az észszerű alkalmazkodás értelmezése a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága által

¹¹⁴⁴ Lásd: VI.4.2. A munkaidő csökkentése, mint észszerű alkalmazkodás.

Az észszerűség vonatkozásában a jelentős, aránytalan teher megítélésében jelentősége van az alkalmazkodás költségvonzatának, mely mellett egyéb tényezők is szerepet játszhatnak, úgy mint a szervezet nagysága, az átalakítás szervezetre való hatása. Kötelezően követendő iránymutatások nem kerültek meghatározásra, ezért az országoknak jelentős mérlegelési joguk van az észszerű alkalmazkodás nyújtásának eldöntésében. Erre az, hogy a Foglalkoztatási Keretirányelv nem mondja ki, hogy az észszerű alkalmazkodás biztosításának hiánya diszkriminatív, lehetőséget is biztosít, ugyanakkor a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel való ellentétet eredményez.

VII.3. Lehetséges út: az észszerű alkalmazkodás mint emberi jog

Az észszerű alkalmazkodás emberi jogi szempontból az egyenlőség megteremtésének eszköze, azonos lehetőséget biztosít, specifikusan, egyénre szabva. Ebből kifolyólag általánosságban, „kipipálható” listaként nem lehet felsorolni, hogy milyen intézkedéseket, eszközöket ölel fel. Típusára nincs egységes leírás, annak megítélése esetről esetre történik.¹¹⁴⁵

Gazdasági szempontból az észszerű alkalmazkodás az emberrel való relációjában motiváló tényező: először is inspirál, mert az észszerű alkalmazkodást nyújtó szempontjából mindenképpen egy tevőleges, aktív magatartást igényel, mellyel a jogosult érzi megbecsültségét, újabb teljesítményre ösztönöz, az esetlegesen csökkenő teljesítményt kiegyensúlyozza és fokozza.

Kérdésként merül fel, hogy milyen módon, kell-e egyáltalán bizonyítani a jogosult személy fogyatékoságát, s az azzal kapcsolatos észszerű alkalmazkodási szükségletet. Amennyiben erre a válasz az igen, akkor kérdéses, hogy nem a medikális modell reminiszenciája-e.¹¹⁴⁶ Azonban amennyire erre a válasz a nem, akkor túlzóan azt is lehet mondani, hogy a munkavállaló észszerű keretek között igényekkel léphet fel a munkavállaló felé.

Objektíven szemlélve: miért ne lehetne, hogy a munkavállaló kér valamit a munkáltatótól, melyet észszerű keretek között teljesít. Elég logikus, anélkül is, hogy kérje az igényalapot jelentő dokumentációt, s meggyőződjön annak valóságáról.

Így már az igény bejelentésekor megjelenik az észszerűség, mint keret, mely anélkül, hogy az igény alapját megkérdőjeleznék, fontos szereppel bír: a munkáltató számára mérlegelésre ad lehetőséget, mely során figyelembe veszi, figyelembe kell vennie a kért alkalmazkodás költségét, az esetleges támogatásokat, megoldási lehetőségeket. A jogalkotó minden szinten csak addig határozza meg-e kereteket, ameddig számára is észszerű. Bár e végpont meghatározásának elmaradása a gyakorlat szempontjából irrelevánsnak is mondható, hiszen ha valamire nincsen keret, akkor annak megvalósítása, még ha emberi jogi szempontból kötelező is, gazdasági szempontból lehetetlen. Arra, hogy az észszerű alkalmazkodás

---

¹¹⁴⁵ A további okfejtésben alapvetően az Európai Unió keretei között jelenleg szabályozott példát, a fogyatékosággal élő munkavállaló észszerű alkalmazkodási igényét boncolgatom.

¹¹⁴⁶ Megjegyzendő, hogy a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága az inkluzív oktatás kapcsán kifejtette, hogy nem lehet orvosi papír függvényévé tenni az alkalmazkodást. (UN CRPD Committee, General comment No.3. (2016) Art. 24.: Right to inclusive education. CRPD/C/GC/4 26 Aug 2016.)

kötelezettsége *ratione personae* a fogyatékoság mellett más védett tulajdonságra, illetve *ratione materiae* a foglalkoztatás mellett a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez hasonlóan az élet többi területére is elérjen, uniós szinten a 2008-as irányelv-tervezet, illetve a nemzeti gyakorlatok sejtetnek pozitív irányt, hiszen az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét kiterjesztették az oktatás, egészségügy és szolgáltatás vonatkozásában is, ugyanakkor még mindig csak a fogyatékoság vonatkozásában.¹¹⁴⁷

Az észszerű alkalmazkodás értelmezésére és alkalmazására a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény alapot és keretet ad: az élet minden területén le kell bontani a korlátokat, megteremtve az egyenlőséget, melynek individualizált eszköze az észszerű alkalmazkodás. Ennek értelmezése az uniós jogalkotás szintjén a munkavállalás területére van szűkítve, ugyanakkor felveti az igényét a személyi kör kiterjesztése iránt, vagyis, hogy az észszerű alkalmazkodás ne csak a fogyatékoság és ne csak a foglalkoztatás és munkavégzés kapcsán kerüljön értelmezésre. Mint utópikus megoldás, emberi jogi szempontból az észszerű alkalmazkodás értelmezhető a *tényleges, szubsztantív egyenlőség megteremtésének eszközeként*, melyben az emberi méltóság megalapozza azt, annak mérlegelése nélkül.

Egy, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény paradigmaváltásához hasonló nézetbeli különbségre lenne szükség annak felismerésével, hogy mindenki számára – szándékosan nem kiemelve az egyes védett tulajdonságokat – szükség lehet alkalmazkodásra, melynek többnek kell lennie, mint jószándékon nyugvó megértő hozzáállásnak. Az egyetemes tervezés, mint koncepció immanens részét átemelve elgondolható és kikerülhető az észszerű alkalmazkodás „gordiuszi csomója”, a stigmatizáció a jogosult és a kimentési lehetőség a kötelezett részéről.

Többszintű és többoldalú intézkedések lennének szükségesek. Először is szükséges az észszerű alkalmazkodás hiányának mint diszkriminációnak a kimondása. Másodsorban szükséges lenne az észszerű alkalmazkodás, hozzáférhetőség és egyetemes tervezés koncepciók lényegével kapcsolatosan a tudatosságnövelés, megértve annak integráló és osztársadalmi szintű jótékony hatását. Harmadsorban abból a célból, hogy nehezebb legyen az észszerű alkalmazkodás kötelezettsége alóli kibúvás, pontos célok, keretek meghatározása, illetve egy szemléletváltás szükséges: annak felismerése, hogy az egyenlőség mindenkinek jó, s az észszerű alkalmazkodás sosem észszerűtlen osztársadalmi szinten.

Ennek gyakorlati megvalósulása, hogy a kötelezettséget minden tulajdonság, mind a fogyatékoság, vallás, nem kapcsán ki kell terjeszteni, s az élet minden területére, nemcsak a foglalkoztatásra és munkavégzésre. Ezáltal a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény elérné és meg is haladná a célját, hiszen a társadalmi korlátok lebontódnának, s a fogyatékosággal élő személyek ténylegesen a társadalom részévé válhatnak.

---

¹¹⁴⁷ Az Európai Unióra való kiterjesztés vonatkozásában lásd: Lisa Waddington – Andrea Broderick – Anne Poulos: *Disability law and reasonable accommodation beyond employment. A legal analysis of the situation in EU Member States*. European Commission, 2016.

B E F E J E Z É S

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egy összetett, „erős”¹¹⁴⁸ egyezmény, mely elismeri és garantálja az egyenlőséget, méltóságot, autonómiát, függetlenséget, hozzáférhetőséget és befogadást, mint a teljes és mindenki mással azonos módon történő élet előfeltételeit. A XXI. század első emberi jogi dokumentuma, mely jogi kötőerővel rendelkezik, s a fogyatékossgal élőkről, fogyatékossgal élőknek szól. Jelentőségét kifejezi az is, hogy az államok gyorsan ratifikálták, s jelenleg a világ országainak többsége magára nézve kötelezőnek ismeri el: mindössze tizenegy ország nem tett még semmilyen lépést e nemzetközi egyezmény elfogadásának irányában. Kiemelkedő a Fakultatív Jegyzőkönyvet elismerők száma is, mely nyomatékosítja a fogyatékossgal kérdése fontosságának elismerését.

Munkám fő kérdéseként és kutatásom céljaként azt fogalmaztam meg, hogy egyrészt szükséges-e, helyettesíthető-e a fogyatékossgal fogalma azzal, hogy az észszerű alkalmazkodás ne egy meghatározott állapottól, adott esetben fogyatékossgal müljon, hanem alanyi jogon járjon, lebontva a hátrányos megkülönböztetés bázisát, az adott, védett tulajdonságot.

Ennek eldöntéséhez egyrészt a Fogyatékossgal élő emberek jogairól szóló ENSZ-egyezmény célját, komplexitását, nemzetközi jogi helyzetét, a fogyatékossgal és az észszerű alkalmazkodás szempontjából kardinális eseteket kellett elemezni. Tagoltságát tekintve a fogyatékossgal és az észszerű alkalmazkodás duója határozza meg munkámat, mely kettéválasztás azért szükséges, mert így követhető megfelelően a luxemburgi és a strasbourggi bíróság irányába.

Az I. rész keretein belül a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény elméleti megalapozásaként világossá válik az a fejlődés, paradigmaváltás, amely egy ilyen szintű és hatású, a fogyatékossgal élő emberekről és embereknek szóló nemzetközi egyezményt létrehoz. A szociális modellt követve, a fogyatékossgal a társadalom korlátaiból eredeztetve, ennek lebontásaként megjelenítve az észszerű alkalmazkodás eszközt, elérve az emberi jogi modellt, mely túllép az azonos bánásmódon, s az egyenlő lehetőségek esélyét kívánja megteremteni. Az észszerű alkalmazkodás eszköze az egyéni igényen alapulva teremti meg az egyenlőséget, szemben a medikális modellel, ahol a fogyatékossgal egyéni probléma. Ez a paradigmaváltás és az emberi jogi megközelítés alapozta meg a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt.

A II. és III. rész kontextusba helyezi a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény nemzetközi közjogi jelentőségét, kiemeli azt a hosszú, egyéb nemzetközi szerződéseken keresztül vezető utat, mely előkészítette a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény létrejöttét, a fogyatékossgal élő emberek védelmére fókuszált jogvédelmet. Nemzetközi közjogi szempontból az 1969. évi szerződések jogáról szóló Bécsi Egyezményen, a többi nemzetközi dokumentummal való kapcsolatán és az előkészítő munkákon, *travaux préparatoires*-n keresztül hangsúlyozódik a fontossága: bár nem teremt új jogot, a fogyatékossgal élő embereknek és a fogyatékossgal élő emberekről szól, jogi kötőerővel bíró nemzetközi egyezmény. Jóllehet, már évtizedekkel korábban is megteremtődött az igény egy nemzetközi jogi, a fogyatékossgal élő embereket védő dokumentumra, a tényleges lépések csak a XXI. század hajnalán, a 2000-es évek elején kezdődtek, intenzív diskurzust eredményezve, bevonva a fogyatékossgal élő embereket is, a „*semmit rólunk, nélkülünk*” elvet követve. A

---

¹¹⁴⁸ Jennifer Lynch: Preface In: Oddny Mjöll Arnardóttir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009.

tárgyalások eredményeképpen megszületett Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény felidézi preambulumban mindazon egyezményeket, melyek, bár nem kifejezetten tartalmaztak a fogyatékossgal élő ember számára védelmet, de mégis, kiindulópontot jelentettek, mind az univerzális, mind a regionális dokumentumok vonatkozásában. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény a holisztikus szemléletű, az élet minden területére kiterjedő jogokat biztosít ötven cikkén keresztül

A IV. részben maga a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szövege kerül röviden bemutatásra, kiemelt figyelemmel az észszerű alkalmazkodással is kapcsolatban álló cikkekre. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény kapcsán fontos szerepe van az ellenőrző mechanizmusoknak, hiszen hiába ratifikálná számtalan ország, ha nem lenne a végrehajtásuk ellenőrizve. Ennek eszköze a jelentéstételi kötelezettség, koordinációs pontok létrehozása a civilszervezetek fokozott részvételével, illetve a Fakultatív Jegyzőkönyvhöz való csatlakozás esetén a panasztétel lehetősége, mely esetén a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága vizsgálja meg az eseteket.

Az V. és a VI. részben a munkám két pillére kerül elemzésre: a fogyatékossg és az észszerű alkalmazkodás relációja, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményből kiindulva, annak egyesült államokbeli gyökereire és mintáira kitérve, majd a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának eseteit görcső alá véve. Ezt követi a strasbourgi bíróság értelmezése.

A VII. fejezetben pedig a konklúziók levonása, az észszerű alkalmazkodás kötelezettségének emberi jogi kontextusba helyezése történik. A fogyatékossg és az észszerű alkalmazkodás elemzésére szeparáltan, egyes esetekben a jogesetek gondolatiságát kettébontva került sor, melynek célja volt annak bemutatása, hogy a fogyatékossg és az észszerű alkalmazkodás milyen relációkban és milyen élethelyzetekben történhet.

A vizsgált esetek közül a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága az *Ms. S.C. v. Brazil* ügyben és a luxemburgi bíróság *Chacón Navas* ügyben is vizsgált, betegség-fogyatékossg meghatározást, elhatározást tartalmaz. A kérelmezőt, S.C.-t, hosszabb ideig tartó betegszabadsága után lefokozták, mely hátrány minősítése miatt S.C. betegségét a fogyatékossg fogalmába tartozónak kívánta minősíteni. Ezzel azonban a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága nem értett egyet, mivel úgy vélték, hogy akadályoztatottsága nem ássa alá a társadalmi részvételét, s maga a fogyatékossg nem a betegség „milyenségén, hanem annak minőségén és fokán múlik. Ugyanakkor egy egészségügyi korlátozottság, mely kezdetben betegségnek minősül, fogyatékos állapotot is eredményezhet tartósságából vagy krónikusságából kifolyólag. Az emberi jogi modell tükrében a fogyatékossgal élő személyek sokféleségét figyelembe kell venni, a lehetséges akadályokkal együtt. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény a fogyatékossg fogalmát változóként határozta meg, a szociális modell függvényében a társadalom felelősségét és szerepét is hangsúlyozva, kifejezve.

A strasbourgi bíróság is számos esetben vizsgálja a fogyatékossg kérdését egyes jogok vonatkozásában, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez hasonlóan az élet széles spektrumára kiterjedve. A fogyatékossg szempontjából kiemelem azokat az eseteket, melyben egyrészt valamilyen formában megjelenik a fogyatékossg, másrészt pedig azokat, amelyek bemutatják a fogyatékossgal élő emberek kiszolgáltatottságát, problémáit az élet minden területén, kapcsolatban állva a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény cikkeivel. A strasbourgi bíróság foglalkozik a sterilizáció, abortusz kérdésével, mely a fogyatékossgal élő személyek esetén központi kérdés, illetve a halálhoz, s sok esetben a politikai

részvételhez való joggal. Különös jelentőséggel a *Glor v. Switzerland* ügy bír, mellyel kapcsolatban először állapították meg a fogyatékossgal sérelmét az EJE 14. cikk „egyéb helyzetének” keretében,¹¹⁴⁹ itt hivatkoztak először a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményre, illetve itt használták először az észszerű alkalmazkodás koncepcióját.

A fogyatékossgal fogalmának értelmezése regionális szinten az Európai Unió keretein belül a luxemburgi bíróság által valósult meg. Kezdetben még a medikális modellt követve, a *Chacón Navas* ügyben, majd az Európai Unió Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény ratifikációja után a bíróság által is paradigmaváltás valósult meg, s a *HK Danmark* ügyben a fogyatékossgal kérdésének megítélése már a szociális modellt, emberi jogi szemléletet követte. Ezekben az esetekben alapvetően a fogyatékossgal megléte volt szükséges a Foglalkoztatási Keretirányelv védelméhez, mely a foglalkoztatás és munkavégzés kapcsán nyújt védelmet. A *Coleman* ügy vertikálisan is kitérte a fogyatékossgal fogalmát, hiszen a fogyatékossgal rendelkező gyermek édesanyját is védte.¹¹⁵⁰

A fogyatékossgal, mint az észszerű alkalmazkodás előfeltétele alapvetően az amerikai egyesült államok vallásszabadságának biztosításával kapcsolatosan alakult ki, majd került átvételre az 1990-as *Americans with Disabilities Act* által. Az amerikai Legfelső Bíróság a fogyatékossgal kapcsán az észszerű alkalmazkodás kérdését először az *U.S. Airways, Inc. v. Barnett* ügyben vizsgálta, melyben gerincprobléma miatti más pozícióban való munkavégzés, mint észszerű alkalmazkodás volt kérdéses. Az amerikai Legfelső Bíróság úgy ítélte, hogy habár valóban teher lehet a munkáltató számára, nem minősül jelentősnek az észszerű alkalmazkodás. Az észszerű alkalmazkodás értelmezése az *Abercrombie* ügyben azonban példaértékűen túllép az alkalmazkodás előfeltételén, hiszen nem kívánja meg az igénylést.¹¹⁵¹

Az észszerű alkalmazkodás a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben meghatározott, s a foglalkoztatás, oktatás, igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés, a személy szabadsága és biztonsága kapcsán kimondott, áthatva az Egyezmény egészét. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény számos esetben vizsgálja az észszerű alkalmazkodás fogalmát, akár a *Nyusti és Takács v. Hungary* bankautomatákhoz, akár *Mr. F. v. Austria* tömegközlekedési információkhoz való hozzáférhetősége kérdése kapcsán, vagy a munkavállalás vonatkozásában a *Ms. Jungelin* ügyben, s a strasbourgi bírósághoz hasonló fogvatartás kérdése merült fel a *Ms. X. v. Argentina* ügyben is. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága által vizsgált első eset azonban még most is kiemelendő: a *H.M. v. Sweden* ügyben egy hidroterápiás medence iránti igény jogosságát ismerte el a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága, progresszív módon irányt mutatva a társadalom által teremtett, fogyatékossgalot eredményező korlátok lebontására.¹¹⁵²

A strasbourgi bíróság az észszerű alkalmazkodás kapcsán elsősorban a fogvatartás, az oktatás és a fizikai környezethez való hozzáférés vonatkozásában rendelkezik, melyből a legutóbbi

---

¹¹⁴⁹ Korábban is voltak fogyatékossgal kapcsolatos ügyek, azonban azokat nem a 14. cikk kapcsán tárgyalták. Lásd: V.3. A strasbourgi bíróság fogyatékossgal kapcsolatos esetjoga.

¹¹⁵⁰ Lásd: V.5. A fogyatékossgal fogalma és az Európai Unió esetjogának evolúciója és VI.4. Az észszerű alkalmazkodás fogalma az Európai Unió jogában.

¹¹⁵¹ Lásd: V.4. A fogyatékossgal fogalma az Amerikai Egyesült Államokban és VI.1. Az észszerű alkalmazkodás gyökere.

¹¹⁵² Lásd: V.3. A strasbourgi bíróság fogyatékossgal kapcsolatos esetjoga és a VI.3. A strasbourgi bíróság irányai.

Guberina ügy kiemelendő, hiszen a strasbourgi bíróság is kimondta az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét, összekötve az akadálymentesítéssel, biztosítva a megfelelő életminőséget. Ezen felül a strasbourgi bíróság az amerikai Legfelső Bírósághoz hasonlóan rendelkezik vallásszabadsággal kapcsolatos kérdésekről¹¹⁵³ az észszerű alkalmazkodás tárgyában, mely felvillantásával kitekintést kívánok nyújtani arra, hogy az Európai Unióban is fontos kérdés a vallás és az észszerű alkalmazkodás kapcsolatának a vizsgálata, melynek megválaszolását már nem lehet tovább odázni.¹¹⁵⁴

Az Európai Unió az észszerű alkalmazkodás kérdését a Foglalkoztatási Keretirányelv révén határozza meg, csak a foglalkoztatás és munkavégzés vonatkozásában, csak a fogyatékoság alapján. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez képest nem mondja ki, hogy az észszerű alkalmazkodás követelményének nem teljesítése diszkrimináció. Esetjoga alapján egyrészt szembesülünk a fogyatékoság fogalmába való tartozás, mint előfeltétel szükségességével, másrészt az észszerű alkalmazkodás gyakorlati kérdéseivel, megvalósításával, például az állítható magasságú asztal, munkaidő csökkentése által. A fogyatékoság globális kérdés, mely mindenkit érint. Ahogy a szociális modell kifejezi a társadalom szerepét és azt, hogy a fogyatékoság nem egyéni probléma, s ahogy az egyes nemzetközi, illetve „puha jogi” dokumentumokban is kifejezetten említésre került a fogyatékoság, mint védett tulajdonság, nyilvánvalóvá vált a nemzetközi, átfogó védelem, konkrét és átfogó lépések megtételének szükségessége.

A fogyatékoság fogalma és meghatározhatósága kérdéses, s a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény által kimondottan is egy „változó fogalom”,¹¹⁵⁵ mely tartósságát épp a meghatározhatatlansága adja, teret adva a mindenkori kihívásoknak. Maga a fogyatékoság kérdése, annak aktualitása állandó, az élet lüktetése és körforgása újabb és újabb helyzeteket teremt, melyre a jog által teremtett keretek között megoldás keresendő, mely nemcsak a formális egyenlőséget biztosítja, hanem egyenlő lehetőségeket is kíván teremteni.

A fő kérdésként feltett fogyatékoság-fogalommal kapcsolatos feltevés az, hogy az észszerű alkalmazkodás és a fogyatékoság kapcsolata uniós szinten rossz irányba tágul: azért, hogy a kérelmező alkalmazkodásra jogosult legyen, fogyatékosággal kell, hogy éljen. Miközben a luxemburgi esetjogot végiggondolva azt láthatjuk, hogy adott esetben egy állítható magasságú asztal megteremti az azonos feltételeket, fogyatékosággal élőknek kell minősülni ahhoz, hogy egyáltalán ezt igényelni lehessen.

Míg az észszerű alkalmazkodás eszköze az egyén számára, nem általános kötelezettségként, reaktívan, *ex nunc* teremti meg az előfeltételeket, a hozzáférhetőség *ex ante*, általános és fokozatosan teljesítendő kötelezettség. Bár sok esetben a két fogalom nehezen elhatárolható,¹¹⁵⁶ összeér, mégis más irányú változtatásról lehet beszélni: az észszerű alkalmazkodás *ex nunc*, előfeltétele egy egyéni igény, mely az adott tulajdonságon, fogyatékoságon alapul, nem feloldva és rugalmatlanná téve a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelmet, mivel miközben az egyenlőségért küzdünk, annak eléréséért először igénnyel kell élnünk. Úgy vélem, a magyar terminológiában egyetemes tervezésként használt

---

¹¹⁵³ Lásd: VI.3.1. Vallásszabadság és észszerű alkalmazkodás a strasbourgi bíróság előtt.

¹¹⁵⁴ Lásd: VI.4.5. A vallás alapján történő észszerű alkalmazkodás kérdése.

¹¹⁵⁵ Lásd: V.1. A fogyatékoság fogalma a Fogyatékosjogi ENSZ-Egyezményben.

¹¹⁵⁶ Lásd: pl. *Guberina v. Croatia* ügy Lbj. 1070., illetve a 2008-as irányelv-tervezetet. Lsd. III.4.2. Diszkriminációs Irányelvek.

koncepció számos esetben megoldást jelenthet, mivel annak lényege, hogy külön adaptálás nélkül minden ember számára a lehető legnagyobb mértékben hozzáférhető a környezet.¹¹⁵⁷

Ezen elv általános követésének számos előnye lenne. Egyrészt elkerülhetnénk a hátrányos megkülönböztetést, amelyet már önmagában ez a rendelkezés megvalósít, másrészt pedig feloldaná a védett tulajdonságon belüli diverzitást is: hiszen a fogyatékossgal élő emberek is igen sokfélék.¹¹⁵⁸ Így, ha az *Abercrombie*¹¹⁵⁹ ügyhöz hasonlóan, az észszerű alkalmazkodás nem lenne függvénye a megbélyegző „fogyatékos vagyok”-alapú igénynek, az első korlátozó tényező lebontódna, mely mellett ugyanakkor még mindig fennáll az észszerű alkalmazkodás második kontrollfaktorja, maga az észszerűség.

Az alkalmazkodásra kötelezett mérlegelheti, hogy számára észszerű-e még az adott alkalmazkodást teljesíteni, mely nyilvánvaló kibúvót jelent a kötelezettség alól. Érthető módon ezért is kezd elmozdulni a jogértelmezés az általános hozzáférhetőség irányába.

Így lényegében, ha az észszerű alkalmazkodás emberi jog lenne, megoldódna mind a fogyatékossgal, mind a hozzáférhetőség-észszerű alkalmazkodás problémája: nem kéne a fogyatékossgal élő ember kategóriájába tartozni, hogy egy adott módosításra jogosulttá váljunk, illetve nem kellene az észszerűtlenségi kritériumokat részletezni. Ezen felül nemcsak a fogyatékossgal, mint védett tulajdonság vonatkozásában, hanem a munkavállalás mellett az élet más területére is alkalmazni kéne.

Más szempontból ez által hosszú távon fejlődést érhetnénk el, mind szociális, mind gazdasági szinten: a fogyatékossgal élő személy termelne, önmagát is hasznosnak érezve és hasznot hozva, alacsony helyett dolgozva, s a társadalom is több munkaerővel gazdagodna, főképp, ha még jobban kitágítjuk az alanyi kört, beleértve a többi védett tulajdonságot is.¹¹⁶⁰

Úgy gondolom, hogy a tényleges egyenlőség megvalósításának az észszerű alkalmazkodás tökéletes eszköze, melyet nem szabad a fogyatékossgal élőkre, és csak a munkavállalás területére leszűkíteni, hanem alkalmazását ki kell terjeszteni az egyetemes tervezés elveit követve a nőkre, férfiakra, gyermekesekre, idősekre, vallási okokból indokolt helyzetekre, az észszerűségi keretet közösen meghatározva, ahelyett, hogy a fogyatékossgal fogalmát értelmezzük át. Ahogy a Korintusiaknak írt II. levélben is szerepel: a „fogyatékossgal” pótlása által elérhető az egyenlőség.¹¹⁶¹ Munkám során céлом a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény nemzetközi közjogi elhelyezésével nemzetközi szerepének és hatásának kihangsúlyozása volt, felvázolva azt, hogy az észszerű alkalmazkodás, mint általa az európai jogrendbe is bevezetett egyenlőséget megvalósító „eszköz” milyen lehetőségeket tartalmaz. A jelenlegi fogyatékossgal és vallással kapcsolatos alkalmazása során fel kívántam hívni a figyelmet arra, hogy az élet számos területén alkalmazható megoldásról van szó, mely a jelenlegi keretek között problematikus, hiszen, bár a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem során használatos eszköz, az arra jogosultság és biztosítás megítélése szabályozatlan. Az észszerű alkalmazkodás kiterjesztve az élet számos területére, emberi jogként alkalmazva,

---

¹¹⁵⁷ Lásd: IV.1.2.1. Hozzáférhetőség, egyetemes tervezés és észszerű alkalmazkodás.

¹¹⁵⁸ Ehhez hasonló a vallási észszerű alkalmazkodás értelmezése is, hiszen, ahogy azt Sharpston főtanácsnok is megfogalmazta a Bougnaoui ügyben, a valláshoz kötődő szokások is emberenként változnak.

¹¹⁵⁹ Lásd: bővebben: VI.1.2. Kérés nélküli alkalmazkodás.

¹¹⁶⁰ Ezáltal az interszekcionalitás problematikáját is eliminálnánk.

¹¹⁶¹ *Korintusiaknak írt II. levél 8,13-14.*

paradigmaváltással azonban egy jelentős lépést jelentene a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelemben.

BIBLIOGRÁFIA *

Hivatkozott magyar nyelvű könyvek

Blutman László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. Budapest, HVG-ORAC, 2010.

Bruhács János: *Nemzetközi jog I*. Pécs, Dialóg Campus, 2014.

Burgenthal, Thomas: *Nemzetközi emberi jogok*. Budapest, Helikon, 2001. 39.

Czucz Ottó: *Szociális jog I*. Budapest, Unió, 2003.

Fogyatékoság-politikai szakismeretek. Szöveggyűjtemény. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, 2009. 25.

Földesi Erzsébet: *Ésszerű alkalmazkodás a foglalkoztatásban*. Budapest, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdasági- és Társadalomtudományi Kar. 2010. 10. o.

Frivaldszky János: *Természetjog és emberi jogok*. Budapest, PPKE JÁK, 2010.

Frivaldszky János: *Az emberi jogok természetjogi megalapozásának kortárs problémáiról: A legújabb olasz jogfilozófiai irodalom tükrében*. In: Orosz András Lóránt (ed.): *Emberi jogok a Katolikus Egyház életében és jogában*. Budapest, L'Harmattan, 2010. 30.

Gárdos Attila – Vajda Éva: *A gyermek jogainak védelme a nemzetközi jogban*. In: Trencsényi László: *Jelentés a gyerekek helyzetéről Magyarországon*. 1993. Budapest, 1994. 11-81.

Grád András – Weller Mónika: *A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve*. Budapest, HVG-Orac, 2011.

Gurbai Sándor: *A gondnokság alá helyezett személyek választójoga a nemzetközi jog, az európai regionális jog és a komparatív közjog tükrében*. Doktori értekezés. Budapest, PPKE JÁK, 2014.

Gurbai Sándor – Kovács Melinda: *Gondolatok a fogyatékossgal élő emberek jogairól, az ENSZ Egyezmény 12. cikkéről és a vonatkozó magyar jogszabályokról*. Budapest, ÉFOÉSZ, 2007.

Gyulavári Tamás – Köncei György: *Európai szociális jog*. Budapest, Osiris, 2000.

Hadi Nikolett: *A fogyatékossgal élő személyek alapjogai*. Doktori értekezés. Pécs, PTE ÁJK, 2013. 67.

Halmos Szilvia: *A fogyatékoság orvosi és társadalmi modelljének szintézise, különösen a munkajog területén.* Doktori értekezés. Budapest, PPKE JÁK, 2016.

Jakab András: *Az Alkotmány kommentárja.* Századvég, Budapest, 2009. 52.

Jakab Nóra: *A munkavállalói jogalanyiség munkajogi és szociális jogi kérdései, különös tekintettel a megváltozott munkaképességű és fogyatékos személyekre.* Miskolc, Bíbor Kiadó, 2014.

Jakab Nóra: *A cselekvőképesség elméleti háttere és munkajogi kérdései.* Doktori értekezés. Miskolc, Miskolci Egyetem ÁJK, 2011. 19, 22-24, 25, 28-33, 215-223.

Jobbágyi Gábor: Eutanázia (Kívánatra ölés) *Magyar Bioetikai Szemle* 2010. 1/2. 37-44.

Kardos Gábor: *Üres kagylóhéj? A szociális jogok nemzetközi védelmének egyes kérdései.* Budapest, Gondolat, 2003.

Kálmán Zsófia – Könczei György: *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig.* Budapest, Osiris. 2002. 82.

Kárpáti József – Bihary László – Kádár András Kristóf – Farkas Lilla: *Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény magyarázata.* Budapest, Másság Alapítvány, 2006. 6.

Kende Tamás – Nagy Boldizsár – Sonnevend Pál – Valki László: *Nemzetközi jog.* Budapest, Complex, 2014. 459., 491.

Kovács Péter: *Nemzetközi közjog.* Budapest, Osiris, 2011. 162. 345. pont.

Kovács Péter: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem.* Budapest, Osiris, 1996. 36-40.

Könczei György – Hernádi Ilona: A fogyatékoságtudomány „térképei”. In: *A felelet kérdései között – Fogyatékoságtudomány Magyarországon.* ELTE BGGYK, Budapest, 2015.10-32.

Könczei György (szerk.): *A Fogyatékoság definíciói Európában: Összehasonlító Elemzés Fogyatékoságtudományi Tanulmányok III.* Budapest, ELTE-BGGYK, 2009. 23.

Környei Ágnes: *Regionalizmus az egyetemessé váló emberi jogokban, különös tekintettel az Amerikai Államok Szervezetére.* Budapest, Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, 1999.

Lovász László: „Semmit rólunk, nélkülünk!” – *A Fogyatékos emberek jogi helyzete Európában, különös tekintettel a fogyatékos emberekre vonatkozó nemzetközi, amerikai egyesült államokbeli és európai uniós jog fejlődésére.* Doktori értekezés. Szeged, Szegedi Tudományegyetem ÁJK, 2006.

Raisz Anikó: *Az emberi jogok fejlődése az Emberi Jogok Európai és Amerikai Bíróságának kölcsönhatásában.* Miskolc, Novorni, 2010.

Sándor Judit: Az eutanázia mint politikai kérdés In: Filó Mihály: *Párbeszéd a halálról. Eutanázia a jogrend peremén.* Budapest, Literatura Medica Kiadó, 2011. 89-95.

Sonnevend Pál: Az emberi jogok európai egyezménye mint Európa emberi jogi alkotmánya In: *Viva vox iuris civilis: tanulmányok Sólyom László tiszteletére 70. születésnapja alkalmából.* Szt. István Társulat, Budapest. 2012. 326-341.

Szemesi Sándor: *A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában.* Budapest, Complex, 2009. 25, 29.

Weller Mónika: *Emberi jogok és európai integráció.* Budapest, Athenaeum Kiadó, 2000. 249.

Hivatkozott magyar nyelvű cikkek

A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény. *A Fogyatékossg és Társadalom.* 2009/1. 23.

Baka András: Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és a kisebbségek nemzetközi jogi védelme. *Acta Humana.* 1992/8 4.

Bán Tamás: AZ ENSZ Emberi Jogi Bizottsága és a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet együttműködése az emberi jogok nemzetközi védelmében. *Acta Humana.* 1996/22-23. 63-73.

Bán Tamás – Bárd Károly: Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és a magyar jog. *Acta Humana.* 1992/6-7. 3-162.

Bérces Kamilla: Az Európai Szociális Karta, *Munkaügyi Szemle.* 1998/6. 7-10.

Bokorné Szegő Hanna: A gyermek védelme a nemzetközi jogban. *Acta Humana.* 1992/9 3-15.

Fiala János: A fogyatékossgal élő személyek választójogának kérdései a Kiss Alajos kontra Magyarország döntés tükrében. *Fundamentum.* 2010/3. 109-117.

Finszter Géza: Nemzetközi törvény az emberi jogokról. *Belügyi Szemle.* 1989/4 73-78.

Gombos Gábor – Köncei György – Bíró Endre – Kovács Melinda – Gurbai Sándor – MDAC: Bizonyítási kísérlet és kommentár a 12. cikkelyhez, avagy a cselekvőképesség problémája. *Fogyatékossg és társadalom.* 2009/1. 49-55.

Gombos Gábor: *A Fogyatékos Személyek Jogairól Szóló Egyezmény.* 2006. December 13. Internetes elérhetőség: http://www.ncsszi.hu/download.php?file_id=1146

Gurbai Sándor: A gondnokság alá helyezett személyek választójogának vizsgálata az Emberi Jogok Európai Bíróságának a Kiss v. Magyarország ügyben meghozott ítélete alapján. *Közjogi Szemle.* 2010/4. 33-41.

Halmos Szilvia: Fizikai akadálymentesítés a munka világában. *Esély.* 2009/2. 29.

Hoffman István: A jogtudomány mint a fogyatékoságtudomány „szolgálóleánya – jogtudományi kutatások a fogyatékoságtudomány komplex vizsgálatának szolgálatában. *Carissimi*. 2016/4. 10-11.

Kardos Gábor: A nemzetközi emberi jog diszkrét bája. Ötvenéves az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. *Fundamentum*. 1998/4. 5-9.

Kardos Gábor: A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Egyezményében és az Emberi Jogok Európai Bíróságának, illetve Bizottságának gyakorlatában. *Jogtudomány Közöny*. 1992/1. 29-33.

Kecskeméti Edit: A gyermek jogairól szól egyezmény végrehajtása. *Acta Humana*. 1992/9. 16-24.

Kisida Erzsébet: A gyermek jogairól szóló egyezmény érvényesítése. *Magyar Közigazgatás*. 1994/2 113-116.

Kozmáné Szigeti Andrea: A szociális jogok európai egyezménye és magyarországi végrehajtása. *Tanulmányok. DFK-online.sze.hu*. 2009/4. 93-123.

Könczei György: Mi is az Európai Szociális Karta? *Fundamentum*. 1998/3. 135-142.

Könczei György – Komáromi Róbert – Keszei Roland – Vicsek Lilla: A fogyatékos és megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásáról a TOP 200 adatbázis alapján. *Munkügyi Szemle*. 2002/12. 21-23.

Környei Ágnes: Regionalizmus az egyetemessé váló emberi jogokban, különös tekintettel az Amerikai Államok Szervezetére. *Acta humana studiosorum*. Budapest, 1999. 362.

Kukorelli István: Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának jelentősége, mai üzenete. *Acta Humana*. 1999/34. 4-10.

Marton Kinga – Szauer Csilla: Az Európa Tanács tízéves akcióterve a befogadó társadalom megteremtéséért, valamint a dokumentum hatása a tagállamokra. 1. és 2. rész *Gyógynevelési Szemle*. 2007/3. és 4. 182-189. és 261-273.

Marton Tamás: Az Európai Szociális Karta. *Munkügyi Szemle*. 2005/5. 38-42.

Mavi Viktor: Az Európa Tanács és az emberi jogok. *Buksz*. Budapest, 1994/2. 227-230.

Mikola Orsolya: Kapcsolat alapú fogyatékoság – A strasbourgi bíróság ítélete a Guberina v. Croatia ügyben. *Jogi Fórum*. 2016.06.20.

Mikola Orsolya: Közvetett diszkrimináció – Az Európai Bíróság kitágította a hátrányos megkülönböztetés fogalmát – A C-38/14. sz. ügy margójára. *Jogi Fórum*. 2015.09.28.

Mikola Orsolya: Az Európai Bíróság döntése a fogyatékoság fogalmáról – A túlsúly mint fogyatékoság. *Jogészetek Magyarázata* 2015/2. 73-79.

Mikola Orsolya: A fogyatékosággal élő személyek munkaerőpiaci kiszolgáltatottságáról és a munkáltatók észszerű alkalmazkodási kötelezettségének hiányáról – az EuB HK Danmark ügyének ismertetése. *De iurisprudentia et iure publico* 2015/1.

Mikola Orsolya: Túlsúly mint fogyatékoság. A Bíróság C-354/13. sz. ügyben hozott ítélete. *MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet*. 2015. január 7. Internetes elérhetőség: <http://jog.tk.mta.hu/blog/2015/01/fogyatekkalelok>.

Raisz Anikó: Az Európa Unió hatása az Európa Tanács emberi jogvédelmi rendszerére. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, 2006/24. 313-327.

Somfai Balázs: A Gyermekek jogairól szóló egyezmény egyes rendelkezései hazai jogszabályokban. *Jura*. 2010/1. 155-161.

Wellner Mónika: Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és az emberi jogok egyetemessége. *Állam- és Jogtudomány*. 1998/3-4. 317-330.

Wellner Mónika: Az Európai Szociális Karta megerősítése. *Acta Humana*. 1999/37-38. 157-162.

Hivatkozott idegen nyelvű könyvek

Adams, Rachel – Reiss, Benjamin – Serlin, David: *Keywords for Disability Studies*. New York, NYU Press, 2015. 122.

Allain, Jean: *Treaty Interpretation and the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Belfast, School of Law Queen's University of Belfast on behalf of Disability Actions's Centre on Human Rights of People with Disabilities, 2009. 9.

Albrecht, Gary L.: American Pragmatism, Sociology and the Development of Disability Studies In: Colin Barnes – Mike Oliver – Len Barton: *Disability Studies Today*. Cambridge, Polity 2002. 18-38.

Albrecht, Gary L. – Seelman, Katherine D. –Bury, Michael: *Handbook of Disability Studies*. Thousand Oaks, Sage Publication, 2001.

Alston, Philip –Crawford, James (ed.) *The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring*. Cambridge, Cambridge University Press, 2000.

Aristotle, Nicomachean Ethics, V.3. 1131a10-b15; Politics, III.9.1280 a8-15, III. 12. 1282b18-23 (Pontos hivatkozás: Stanford Encyclopedia of Philosophy) Internetes elérhetőség: <http://plato.stanford.edu/entries/equality/>

Arnardóttir, Oddny Mjöll – Quinn, Gerard (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009. xvi

Arnardóttir, Oddny Mjöll: A Future of Multidimensional Disadvantage Equality? 33, 41. In: Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009.

Arnadóttir, Oddný Mjöll: *Equality and Non-Discrimination under the European Convention on the Human Rights*. The Hague, Nijhoff, 2002. 35.

Barnes, Colin – Mercer, Geof: *Disability*. Cambridge, Polity, 2004. 1.

Barnes, Colin: *Disabled People in Britain and Discrimination*. London, Hurst and Co., 1991.

Bárd Petra: *The rights of persons living with physical disabilities: United States, the European Union and Germany – A comparative analysis*. Budapest, Central European Union, 2007. 91, 259.

Bell, Mark: The Principle of Equal Treatment: Widening and Deepening. In: Craig and De Burca (ed.): *The Evolution of EU Law* (2. ed). Oxford, Oxford University Press, 2011. 611. Hivatkozva: Evelyn Ellis – Philippa Watson: *EU Anti-Discrimination Law* (2nd ed.) Oxford, Oxford University Press, 2005. 374.

Bell, Mark: *Anti-Discrimination Law and the European Union*, Oxford University Press, 2002. 211.

Bickenbach, Jerome: Minority rights of universal participation: The politics of disablement. In: Melinda Jones – Lee Ann Basser Marks (ed.): *Disability, Divers-Ability and Legal Change*. The Hague, Martinus Nijhoff, 1999.

Björgvinsson, David Pór: The Protection of the Rights of Persons with Disabilities. In: In: Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009.159.

Bowe, Frank: *Handicapping America: Barriers to Disabled People*. New York, Harper Collins, 1978.

Bösl, Elsbeth – Klein, Anne –Waldschmidt, Anne: *Disability History. Konstruktionen von Behinderung in der Geschichte. Eine Einführung*. Bielefeld, Transcript, 2010.

Bury, Michael – Gabe, Jonathan: *Sociology of Health and Illness: A Reader*. London, Routledge, 2003. 286.

Butler, Mark: Obesity as a disability: The implications of Kaltoft. *European Journal of Current Legal Issues*. Vol. 20. No. 3. (2014)

Broderick, Andrea: The Long and Winding Road to Equality and Inclusion for Persons with Disabilities, *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. The Netherlands, Intersentia Publishers, 2015. 61-62.

Byrnes, Andrew: *Article 1* In: Marsha A. Freeman – Christine Chinkin – Beate Rudolf (ed.): *The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*. New York, Oxford University Press, 2012. 56.

Clements, Luke – Read, Janet: *The dog that didn't bark: The issue of access of rights under the European Convention of Human Rights by Disabled People*, In: Anna Lawson – Caroline Gooding (ed.): *Disability Rights in Europe: From Theory to Practice*. Oxford, Hart Publishing, 2005. 21-35.

Craig, Paul – de Búrca, Gráinne: *EU Law: Text, Cases and Materials*. Oxford, Oxford University Press, 2003. 3-6.

Dashwood, Alan – O'Leary, Siofra (ed.): *The Principle of Equal Treatment in EC Law*. Cambridge, Sweet & Maxwell, 1997.

Davis, Alison: *A Disabled Person's Perspective on Euthanasia*. Internetes elérhetőség: <http://dsq-sds.org/article/view/512/689>

David Harris – John Darcy: *The European Social Charter*. New York, Transnational Publisher Inc., Ardsley, 2001.

Davis, Lennard J.: *The Disability Studies Reader*. New York, Routledge, 2006.,

Detric, Sharon: *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Leiden, Martinus Nijhoff, 1999

Eide, Arne H. – Ingstad, Benedicte: *Disability and Poverty. A global challenge*. Bristol, Policy Press, 2011.

Ellis, Evelyn – Watson, Philippa: *EU Anti-Discrimination Law*. Oxford University Press, 2012. 130, 478.

Ellis, Evelyn: *The Principle of Equality of Opportunity Irrespective of Sex: Some Reflections on the Present State of European Community Law and Its Future Development*. In: Alan Dashwood – Siofra O'Leary: *The Principle of Equal Treatment in EC Law*. Cambridge, Sweet & Maxwell, 1997. 180.

Ferri, Delia – Lawson, Anna: *Reasonable accommodation for disabled people in employment. A legal analysis of the situation in the EU Member States, Iceland, Liechtenstein and Norway*. European Commission, 2016.

Fleischer, Doris Zames – Zames, Frieda: *The Disability Rights Movement: From Charity to Confrontation*, Temple University Press, 2012.

Forsythe, David P.: *Encyclopedia of Human Rights*. Oxford, Oxford University Press, 2003. 30.

Fredman, Sandra: *Intersectional discrimination in EU gender equality and non-discrimination law*. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2016. 63.

- Fredman, Sandra: *Human Rights Transformed – Positive Rights and Positive Duties*. Oxford, Oxford University Press, 2008. 178.
- Fredman, Sandra: *Discrimination law*. Oxford, Hart Publishing, 2002. 14.
- Fredman, Sandra: *Beyond the Dichotomy of Formal and Substantiv Equality: Towards a New Definition of Equal Rights*. In: Christina Boerefijn: *Temporary Special Measures: Accelerating De Facto Equality of Women under Article 4 (1) UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*. Antwerp, Intersentia, 2003. 115.
- Fredman, Sandra: Disability Equality and the Existing Paradigm. In: Anna Lawson – Caroline Gooding (ed.): *Disability Rights in Europe: From Theory to Practice*. Oxford, Hart Publishing, 2005. 204-205.
- Gardiner, Richard: *Treaty Interpretation*. Oxford, Oxford University Press, 2008. 37-38.
- Goodley, Dan – Hughes, Bill – Davis, Lennard: *Disability and Social Theory: New Developments and Directions*. New York, Palgrave Macmillan, 2012. 174.
- Goodley, Dan – Van Hove, Geert: *Another Disability Studies Reader? People with Learning Difficulties and a Disabling World*. Antwerpen, Grant 2005.
- Hammarberg, Thomas: *The Rights of Disabled Children – The UN Convention on the Rights of the Child*. In: Theresia Degener – Yolán Koster-Dreese: *Human Rights and Disabled Persons. Essays abd relevant human rights instruments*. Leiden, Martinus Nijhoff, 1995. 147.
- Hendricks, Aart: The UN Disability Convention and (Multiple) Discrimination: Should EU Non-Discrimination Law be Modeled Accordingly? In: Gerard Quinn – Lisa Waddington (ed.) : *European Yearbook of Disability Law* (2rd) Antwerp, Intersentia, 2010.
- Hoefmans, Alexander: *The EU Disability Framework under Construction: New Perspectives through Fundamental Rights Policy and EU Accession to the CRPD* In: Lisa Waddington – Gerard Quinn – Eilionoir Flynn: *European Yearbook of Disability Law* (3rd) Antwerp, Intersentia, 2012. 35-58, 287.
- Hunt, Paul: *Stigma: The experience of disability*. London, Geoffrey Chapman. 1966. 146. In: Colin Barnes The Social Model of Disability: Valuable or Irrelevant. Internetes elérhetőség: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.459.1606&rep=rep1&type=pdf>
- Jacobs, White and Ovey. Bernadette Rainey – Elizabeth Wicks – Clare Ovey: *The European Convention on Human Rights*. (6th ed.) Oxford, Oxford University Press, 2014. 567.
- Johnstone, David: *An Introduction to Disability Studies*. London, David Fulton, 2001.
- Keller, Helen – Ulfsteint, Geiler – Grover, Leena: *UN Human Rights Treaty Bodies: Law and Legitimacy*. Cambridge, Cambridge University Press, 2012. 22.
- Keown, John – George, Robert P.: *Reasons, Morality, and Law: The Philosophy of John Finnish*. Oxford, Oxford University Press, 2013. 303.
- Keown, John: *Euthanasia, Ethics and Public Policy*. Cambridge, Cambridge University Press, 2002. 193-285.

Kim E. Nielsen: *A Disability History of the United States*, Beacon Press, 2012.

Lamichhane, Kamal: *Disability, Education and Employment in Developing Countries*. Cambridge, Cambridge University Press, 2015.

Lawson, Anna: *Disability and Equality Law in Britain*. Oxford, Hart Publishing, 2008. 5., 18, 28.

Lawson, Anna: *The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities and European Disability Law: A catalyst for cohesion?* In: Oddny Mjöll Arnardóttir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009. 103.

Lehoczkyné Kollonay Csilla: *The Lisbon Treaty and the Charter of Fundamental Rights of the European Union*. In: Niklas Bruu – Klaus Lörcher – Isabelle Schoemann: *The Lisbon Treaty and Social Europe*. Oxford, Hart Publishing, 2012. 61-104.

Lewis, Oliver: *The Expressive, Educational and Proactive Roles of Human Rights: An Analysis of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. In: McSherry Bernadette – Penelope Weller (ed.): *Rethinking Rights-Based Mental Health Laws*. Oxford, Hart Publishing, 2010. 98.

Liisberg, Maria Ventegodt: *Disability and Employment: A Contemporary Disability Human Rights Approach Applied to Danish, Swedish and EU Law and Policy*. The Netherlands, Intersentia, 2011. 28-29. In: Andrea Broderick: *The Long and Winding Road to Equality and Inclusion for Persons with Disabilities, The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. The Netherlands, Intersentia Publishers, 2015. 35.

Liisberg, Maria Ventegodt: *Flexicurity and Employment of Persons with Disability in Europe in a Contemporary Disability Human Rights Perspective*. In: Lisa Waddington – Gerard Quinn – Eilionoir Flynn *European Yearbook of Disability Law (4th)* Antwerp, Intersentia, 2013. 146-147.

Longmore, Paul K.: *Why I burned my book and other essays on disability*. Philadelphia, Temple University Press, 2003. 39.

Lord, Janet – Stein, Michael Ashley: *Prospects and practices for CRPD implementation in Africa*. In: *African Disability Rights Yearbook*. Pretoria, Pretoria University Law Press, 2013. 97-113.

Lord, Janet E. – Brown, Rebecca: *The Role of Reasonable Accommodation in Securing Substantive Equality for Persons with Disabilities: The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities* In Marcia H. Rioux – Lee Ann Basser – Melinda Jones (ed.): *Critical Perspectives on Human Rights and Disability Policy*. The Hague, Martinus Nijhoff, 2011. 277.

Lord, Janet E.: *Disability Rights and the Human Rights Mainstream: Reluctant Gatecrashers?* In: Clifford Bob (ed.): *The International Struggle for New Human Rights*. Pennsylvania, University of Pennsylvania Press, 2009. 83-92.

- Lord, Janet E. – Brown, Rebeca: *The Role of Reasonable Accommodation in Securing Substantive Equality for Persons with Disabilities: The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. (2009) 1 Internetes elérhetőség: http://www.socialrightsonario.ca/wp-content/uploads/2011/08/article_RebeccaBrown_Reasonableness-for-Convention-for-persons-with-disabilities.pdf
- Loucaides, Loukis G.: *The European Convention on Human Rights. Collected Essays*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2007. 95.
- Meenan, Helen: *Equality Law in an Enlarged European Union. Understanding the Article 13*. Cambridge University Pressm 2007. 342.
- Meenan, Helen: *Disability and Age: Achieving Freedom for All*. The Human Rights of People with Disabilities: Extending Freedom to All seminad, London School of Economics Center for the Study of Human Rights, London, 2006.
- McCrudden, Christopher: 'Equality and Non-Discrimination' In: David Feldman (ed.) *English Public Law*. Oxford, Oxford University Press, 2004. 581-668.
- McCrea, Ronan: Religion in the workplace: Eweida and Others v. United Kingdom. *Modern Law Review* Vol. 77. No. 2. (2014) 277-307.
- Mukherjee, Amrita: Special Issue: Torture Prevention and Disability. New York, Routledge, 2012.
- Normandin, Henri-Paul: Ambassador of Canada, 'Statement to the General Assembly on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities', 2006. december 13.
- Nussbaum, Martha C.: *Women and Human Development*. Cambridge, Cambridge University Press, 2001. 5.
- O'Cinneide, Colm: *Extracting Protection for the Rights of Persons with Disabilities*. In: Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009. 172, 182, 189.
- Uvin, Peter: *Human Rights and Development*. Bloomfield, Kumarian, 2004. 140.
- Partsch, Karl Josef: Discrimination In: Ronald Macdonald – Franz Matscher – Herbert Petzold (ed): *The European System for the Protection of Human Rights Dodrect*, Martinus Nijhoff, 1993. 583.
- Perry, J. W.: Study Finds Employers Win Most ADA Title I Judicial and Administrative Complaints. *Mental and Physical Disability Law Reporter*. Vol. 22. No. 3. (1998) 403-407 In: Marilyn J. Field – Alan M. Jette: *The Future of Disability in America*. Washington, D.C, The National Academies Press, 2007. 455.

Quinn, Gerard – Waddington, Lisa – Flynn, Eilionoir (ed.) *European Yearbook of Disability Law* (4th) Antwerp, Intersentia, 2013. 190.

Quinn, Gerard.: *Resisting the 'Temptation of Elegance': Can the Convention on the Rights of Persons with Disabilities Socialise States in Rights Behaviour?* In: Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009. 215, 224–229.

Reid, Karen: *A Practitioner's Guide to European Convention on Human Rights*. (4. ed) Cambridge, Sweet & Maxwell, 2012. 639.

Rieser, Richard: 'Disability Equality - Medical and Social Model' . Internetes elérhetőség: http://www.worldofinclusion.com/medical_social_model.htm

Smith, Rhona K. M.: *Text and Materials on International Human Rights*. New York, Routledge, 2003. 184.

Schiek, Dagmar – Waddington, Lisa – Bell, Mark (ed.): *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Non-Discrimination Law*. Oxford, Hart Publishing, 2007. 166-167, 635, 669-670.

Sen, Amartya: *Equality of What?* Stanford University: Tanner Lectures on Human Value, Delivered at Stanford University, May 22, 1979.

Shakespeare, Tom: *The social model of disability*. In: Lennard J. Davis (ed.): *Disability Studies Reader*. London, Routledge, 2013. 214-221.

Shakespeare, Tom: *Disability Rights and Wrongs*. London, Routledge, 1999. 28.

Shapiro, Joseph P.: *People with Disabilities Forging a New Civil Rights Movement*. New York, Three Rivers Press, 1993.

Shelton, Dinah: *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*. Oxford, Oxford University Press, 2013. 315.

Stein, Michael Ashley – Lord, Janet E.: Future Prospects of the United Nation Convention on the Rights of Persons with Disabilities In: Oddny Mjöll Arnardottir – Gerard Quinn (ed.): *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2009. 23.

Stiker, Henri-Jacques: *A History of Disability*. University of Michigan Press, 1997.

Szalay-Sándor Erzsébet: *EU and ECHR – de Facto and Formal Accession of the EU to the European Convention on Human Rights*. In: Jerzy Jaskiernia (ed.): *Influence on Development of Democracy and Protection of Human Rights*. Warsaw, Wydawnictwo Sejmowe, 2013. 295-307.

Tridimas, Takis: *The General Principles of EU Law*. Oxford, Oxford University Press, 2007.

Traustadóttir, Rannveig: Disability Studies, the Social Movements and Legal Developments 9-16. In: Gerard Quinn – Oddny Mjöll Arnardóttir: *Introduction* xxii, Oddny Mjöll Arnardóttir – Gerard Quinn (ed.), *The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian Perspectives*. Leiden, Martinus Nijhoff, 2008.

UN Handbook: *From Exclusion to Equality. Realizing the rights of persons with disabilities. Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol*. Geneva, 2007. 9, 41, 62, 66-67, 77, 79, 82-83.

Vandenhoe, Wouter: *Non-Discrimination and Equality in the View of the UN Human Rights Treaty Bodies*. Antwerp/Oxford, Intersentia. 2005. 2.

Vanhala, Lisa: *Making Rights a Reality? Disability Rights Activists and Legal Mobilization*. Cambridge, Cambridge University Press. 2011.

Waddington, Lisa – Broderick, Andrea – Poulos, Anne: *Disability law and reasonable accommodation beyond employment. A legal analysis of the situation in EU Member States*. European Commission, 2016. 10, 74.

Waddington, Lisa – Quinn, Gerard – Flynn, Eilionoir (ed.) *European Yearbook of Disability Law* (4th) Antwerp, Intersentia, 2013. 190.

Waddington, Lisa: Equal to task? Re-examining EU Equality Law in Light of the United Nation Convention on the Rights of Persons with Disabilities In: Lisa Waddington – Gerard Quinn – Eilionoir Flynn (ed.) *European Yearbook of Disability Law* (4th) Antwerp, Intersentia, 2013. 190.

Waddington, Lisa – Quinn, Gerard – Flynn, Eilionoir (ed.) *European Yearbook of Disability Law* (3th) Antwerp, Intersentia, 2012. 287.

Waddington, Lisa: *Implementing and Interpreting the Reasonable Accommodation Provision of the Framework Employment Directive: Learning from Experience and Achieving Best Practice*. EU Network Experts on Disability Discrimination. 2007.

Watson, Nick – Roulstone, Alan – Thomas, Carol: Routledge *Handbook of Disability Studies*. New York, Routledge, 2012.

Wiesbrock, Ajna: Disability as a Form of Vulnerability under EU and CoE law: Embracing the 'Social Model?' In: Francesca Ippolito – Sara Iglesias Sánchez (ed.): *Protecting Vulnerable Groups: The European Human Rights Framework*. Oxford, Hart, 2015. 76.

Hivatkozott idegen nyelvű cikkek

Aichele, Valentin: Die UN-Behindertenrechtskonvention und ihr Fakultativprotokoll, Ein Beitrag zur Ratifikationsdebatte. Deutsches Institut für Menschenrechte, *Policy Paper*. Berlin, No. 9. (2008) 4.

Allain, Jean: Treaty Interpretation and the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. (2. ed) *Legal Reports*. Disability Action's Centre on Human Rights for People with Disabilities. (2009) 17.

Bagenstos, Samuel R.: Disability, life, death, and choice. *Harvard Journal of Law & Gender*. Vol. 29. 2006. 425-453.

Bagenstos, Samuel R.: The Americans with Disabilities Act as Welfare Reform. *William & Mary Law Review*. Vol. 44. No. 3. 2003. 930-936.

Balkin, Jack M.: Plessy, Brown and Grutter: A Play in Three Acts *Cardozo Law Review*. Vol. 26. No. 5. (2005) 102.

Behuniak, Susan M.: Death with „dignity”: the wedge that divides the disability rights movement from the right to die movement, *Politics Life Science*. Vol.30. No 1. 2011. 17-32.

Bell, Mark: Advancing EU Anti-Discrimination Law: the European Commission's 2008 Proposal for a New Directive. *Equal Rights Review*. Vol. 3. (2009) 7.

Betsch, Nathalie: The Ring and Skouboe Werge Case: A Reluctant Acceptance of the Social Approach of Disability. *European Labour Law Journal*. Vol. 4. No. 2. (2013) 135-143.

Bielefeldt, Heiner: *Zum Innovationspotential der UN-Behindertenrechtskonvention*. *Deutsches Institut für Menschenrechte*, Essay No. 5. (2009) 4.

Boesen, Mia – Pedersen, Soren Narv: *Denmark: Judgment in the 'Kaltoft case' regarding obesity considered as a handicap*. Lexology, 2016.04.11. Internetes elérhetőség: <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=31d04955-1ba9-4b8d-98a4-78a9899592f7>

Byrnes, Andrew: Disability discrimination law and the Asian and Pacific region. *Australian Human Rights Center*. No. 3. (2011) 17-20.

Butler, Mark: Obesity as a disability: The implications of Kaltoft. *European Journal of Current Legal Issues*. Vol. 20. No. 3. (2014)

Crenshaw, Kimberle: Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*. Vol. 1989. No. 1. (1989) 139.

Damamme, Joseph: *Disability discrimination because of denial of “reasonable accommodations”: a very positive connection between the ECHR and the UNCRPD in Çam v. Turkey*. *Strasbourgobserver.com* 2016.04.01. Internetes elérhetőség: <https://strasbourgobservers.com/2016/04/01/disability-discrimination-because-of-denial-of-reasonable-accommodations-a-very-positive-connection-between-the-echr-and-the-uncrpd-in-cam-v-turkey/>

De Burca, Grainne: The EU in the negotiation of the UN Disability Convention *European Law Review* Vol 35. No. 2. (2010)

Degener, Theresia: *Challenges and Compliance of the UN CRPD*. In: Dorothy Estrada-Tanck (ed.): *Human Right of Persons with Disabilities in International and EU law. EUI Working Papers AEL*. No. 1. (2016) 9.

Degener, Theresia: Welche legislativen Herausforderungen bestehen in Bezug auf die nationale Implementierung der UN-Behindertenkonvention in Bund und Ländern? *Behindertenrecht, Fachzeitschrift für Fragen der Rehabilitation*. Vol. 2. No. 34. (2009) 36-51.

Dhanda, Amita: Constructing a new human rights lexicon: Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *Sur. Revista Internacional de Derechos Humanos*. Vol. 5. No. 8. (2008) 44.

Emens, Elisabeth F.: Disabling Attitudes: U.S. Disability Law and the ADA Amendments Act *American Journal of Comparative Law* Vol. 60. No. 205. (2012) 101,105, 123, 205.

Feldblum, Chai R.: Definition of Disability Under Federal Anti-Discrimination Law: What Happened? Why? And What Can We Do About It? *Berkeley Journal of Employment and Labor Law* Vol. 21. No. 1. (2000) 91-165.

Ferris, Katy – Marson, James: Does disability begin at 40? *Karsten Kaltoft v Kommunernes Landsforening (KL), acting on behalf of the Municipality of Billund (Advocate General's Opinion)* *European Journal of Current Legal Issues*. Vol. 20. No. 3. (2014)

Fredman, Sandra: Providing equality: Substantive equality and the positive duty to provide. *South African Journal of Human Rights*. Vol. 21. No. 2. (2005) 167.

Gearty, Conor: Can Human Rights Deliver Real Equality? 5th Annual LAG Lecture, London, 2007. november 19. Internetes elérhetőség: http://conorgearty.co.uk/wp-content/uploads/2016/02/Legal_Action_group_GEARTY2007.pdf

Goldschmidt, Jenny E.: Reasonable accommodation in EU equality law in a broader perspective. *ERA Forum* Vol. 8. No. 1. (2007) 46.

Grant, Evadre: Dignity and Equality, *Human Rights Law Review*. No. 2. (2007) 300.

Grobelaar-Du Plessis, Ilze – Nienaber, Annelize: Disability and reasonable accommodation: *HM v Sweden Communication 3/2011 (Committee on the Rights of Persons with Disabilities)* *South African Journal on Human Rights*. Vol. 30. No. 2. (2014) 367-390.

Hendriks, Aart: Disabled persons and their right to equal treatment: allowing differentiation while ending discrimination. *Health and Human Rights*. Nr. 2. (1995) 157-159.

Heymann, Jody – Ashley, Michael – Moreno, Gonzalo: *Disability and Equity at Work*. Oxford, Oxford University Press. 2014.

Hosking, David L.: Fat rights claim rebuffed: *Kaltoft v Municipality of Billund*. *Industrial Law Journal*. Vol. 44. No. 3. (2015) 460-471.

Howard, Erica: EU Equality Law: Three Recent Developments. *European Law Journal*. Vol. 17., No. 6. (2011) 785

Howard, Erica: The Case for a Considered Hierarchy of Discrimination Grounds in the EU Law. *Maastricht Journal of European and Comparative Law* Vol. 13. No. 4. (2007) 445-470.

Kanter, Arlene S.: Rights of Elderly under International Law. *Georgia State University Law Revie.* Vol. 25. No. 3. (2009) 549.

Kanter, Arlene S.: The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Implications for the Rights of Elderly People Under International Law *Georgia State University Law Review* Vol. 25. No. 3. (2008) 554.

Kanter, Arlene S.: The Promise and Challenge of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *Syracuse Journal International Law & Commerce* Vol. 34. No. 287. (2007) 288., In: 'Comprehensive and Integral International Convention to Promote and Protect the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', G.A. Res 56/168, U.N. Doc. A/56/583/Add.2 (Dec. 21, 2001). 292. Internetes elérhetőség: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/56/168

Kayess, Rosemary – French, Philip: Out of darkness into light? Introducing the Convention on the Rights of Persons with Disabilities *Human Rights Law Review.* Vol. 8. No. 1. (2008) 10, 11.

Lahuerta, Sara Benedi: Wearing the veil at work: Achbita and Bougnaoui - Can a duty to reasonable accommodation be derived from the EU concept of indirect discrimination? *Eulawanalysis.blogspot.hu* 2016.03.15.

Lewis, Oliver: Nyusti and Takacs v. Hungary: decision of the UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. *European Human Rights Law Review.* No. 4. (2013) 419.

Liebenberg, Sandra – Goldblatt, Beth: The interrelationship between equality and socio-economic rights under South Africa's transformative constitution. *South African Journal of Human Rights.* Vol. 23. No. 2. (2007) 342.

Marcosson, Samuel A.: Of Square Pegs and Round Holes: The Supreme Court's ongoing Title VII-zation of the Americans with Disabilities Act. *Journal of Gender, Race and Justice.* Vol. 8. 361. (2004)

Mayerson, Arlene B. – Yee, Sylvia: The ADA and Models of Equality. *Ohio State Law Journal* Vol. 62. No. 291 (2001).

McCrea, Ronan: Religion in the workplace: Eweida and Others v. United Kingdom. *Modern Law Review* Vol. 77. No. 2. (2014) 277-307.

McTigue, Peter: From Navas to Kaltoft: The European Court of Justice's evolving definition of disability and the implications for HIV-positive individuals. *International Journal of Discrimination and the Law.* Vol. 15. No. 4. (2015) 241-255.

Meager, Nigel – Beates, Peter – Dench, Sally – Honey, Sheila – Williams, Matthew: Employment of Disabled People: Assessing the Extent of Participation. *Research Brief.* No. 69. (1998) 1-4.

O'Brien, Claire – O'Flaherty, Michael: Reform of UN Human Rights Treaty Monitoring Bodies: A Critique of the Concept Paper on the High Commissioner's Proposal for a Unified Standing Treaty Body. *Human Rights Law Review*. Vol. 7. No. 1. (2007) 141, 144.

O'Connell, Rory: Cinderella Comes to the Ball: Article 14 and the Right to Non-Discrimination in the ECHR *Legal Studies* Vol. 29. No. 2. (2009) 211.

O'Meara, Noreen – Baade, Björn: Discrimination by association in EC law – Case C-303/06, Coleman v. Attridge *Law Bulletin of International legal developments*. Vol. 19. (2008) 219-220.

Oyaro, Louis O.: Africa at Crossroads: the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *American University International Law Review* Vol. 30. No. 2. (2015) 351-360.

Quinn, Gerard – Flynn, Eilionor: Transatlantic Borrowings: The Past and Future of EU Non-Discrimination Law and Policy on the Ground of Disability. *American Journal of Comparative Law*. Vol. 60. No. 23. (2012) 31., 36., 41., 42.

Quinn, Gerard: Closing: Next Steps -Towards a United Nations Treaty on the Rights of Persons with Disabilities, In: Peter David Blanck (ed.): *Disability Rights*. Burlington, VT: Ashgate Pub., 2005. 519, 541.

Quinn, Gerard – McDonagh, Maeve – Kimber, Cliona: Disability Discrimination Law in the United States, Australia and Canada. *Dublin University Law Journal*. Vol. 15. (1993) 274.

Singal, Nidhi: Introduction. Disability, poverty and education: implications for policies and practices. *International Journal of Inclusive Education*. Vol. 15. No. 10. (2011) 1047.

Sunstein, Cass R.: Cost-Benefit Analysis without Analyzing Costs or Benefits: Reasonable Accommodation, Balancing, and Stigmatic Harms. *University of Chicago Public Law and Legal Theory Working Paper* Nr. 149. 2007.

Stein, Michael Ashley: Jacobus tenBroek: Participatory Justice, and the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities *Texas Journal on Civil Liberties & Civil Rights* Vol. 13. (2010) 167.

Stein, Michael Ashley – Stein, Penelope J.S.: Beyond Disability Civil Rights. *Hastings Law Journal* Vol. 58. No. 1203. (2007) 1203, 1205–06.

Stein, Michael Ashley – Lord, Janet E.: Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Innovations, Lost Opportunities, and Future Potential. *Human Rights Quarterly*. Vol. 32 No. 689. (2010) 18.

Waddington, Lisa: Saying all the Right Things and Still Getting It Wrong: The Court of Justice's Definition of Disability and Non-Discrimination Law. *Maastricht journal of European and comparative law*. Vol. 22, No. 4. (2015) p. 576-591.

Waddington, Lisa: Future prospects for EU equality law: lessons to be learnt from the proposed equal treatment directive. *European Law Review*. Vol. 36. No. 2. (2011) 163

Waddington, Lisa: When it is Reasonable for Europeans to be Confused: Understanding When a Disability Accommodation is “Reasonable” from a Comparative Perspective. *Comparative Labor Law and Policy* Vol. 29. No. 3. (2008) 318., 333.

Waddington, Lisa: Case C-13/05, Chacón Navas v. Eurest Colectividades SA' (2007) 44 *Common Market Law Review* Vol. 44. No. 2. (2007) 487–499.

Waddington, Lisa: From Rome to Nice in a Wheelchair. The Development of a European Disability Policy. *European Law Publishing*. 2006. 178.

Whittle, Richard: The Framework Directive for equal treatment in employment and occupation: an analysis from a disability rights perspective. *European Law Review* Vol. 27. No. 3. (2002) 303-326.

Wollheim, Richard – Berlin, Isaiah: Equality. *Proceedings of the Aristotelian Society*. Nr. 56. (1956) 281.

Hivatkozott ENSZ források

2008

UN Report of the Special Rapportur on torture, Manfred Nowak. A/63/175. 2008. július 28.

2006

Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, Elfogadva: 2006. december 20., G.A. Res. 61/177, U.N. GAOR, 61st Sess., U.N. Doc. A/RES/61/177 (2007)

Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény, Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Elfogadva 2006. december 13. G.A. Res. 61/611, U.N. GAOR, 61st Sess., U.N. Doc. A/RES/61/611 (2006), Hatályba lépésének ideje: 2008. május 3. (A továbbiakban: Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény, CRPD) Internetes elérhetőség: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/convtexte.htm>

Expert Paper on Existing Monitoring Mechanisms, Possible Relevant Improvements and Possible Innovations in Monitoring Mechanisms, U.N. OHCHR, Ad Hoc Comm. on a Comprehensive and Integral International Convention on Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, 7th Sess., U.N. Doc. A/AC.265/2006/CRP.4 (2006)

Comprehensive and Integral Int'l Convention on Prot. and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, U.N. Doc. A/AC.265/2006/2 (Feb. 13, 2006)

2005

Proposal on Monitoring Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, Asia Pacific Forum of National Human Rights Institutions, 6th Sess., Ad Hoc Comm. (2005) (Asia Pacific Tervezet)

Monitoring Implementation of the International Human Rights Instruments: An Overview of the Current Treaty Body System, U.N. OHCHR, Ad Hoc Comm. on a Comprehensive and Integral International Convention on Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, 5th Sess., U.N. Doc. A/AC.265/2005/CRP.2 (2005)

2004

General Assembly, *Report of the Working Group to the Ad Hoc Committee*, General Assembly, 2004. január 27., A/AC.265/2004/WG/1 15. pont. Internetes elérhetőség: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/AC.265/2004/WG.1

Draft Art. 25, Monitoring: National Implementation Framework Report, U.N. OHCHR, Ad Hoc Comm. on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, U.N. Doc. A/AC.265/2004/WG/CRP.4/Add.1, Add.2, Add.4, Add.5 (2004) 112. számú lágjegyzet.

2003

Ralph F. Boyd (United States Assistant Attorney General for Civil Rights) Statement, Second Session of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on Protection and promotion of the Rights of Persons with Disabilities. New York, 2003. június 16-27. 7. bekezdés.

2002

Ad Hoc Committee on a comprehensive and Integral International Convention on Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, General Assembly Resolution 57/229, 2002. dec. 18

General Assembly, *Comprehensive and integral international convention to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities*, General Assembly 2002. aug. 27. Internetes elérhetőség: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/57/357

Comprehensive and Integral International Convention to Promote and Protect the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, Working Paper by Mexico, U.N. GAOR, Ad Hoc Comm., 1st Sess., U.N. Doc. A/AC.265/WP.1 (2002)

2001

UN General Assembly, *Comprehensive and integral international convention to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities*, General Assembly Resolution 56/168., 2001. dec. 19. 1. pont.

1996

General Guidelines regarding the Form and Contents of Initial Reports U.N. Doc. CRC/C/5, 30 Oct. 1991; General Guidelines regarding the Form and Content of Periodic Reports, U.N. Doc. CRC/C/58 (11 Oct. 1996)

1993

'*Standard Rules on Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities*', General Assembly Resolution 48/96, 1993. dec. 20., Internetes elérhetőség:
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/48/96 (Általános Szabályok)

UN General Assembly, 'Vienna Declaration and Programme of Action' (12 July 1993) A/CONF.157/23 para 5, 63.

1992

'*International Day of Disabled Persons*', General Assembly Resolution 47/3., 1992. okt. 14. Internetes elérhetőség: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/47/3

UN Human Rights: Paris Principles. Res. 1992/54. 1992.

1991

General Assembly, The protection of persons with mental illness and the improvement of mental health care. A/RES/46/119. 1991. dec. 17.

1990

UN General Assembly, '*International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families*', 18 December 1990, A/RES/45/158) Hatályba lépésének ideje 2003. július 1. (Továbbiakban: Migráns munkások és családtagjaik jogainak védelméről szóló nemzetközi egyezmény, CMW) Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3980.html>

1989

Effective Implementation of International Instruments on Human Rights, Including Reporting Obligations Under International Instruments on Human Rights, U.N. GAOR, 44th Sess., U.N.Doc. A/44/688 (1989)

UN General Assembly, '*Convention on the Rights of the Child*', 20 November 1989, United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3. (Hatályba lépésének ideje: 1990. szeptember 2.) (Továbbiakban: Gyermekek jogairól szóló egyezmény, CRC) Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b38f0.html>

1982

'*Implementation of the World Programme of Action concerning Disabled Persons*', General Assembly Resolution 37/53., 1982. dec. 3. Internetes elérhetőség:
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/37/53

'*World Programme of Action concerning Disabled Persons*', General Assembly, Resolution 37/52. 1982. december 3. Internetes elérhetőség: <http://www.un-documents.net/wpacdp.htm> 25. bekezdés.

UN General Assembly, '*Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*', 10 December 1984, United Nations, Treaty Series, vol. 1465, p. 85, (Hatályba lépésének ideje: 1987. június 26.) (Továbbiakban: Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni nemzetközi egyezmény, CAT) Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3a94.html>

1979

UN General Assembly, '*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*', 18 December 1979, United Nations, Treaty Series, vol. 1249, p. 13, (Hatályba lépésének ideje: 1981. szeptember 3.) (Továbbiakban: A nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény, CEDAW) Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3970.html>

'*International Year of Disabled Persons*', General Assembly Resolution 34/154., 1979. dec. 17. Internetes elérhetőség: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/34/154 1. pont.

1976

UN General Assembly, '*International Covenant on Civil and Political Rights*', 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 999, p. 171. (Hatályba lépésének ideje: 1976. március 23.) (Továbbiakban: Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmánya, ICCPR) Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3aa0.html>

'*Implementation of the Declaration on the Rights of Disabled Persons*', General Assembly Resolution 31/82., 1976. dec. 13. Internetes elérhetőség: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/31/82

1971

'*Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons*', General Assembly Resolution 2856 (XVI), 1971. dec. 20. Internetes elérhetőség: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/2856%28XXVI%29

1969

United Nations, '*Vienna Convention on the Law of Treaties*', 23 May 1969, United Nations, Treaty Series, vol. 1155, p. 331. (A továbbiakban: Bécsi Egyezmény). Internetes elérhetőség: [https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume 1155/volume-1155-I-18232-English.pdf](https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201155/volume-1155-I-18232-English.pdf)

1966

UN General Assembly, '*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*', 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3. (Hatályba lépésének ideje: 1976. január 3.) (Továbbiakban: Gazdasági, társadalmi és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya, ICESCR) Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36c0.html>

1965

UN General Assembly, '*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*', 21 December 1965, United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 195, (Hatályba lépésének ideje: 1969. január 4.) (Továbbiakban: A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény, CERD) Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3940.html>

1950

'*International Covenants on Human Right*', UN General Assembly, Draft International Covenant on Human rights and measures of implementation: future work of the Commission on Human Rights, 4 December 1950, A/RES/421. Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3b00f07b58.html>

1948

UN General Assembly, *Universal Declaration of Human Rights*, 10 December 1948, 217 A (III). Internetes elérhetőség <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3712c.html> (Továbbiakban: Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata)

1945

United Nations, '*Charter of the United Nation*', 24 October 1945, 1 UNTS XVI Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3930.html> (Továbbiakban: Az Egyesült Nemzetek Alapítóokmánya)

Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságával kapcsolatos dokumentumok

UN CRPD Committee, General comment No.3. (2016) Art. 24.: Right to inclusive education. CRPD/C/GC/4 26 Aug 2016.

UN CRPD Committee, General comment No.3. (2016) Art. 5.: Women with disabilities. CRPD/C/GC/3 26 Aug 2016.

UN CPRD Committee: '*Concluding observation on the initial report of the European Union. Committe on the Rights of Persons with Disabilities.*' CRPD/C/EU/CO/1. 2015. október 2. 6-7. pont.

UN CRPD Committee: *List of issues in relation to the initial report of the European Union.* 15 May 2015. CRPD/C/EU/Q/1.

UN CPRD Committee: *List of issues in relation to the initial report of the European Union. Replies of the European Union to the list of issues.* 8 July 2015.

UN CRPD Committee: *Consideration of reports submitted by States parties under the article of the Convention. Initial report of States parties due in 2012 European Union. 3 December 2014.* CRDP/C/EU/1 9. oldal 17. pont.

UN CRPD Committee: *Rules of provedure.* Rule 40. CRPD/C/1. 2014. june. 5.

UN CRPD Committee, General comment No.1. (2014) Art. 12.: Equal recognition before the law. CRPD/C/GC/1 19 May 2014.

'Concluding observation on the initial report of the European Union. Committe on the Rights of Persons with Disabilities.' CRPD/C/EU/CO/1. 2015. október 2. 19. pont.

UN CRPD Committee: *Consideration of reports submitted by States parties under the article of the Convention. Initial report of States parties due in 2012 European Union. 3 December 2014.* CRDP/C/EU/1 9. oldal 17. pont.

Committee on the Rights of People with Disabilities, Concluding observations on the initial report of Austria, adopted by the Committee at its tenth session, 2-13 September 2013, CRPD/C/AUT/CO/1, 13 September 2013, paragraphs 29-3.

UN General Assembly, *'Comprehensive and integral international convention to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities'*, General Assembly Resolution 56/168., 2001. dec. 19., Internetes elérhetőség: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/56/168

Egyéb emberi jogi jelentések

'Report of the World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance.' A/COND.189/12. I. fejezet.

'Human rights questions, including alternative approaches for improving the effective enjoyment of human rights and fundamental freedoms', 2001. dec. 19., Agenda item 119 (b).

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény előkészítésével kapcsolatos ülések dokumentuma

'Report of the Working Group to the Ad Hoc Committee', General Assembly 2004. jan. 27. Internetes elérhetőség: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/AC.265/2004/WG.1

'Report of the third session of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', General Assembly, 2004. június 9. A/AC.265/2004/5 Internetes elérhetőség: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/AC.265/2004/5.

'Report of the fourth session of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', General Assembly, A/59/360 Internetes elérhetőség: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/59/360

'Report of the fifth session of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', General Assembly, 2005. február 23., A/AC.265/2005/2 Internetes elérhetőség: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/AC.265/2005/2

'Report of the sixth of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', General Assembly, respectively http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/60/266

'Report of the seventh sessions of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', respectively http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/AC.265/2006/2

'Report of the eighth session of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', A/AC.265/2006/4 and Add.1. Internetes elérhetőség: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/AC.265/2006/4

'Final Report of the eighth session of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities', A/61/611 Internetes elérhetőség: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/61/611

'ILO Convention concerning Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons)', 1983, No. 159. ILC, Hatályos: 1985. jún. 20-tól. (Továbbiakban: Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 159. sz. egyezmény).

'ILO Discrimination (Employment and Occupation) Convention', 1958, No. 111. ILC, Hatályos: 1960. jún. 15-től (Továbbiakban: Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 111. sz. egyezmény).

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának ülései és döntései

Mr. F. v. Austria CRPD/C/14/D/21/2014. 12th session (17 August-4 September 2015) CRPD Committee, 21 September 2015. (Továbbiakban: Mr. F. v. Austria ügy)

A.F. vs. Italy CRPD/C/13/D/9/2012. 13th Session (25 March-17 April 2015) 2015.

CRPD Committee, Concluding observations on the initial report of Germany CRPD/C/DEU/CO/01 2015. május 13. 22. pont.

Ms. Marie-Louise Jungelin v. Sweden CRPD/C/12/D/5/2011. 12th session (15 September-3 October 2014) CRPD Committee, 14 November 2014. (Továbbiakban: Ms. Jungelin ügy)

Ms. Jungelin, Appendix Joint opinion of Committee members Carlos Rios Espinosa, Theresia Degener, Munthian Buntan, Silvia Judith Quan-Chang and Maria Soledad Cisternas Reyes (dissenting) Point 4.

CRPD Committee CRPD/C/10/D/4/2011. *Zsolt Bujdós and five others v. Hungary* 10th Session (2-13 September 2013) 2013. október 16.

H.M. v. Sweden CRPD/D/7/3/2011. 7th session (16-20 April 2012) 2012. május 21. (továbbiakban: H.M. ügy)

Szilvia Nyusti, Péter Takács and Tamás Fazekas v Hungary CRPD/C/9/D/1/2010. 9th Session (15-19 April 2013) 2013, Szilvia Nyusti and Péter Takács (represented by counsel, Tamás Fazekas, Hungarian Helsinki Committee) CRPD/C/9/D/1/2010, 10th session (2 to 13 September 2013) 2013.

Mr. X. v. Argentina CRPD/C/D/2/2010 és *Liliane Gröninger v. Germany* CRPD/C/D/2/2010 (11th Session 31 March-11 April 2014) 2014.

CRDP Committee, *Kenneth McAlpine v. The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland* CRPD/C/8/D/6/2011. 8th session (17-28 September 2012) 2012

Mr. S.C. vs. Brazil CRPD/C/12/10/2013 (12th Session, 15 September-3 October 2014) 2014.

CRPD Committee, General comment No.2. (2014) Art. 9.: Accessibility. 22 May 2014. CRPD/C/GC/2. 25. pont.

Seventh Session of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, 16 January - 3 February 2006.

Ad Hoc Committee 7th Session: „*Chair's closing remarks*”. Internetes elérhetőség: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahc7chairclose.htm>

Ad Hoc Committee 4th Session, Volume 5(10), 3 September 2004. Internetes elérhetőség: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahc4sumart07.htm>

Gazdasági, szociális és kulturális jogok Bizottságával kapcsolatos dokumentumok

Committee of Economic, Social and Cultural Rights: General comment No.20.: Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) E/C.12/GC/20. 2009. július 9. Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/4a60961f2.html>

'*Commission on Human Rights, Economic and Social Council Resolution*' 2000/51. Internetes elérhetőség: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/2000/167

Committee of Economic, Social and Cultural Rights: General comment No.5.: Persons with disabilities. 11th Sess. (1994) E/1995/22. 9. pont. Internetes elérhetőség: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCESCR%2fGEC%2f4760&Lang=en

Committee of Economic, Social and Cultural Rights: General Comment No. 3. : The nature of States Parties obligations, 50. Sess. (1990) 1. pont. Internetes elérhetőség: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCESCR%2fGEC%2f4758&Lang=en

'*Resolutions and Decisions of the Economic and Social Council*' 1990/26 Internetes elérhetőség: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=e/1990/90

Hivatkozott Európa Tanácsa dokumentumai

Council of Europe, Explanatory report to the Protocol No. 12. to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. European Treaty Series, Rome, 4.XI.2000 para 10.

Council of Europe, '*European Social Charter: Committee of Independent Experts*'. 1998. 63.

Council of Europe, '*European Social Charter (Revised)*', 3 May 1996, ETS 163. (Továbbiakban: Európai Szociális Karta, ESCR)

European Action of the Disabled (AEH) v. France, ESC, Complaint no. 81/2012. 2013.09.11.

Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation No. Rec(92) 6. Of the Committee of Ministers to Member States on a Coherent Policy for People with Disabilities.

Európa Tanács, Rec. (99) No. 4. cselekvőképtelen felnőttek jogainak védelméről.

Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről, Council of Europe, '*European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*', 4 November 1950, ETS 5, Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3b04.html> (Továbbiakban: Emberi Jogok Európai Egyezménye, EJEE)

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetei

Pilav v. Bosnia and Herzegovina ECHR no. 41939/07. 2016.06.09

Blokhin v. Russia ECHR no. 47152/60. 2016.03.23.

Guberina v. Croatia ECHR no. 23682/13. 2016.03.22.

Cam v. Turkey ECHR no. 51500/08. 2016.02.23. 67. pont

Gherghina v. Romania, ECHR GC. no. 42219/07. 2015.09.18.

Kuttner v. Austria ECHR no. 7997/08. 2015.07.16.

Topekhin c. Russia ECHR no. 78774/13. 2015.05.10.

Helhal v. France ECHR no. 10401/12. 2015.02.19.

Gross v. Switzerland ECHR no. 67810/10. 2014.09.30.

- CLR on behalf of Valentin Campeanu v. Romania* ECHR no. 2014.07.17.
- Zornic v. Bosnia and Herzegovina* ECHR no. 3681/06 2014.07.15.
- S.A.S. v. France* ECHR no. 43835/11. 2014.07.01.
- Asalya v. Turkey* ECHR no. 43875/09. 2014.04.15.
- Semikhvostov v. Russia* ECHR no. 2689/12. 2014.02.06.
- I.B. v. Greece* ECHR no. 552/10. 2013.10.03.
- Grimailovs v. Latvia* ECHR no. 6087/03. 2013.09.25., 79. pont.
- European Action of the Disabled (AEH) v. France* ECHR no. 81/2012. 2013.09.11.
- Maktouf and Damjanovic v. Bosnia and Herzegovina* ECHR no. 2312/08 and 34179/08, 2013.07.18.
- Eweida and others v. United Kingdom* ECHR no. 48420/10, 59842/10, 51671/10 és 36516/10. 2013.01.15.
- Zarzycki v. Poland* ECHR no. 15351/03. 2013.03.12.
- D.G. v. Poland* ECHR no. 45705/07, 2013.02.12.
- Todorov v. Bulgaria* ECHR no. 8321/11, 2013.02.12.
- Gauer and Others v. France* ECHR no. 61521/08., 2012.11.23.
- Z.H. v. Hungary* ECHR no. 28973/11. 2012.11.08.
- Spyra and Kranczkowski v. Poland* ECHR no. 19764/07. 2012.10.25.
- R.P. and Others v. the United Kingdom* ECHR no. 38245/08. 2012.10.09.
- Koch v. Germany* ECHR no. 497/09., 2012.07.12.
- Turzynski v. Poland* ECHR, no. 61254/09, 2012.04.17.
- D.D. v. Lithuania* ECHR no. 13468/06. 2012.02.14.
- Čuprakovs v. Latvia* ECHR, no. 8543/04 2012.01.18.
- Stanev v. Bulgaria* ECHR GC no. 36760/06 2012.01.17.
- Arutyunyan v. Russia* ECHR no. 48977/09. 2012.01.10.
- Z.H. v. Hungary* ECHR no. 28973/11. 2011.11.08.

- Bah v. United Kingdom* ECHR no. 56328/07. 2011.09.27.
- Haas v. Switzerland* ECHR no. 31322/07. 2011.06.20.
- R.R. v. Poland* ECHR no. 27617/05. 2011.05.26.
- Jasinskis v. Latvia* ECHR no. 45744/08. 2010.12.21.
- Savez Crkava „Rijec Zivota” and others v. Croatia* ECHR no. 7798/08 2010.12.09
- Farcas v. Romania* ECHR no. 32596/04 2010.09.14.
- Alajos Kiss v. Hungary* ECHR, no 38832/06. 2010.05.20. 44. pont
- Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina* ECHR no. 27996/06 and 34836/06. 2009.12.22.
- Glor v. Switzerland* ECHR, no. 13444/04 2009.04. 30.
- Andrejavia v. Latvia* ECHR no. 55707/00, 2009.02.18.
- Burden v. United Kingdom* ECHR no.13378/05., 2008.04.29. 69. bek.
- Shtukurov v. Russia*, ECHR no. 44009/05 2008.03.27.
- Kafkaris v. Cyprus* no. 21906/04. 2008.02.12
- DH and others v. Czech Republic*, no. 57325/00. 2007.11.13. 175. és 184. bek.
- Evans v. United Kingdom*, no. 6339/05. 2007.04.10.
- Tysiac v. Poland* ECHR no.5410/03. 2007.03.20.
- Stec and Others v. U*, 2006.04.12. 43 EHRR 18 51. bek.
- Molka v. Poland* ECHR no. 56550/00. 2006.04.11.
- Farbtuhs v. Latvia* ECHR no. 4672/02. 2004.12.02.
- H.L. v. the United Kingdom* ECHR no. 45508/99. 2004.10.05.
- Leyla Sahin v. Turkey* ECHR no. 44774/98. 2004.06.29.
- Aziz v. Cyprus* no. 69949/01. 2004.06.22. 41 EHRR 164 35. bek.
- International Association Autism Europe v. France*, Complaint no. 13/2002. 2003.09.29., 48. bek.
- Sentges v. Netherlands* ECHR no. 27677/02. 2003.07.18.
- Sommerfield v. Germany* ECHR no. 31871/96. 2003.07.08. 92. bek.

- Posti and Rahko v. Finland* no. 27824/95. 2002.09.24.
- Pretty v. United Kingdom* ECHR no. 2346/02. 2002.04.29.
- Zhnalová and Zehnal v. Czech Republic* ECHR no. 38621/97. 2002.02.14
- Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany* no. 42527/98. 2001.07.12. 91. bek.
- Price v. the United Kingdom* ECHR no. 33394/96. 2001.07.10.
- Keenan v. United Kingdom* ECHR, no. 27229/95, 2001.04.03.
- Dahlab v. Switzerland* ECHR no. 42393/98. 2001.02.01.
- Zarb Adami v. Malta* ECHR no. 17209/02., 2000.09.20. 44 EHRR 43 71. bek.
- Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France* ECHR no. 27417/95. 2000.06.27. 86. bek.
- Thlimmenos v. Greece* ECHR no. 34369/97. 2000.04.06. 40. bek.
- Petrovic v. Austria* ECHR no. 20458/92. 1999.07.08. 22. bek.
- Rekvényi v. Hungary* ECHR no. 25390/94. 1999.05.20. 67. bek.
- Chassagnour and others v. France* ECHR no. 25088/94, 1999.04.29.
- Botta v. Italy* ECHR no. 21439/93. 1998.02.24.
- Van Raalte v. the Netherlands* no. 20060/92. 1997.02.21. 33. bek.
- Karlheinz Schmidt v. Germany* no. 13580/88. 1994.07.18. 22. bek.
- Fredin v. Sweden* no.12033/86. 1991.02.19. 60. bek.
- Inze v. Austria* no. 8695/79. 1987.10.28. 36. bek.
- Abdulazizs, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom* no. 9214/80., 9473/81., 9474/81., 1985.05.28. 71-72. bek.
- Rasmussen v. Denmark* no. 8777/79., 1984.11.28. 29. bek.
- Van der Mussele v. Belgium* no. 8919/80., 1983.11.23. 43. bek.
- Dudgeon v. United Kingdom* no. 7525/76, 1981.10.22.
- Marckx v. Belgium* no. 6833/74. 1979.06.13. 32. bek. .
- Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark* no. 5095/71. 1976.01.07.

Handyside v the United Kingdom no. 5493/72. 1976.12.07. 58. bek.

National Union of Belgian Police v. Belgium no. 4464/70. 1975.10.27. 44. bek.

Tyrer v United Kingdom ECHR no. 5856/72. 1978.

Belgian Linguistic case (No. 2) 1 EHRR 252 1968.07.23.

Európai uniós jogforrások

Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. 2012/C 326/01. HL C 326/1., 26.10.2012. (Továbbiakban: EUSZ és EUMSZ, Lisszaboni Szerződés)

Javaslat: A Tanács Irányelve a személyek közötti, vallásra vagy meggyőzésre, fogyatékoságra, életkorra vagy szexuális irányultságra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról. Bizottság, COM(2008) 426. 2. (Továbbiakban: 2008-as irányelv-tervezet)

Commission Legislative and Work Programme 2008 COM (2007) 640. 25-26. pontja.

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az Európai fogyatékosügyi stratégia 2010–2020: megújított elkötelezettség az akadálymentes Európa megvalósítása iránt COM(2010) 636 final.

A Tanács 2010/48/EK határozata (2009. november 26.) a fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény az Európai Közösség által történő megkötéséről. HL L 23, 2010.01.27. 35-36.

A Tanács 2000/43/EK irányelve (2000. június 29.) a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról HL L 180, 19/07/2000 22-26. (Továbbiakban: Faji Irányelv)

Az Európai Parlament és a Tanács 2006/54/EK irányelve (2006. július 5.) a férfiak és nők közötti esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód elvének a foglalkoztatás és munkavégzés területén történő megvalósításáról. (átdolgozott) OJ L 204/23, 26/07/2006 23-26. (Továbbiakban: Esélyegyenlőségi Irányelv)

Tanács 2004/113/EK irányelve (2004. december 13.) a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint azok értékesítése, illetve nyújtása tekintetében történő végrehajtásáról. OJ L 373, 21.12.2004, p. 37–43.

'Recommendation Towards full social inclusion of people with disabilities' Recommendation 1592 (2003)

'Towards concerted efforts for treating and curing spinal cord injury' – Parliamentary Assembly Recommendation 1560 (2002)

'Towards full citizenship of persons with disabilities through inclusive new technologies' Resolution, ResAP(2001)3

A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról OJ L 303, 2.12.2000 16-22. (Továbbiakban: Foglalkoztatási Keretirányelv)

'Recommendation on the Situation of the Mentally Ill' (EC Recommendation No. 818)

'Recommendation on Rehabilitation Policies for the Disabled' (EC Recommendation No. 1185)

'Recommendation on a Coherent Policy for the Rehabilitation of People with Disabilities' (EC Recommendation No. (92) 6)

'Resolution on a Charter on the Vocational Assessment of People with Disabilities' ResAP (1995) 3.

A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról OJ L 303, 2000.12.02. 16-22.o. (Foglalkoztatási Keretirányelv)

Announcement, *'EU ratification of Disability Treaty sends strong signal to Member States'*, Internetes elérhetőség: <http://humanrights.ie/announcements/eu-ratification-of-disability-treaty-sends-strong-signal-to-member-states/>

Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról, amelyet Lisszabonban, 2007. december 13-án írtak alá 2007/C 306/01 (Lisszaboni Szerződés)

2012/C 326/02 Az Európai Unió Alapjogi Chartája OJ C 326, 26.10.2012, 391–407.

2010/C 340/08 Code of Conduct between the Council, the Member States and the Commission setting out internal arrangements for the implementation by and representation of the European Union relating to the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities OJ C 340, 15.12.2010, p. 11–15

Hivatkozott uniós ítéletek, főtanácsnoki indítványok

C-188/15 Asma Bougnaoui Association de défense des droits de l'homme (ADDH) v Micropole SA ügyben 2016. július 13-án hozott Sharpston főtanácsnok indítványa [ECLI:EU:C:2016:553].

C-188/15 A Cour de cassation (Franciaország) által 2015. április 24-én benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem – Asma Bougnaoui, ADDH – Association de défense des droits de l’homme kontra Micropole Univers SA.

C-157/15 Samira Achbita és Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding kontra G4S Secure Solutions NV ügyben 2016. május 31-én hozott Juliane Kokott főtanácsnok indítványa [ECLI:EU:C:2016:382]

C-157/15 A Hof van Cassatie (Belgium) által 2015. április 3-án benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem – Samira Achbita, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding kontra G4S Secure Solutions NV.

C-83/14 *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD kontra Komisia za zashtita ot diskriminatsia*. 2015.07.16. [EBHT-ban még nem tették közzé]. [ECLI:EU:C:2015:480].

C-363/12. *Z. kontra A Government Department és The Board of management of a community school* 2014. március 18-án hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2014:159] (Z., -ügy)

C-354/13 Karsten Kaltoft nevében eljáró Fag og Arbejde (FOA) és a Billund Kommune nevében eljáró Kommunernes Landsforening (KL). 2014. december 18-án hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2014:2463] (Kaltoft, -ügy)

C-354/13 Karsten Kaltoft nevében eljáró Fag og Arbejde (FOA) és a Billund Kommune nevében eljáró Kommunernes Landsforening (KL). 2014. július 17-én kelt Jääskinen főtanácsnok indítványa. [ECLI:EU:C:2014:2106] (Továbbiakban: Kaltoft ügyben készült főtanácsnoki indítvány)

C-335/11 és C-337/11. sz. egyesített ügyek. *Jette Ring nevében eljáró HK Danmark kontra Dansk almennyttigt Boligselskab és Lone Skouboe Werge kontra Dansk Arbejdsgiverforening képviselőjében Pro Display A-S*. 2013. április 11-én hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2013:222] (HK Danmark, -ügy)

C-335/11 és C-337/11. sz. egyesített ügyek. *Jette Ring nevében eljáró HK Danmark kontra Dansk almennyttigt Boligselskab és Lone Skouboe Werge kontra Dansk Arbejdsgiverforening képviselőjében Pro Display A-S*. 2012. december 6-án kelt Kokott főtanácsnok indítványa. [ECLI:EU:C:2012:775] (Továbbiakban: HK Danmark ügyben készült főtanácsnoki indítvány)

C-206/13. sz. ügy *Cruciano Siragusa kontra Regione Sicilia*. 2013. március 6-án hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2014:126] 24. pont.

C-152/11. sz. *Johann Odar kontra Baxter Deutschland GmbH* ügyben 2012. december 6-án hozott ítélet. [EBHT-ban még nem tették közzé.]

C-141/11. sz. *Torsten Hörnfeldt kontra Posten Meddelande AB* ügyben 2012. július 5-én hozott ítélet. [EBHT-ban még nem tették közzé.] (Hörnfeldt-ügy) 32. pont

C-366/10. sz. *Air Transport Association of America és társai kontra Secretary of State for Energy and Climate Change* ügyben 2011. december 21-én hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2011:864] 50. pont.

C-303/06. sz. *S. Coleman kontra Attridge Law és Steve Law*. 2008. július 17-én hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2008:415] (A továbbiakban: Coleman, -ügy)

C-303/06. sz. *S. Coleman kontra Attridge Law és Steve Law*. 2008. január 31-én kelt Maduro főtanácsnok indítványa. [ECLI:EU:C:2008:61] (Továbbiakban: Coleman ügyben készült főtanácsnoki indítvány)

C-13/05. sz. *Sonia Chacón Navas kontra Eurest Colectividades SA* ügyben 2006. július 11-én hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2006:456] (Továbbiakban: Chacón Navas, -ügy)

C-13/05. sz. *Sonia Chacón Navas kontra Eurest Colectividades SA* ügyben 2006. március 16-án kelt Geelhoed főtanácsnok indítványa. [ECLI:EU:C:2006:184] (Továbbiakban: Chacón Navas ügyben készült főtanácsnoki indítvány)

C-144/14. sz. *Mangold v. Helm*, 2005.11.22. EBHT 2005., I-9981. 74. pont.

C-27/00. és C-122/00. sz. *Oemga Air és társai* egyesített ügyekben 2002.03.12-én hozott ítélet (EBHT 2002., I-2569.)

C-104/81 *Hauptzollamt Mainz v. C.A. Kupferberg & Cie KG a.A.* [1982] ECR 3641, para. 13.

Hivatkozott amerikai jogforrások

ADA Amendments Act of 2008. 42 USCA § 12101. Hatályos: 2009. január 1-jétől. Pub. L. No. 110-325, 122 Stat. 3553 (2008) Codified at 42 U.S.C. § 12101 et seq. (Továbbiakban: ADA AAA).

Organization of American States (OAS), '*Inter-American Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Persons with Disabilities*', 7 June 1999, AG/RES. 1608 (XXIX-O/99), Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3de4cb7d4.html> (Továbbiakban: *Amerika-közi egyezmény a fogyatékossgal élő személyekkel szembeni mindenfajta diszkrimináció leküzdése céljából, Amerika-közi egyezmény*)

Organization of American States (OAS), '*American Convention on Human Rights*', "Pact of San Jose", Costa Rica, 22 November 1969, Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36510.html> (*Amerikai Emberi Jogi Egyezmény*)

Organization of American States (OAS), '*Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights*' (' Protocol of San Salvador '), 16 November 1999, A-52, Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3b90.html> (San Salvadore-i jegyzőkönyv)

Organization of American States (OAS), '*Charter of the Organisation of American States*', 30 April 1948, Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3624.html>

Advisory Opinion on Juridical Condition and Rights of the Undocumented Migrants, OC-18/03, Inter-American Court of Human Rights (IACrHR), 17 September 2003 para. 83.

Americans With Disabilities Act of 1990. Pub. Law 101-336. § 1. 108th Congress, 2nd session. 1990. július 26-án hatályosult. (Továbbiakban: ADA).

136 Cong. Rec. H2475 (1990), In point The U.S. Equal Employment Opportunity Commission, 'Notice Nr. 915.002' (eoc.gov 17 October 2002) 121. Internetes elérhetőség: http://www.eoc.gov/policy/docs/accommodation.html#N_115_

Individuals with Disabilities Education Act (IDEA), Pub.L. 101-476, 104 Stat. 1142. 1989.

Rehabilitation Act of 1973 Pub.L. No. 93-112., Section 504.

Fair Housing Act (Title VIII of the Civil Rights Act of 1968) 42 U.S.C. 3601-3618.

EEOC Guidelines on Discrimination Because of Religion, 29 CFR §1605.1 (b) 1967. július 10-én lépett hatályba.

Voting Rights Act of 1965. Pub.L. 89-110., 79 Stat. 437.

Civil Rights Act. Pub.L. 88-352, 78 Stat. 241. 1964. július 2-án hatályosult. (Továbbiakban: Polgári Jogi Törvény)

Inter-American Commission on Human Rights: '*American Declaration of the Rights and Duties of Man*' (*Amerikai Emberi Jogi Egyezményt*) 1959.

2 May 1948, Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3710.html> (*Emberek Jogairól és Kötelezettségeiről Szóló Amerikai Deklaráció*)

Hivatkozott egyesült államokbeli ítéletek

Equal Employment Opportunity Commission v Abercrombie & Fitch 527 U.S. _ (2015). (Abercrombie ügy).

Day v National Elec. Contractors Association F.Supp.3d, 2015 WL 1222391 S.D.Ohio, 18 March 2015.

Eduardo Gonzalez, et al. v. Abercrombie & Fitch Stores, Inc., et al. (No. C03-2817) 2013

Fisher v. University of Texas, 570. U.S. (2013)

Webb v. City of Philadelphia, 562 F.3d 256 (3rd Cir. 2009)

¹*Hedrick v W. Reserve Care Sys.*, 355 F.3d 444, 453 (6th Cir.2004)

- Toyota Motors Mfg., Ky., Inc. v. Williams* 534 U.S. 184. (2002)
- Tenafly Eruv Association v. Borough of Tenafly*, 309 F.3d 144, 157 (3rd Cir. 2002)
- U.S. Airways, Inc. v Barnett* 535 U.S. 391, 122 S.Ct. 1516 U.S. (2002)
- Walsh v United Parcel Serv.*, 201 F.3d 718, 724–25 (6th Cir.2000)
- Sutton v. United Airlines Inc.* 527 U.S. 471. (1999)
- Murphy v. United Parcel Service* 527 U.S. 516 (1999)
- Bragdon v. Abbott* 524 U.S. 624 (1998)
- Monette v Electronic Data Sys. Corp.*, 90 F.3d 1173, 1186 (6th Cir.1996)
- Turco v. Hoechst Celanese Corporation* 101 F.3d 1094. (1996).
- Vande Zande v Wisconsin Dep't of Administration* 44 F.3d 538 7th Cir. (1995)
- B(R) v. Children's Aid Society of Metropolitan Toronto* (1995) 1 SCR 315
- United States v. Board of Education for School District of Philadelphia*, 911 F.2d 882, 886 (3rd Cir. 1990)
- Ansonia Board of Education v. Philbrook*, 479 US 60 (1986)
- R v Big M Drug Mart Limited* (1985) 1 SCR 295

Egyéb források

1999 Act on the Prohibition of Discrimination in Working Life on Grounds of Disability, Sweden.

Canadian Charter of Rights and Freedoms 1982. Internetes elérhetőség: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/const/page-18.html#f80>

B(R) v. Children's Aid Society of Metropolitan Toronto (1995) 1 SCR 315

R v Big M Drug Mart Limited (1985) 1 SCR 29 Equal Treatment Commission (Commissie Gelijke Behandeling (CGB)), ETC 2010-35 and ETC 2011-30.

Netherlands, Explanatory Memorandum to the Act on Equal treatment on grounds of disability or chronic illness.

Organization of African Unity (OAU), '*African Charter on Human and Peoples' Rights*' ('Banjul Charter'), 27 June 1981, CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982), Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3630.html>

Organization of African Unity, '*African Charter on the Rights and Welfare of the Child*', 11 July 1990, CAB/LEG/24.9/49 (1990), Internetes elérhetőség: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b38c18.html>

Interneten elérhető, illetve saját források

Az értelmileg akadályozott gyerekekről és felnőtről alkotott mentális kép történeti, kulturális változásai az elzáró intézményrendszer fejlődéstörténetének tükrében. Jgypk.hu Internetes elérhetőség:

http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Az_ertelmileg_akadalyozott_gyermekrol_es_felnottrol/123_a_knczei_gyrgy_s_herndi_ilona_ltal_bemutatott_fogyatkossgtudomnyi_modellrendszer.html

BBC: Woman wins clothes store tribunal. 2009. aug. 13. Internetes elérhetőség: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8200140.stm>

Daily summary of discussions related to Article 3: Definitions. Internetes elérhetőség: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahc3sum3.htm>

Daily Summary. 2004. augusztus 23. Internetes elérhetőség: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahc4sumtitle.htm>

Disability Rights: EU and the Ratification of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Press Release. MEMO/10/198. 2010. május 18. Internetes elérhetőség: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-198_en.htm?locale=en

Disability. ERA Introductory Article. 2008. 4. Internetes elérhetőség: <http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Microsoft%20Word%20-%20Disability%20overview%20article%20final.pdf>

EDF: Alternative Report to the UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Brussels, 2014. Internetes elérhetőség: <https://www.dropbox.com/s/88lg96uknfy8ps/2015%2003%2004%20EDF%20Alternative%20report%20final%20ACCESSIBLE.pdf?dl=0>

First election of the members of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities - Elections 2008. Internetes elérhetőség: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/Elections2008.aspx>

Gombos Gábor: '*Article 28: Adequate Standard of Living and Social Protection*' c. előadása, mely 2016. június 10. napján hangzott el at EDF (European Disability Forum) 'Work forum on the implementation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in the EU and the Member States' fórumán Brüsszelben.

IDA factsheet on the Optional Protocol to the CRPD. Internetes elérhetőség: ilga.org/wp.../Factsheet-on-the-Optional-Protocol-to-the-CRPD.doc.

Lucy-Ann Buckley, Galway-ban elhangzott prezentációja, 2015. május 2.

MDAC: *European Court of Human Rights upholds the right to vote of persons with disabilities*. 2010. május 20. Internetes elérhetőség: <http://www.mdac.info/content/mdac-welcomes-european-union-ratification-un-convention-rights-persons-disabilities>

MDAC: Three disability 'firsts' in a European Court of Human Rights Case. 2009. június 2. Internetes elérhetőség: <http://www.mdac.info/en/news/three-disability-%E2%80%98firsts%E2%80%99-european-court-human-rights-case>

Mikola Orsolya: Dan Goodley-val – A kritikai fogyatékoságtudomány nemzetközi szakértőjével – *Jogi Fórum* 2016. március 3.

Mikola Orsolya: Interjú Verdes Tamással – A Társaság a Szabadságjogokért fogyatékosügyi programjának koordinátora – Fókuszpontokról és segítő újdonságokról. *Jogi Fórum* 2015. november 5.

Mikola Orsolya: Interjú Földesi Erzsébettel – Az ETIKK és a FESZT vezetőjével az egyetemes tervezés koncepciójáról. *Jogi Fórum* 2015. december 3.

Mikola Orsolya: Interjú Borza Beátával – az ABJH Esélyegyenlőségi Főosztályának vezetője - A rászorulóknak méltóságáért - Célokról és megvalósítási lehetőségekről. *Jogi Fórum* 2015. augusztus 26.

Mikola Orsolya: Interjú Lovász Lászlóval – az ENSZ fogyatékosügyi bizottságának tagjával. *Jogi Fórum* 2015. március 24.

Interjú Könczei Györggyel – professzor, az ELTE oktatója a fogyatékos társadalmi elfogadottságáról és jogi szabályozottságról. *Jogi Fórum* 2015. február 16.

Nicolas Huchet: Disability & Technology, TEDxCibeles 2015. augusztus 25. Internetes elérhetőség: <https://www.youtube.com/watch?v=0SurSYqPB0U>

„Possible Definition of Disability: Discussion Text Suggested by the Chair”. Internetes elérhetőség: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahc7pddisability.htm>

'Some facts about persons with disabilities'. 1. pont Internetes elérhetőség: <http://www.un.org/disabilities/convention/facts.shtml>

ohchr.org: 'States parties reports'. Internetes elérhetőség: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=29

OECD Sickness, disability and work. OECD, 2010. november 24.

'*Overview of International Legal Frameworks For Disability Legislation*' UN enable.
Internetes elérhetőség: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/disovlf.htm>

UN Enable, Factsheet on Persons with Disabilities. Internetes elérhetőség:
<http://www.un.org/disabilities/default.asp?navid=13&pid=150>

Tom Harkin. Lsd. a 2016. június 20-án elhangzott, 'Keynote Address: Disability Rights – Looking Back: A US Invention brought about by American Civil Society' című előadás leiratának 13. oldalát.

treaties.un.org: Internetes elérhetőség:
https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-15&chapter=4&clang=_en#EndDec.

Viviane Rading által, European Commission Vice - President Reding, Press Release, EU ratifies UN convention on disability rights, 5 January 2011, Internetes elérhetőség:
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/4>

A kézirat lezárásának és az interneten elérhető linkek lehívásának ideje:
2016. év november hó 5. napja